

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Doktorská dizertační práce

Italský a sicilský *pijut* v dobovém kontextu a jeho jedinečný
přínos pozdější básnické tvorbě

(z hlediska hermeneutických principů)

Italian and Sicilian Piyyut in contemporary Context and its
unique Contribution to further poetical Output

(from the point of hermeneutical Rules)

Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Judaistika

doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc. Mgr. Sylva Ondrejčková

Praha, 2011

Ráda bych poděkovala školiteli práce doc. PhDr. Bedřichovi Noskovi, CSc. za jeho trpělivé vedení doktorské disertační práce, vedení k zájmu o biblickou a rabínskou literaturu jako základu pro bádání i trpělivé studium variant textů doktorské disertační práce a návrhy k provedení.

Dále bych ráda vyjádřila vděčnost prof. Šulamit Elicur za uvádění do mnoháúrovňové hloubky hebrejského středověkého verše, osobní přístup a kritické podněty.

Přístup k hebrejskému jazyku podle jeho dialektů i osobní inspirativní vklad jsem získala od Dr. Jochanana Breuera, kterému bych také ráda poděkovala.

Ráda bych vyjádřila hluboké poděkování PhDr. et ThDr. Mgr. Noemi Bravené, Th.D. za osobní podporu. Moje poděkování patří také mé rodině, zejména mamince.

Tuto práci věnuji památce své drahé babičky, Z‘‘L.

Prohlašuji, že jsem tuto doktorskou disertační práci s názvem *Italský a Sicilský pijut v dobovém kontextu a jeho jedinečný přínos pozdější básnické tvorbě (z hlediska hermeneutických principů)* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne

.....
Mgr. Sylva Ondrejčková

OBSAH

1. Úvod	21
2. Hebrejská středověká poezie a její reevaluace, výběr pramenů a metoda doktorské disertační práce	26
2.1. Potřeba reevaluace středověké hebrejské poezie.....	26
2.1.1. Privace literatury k problematice hermeneutického principu v básni	28
2.1.2. Jiný náhled na závislost středověkého hebrejského básnictví Apeninského poloostrova na vzoru z klasické středověké palestinské básnické tvorby	32
2.1.3. Přímé propojení aškenázského hebrejského básnictví s apeninskými předchůdci a zaměření na podíl hermeneutického principu ve výstavbě verše.....	36
2.2. Použité dochované zdroje děl básníků a jiná literatura	37
2.3. Metodika	44
2.3.1. Práce s prameny	44
2.3.2. Dešifrování pijutového verše	46
2.3.3. Identifikace užití hermeneutického principu ve verši ze středověké básnické tvorby.....	48
3. Pojmové vymezení středověké hebrejské poezie	50
3.1.1. Sémantická explikace pojmu <i>pijut</i>	50
3.1.2. Problematika autorství	53
3.1.3. Tvorba regionů Apeninského poloostrova a Sicílie a jejich problematika.....	55
3.1.4. Vliv na aškenázské machzorim i tvorbu aškenázských básníků	56
3.2. Básnický žánr na pozadí dobového kontextu a edukace básníků.....	58
3.3. Explikace hermeneutického principu	60
3.3.1. Terminologické vyjasnění pojmu hermeneutický princip	61
3.3.1.1. <i>Kelal</i>	61
3.3.1.2. <i>Mida</i>	61
3.3.1.3. <i>Netiva</i>	63
3.3.2. Hermeneutický princip jako jednotka sdělení	64
3.3.3. Důvod existence hermeneutického principu a výsledek jeho uplatnění	64
4. Chronologický vývoj básnické hebrejské tvorby v regionech Apeninského poloostrova a přilehlé Sicílie	68
4.1. Oblast apulijsko-kalábrijská v 9. a 10. století o. l.	68
4.2. Římští <i>pajtanim</i> v 10. století	72
4.3. Počátek sicilské hebrejské básnické tvorby v 9.-11. století.....	77
4.4. Apulijští <i>pajtanim</i> v 11. století o. l.....	78
4.5. <i>Pajtanim</i> v římském prostředí v 11. století	79
4.6. <i>Pajtanim</i> v apulijsko-kalábrijském regionu ve 12. století	80
4.7. <i>Pajtanim</i> v římském prostředí ve 12. století	81
4.8. Hebrejské básnictví na Sicílii ve 12. století	83
4.9. Hebrejské básnictví apulijsko-kalábrijského regionu ve 13. století	83
4.10. <i>Pajtanim</i> v římském prostředí ve 13. století.....	84
4.11. <i>Pajtanim</i> na Sicílii ve 13. století	85
4.12. Římští hebrejští básníci v římském prostředí ve 14. století.....	86
4.13. Sicilští hebrejští básníci ve 14. století.....	87
4.14. Hebrejští básníci v severní a střední části Apeninského poloostrova v 15. století.....	88
4.15. Hebrejští básníci na Sicílii v 15. století.....	92
5. Sumáře ve funkci jádra soupisu hermeneutických principů jako předpoklad pro <i>midot</i> v hebrejském středověkém básnictví.....	93
5.1. Nejstarší sumáře.....	94
5.2. Uplatnění sumáře třiceti dvou <i>midot</i> ve středověkém hebrejském básnictví	96

5.3. Explicitní zhodnocení hermeneutických principů ve středověké hebrejské poezii	100
5.3.1. Termín <i>kelal</i>	101
5.3.2. Termín <i>mida</i>	104
5.3.3. Termín <i>netiva - derech</i>	108
5.3.4. Termín <i>jasad</i>	113
5.3.5. Termín <i>ramaz - ramuz</i>	115
6. Konkrétní aplikace neexplicitních hermeneutických principů	120
6.1. Princip <i>gezera šava</i>	120
6.1.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	121
6.1.2. Definice termínu <i>gezera šava</i>	122
6.1.3. Paralelní technika <i>hekeš</i>	123
6.1.4. Výklad hermeneutického principu <i>gezera šava</i>	123
6.1.5. Hermeneutický princip <i>gezera šava</i> podle předchozího vzoru u římského pajtana Jechi'ela bar Avrahama	124
6.1.6. Hermeneutický princip <i>gezera šava</i> v aškenázském prostředí	127
6.1.7. Závěr	127
6.2. Princip <i>binjan av</i>	128
6.2.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	128
6.2.2. Definice termínu <i>binjan av</i>	129
6.2.3. Paralelní vyjádření hermeneutického principu	130
6.2.4. Způsob aplikace a charakter hermeneutického principu <i>binjan av</i> v literatuře <i>midrašim</i>	131
6.2.5. Hermeneutický princip <i>binjan av</i> podle pajtanského přepracování v palestinském klasickém hebrejském básnictví	133
6.2.6. Hermeneutický princip <i>binjan av</i> v regionech Apeninského poloostrova	136
6.2.7. Hermeneutický princip <i>binjan av</i> v aškenázském prostředí	138
6.2.8. Závěr	139
6.3. Princip <i>mašal</i>	140
6.3.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	140
6.3.2. Definice termínu <i>mašal</i>	141
6.3.3. Výklad hermeneutického principu <i>mašal</i>	143
6.3.4. Hermeneutický princip <i>mašal</i> podle vzoru v palestinském středověkém básnictví	146
6.3.5. Hermeneutický princip <i>mašal</i> v regionech Apeninského poloostrova	147
6.3.6. Hermeneutický princip <i>mašal</i> v aškenázském prostředí	152
6.3.7. Závěr	154
6.4. Uplatnění principu <i>ke-neged</i> a jeho přeměna na formu <i>davar ve-hipucho</i> (od juxtapozice k antagonismu)	156
6.4.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	156
6.4.2. Definice termínu <i>ke-neged</i>	157
6.4.3. Odvozená technika <i>davar ve-hipucho</i>	159
6.4.4. Výklad hermeneutického principu <i>ke-neged</i>	160
6.4.5. Hermeneutický princip <i>ke-neged</i> podle vzoru v palestinském středověkém básnictví	162
6.4.6. Hermeneutický princip <i>ke-neged, davar ve-hipucho</i> v regionech Apeninského poloostrova	164
6.4.7. Hermeneutický princip <i>ke-neged, davar ve-hipucho</i> v aškenázském prostředí	166
6.4.8. Závěr	167
6.5. Princip <i>me'al</i>	169
6.5.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	169
6.5.2. Definice termínu <i>remez</i>	170
6.5.3. Paralelní technika <i>lašon nofel al-ha-lašon, me'al</i>	171
6.5.4. Výklad hermeneutického principu <i>me'al</i>	172
6.5.5. Hermeneutický princip <i>me'al</i> podle vzoru v palestinském středověkém básnictví	175
6.5.6. Hermeneutický princip <i>me'al</i> v regionech Apeninského poloostrova	177

6.5.7. Hermeneutický princip <i>me'al</i> v aškenázském prostředí.....	181
6.5.8. Závěr	182
6.6. Princip <i>gematri'a</i>	183
6.6.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	183
6.6.2. Definice termínu <i>gematri'a</i>	183
6.6.3. Výklad hermeneutického principu <i>gematri'a</i>	185
6.6.4. Hermeneutický princip <i>gematri'a</i> podle vzoru v palestinském středověkém básnictví	186
6.6.5. Hermeneutický princip <i>gematri'a</i> v regionech Apeninského poloostrova....	188
6.6.6. Hermeneutický princip <i>gematri'a</i> v aškenázském prostředí	190
6.6.7. Závěr	192
6.7. Princip <i>notarikon</i>	194
6.7.1. Originální text ve znění <i>Mišnat rabi Eli'ezer</i> s překladem	194
6.7.2. Definice termínu <i>notarikon</i>	195
6.7.3. Paralelní techniky.....	196
6.7.4. Výklad hermeneutického principu <i>notarikon</i>	196
6.7.5. Hermeneutický princip <i>notarikon</i> podle vzoru v palestinském středověkém básnictví	197
6.7.6. Hermeneutický princip <i>notarikon</i> v regionech Apeninského poloostrova....	198
6.7.7. Hermeneutický princip <i>notarikon</i> v aškenázském prostředí	201
6.7.8. Závěr	203
6.8. Princip <i>mida ke-neged mida</i>	205
6.8.1. Původní text principu <i>mida ke-neged mida</i> podle mišnického podání traktátu <i>Sota</i>	205
6.8.2. Závislost principu <i>mida ke-neged mida</i> na principech sumáře asociovaného se jménem r. Eli'ezera b. Josi ha-gelili.....	207
6.8.3. Výskyt sousloví <i>mida ke-neged mida</i>	208
6.8.4. Výklad hermeneutického principu <i>mida ke-neged mida</i>	210
6.8.5. Užití techniky v klasickém období palestinského básnictví.....	211
6.8.6. Užití techniky z klasického období palestinského básnictví i využití principů techniky <i>mida ke-neged mida</i> v básnictví Apeninského poloostrova.....	214
6.8.7. Užití techniky z klasického období palestinského básnictví i využití principů techniky <i>mida ke-neged mida</i> v básnictví Aškenázu.....	218
6.8.8. Závěr	225
6.9. Užití biblického verše ve funkci <i>peticha mikra'it</i>	227
6.9.1. Princip interpretované <i>peticha mikra'it</i> , definice termínu a uplatnění v halachickém i agadickém podání rabínské literatury	227
6.9.2. Schéma <i>peticha mikra'it</i> a jeho uplatnění v klasickém i post-klasickém období pajtanutu.....	228
6.9.3. Využití principu <i>peticha mikra'it</i> v básnictví Apeninského poloostrova.....	233
6.9.4. Využití principu <i>peticha mikra'it</i> v aškenázské poezii	236
6.9.5. Závěr	238
6.10. <i>Sijomet mikra'it</i> jako podpora agadického midraše proti technice literární opory v pijutim.....	240
6.10.1. Definice termínu <i>sijomet mikra'it</i> a souvisejících termínů	240
6.10.2. Výklad <i>sijomet mikra'it</i>	241
6.10.3. <i>Sijomet mikra'it</i> v palestinském básnictví.....	241
6.10.4. <i>Sijomet mikra'it</i> v básnictví Apeninského poloostrova.....	243
6.10.5. <i>Sijomet mikra'it</i> v básnictví aškenázských regionů.....	245
7. Závěr	249
8. Resumé	253
9. Literatura.....	257
10. Příloha.....	282

10.1. Přehledová tabulka hebrejské poezie dle jednotlivých pajtanim a incipitů jejich básnické tvorby	282
---	-----

Seznam manuskriptních zkratk

ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152)	Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg, Cod. Hebr. 17, č. 152 (dle BEN NATHAN MI-MAGENCA, Eli'ezer. <i>Cod. Hebr. 17 = Nr. 152 : Kommentar zu den poetischen Gebetstexten, geschrieben 1317. Cod. Hebr. 61 = Nr. 153 : Kommentar zum Gebetbuch und Machsor.</i> , ROTH, Ernst (ed.). 1. hebrejsko-německé vyd. Jerušalajim - Frankfurt am Main : s.n., 5740 - 1980. x, 481 s. ISBN neuvedeno.)
ms. Neof. 9	Roma, Vatican Library, ms. Neofyti 9, <i>Machzor Roma</i> , poč. 14. stol. o.l. (dle RICHLER, Benjamin. BEIT-ARIÉ, Malachi. PASTERNAK, Nurit. <i>Hebrew Manuscripts in the Vatican Library Catalogue Compiled by the Staff of the Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts, Jewish National and University Library, Jerusalem.</i> 1. anglické vyd. Citta del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008. 691 s. Edice Studi e Testi 438. ISBN 978-88-210-0823-8. s. 580; dále RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i>)
Machzor Nürnberg	Jerušalajim, Sifrijat Šoken, <i>Machzor Nürnberg</i> , 14. stol. o. l. (dle <i>Machzor Nürnberg</i> [online]. 14. stol. o. l. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-Sifrijat Šoken, říjen 2006 [cit. dle 3.12.2010]. Dostupné na World Wide Web : < http://www.jnul.huji.ac.il/dll/ms%2Dpr/mahzor%2Dnuremberg >)
ms. Ross. 436	Roma, Vatican Library, ms. Rossiana 436, <i>Machzor Roma</i> , datovaného do r. 1400 o.l., selekce pijutim pod vlivem aškenázských a románských ritů (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 582.)
ms. Ross. 437	Roma, Vatican Library, ms. Rossiana 437, <i>Ha-Machzor mi-tfilot še-le-chol ha-šana</i> , datovaného do r. 1448 o.l., machzor pro celý rok podle římského ritu, původ v Luce, 412 folií (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 584.)
ms. Ross. 438	Roma, Vatican Library, ms. Rossiana 438, <i>Machzor Roma</i> , datovaného do r. 1485 o.l. (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 587.)
ms. Ross. 499	Roma, Vatican Library, ms. Rossiana 499, <i>Machzor Roma</i> , datovaného do r. 1446 o.l. (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 588.)
ms. Turin 29	Philadelphia, JTS of America (dříve Turin Bibliotheca), ms. Turin 29, <i>Seder chibur berachot</i> , z 12. století o. l. (dle PEYRON, Bernardinus. <i>Codices Hebraici manu exarati Regiae Bibliothecae quae in Tauriensi Athenaeo asservatur.</i> 1. latinské vyd. Roma – Florentia : Taurini - Fratres Bocca - Regis Italiae bibliopolae, 1880.; dále dle SCHECHTER, Avraham I. <i>Studies in Jewish Liturgy.</i> 1. anglické vyd. Philadelphia : Dropsie College, 1930. 139 s.; dále DAVIDSON, Israel. The „Seder <u>H</u> ibbur Berakot“. <i>Jewish Quarterly Review N. S.</i> , 1930-31, roč. 21, s. 241-279)
ms. Vat. Ebr. 315	Roma, Vatican Library, ms. Vatican Ebraica 315, <i>Selichot</i> dle obecného aškenázského ritu z r. 1320 (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 534-535.)
ms. Vat. Ebr. 487	Roma, Vatican Library, ms. Vatican Ebraica 487, <i>Machzor Roma</i> , z 13. stol. o.l. (dle RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts</i> , s. 579.)
Machzor Worms	Jerušalajim, Ha-sifrija ha-le'umit, Heb. 4° 781, <i>Machzor Wormaiza</i> , Horní Porýní, z r. 1272 o.l. (dle <i>Machzor Wormaiza</i> , Heb. 4° 781 [online]. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-sifrija ha-le'umit, květen 2007 [cit. dle 5.1.2011]. Dostupné na World Wide Web : < http://www.jnul.huji.ac.il/dl/mss/worms >)

Seznam zkratok z primární literatury či literatury s převažujícím obsahem primární literatury

AVRAHAM HA-ROFE, C. <i>Sefer šibolej ha-leket,</i>	AVRAHAM HA-ROFE, Cidkija be-rabi. <i>Sefer šibolej ha-leket ha-šalem : kolel psakej dinim ve-halachot, gam chidušim mi-ge'onim kadmonim, u-fejrušim al-ma'amarej ChaZal.</i> BUBER, Šelomo (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Alef machon le-hoca'at sfarim, 1970. 408 s. ISBN neuvedeno.
BAER, S. (ed.) <i>Seder avodat Jisra'el,</i>	BAER, Seligman (ed.). <i>Seder avodat jisra'el.</i> 2. hebrejské vyd. Rödelheim : Hoca'at Šoken, 1937. 740 s.
BAER, S. (ed.) <i>Selichot,</i>	BAER, Seligman (ed.). <i>Die Selichoth-Gebete für alle Buß- und Fasttage, nach deutschem Ritus : Sorgfältigst nach Handschriften corrigirt und mit deutscher Übersetzung begleitet.</i> 1. hebrejsko-německé vyd. Rödelheim : Druck u. Verlag von S. Lehrberger, 1900. 572 s.
<i>Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM].</i>	EDITORIAL STAFF. <i>Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM].</i> Version 14. Ramat Gan : Bar-Ilan Univerzita, 2006. ISBN 1-931711-27-5.
BEN R. AZRI'EL, A. <i>Arugat ha-bosem I, III,</i>	BEN R. AZRI'EL, Avraham. <i>Sefer arugat ha-bosem Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit.</i> URBACH, Efraim E. (ed.) 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mekicej Nirdamim, 1939. 304 s. BEN R. AZRI'EL, Avraham. <i>Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit.</i> URBACH, Efraim E. (ed.) 1. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej Nirdamim, 1962. 591 s.
BEN PALTI'EL Z ORIA, A. <i>Megilat,</i>	BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. <i>Megilat Achima'ac : The Chronicle of Ahimaaz, with a collection of poems from Byzantine Southern Italy and additions.</i> SPITZER, M. (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sifrej Taršiš, 1974. 176 s. ISBN neuvedeno.
BEN PALTI'EL Z ORIA, A. <i>Sefer Juchasin,</i>	BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. <i>Sefer Juchasin : According to the unique ms. in Cathedral Library of Toledo, No. 86/25.</i> In <i>Mediaeval Jewish Chronicles and Chronological Notes.</i> NEUBAUER, Adolf (ed.) 1. hebrejské vyd. Svazek II. Oxford : Clarendon Press, 1895. s. 111-132.
BE'R. ŠELOMO HA-ROMI, I. <i>Machberot I-II,</i>	BE'R. ŠELOMO HA-ROMI, Imanu'el. <i>Machberot Imanu'el ha-Romi : mutaknot al-pi-kitvej-jad ve-dfusim ri'sonim im-mavo, pejruš, mekorot, nispachot u-miftachot.</i> JARDEN, Dov (ed.) 1. hebrejské vyd. Svazek I-II. Jerušalajim : Mosad Bialik, 1957. xliii, 605 s.
BUSHELL, S. TAN, M. D. (ed.) <i>BibleWorks.</i>	BUSHELL, S. TAN, Michael D (ed.). <i>BibleWorks for Windows.</i> Version 4.0. Big Fork : Bible Works, 1999. ISBN neuvedeno.
CARMI, T. (ed.) <i>The Penguin Book,</i>	CARMI, T. (ed.). <i>The Penguin Book of Hebrew Verse.</i> 1. anglické vyd. Harmondsworth : Penguin Books, 1981. 608 s. ISBN neznámé.
DAVID, J. (ed.) <i>Kerova le-ta'anit,</i>	DAVID, Jona (ed.). <i>Kerova le-ta'anit šiv'a eser be-tamuz le-Judan ha-Kohen bi-rabi Mastija. Jerušalajim šnaton le-pirkej sifrut ve-omanut,</i> 1973, č. 7-8, s. 164-181. ISBN neuvedeno.
DAVID, J. (ed.) <i>Pijutej Elija bar Šma'ja,</i>	DAVID, Jona (ed.). <i>Pijutej Elija bar Šma'ja.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at ha-Akademia ha-amerikanit le-mada'ej ha-jahadut, 1977. 170 s. ISBN neuvedeno.
DAVID, J. (ed.) <i>Širej Amitaj,</i>	DAVID, Jona (ed.). <i>Širej Amitaj.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1975. 144 s. ISBN neuvedeno.
DAVID, J. (ed.) <i>Širej Zevadja,</i>	DAVID, Jona (ed.). <i>Širej Zevadja.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1971/2. 66 s. ISBN neuvedeno.
DAVIDSON, I. <i>The „Seder Hibbur Berakot“,</i>	DAVIDSON, Israel. <i>The „Seder Hibbur Berakot“. Jewish Quarterly Review N. S., 1930-31, roč. 21, s. 241-279.</i>
ELICUR, Š. (ed.) <i>Pijutej rabi Pinchas ha-kohen,</i>	ELICUR, Šulamit (ed.). <i>Pijutej rabi Pinchas ha-kohen ha-hadira ve-hosifa mavo'ot ve-bi'urim.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-igud halolami le-mada'ej ha-jahadut – Keren ha-rav David Moše ve-Amalia Rosen, 2004. 898 s. ISBN 965-90148-7-2.
ELICUR, Š. (ed.) <i>Šira šel paraša,</i>	ELICUR, Šulamit (ed.). <i>Šira šel paraša: Parašot ha-Tora be-re'i ha-pijut.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Mosad ha-rav Kuk, 1999. 384 s. ISBN neuvedeno.

ENELOW, H. G. (ed.) <i>Mišnat rabi Eli'ezer I,</i>	ENELOW, Hilel Gershom. <i>Mišnat rabi Eli'ezer o midraš šlošim u-štajim midot</i> . 2. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mekor be-a''M, 1974. 395 s. ISBN neuvedeno.
FLEISHER, E. (ed.) <i>Pijutej Šelomo ha-Bavli,</i>	FLEISHER, Ezra (ed.). <i>Pijutej Šelomo ha-Bavli</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1973. 403 s. ISBN neuvedeno.
FRAENKEL, A. (ed.) <i>Pijutej r. Jechi'el bar Avraham,</i>	FRAENKEL, Abraham (ed.). <i>Pijutej r. Jechi'el bar Avraham avi r. Natan ba'al ha-aruch</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-universita ha-ivrit, 2003. 200 s. ISBN neuvedeno.
FRAENKEL, J. (ed.) <i>Pesach,</i>	FRAENKEL, Jona. <i>Machzor pesach le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 1993. 328 s. ISBN neuvedeno.
FRAENKEL, J. (ed.) <i>Šavu'ot,</i>	FRAENKEL, Jona (ed.). <i>Machzor šavu'ot le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 2000. liv, 718 s. ISBN neuvedeno.
FRAENKEL, J. (ed.) <i>Sukot,</i>	FRAENKEL, Jona. <i>Machzor sukot, šemini aceret ve-simchat Tora le-fi minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 1981. 483 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) <i>Jamim nora'im I,</i>	GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). <i>Machzor le-jamim nora'im : Roš ha-šana</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 328 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) <i>Jamim nora'im II,</i>	GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). <i>Machzor le-jamim nora'im : Jom kipur</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 797 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) <i>Kinot,</i>	GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). <i>Seder ha-kinot le-tiš'a be-av ke-minhag Polin ve-khilot ha-aškenazim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R''R Šelomo Goldšmidt</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1977. 167 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) <i>Lita,</i>	<i>Selichot ke-minhag Lita ve-khilot ha-perušim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R''R Šelomo Goldšmidt</i> . GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. 260 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, Ernst Dani'el (ed.) <i>Polin,</i>	GOLDSCHMIDT, Ernst Dani'el (ed.). <i>Seder ha-selichot ke-minhag Polin ve-rov ha-khilot be-erec Jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R''R Šelomo Goldšmidt</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. xxiv, 217 s. ISBN neuvedeno.
HABERMAN, A. M. (ed.) <i>Pijutej rabi Efrajim bar Ja'akov mi-Bona,</i>	HABERMAN, Avraham Me'ir (ed.). <i>Pijutej rabi Efrajim bar Ja'akov mi-Bona. Jedi ot Ha-machon le-cheker ha-šira ha-ivrit bi-rušalajim</i> , 1958, roč. 7, s. 215-297.
HABERMAN, A. M. (ed.) <i>Pijutej RaŠI,</i>	HABERMAN, Avraham Meir (ed.). <i>Pijutej RaŠI</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1941. 35 s.
HABERMAN, A. M. (ed.) <i>Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak,</i>	HABERMAN, Avraham Meir (ed.). <i>Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak jenaspechim la-hem pijutej rabi Moše be-r. Kalonymos</i> . 1. hebrejské vyd. Berlin - Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1938. 231 s. ISBN neuvedeno.
HIRSCHHORN, S. (ed.) <i>Tora,</i>	HIRSCHHORN, Simon (ed.). <i>Tora, wer wird dich nun erheben? : Pijutim Mimagenza religiöse Dichtungen der Juden aus dem mittelalterlichen Mainz</i> . 1. německé vyd. Gerlingen : Verlag Lambert Schneider, 1995. 453 s. ISBN 3-7953-0905-0.
<i>Chizunim,</i>	<i>Chizunim ke-minhag ha-ma'araviim ve-nitgoreru be-Sicilia</i> . 1. hebrejské vyd. Kuštandina : Kuštandina, 1580. Incunabula/ Rare books collection from the Library of The Jewish Theological Seminary. 189 s.
<i>Igerot ŠaDaL III, Nr CCXXVI,</i>	LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CCXXVI. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. <i>Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto</i> . 1. hebr. vydání. Svazek III. Przemysl : Zupnik & Knoller, 1882. s. 569-577.
<i>Igerot ŠaDaL III, Nr CCXLI,</i>	LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CCXLI. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. <i>Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto</i> . 1. hebr. vydání. Svazek III.

<i>Igerot ŠaDaL VI, Selichot minhag benej Roma,</i>	Przemysl : Zupnik & Knoller, 1882. s. 605-615. LUZZATTO, Šemu'el David. Selichot minhag benej Roma. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. <i>Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto</i> . 1. hebr. vydání. Svazek VI. Krakau : Josef Fischer, 1891. s. 893-916.
<i>Igerot ŠaDaL VII, Nr CDLXXXVIII,</i>	LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CDLXXXVIII. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. <i>Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto</i> . 1. hebr. vydání. Svazek VII. Krakau : Josef Fischer, 1891. s. 1130-1132.
<i>Machzor benej Roma I,</i>	<i>Machzor benej Roma : Chelek rišon me-ha-machzor ke-fi minhag K''K Roma im-pejruš Kimcha d'avišuna ve-ha-mikra'ot</i> . 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-dfus ha-šutafim Menachem b''r Avraham mi-Modena – Jechi'el b''r Šelomo me-Verona – Arje b''r Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 397 s.
<i>Machzor benej Roma II,</i>	<i>Machzor benej Roma : Chelek šeni me-ha-machzor ke-fi minhag K''K Roma im-pejruš Kimcha d'avšuna ve-ha-mikra'ot</i> . 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-dfus ha-šutafim Menachem b''r Avraham mi-Modena – Jechi'el b''r Šelomo me-Verona – Arje b''r Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 376 s.
MI-BERTINORO, O. <i>Amar neke.</i>	MI-BERTINORO, Ovadja. <i>Amar neke</i> . 1. hebrejské vyd. Pisa : Šemu'el Molcho, 1810. 74 s.
MIRSKY, A. (ed.) <i>Pijutej Josi ben Josi,</i>	MIRSKY, Aharon (ed.). <i>Pijutej Josi ben Josi</i> . 3. hebrejské vyd. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1991. 326 s. ISBN neuvedeno.
PIATELLI, E. (ed.) <i>Canti,</i>	PIATELLI, Elio. <i>Canti liturgici ebraici di rito italiano</i> . 1. hebrejsko-italsko-anglické vyd. Roma : Edizioni de Santis, 1967. 202 s. ISBN neuvedeno.
RABINOVITZ, C. M. (ed.) <i>Machzor pijutej rabi Janaj I,</i>	RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). <i>Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo adim</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1985. 508 s. ISBN neuvedeno.
RABINOVITZ, C. M. (ed.) <i>Machzor pijutej rabi Janaj II,</i>	RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). <i>Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo adim</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1987. 419 s. ISBN neuvedeno.
SCHIRMANN, J. (ed.) <i>Mivchar,</i>	SCHIRMANN, Jefim (ed.). <i>Mivchar ha-šira ha-ivrit be-Itali'a</i> . 1. hebrejské vyd. Berlin : Schocken Verlag, 1934. 597 s.
SCHIRMANN, J. (ed.) <i>Zur Geschichte,</i>	SCHIRMANN, Jefim (ed.). <i>Zur Geschichte der hebräischen Poesie in Apulien und Sizilien. Mitteilungen des Forschungsinstituts für hebräische Dichtung</i> , 1933, roč. 1, s. 95-148.
SCHIRMANN, Ch. (ed.) <i>Širim,</i>	SCHIRMANN, Jefim. <i>Širim chadašim min ha-geniza</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1965. xxii, 538 s. ISBN neuvedeno.
SIMCHA. <i>Machzor Vitry</i>	SIMCHA. <i>Machzor Vitry le-rabejnu Simcha echad mi-talmidej RašI Z''L</i> . HURWITZ, Šim'on ha-Levi - BRODY, Chajim (eds.). II. svazek. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Sfarim Jicchak Bulka, 1988. xvi, 799 s. ISBN neuvedeno. Kuntres ha-pijutim ha-nelave el-ha-machzor Vitry ktav-jad London (British Museum siman 27200-27201), s. 1-85.
ZULAY, M. (ed.) <i>Pijutej Janaj,</i>	ZULAY, Menachem (ed.). <i>Pijutej Janaj : melukatim me-toch ha-geniza u-mekorot acherim</i> . 1. hebrejské vyd. Berlin : Hoca'at Šoken, 1938. 457 s.

Seznam zkratk ze sekundární literatury

ALBECK, Ch. <i>Einführung in die Mischna,</i>	ALBECK, Chanoch. <i>Einführung in die Mischna</i> . Přel. Tamar a Pessach Galewski. 1. německé vyd. Berlin – New York : Walter de Gruyter, 1971. 493 s. Orig. Mavo la-Mišna. Tel-Aviv – Jerušalajim : Dvir – Mosad Bialik, 1960. ISBN 3-11-0064-29-4.
<i>Der Babylonische Talmud</i> , sv. I-IX,	<i>Der Babylonische Talmud</i> . Sv. I. <i>Berakoth/ Mišna Zera'im/ Šabbath</i> . Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1929. 947 s. <i>Der Babylonische Talmud</i> . Sv. II. <i>Erubin/ Pesahim/ Šegalim</i> . Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1930. 703 s. <i>Der Babylonische Talmud</i> . Sv. III. <i>Joma/ Sukka / Jom Ṭob/ Roš Hašana/</i>

	<p><i>Ta'anith</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1930. 750 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. IV. <i>Megilla/ Mo'ed Qaṭan/ Hagiga/ Jabmuth</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1931. 765 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. V. <i>Kethuboth/ Nedarim/ Nazir</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1931. 693 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. VI. <i>Soṭa/ Gittin/ Qiddušin</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1932. 802 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. VII. <i>Baba Qamma/ Baba Meṣ'ā</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1933. 865 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. VIII. <i>Baba Bathra/ Synhedrin I</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1933. 797 s.</p> <p><i>Der Babylonische Talmud</i>. Sv. IX. <i>Synhedrin II/ Makkoth/ Šebu'oth/ 'Edijoth/ 'Aboda zara/ Aboth/ Horajoth</i>. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1934. 755 s.</p>
BACHER, W. <i>Die Agada der Tannaiten II</i> ,	BACHER, Wilhelm. <i>Die Agada der Tannaiten : Von Akiba's Tod bis zum Abschluss der Mischna 135 bis 220 nach der gew. Zeitrechnung.</i> 1. německé vyd. Svazek II. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1890. 578 s.
BACHER, W. <i>Die exegetische Terminologie I-II</i> ,	BACHER, Wilhelm. <i>Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur.</i> 2. německé vyd. Svazek I, II společně v jednom svazku. Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1965. 258 s.
BEKKUM, W. J. van (ed.) <i>The Qedushta'ot of Yehuda</i> ,	BEKKUM, Wouter Jacques van (ed.). <i>The Qedushta'ot of Yehuda according to Genizah Manuscripts.</i> 1. anglické vyd. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen 1988. 642 s. ISBN 90-9002066-7.
BEN-JEHUDA, E. <i>Milon I, III, VIII, X, XIII</i> ,	<p>BEN-JEHUDA, Eli'ezer. <i>Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-hachadaša</i>. 1. hebrejské vyd. Svazek I (א-ב). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidt, 1910. 580 s.</p> <p>BEN-JEHUDA, Eli'ezer. <i>Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-hachadaša</i>. 1. hebrejské vyd. Svazek III (ג-ה). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidt, 1911. s. 1161-1740.</p> <p>BEN-JEHUDA, Eli'ezer. <i>Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-hachadaša</i>. 1. hebrejské vyd. Svazek VIII (ח-ט). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidt, 1929. s. 3693-4244.</p> <p>BEN-JEHUDA, Eli'ezer. <i>Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-hachadaša</i>. 1. hebrejské vyd. Svazek X (י). Jerušalajim : Ben-Jehuda hoca'a la-or, 1944. s. 4800-5261.</p> <p>BEN-JEHUDA, Eli'ezer. <i>Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-hachadaša</i>. TUR-SINAJ, N. H. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek XIII (יג-יד). Tel-Aviv: La-am chevra jisra'elit be-a'M, 1952. s. 6222-6703.</p>
BERLINER, A. <i>Gesammelte Schriften</i> ,	BERLINER, Abraham. <i>Gesammelte Schriften : Italien</i> . FREIMANN, A. (ed.) HILDESHEIMER, Meier. MARX, M. 1. německé vyd. Svazek 1. Frankfurt am Main : Verlag J. Kauffmann, 1913. 222 s.
BERLINER, A. <i>Geschichte</i> ,	BERLINER, Abraham. <i>Geschichte der Juden in Rom von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart : 2050 Jahre</i> . 1. německé vyd. Svazek I-II v jediném svazku. Frankfurt am Main : J. Kauffmann, 1893. 236 s.
BREWER, D. I. <i>Techniques</i> ,	BREWER, David Instone. <i>Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis before 70 CE</i> . 1. anglické vyd. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. 299 s. Edice Texte und Studien zum antiken Judentum 30. ISBN 3-16-145803-6.
BONFIL, R., <i>Mytos</i> ,	BONFIL, Reuven. <i>Mytos, retorika, historia? Ijun be-Megilat Achima'ac</i> . In BONFIL, Reuven (ed.), BEN-SASSON, Menachem (ed.), HAKAR, Josef (ed.). <i>Tarbut ve-chevra be-toledot Jisra'el bi-jmej ha-bejnajim : Kovec ma'amarim le-zichro šel Chajim Hilel ben-Sasson</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Merkaz Zalman Šazar le-toledot Jisra'el ha-chevra ha-historit ha-jisra'elit, 1989. s. 99-135.
BROWN, F. <i>BDB</i> ,	BROWN, Francis. <i>The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon : With an Appendix containig the Biblical Aramaic</i> . DRIVER, S. R. (ed.), BRIGGS, Charles A. (ed.). Přel. Ed. Robinson. 2. anglické vyd. Peabody Massachusetts : Hedrickson Publishers, 1996. 1185 s. Edice založena na lexikonu, thesauru Williama Gesenia dokončeném E. Rödigerem, s užitím edice Geseniova <i>Handwörterbuch über das Alte Testament</i> . ISBN 1-56563-206-0.

CURTIUS, E. R. <i>Evropská literatura,</i>	CURTIUS, Ernst Robert. <i>Evropská literatura a latinský středověk.</i> Přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová. 1. české vyd. Praha : Triáda Publishing, 1998. 740 s. Orig.: Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter. ISBN 80-86138-07-0.
DELITZSCH, F. <i>Zur Geschichte,</i>	DELITZSCH, Franz. <i>Zur Geschichte der juedischen Poësie vom Abschluss der heiligen Schriften Alten Bundes bis auf die neueste Zeit.</i> 1. německé vyd. Leipzig : Karl Tauchnitz, 1836. 224 s.
DAVID, J. <i>Leksikon ha-kinujim,</i>	DAVID, Jona. <i>Leksikon ha-kinujim be-lešon ha-pajtanim.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Re'uven mas be-a''M, 2001. 318 s. ISBN 965 09 0146-9.
DAVIDSON, I. <i>Thesaurus I-IV,</i>	DAVIDSON, Israel. <i>Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar hašira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.</i> 1. hebrejské vyd. Svazek I. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1924. 418 s. DAVIDSON, Israel. <i>Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar hašira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.</i> 1. hebrejské vyd. Svazek III. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1930. 544 s. DAVIDSON, Israel. <i>Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar hašira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek II. America (místo nespecifikováno) : Ktav Publishing House, 1970. 490 s. ISBN 87068-003-X. DAVIDSON, Israel. <i>Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar hašira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.</i> 2. hebrejské vydání. Svazek IV. America (místo nespecifikováno) : Ktav Publishing House, 1970. 608 s. Včetně New Supplement to the Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry. ISBN 87068-003-X.
DOHMEN, Ch. STEMBERGER, G. <i>Hermeneutika,</i>	DOHMEN, Christoph. STEMBERGER, Günter. <i>Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona.</i> 1. české vyd. Přel. Š. Zbytovský. Praha : Vyšehrad, 2007. 283 s. ISBN 978-80-7021-874-7. Kapitola 3, Rabínský výklad Písma, s. 98-143.
ELBOGEN, I. <i>Jewish Liturgy,</i>	ELBOGEN, Izmar. <i>Jewish Liturgy : A Comprehensive History.</i> Přel. Raymond Scheindlin. 1. anglické vyd. New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America - The Jewish Publication Society, 5753/1993. 493 s. Orig.: Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung. ISBN 0-8276-0445-9.
ELICUR, Š. <i>Le-gilgulej ha-chidatijot,</i>	ELICUR, Šulamit. <i>Le-gilgulej ha-chidatijot ba-pijut ha-mizrachi merešito ad ha-me'a ha-jud-bejt. Pe'amim,</i> 1994, roč. 59, s. 14-34.
ELICUR, Š. <i>Midraš u-fsuko,</i>	ELICUR, Šulamit. <i>Midraš u-fsuko be-re'i ha-pajtanut. Sinaj,</i> 1986, roč. 99, s. 99–109.
EVEN-ŠOŠAN, A. <i>Milon I-VI,</i>	EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 1-348. ISBN 965-517-059-4.(ט-ח) EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 349-. ISBN 965-517-059-4.(ט-ט) EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 731-1148. ISBN 965-517-059-4.(י-ז) EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek IV. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 1149-1446. ISBN 965-517-059-4.(י-ח) EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek V. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 1447-1820. ISBN 965-517-059-4.(י-ט) EVEN-ŠOŠAN, Avraham. <i>Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada.</i> 2. hebrejské vyd. Svazek VI. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s.1821-2145. ISBN 965-517-059-4.(י-י)
FERORELLI, N. <i>Gli Ebrei nell'Italia,</i>	FERORELLI, Nicola. <i>Gli Ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII.</i> GRIFFI, Filena Patroni (ed.). 3. italské vyd.

	Napoli : Dick Peerson, 1990. 319 s. ISBN neuvedeno.
EP	<i>Bible Pismo svatého Starého a Nového zákona</i> . 2. české revidované vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1991. 1151 s. ISBN neuvedeno.
FLEISHER, E. Bechinot be-šira,	FLEISHER, Ezra. Bechinot be-šira pajtanej Italija ha-ri'šonim. <i>Ha-sifrut</i> , April 1981, roč. 30-31, s. 131-167.
FLEISHER, E. <i>Ha-jocerot</i> ,	FLEISHER, Ezra. <i>Ha-jocerot be-hithavutam ve-hitpatchutam</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A''Š J''L Magnes - ha-Universita ha-Ivrit, 1984. 795 s. ISBN neuvedeno.
FLEISHER, E. Hebrew Liturgical Poetry in Italy,	FLEISHER, Ezra. Hebrew Liturgical Poetry in Italy. In COLORNI, V. (ed.), PURSCEDDU F. (ed.), SERMONETA G. (ed.), SIMONSOHN Š. (ed.) <i>Italia Judaica Saggi II, Atti del I Convegno internazionale Bari 18-22 maggio 1981</i> . 1. italo-anglické vyd. Roma : Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 1983. s. 415-426.
FLEISHER, E. <i>Širat ha-kodeš</i> ,	FLEISHER, Ezra. <i>Širat ha-kodeš bi-jmej ha-bejnajim</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Bejt hoca'a Keter Jerušalajim be-a''M, 1975. 527 s. ISBN neuvedeno.
FRANKEL, J. <i>Darkej ha-agada</i> I-II,	FRANKEL, Jona. <i>Darkej ha-agada ve-ha-midraš</i> . Svazky I-II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Be-a''M – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno.
FRAENKEL, J. FRAENKEL, A. <i>Tefila u-fijut</i> ,	FRAENKEL, Jona. FRAENKEL, Avraham. <i>Tefila u-fijut be-machzor Nürnberg</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : s. n., 2008. 139 s. ISBN neuvedeno.
GOLDSCHMIDT, D. <i>Mechkerekj tefila</i> ,	GOLDSCHMIDT, Dani'el. <i>Mechkerekj tefila u-pijut</i> . Jerušalajim : A''Š J''L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 1, Machzor K''K Vormajza, s. 9-30.
GRÄBER, Š. E. <i>Igerot ŠI''R</i> ,	GRÄBER, Še'alti'el Eisig (ed.). <i>Igerot ŠI''R : S. L. Rappoport's hebräische Briefe an S. D. Luzzatto (1833-1860) mit Anmerkungen von S. J. Halberstam nebst Einleitung von Dr. A. Harkavy</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek III. Przemysl : Gr. Kat. Domkapitel, 1886. 158 s.
GROSSMAN, A. <i>Chachamej aškenaz ha-ri'šonim</i> ,	GROSSMAN, Avraham. <i>Chachamej aškenaz ha-ri'šonim : korotejhem, darkam be-hangahat ha-cibur, jeciratam ha-ruchanit merešit jišuvam ve-ad le-gezejrot TTN''W</i> , 1096. 3. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 2001. 484 s. ISBN 965-223-380-3.
GROSSMAN, A. <i>Chachamej Corfat ha-ri'šonim</i> ,	GROSSMAN, Avraham. <i>Chachamej Corfat ha-ri'šonim : Korotejhem, darkam be-hanhagat ha-cibur, jeciratam ha-ruchanit</i> . 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1995. 635 s. ISBN 965-223-898-8.
GROSSMAN, A. The Yeshiva of Eretz Israel,	GROSSMAN, Avraham. The Yeshiva of Eretz Israel, its Literary Output and Relationship with the Diaspora. In <i>The History of Jerusalem : The Early Muslim Period (638-1099)</i> . PRAWER, J. (ed.) BEN-SHAMMAI, H. (ed.) 1. anglické vyd. Jerusalem - New York : Jad Jicchak Ben-Zvi - New York University Press, 1996. s. 225-267.
GÜDEMAN, Moritz. <i>Geschichte des Erziehungswesens</i>	GÜDEMAN, Moritz. <i>Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der Juden in Italien während des Mittelalters</i> . 1. německé vyd. Wien : Alfred Hölder, 1884. 347 s.
HABERMAN, A. M. <i>Toldot</i> II,	HABERMAN, Avraham Meir. <i>Toldot ha-pijut ve-ha-šira</i> . 1. hebrejské vyd. Svazek II. Ramat Gan : Hoca'at Masada, 1972. 336 s. ISBN neuvedeno.
HOLLENDER, E. Fortschreibung der Aggada,	HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. <i>Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter</i> , 2002, roč. 12, s. 35-53.
HOLLENDER, E. <i>Piyyut Commentary</i>	HOLLENDER, Elisabeth. <i>Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz</i> . 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1.
JAHALOM, J. <i>Sefat ha-šir</i> ,	JAHALOM, Josef. <i>Sefat ha-šir šel ha-pijut ha-erec jisra'eli ha-kadum</i> . 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A''Š J''L Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1985. 218 s. ISBN 965-223-605-5.
JASTROW, M. <i>Dictionary</i> ,	JASTROW, Marcus. <i>A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature</i> . Svazek I-II v jednom svazku. 3. anglické vyd. Peabody : Hendrickson Publishers, 2005. 1736 s. ISBN 1-56563-860-3.
JENNY, L. The strategy of form.	JENNY, Laurent. The strategy of form. In <i>French literary theory today A reader</i> . TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge

	University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1982. s. 34-62.
KRAUSS, S. <i>Lehnwörter,</i>	KRAUSS, Samuel. <i>Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum.</i> Svazek I. 2. německé vyd. Hildesheim : Georg Olms, 1964. 349 s.
KRUPP, M. <i>Einleitung in die Mischna.</i>	KRUPP, Michael. <i>Einleitung in die Mischna.</i> 1. německé vyd. Ein Karem – Jerusalem : Lee achim sefarim, 2002. 120 s. ISBN 965-7221-10-2.
LEVY, J. <i>Wörterbuch I-IV,</i>	LEVY, Jacob. <i>Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt.</i> Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek I א-ח. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 572 s. LEVY, Jacob. <i>Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt.</i> Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek II ח-ט. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 546 s. LEVY, Jacob. <i>Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt.</i> Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek III ט-י. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 742 s. LEVY, Jacob. <i>Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt.</i> Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek IV י-יב. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 756 s.
LIEBERMAN, S. <i>Greek in Jewish Palestine</i>	LIEBERMAN, Saul. <i>Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.</i> 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s.
LIEBERMAN, S. <i>Hellenism</i>	LIEBERMAN, Saul. <i>Hellenism in Jewish Palestine. Studies in the Literary Transmission Beliefs and Manners of Palestine in the I Century B.C.E. – IV Century C.E.</i> 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5711 – 1950. 231 s.
LANDSHUTH, L. <i>AA,</i>	LANDSHUTH, Eli'ezer. <i>Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.</i> 1. hebrejské vyd. Svazek I. Berolini (Berlin) : Typis G. Bernstein, 1857. 130 s. LANDSHUTH, Eli'ezer. <i>Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.</i> 1. hebrejské vyd. Svazek II. Berolini (tj. Berlin) : Vendunt W. Adolf, 1862. xxxiv, 314 s.
LUZZATO, Š. D. <i>Luach,</i>	LUZZATO, Šemu'el David. <i>Luach ha-pajtanim ve-ha-pijutim melukat mi-kol ha-minhagim mi-sifrej ha-dfus u-mi-sfarim ktivat jad al-jdej-Šemu'el David Luca'to.</i> 2. hebrejské vydání. Berlin : Julius Benzian, 1880. 106 s. Edice Ocar Tob. Hebräische Beilage zum Magazin für Wissenschaft des Judenthums.
LUZZATO, Š. D. KOHEN, J. J. <i>Mavo,</i>	LUZZATO, Šemu'el David. KOHEN, Josef J. <i>Mavo le-Machzor benej Roma be-cejruj bei'urim ve-skira al-ha-minhag me-et Dani'el Goldschmidt ve-bibliograia šel machzorim ve-sidurej tefila Itali'ani me-et J. Josef Kohen : Introduzione al Formulario delle Orazioni di rito italiano pubblicata in ebraico, a Livorno nel 1856, con annotazioni e un saggio sul rito italiano di E. D. Goldschmidt e una bibliografia di J. J. Cohen del Machzor e Sidur Tefila italiani.</i> 1. hebrejské vyd. Tel-Aviv : Dvir, 1966. 139 s.
MANN, J. <i>The Jews in Egypt I,</i>	MANN, Jacob. <i>The Jews in Egypt and in Palestine under the Fatimid Caliphs.</i> 1. anglické vyd. Svazek I. London : Oxford University Press Humphrey Milford, 1920. 411 s.
MIRSKY, A.	MIRSKY, Aharon. <i>Machcavtan šel curot ha-pijut : cmichatan ve-</i>

<i>Machcavtan,</i>	<i>hitpatchutan šel curot ha-šira ha-erec jisra'elit ha-kduma.</i> 2. hebrejské vyd. Jerušalajim - Tel Aviv : Hoca'at Šoken, 1969. 129 s. ISBN neuvedeno.
MIRSKY, A. Miškal,	MIRSKY, Aharon. Miškal ha-tnu ot ha-italki. In <i>Sefer Chanoch Jalon : Kovec ma'amarim be-mle'at lo šivim ve-chameš šanim.</i> LIEBERMAN, Saul (ed.), AVRAMSON, Šraga (ed.), KUTSCHER, Edward Jechezkel (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat sefer be-a'4M, 1973. s. 221-228.
NOSEK, B. Zjevená Tóra ze Sinaje,	NOSEK, Bedřich. Zjevená Tóra ze Sinaje a její obsah podle rabínského judaismu. <i>Theologická revue</i> , 2005, roč. 76, s. 302-323.
PEYRON, B. <i>Codices,</i>	PEYRON, Bernardinus. <i>Codices Hebraici manu exarati Regiae Bibliothecae quae in Tauriensi Athenaeo asservatur.</i> 1. latinské vyd. Roma – Florentia : Taurini - Fratres Bocca - Regis Italiae bibliopolae, 1880.
RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. <i>Hebrew Manuscripts,</i>	RICHLER, Benjamin. BEIT-ARIÉ, Malachi. PASTERNAK, Nurit. <i>Hebrew Manuscripts in the Vatican Library Catalogue Compiled by the Staff of the Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts, Jewish National and University Library, Jerusalem.</i> 1. anglické vyd. Citta del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008. 691 s. Edice Studi e Testi 438. ISBN 978-88-210-0823-8.
ROTH, C. <i>The History,</i>	ROTH, Cecil. <i>The History of the Jews of Italy.</i> 1. anglické vyd. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 5706-1946. 553 s.
SALZMAN, M. (ed.) <i>The Chronicle of Ahimaaz,</i>	SALZMAN, Marcus (ed.) <i>The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes.</i> 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII.
SCHECHTER, A. I. <i>Studies,</i>	SCHECHTER, Avraham I. <i>Studies in Jewish Liturgy.</i> 1. anglické vyd. Philadelphia : Dropsie College, 1930. 139 s. Disertační práce.
SCHIRMANN, Ch. Ha-šira ha-ivrit be-Itali'a,	SCHIRMANN, Chajim. Ha-šira ha-ivrit be-Itali'a me-reši'ta ad le-sof ha-me'a ha-achat esre. In <i>Le-toledot ha-šira ve-ha-drama ha-ivrit.</i> Editor neuveden. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1979. s. 9-29.
SCHIRMANN, J./ Ch. Zur Geschichte,	SCHIRMANN, Jefim/ Chajim. Zur Geschichte der hebräischen Poesie in Apulien und Sizilien. <i>Mitteilungen des Forschungsinstituts für hebräische Dichtung</i> , 1933, roč. 1, s. 95-148.
STARR, J. <i>The Jews,</i>	STARR, Joshua. <i>The Jews in the Byzantine Empire 641-1204 : Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen philologie.</i> BEES (Béhs), Nikos A. (ed.) 1. anglické vyd. Athen : Verlag der byzantinisch-neugriechischen Jahrbücher, 1939. 266 s. Edice Zwanglose Beihefte zu den Byzantinisch-neugriechischen Jahrbüchern, č. 30.
STEINSALTZ, A. <i>Reference Guide,</i>	STEINSALTZ, Adin. <i>The Talmud The Steinsaltz Edition : A Reference Guide.</i> 2. anglické vyd. New York – Toronto : Random House – Random House of Canada 1989. 323 s. ISBN 0-394-57665-9.
ŠEDINOVÁ, J. <i>Hebrejská lyrickoepická poezie,</i>	ŠEDINOVÁ, Jiřina. <i>Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v polovině 17. st.</i> 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 1989. 203 s. Kandidátská disertační práce. ISBN neuvedeno.
URBACH, E. E. <i>The Sages I-II,</i>	URBACH, Ephraim E. <i>The Sages their Concepts and Beliefs.</i> Svazek I-II. 3. anglické vyd. Jerusalem : Magnes Press – The Hebrew University, 1987. 1089 s. Překl. Israel Abrahams. ISBN 965-223-319-6.
URBACH, Efraim E. (ed.) <i>Sefer arugat ha-bosem IV,</i>	URBACH, Efraim E. (ed.). <i>Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit. Prolegomena et Indices adiecit. Prolegomena et Indices continens.</i> 1. hebrejské vyd. Svazek IV. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej nirdamim, 1963. 295 s.
VOGELSTEIN, H. RIEGER, P. <i>Rom,</i>	VOGELSTEIN, Hermann. RIEGER, Paul. <i>Geschichte der Juden in Rom.</i> Svazek I. 1. německé vyd. Berlin : Mayer Müller, 1896. 511 s.
WEINBERGER, L. J. <i>Jewish Hymnography,</i>	WEINBERGER, Leon J. <i>Jewish Hymnography : A Literary History.</i> 1. anglické vyd. London – Portland : The Littman Library of Jewish Civilization, 1998. xxiii, 492 s. ISBN 1-874774-30-7.
WICKHAM, Ch. J. <i>Early medieval Italy,</i>	WICKHAM, Chris John. <i>Early medieval Italy.</i> 1. anglické vyd. Totowa : Barnes Noble Books, 1981. 238 s. ISBN 0-389-20217-7.
WIGODER, G. SECKBACH, F. <i>EJ [CD-ROM],</i>	WIGODER, Geoffrey. SECKBACH, Fern. <i>Encyclopaedia Judaica [CD-ROM].</i> Edition Version 1.0. Jerusalem : Keter Publishing House - Judaica Multimedia, 1997. ISBN neuvedeno.
ZULAY, M. <i>Ha-eskola,</i>	ZULAY, Menahem. <i>Ha-eskola ha-pajtanit šel rav Sa'adja ga'on.</i> 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at machon Šoken le-mechkar ha-

	jahadut le-jad bejt-midraš ha-rabanim be-Amerika, 1964. 289 s.
ZUNZ, L. <i>Nachtrag</i> ,	ZUNZ, Leopold. <i>Nachtrag zur Literaturgeschichte der synagogalen Poesie</i> . 1. separátní německé vyd. Berlin : Adolf Cohn Verlag and Antiquariat, 1867. 76 s. (celkové počítání stran společně s <i>Literaturgeschichte der synagogalen Poesie</i> , 742 s.)
ZUNZ, L. <i>Ritus</i> ,	ZUNZ, Leopold. <i>Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt</i> . 2. německé vyd. Berlin : Verlag von Louis Lamm, 1919. 249 s.
ZUNZ, L. <i>LG</i> ,	ZUNZ, Leopold. <i>Literaturgeschichte der synagogalen Poesie</i> . 1. německé vyd. Berlin : Louis Gerschel Verlagsbuchhandlung, 1865. 666 s.
ZUNZ, L. <i>SP</i> ,	ZUNZ, Leopold. <i>Synagogale Poesie des Mittelalters : Die synagogale Poesie</i> . 1. německé vyd. Svazek 1. Berlin : A. Freimann - Louis Gerschel, 1855. 491 s.
ZUNZ, L. <i>Zur Geschichte</i> ,	ZUNZ, Leopold. <i>Zur Geschichte und Literatur</i> . 1. německé vydání. Svazek 1. Berlin : Verlag von Veit, 1845. 607 s.

Ostatní zkratky

b.	ben
ed., eds.	editor, editoři
fol.	folio
hebr.	hebrejsky
<i>ChaZaL</i>	<i>Chachamej zichrono li-vracha</i> („moudří, jejichž památka budiž požehnána“)
kap.	kapitola
<i>K‘‘K</i>	<i>Kehila kedoša</i> („svatá obec“)
lat.	latinsky
M.	Mišna
mj.	mimo jiné
n., nn.	následující verš, následující verše
s.l.	neznámé místo vydání
o. l.	obecného letopočtu
<i>Op. cit.</i>	citované dílo
pozn.	poznámka
r.	rabi
<i>RaSaG</i>	rav Sa‘adja ga‘on
<i>RaŠI</i>	rabi Šelomo ben Jicchak
<i>REBaN</i>	rabi Eli‘ezer ben Natan
řec.	řecky
s.n.	nakladatel neuveden
srov.	srovnej
<i>TaNaCh</i>	<i>Tora nevi‘im ve-ktuvim</i>
<i>TB</i>	<i>Talmud bavli</i>
TJ	<i>Talmud jerušalmi</i>
tr.	traktát
v.	verš
<i>Z‘‘L</i>	<i>Zichrono li-vracha</i> („jehož památka budiž požehnána“), event. <i>zichrona li-vracha</i>

Používaná pravidla transkripce z hebrejského jazyka

Vzhledem k pojednávanému období ve středověké hebrejské poezii i k převažujícímu hypotextu z rabínské a midrašické literatury jsem zvolila pravidla nastíněná v edici - *Pirkej Avot : Výroky Otců*. NOSEK, Bedřich (ed.) 1. české vyd. Praha: Sefer, 1994. Česká část 184 s. Hebrejská část 55 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7. Konsonanty jsou uváděny bez naznačení geminace. Hebrejský či aramejský termín bez potřeby deklinování či konjugování je uveden kurzívou. V případě, že se hebrejský nebo aramejský termín stal nedílnou součástí textu a platí pro něj obecný úzus, že je možné jej deklinovat nebo konjugovat, upouštím v případě deklinovaného nebo konjugovaného tvaru od přepisu pomocí kurzívy.

א	nepřepisují na začátku a konci slova, pouze uprostřed slova naznačují apostrofem tzv. ráz: př. <i>ma'amad, ma'amar, Jisra'el</i>
ב	přepisují jako b na začátku slova a uprostřed slova po uzavřené slabice, po otevřené slabice přepisují jako v , př. <i>havdala</i> , s výjimkou asimilace předcházející <i>nun</i> , př. <i>mi-bajit</i>
ג	přepisují jako g
ד	přepisují jako d
ה	přepisují jako h , nepřepisují na konci slova, kde zastává úlohu sufiku a není-li součástí kořene, př. <i>Tora</i>
ו	přepisují jako v , nerozlišují mezi <i>bejt</i> čtenou <i>v a vav</i>
ז	přepisují jako z
ח	přepisují jako ch , nerozlišují mezi <i>chet</i> a <i>kaf</i>
ט	přepisují jako t
י	přepisují jako j
ך, כ	přepisují jako k na začátku slova, př. <i>kipur</i> , uprostřed slova po uzavřené slabice, př. <i>hitkonenut</i> , po otevřené slabice přepisují jako ch , výjimky z pravidla tvoří znělá podoba po určitém členu, asimilace <i>nun</i> po předložce <i>mi-kesef</i>
ל	přepisují jako l
מ, מ	přepisují jako m
נ, נ	přepisují jako n
ס	přepisují jako s , nerozlišují mezi <i>samech</i> a <i>sin</i>
ע	nepřepisují na začátku slova, př. <i>amida</i> , nepřepisují na začátku a konci slova, pouze uprostřed slova naznačují apostrofem tzv. ráz: př. <i>ma'amad</i> , nepřepisují ji ve většině případů na konci slova, př. <i>kara</i> , užívám apostrof v případě vokalizace vokálem <i>patach</i> , př. <i>zro'a</i> ,
פ, פ	přepisují jako p na začátku slova, uprostřed slova po uzavřené slabice, po otevřené slabice jako f , analogicky užívám ve formě p po určitém členu, asimilaci <i>nun</i> , př. <i>mi-pi</i>
צ, צ	přepisují jako c
ק	přepisují jako k , nerozlišují mezi <i>kaf</i> a <i>kuf</i>
ר	přepisují jako r
ש	přepisují jako š
ש	přepisují jako s
ת	přepisují jako t , nerozlišují mezi <i>tet</i> a <i>tav</i>

Vokály

Nerozlišují mezi dlouhými a krátkými vokály, mezi plnými vokály a polovokály (hebr. *chatafim*).

א, א	přepisují jako a
א, א	přepisují jako e
י, י	přepisují jako i
ו, ו	přepisují jako o (také v případě vokálu ו, v uzavřené nepřízvučné slabice)
ו, ו	přepisují jako u
י	jako plné e jej přepisují v první slabice slova po <i>jud, lamed, reš, mem, nun</i> , př. <i>Jehudi, lešon ha-kodeš, rešima, mezusa, nekama</i> jako plné e jej přepisují v první slabice slova před <i>alef, ajin</i> a <i>he</i> , př. <i>še'ela, be'aja, kehila</i> , v prefixech <i>be-, le-, ke-, ke-še-, ve-, te-</i> , př. <i>be-Jisra'el</i> druhé ze dvou <i>ševa</i> následujících za sebou uprostřed slova, př. <i>tiftechu</i> v ostatních případech je <i>šva</i> nehlasně
י	vokál <i>cere</i> , následován-li písmenem <i>jud</i> , přepisují jej jako diftong -ej , př. <i>benej-Akiva, bejt-din</i>

Ostatní transkripce

Využívám také přepisu termínů a vlastních jmen z arabského, řeckého, syrského jazyka. Jelikož se nacházejí v menšině, užívám je v přepisu stanoveném v citované literatuře.

1. Úvod

Ve druhé kapitole posoudíme potřebu reevaluace středověké hebrejské poezie pro specializované bádání, které navazuje na nálezy badatelů minulých dvou staletí a prohlubuje interdisciplinární aspekty i reflexi specifických literárních technik středověkých hebrejských básníků. Zaměříme se na otázku provenience vzorů v hebrejské středověké básnické tvorbě i vzájemný poměr popisovaných vzorů na tvorbu posuzované geografické oblasti Apeninského poloostrova. Abychom posoudili míru jejího vlivu na aškenázskou básnickou tvorbu, v této kapitole nastíníme stručně řetězec vlivu, na který naváží ve čtvrté kapitole odkazy na souvislosti v díle konkrétních básníků, v páté i šesté kapitole souvislosti z hlediska hermeneutického principu a konečně v příloze doklad tradování hebrejské básnické tvorby Apeninské provenience v aškenázských *machzorim* podle rozčlenění jejich ritu. Kapitola popisuje využití primární a sekundární zdroje s důrazem na jejich význam. Metodika zahrnuje popis práce s prameny, způsob dešifrování hebrejského středověkého verše, na jehož základě bude teprve možné nalézt a ohledat míru využití hermeneutického principu, jeho svébytnost, propojení s kompozicí básně či jeho využití jako literární techniky.

Ve třetí kapitole díla proběhne pojmové vymezení středověké hebrejské poezie, označení středověkého hebrejského básníka. Jelikož při vymezení tvorby příslušné na Apeninský poloostrov spoléháme především na identifikaci autorství básní, proběhne explikace způsobu této identifikace. Dále se v kapitole vyrovnáváme s termíny pro označení geografické příslušnosti, způsobu a zdroji edukace básníků. Přikročíme dále k explikaci pojmu hermeneutický princip, důvodu jeho existence i uplatnění v rámci rabínské a midrašické literatury.

Ve čtvrté kapitole bude přehlednuta komparativním způsobem hebrejská básnická tvorba na Apeninském poloostrově od samého počátku v devátém století až po závěr patnáctého století o. l. ve snaze nastínit šíří forem na kompilační bázi. Dané shrnutí poskytne širší kontext, v jehož rámci se rozvíjel, popřípadě absentoval hermeneutický princip v básni.

Text páté kapitoly poskytne přehled sumářů principů, vyjasní problematiku explicitního označení hermeneutického principu v básnické tvorbě. Přináší příklady explicitního označení v průřezu starověkou palestinskou, apeninskou i aškenázskou tvorbou. Jelikož není známo teoretické dílo středověkého hebrejského básníka, které by explikovalo význam termínů, které byly užívány k pojmenování či narážce na hermeneutický princip samotný, zaměříme se na nález relevantních pojmů, popis kontextu jejich výskytu a jejich výklad na jednotlivých primárních hebrejských básnických verších.

Text šesté kapitoly se zaměří na implicitní užití hermeneutických principů *gezera šava*, *binjan av*, *mašal*, *ke-neged*, *me'al*, *gematri'a*, *notarikon* (podle sumáře třiceti dvou principů asociovaných se jménem rav Eli'ezer b. Josi ha-gelili, tana'ity 4. generace z 2. století o. l., žáka r. Akivy), dále *mida ke-neged mida* i schémata uplatnění *peticha mikra'it* a *sijomet mikra'it*. Text, který explikoval vybrané hermeneutické principy ze sumáře třiceti dvou principů asociovaných se jménem rav Eli'ezer b. Josi ha-gelili, bude přeložen z úvodních kapitol unikátního kritického vydání *Mišnat rabi Eli'ezer* poprvé v českém jazykovém prostředí. Ačkoliv se analýze hermeneutických principů věnoval na pozadí rabínské literatury i midrašim podle vlastní volby A. Mirsky, přesto si tematika hermeneutických principů nezískala soustavnější pozornost při průzkumu ani u autorů palestinských provincií,¹ Babylonie a tím spíše ani na Apeninském poloostrově i ve franko-německých regionech. Stále zůstávají zcela opomíjeny: *gezera šava*, *mašal*, *gematri'a*, *notarikon*. Práce dále rozvine také soustavné uplatnění biblického hypotextu² v básních ve zmíněných regionech. Práce se orientuje především na úlohu hypotextu – nositele hermeneutického principu ve srovnání s úlohou básnické licence

¹ V době byzantské nadvlády nad regionem, jak uvádí M. Gil, bylo území rozděleno mezi dvě provincie s názvy „*Palaestina prima*“ (včetně Aelia, tj. Jeruzaléma) a „*Palaestina secunda*“, (včetně Galileje a Jordánského údolí). Po dobytí arabskými kmeny v letech 636-638 o. l., byly zmíněné oblasti pojmenovány „*Jund Filastin*“ a „*Jund al-Urdunn*“. In Gil, Moshe. *The Political History of Jerusalem during the early Muslim period*. In *The History of Jerusalem : The Early Muslim Period (638-1099)*. Prawer, Joshua – Ben Shammai, H. (eds.) 1. anglické vyd. Jerusalem - New York : Jad Jicchak Ben-Zvi - New York University Press, 1996. s. 9.

² E. Hollender zvolila pro účel popisu „hebrejsko-aramějské textové tradice, která představuje základ pro *pijutim*“ termín „*hypotext*“, aby vyjádřila podřízenost prostřednictvím předložky *‘upo* (*hypo*, adverbium „dolu“ či prepozice „pod“). In HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 16. – Viz PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 451.

v této oblasti. Na rozdíl od přístupu A. Mirského, který akcentuje textovou variabilitu hypotextových předloh vybraných děl básníků Palestiny, aby učinil závěry pro účely zdůvodnění techniky hermeneutického principu v básnickém verši i básnických technik koncového rýmu a metriky. Předkládaná práce si klade za cíl sledovat řetěz variace v tradování hermeneutického principu na hypotextovém pozadí od klasického období básnictví po jejich přenesení na evropskou půdu v řetězci Apeninský poloostrov – franko-německé regiony. Bude se koncentrovat zejména na rozeznání odlišnosti i podobnosti přístupů klasického období ke kompozici principů ve verších vůči pozdějšímu období v posledních uvedených lokalitách.

Specializace na hermeneutické principy v oblasti pijutu přináší obohacující perspektivu na významnou stavební jednotku v prostředí literární synagogální aktivity, kterou lze touto optikou přiblížit blíže k TaNaChu, rabínské a midrašické literatuře, čímž se předkládaná doktorská disertace vyrovnává s mnohočetnou tváří tvorby synagogálního básnictví, mezi které patří liturgický aspekt, aspekt minhagu, literární aspekt, aspekt poetických výrazových prostředků, *topoi*, lingvistický aspekt básnického vyjádření, historicko-sociologický aspekt, aby prozkoumala regionálně vymezenou oblast pod předpokládaným palestinským básnickým vlivem ve větším sepětí s rabínskou učeností v kontextu oboru Judaistika.

Metodika předkládané doktorské disertační práce postupuje po sémantickém vymezení stěžejních termínů k samostatné analýze na základě kodikologického a knihovědného bádání a heuristiky kritických vydání *machzorim* apeninských a aškenázských ritů a relevantních edicí děl středověkých hebrejských básníků. Dále jsem postoupila ke komparaci primárních textů liturgické hebrejské středověké poezie se zaměřením na aplikaci hermeneutického principu na strukturu jednotlivých veršů, slok a celé struktury básní. Tento postup mne vede k vymezení relevantního výčtu hermeneutických principů pro tuto doktorskou disertační práci. Sumarizace výsledků bádání ve verších palestinského klasického hebrejského básnického období slouží k následné konfrontaci s postupem ve středověké hebrejské poezii Apeninského poloostrova a franko-německých regionů. Závěrečná syntéza analyzovaného a komparovaného materiálu doloží

proces tradování a nosnost hypotextu pro začlenění hermeneutického principu do verše liturgické hebrejské středověké poezie. Součástí syntetického dopracování doktorské disertační práce se stala konfrontace výsledků studií moderní hebrejské sekundární literatury.

V komparaci příkladů z díla básníků palestinských provincií, kteří integrovali uvedená schémata do vlastní tvorby s tvorbou básníků Apeninského poloostrova a aškenázských regionů, práce osvětlí tradentský řetězec aplikace hermeneutických principů.

Originální znění hermeneutických principů, u kterých bylo možné prokázat zaujetí básníků v jejich tvorbě, bylo vzhledem k blízkosti pijutu k agadickému podání zvoleno z celistvého znění *Mišnat rabi Eli'ezer* dle kritické hebrejské edice H. G. Enelowa.

Biblický pramen se stal nedílnou součástí i podporou hebrejského i aramejského rabínského a midrašického primárního textu i hebrejského a aramejského básnického primárního textu. Pro snadnější orientaci v textu jsem proto zvolila využití kurzívy, aby bylo zřejmé, v jaké míře je tento pramen v následných primárních textech rozvíjen. Rovněž se tímto způsobem ukazuje poměr středověkého básnického verše k biblickému prameni a jeho způsob práce s tímto pramenem.

Převod hebrejského či aramejského textu do českého jazyka představuje pro českého čtenáře zajisté značné obtíže, které vyžadují ze sémantického hlediska vložení slov, termínů či upřesňujících poznámek. Takový přídavek je v textu vyznačen hranatými závorkami a textem v kurzívě. Pro překlad relevantních pasáží bylo zvoleno užití reprezentativních slovníků biblické hebrejštiny,³ mišnické hebrejštiny i hebrejštiny amora'im,⁴ s přihlédnutím k odborné terminologii.⁵

³ BROWN, Francis. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon : With an Appendix containig the Biblical Aramaic*. DRIVER, S. R. (ed.), BRIGGS, Charles A. (ed.). Přel. Ed. Robinson. 2. anglické vyd. Peabody Massachusetts : Hedrickson Publishers, 1996. 1185 s. Edice založena na lexikonu, thesauru Williama Gesenia dokončeném E. Rödigerem, s užitím edice Geseniova *Handwörterbuch über das Alte Testament*. ISBN 1-56563-206-0.

⁴ LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek I ו-ח. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 572 s.; LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek II ח-ת. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 546 s.; LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und*

V hebrejské textu bylo potřebné kvůli přehlednosti také zdůraznit tučným písmem stěžejní termíny, jejichž vzájemný asociovaný výskyt nastoluje čtení hermeneutického principu.

Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek III ט-נ. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 742 s.; LEVY, Jacob. Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek IV ט-פ. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 756 s.; JASTROW, Marcus. A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature. Svazek I-II v jednom svazku. 3. anglické vyd. Peabody : Hendrickson Publishers, 2005. 1736 s. ISBN 1-56563-860-3.

⁵ BACHER, Wilhelm. *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. 2. německé vyd. Svazek I, II společně v jednom svazku. Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1965. 258 s.

2. Hebrejská středověká poezie a její reevaluace, výběr pramenů a metoda doktorské disertační práce

V této kapitole se zamyslím nad aktuálností reevaluace hebrejské středověké poezie. Vzhledem k obtížnosti práce s prameny, věnuji širší pojednání i tomuto problému. Popisuji metodu doktorské disertační práce.

2.1. Potřeba reevaluace středověké hebrejské poezie

Nastiňuji důvod potřeby reevaluace středověké hebrejské poezie. Vzhledem k obtížnosti práce s prameny, věnuji širší pojednání i tomuto problému. Popisuji metodu doktorské disertační práce.

Potřeba reevaluace vyplývá z převažujícího charakteru publikací středověkých hebrejských básníků. Kritické edice tvorby středověkých hebrejských básníků klasického palestinského období (6.-7. stol. o. l.) Janaje,⁶ výběrů básníků Apeninského poloostrova,⁷ i aškenázských básníků např. Šim'ona bar Jicchaka b. Abun⁸, Geršoma Me'or ha-Gola,⁹ Rašiho (rabi Šlomo b. Jicchaka),¹⁰ věnovaly oprávněnou pozornost textově-kritickému aparátu, s částečným zaměřením na identifikaci hypotextu básnického verše, byl-li relevantní pro komentátora. V této linii pokračoval J. David, editor básní Zevadji, Judana ha-kohen bi-rabi Mastija, Amitaje II. bar Šefatji, Eliji bar Šma'ja.¹¹ Zčásti zakomponoval do svého komentáře i

⁶ ZULAY, Menachem (ed.). *Pijutej Janaj : melukatim me-toch ha-geniza u-mekorot acherim*. 1. hebrejské vyd. Berlin : Hoca'at Šoken, 1938. 457 s.

⁷ SCHIRMANN, Jefim (ed.). *Mivchar ha-šira ha-ivrit be-Itali'a*. 1. hebrejské vyd. Berlin : Schocken Verlag, 1934. 597 s.; BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. *Megilat Achima'ac*. KLAR, Binjamin (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sifrej Taršiš, 1944. 215 s.

⁸ HABERMAN, Avraham Meir (ed.). *Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak jenaspechim la-hem pijutej rabi Moše be-r. Kalonymos*. 1. hebrejské vyd. Berlin - Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1938. 231 s.

⁹ HABERMANN, Avraham Me'ir. *Rabejnu Geršom me'or ha-gola selichot u-fizmonim : joc'im le-or metoch kitvej jad ve-sifrej dfus atikim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1940. 52 s.

¹⁰ HABERMAN, Avraham Meir (ed.). *Pijutej Raši*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1941. 35 s.

¹¹ DAVID, Jona (ed.). *Širej Zevadja*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1971/2. 66 s. ISBN neuvédno.; DAVID, Jona (ed.). *Kerova le-ta'anit šiv'a eser be-tamuz le-Judan ha-Kohen bi-rabi Mastija. Jerušalajim šnaton le-pirkej sifrut ve-omanut*, 1973, č. 7-8, s. 164-181. ISBN

vysvětlení specifik básnického vyjádření a důraz na identifikaci relevantního liturgického prozaického hypotextu. Podobným způsobem konstruovali své komentáře autoři kritické edice *machzorim*.¹²

Podstatnou změnu představovala edice *Širim chadašim min ha-geniza* Ch. Schirmanna, v níž editor akceptoval přijaté postupy, nicméně v případě relevance připojil i literárně-hermeneutický komentář.¹³ V přijatých postupech i novém důrazu pokračoval E. Fleisher v edici básní Šelomo b. Jehudy ha-Bavli.¹⁴

Ačkoli E. Fleisher přiblížil svoji pozornost identifikaci hermeneutických principů ve verších tvorby Šelomo b. Jehudy ha-Bavli, jeho přístup nemohl být zohledněn zpětně v předchozích edicích M. Zulaye, A. M. Habermanna i J. Davida. Vezmeme-li v úvahu zaměření badatelů o jednotlivé žánry středověké hebrejské poezie a jejich vývoj, především E. Fleishera¹⁵ i důraz na zpracování agadického podání u Š. Elicur,¹⁶ domnívám se, že by bylo vhodné prozkoumat dynamiku užití hermeneutického principu v hebrejském středověkém verši na vybraných zástupcích tvorby.

Dílní studie, které v 2. polovině 20. století pomohly blíže vymezit příslušnost jednotlivých básníků ke geografickým regionům a jejich

neuveveno.; DAVID, Jona (ed.). *Širej Amitaj*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1975. 144 s. ISBN neuvedeno.; DAVID, Jona (ed.). *Pijutej Elija bar Šma'ja*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at ha-Akademia ha-amerikanit le-mada'ej ha-jahadut, 1977. 170 s. ISBN neuvedeno.

¹² GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). *Machzor le-jamim nora'im : Roš ha-šana*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 328 s. ISBN neuvedeno.; GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). *Machzor le-jamim nora'im : Jom kipur*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 797 s. ISBN neuvedeno.; FRAENKEL, Jona (ed.). *Machzor pesach le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhlem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 1993. 328 s. ISBN neuvedeno.; FRAENKEL, Jona (ed.). *Machzor šavu'ot le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhlem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 2000. liv, 718 s. ISBN neuvedeno.; FRAENKEL, Jona (ed.). *Machzor sukot, šmini aceret ve-simchat Tora le-fi minhagej benej aškenaz le-chol anfejhlem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : Koren be-a''M - Leo Baeck Institute, 1981. 483 s. ISBN neuvedeno.

¹³ SCHIRMANN, Jefim. *Širim chadašim min ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1965. xxii, 538 s.

¹⁴ FLEISHER, Ezra (ed.). *Pijutej Šelomo ha-Bavli*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1973. 403 s. ISBN neuvedeno.

¹⁵ FLEISHER, Ezra. *Širat ha-kodeš bi-jmej ha-bejnajim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Bejt hoca'a Keter Jerušalajim be-a''M, 1975. 527 s. ISBN neuvedeno. FLEISHER, Ezra. *Ha-jocerot behithavutam ve-hitpatchutam*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A''Š J''L Magnes - ha-Universita ha-Ivrit, 1984. 795 s. ISBN neuvedeno.

¹⁶ ELICUR, Šulamit. Midraš u-fsuko be-re'i ha-pajtanut. *Sinaj*, 1986, roč. 99, s. 99–109. ELICUR, Šulamit (ed.). *Šira šel paraša: Parašot ha-Tora be-re'i ha-pijut*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Mosad ha-rav Kuk, 1999. 384 s. ISBN neuvedeno.

vymezení v čase,¹⁷ evaluace agadické literatury¹⁸ i pozornost, kterou badatelé věnovali palestinskému modlitebnímu ritu a jeho středověké hebrejské poezii,¹⁹ zpětně zpochybňují či podporují premisy autorů dřívějších kritických edicí. Verš středověké hebrejské poezie, jak doložila N. Katsumata na poezii Šemu‘ela ha-Šliši, může v závislosti na době svého vzniku poskytnout relevantní textové svědectví pro rekonstrukci midrašického textu, který známe ve verzi z novější doby, konkrétně text Midraše ha-gadol.²⁰

Při posouzení těchto dynamických změn se mi jeví žádoucím se zaměřit na aspekt bádání ve středověké hebrejské poezii, který ji propojuje z intertextového hlediska s Torou *še-be-al pe*, tradovanými texty, pojednávanými tématy a hermeneutickými principy, které tvoří neoddělitelnou osnovu rabínských i středověkých hebrejských básnických textů.

2.1.1. Privace literatury k problematice hermeneutického principu v básni

Potřeba reevaluace, která je hlavním podnětem k této práci, vychází z reflexe rozptýleného dosavadního badatelského snažení, které se zaměřovalo na hebrejskou středověkou poezii regionů Apeninského poloostrova. Ve svém kázání „*Etwas ueber die rabbinische Literatur*“ („Trochu o rabínské literatuře“) z roku 1818 načrtnul L. Zunz ideu svobodného bádání v judaismu po osvícenském vzoru a ve své taxonomii

¹⁷ FLEISHER, Ezra. *Tefila u-minhagej tefila eret-jisra'elim be-tekufat ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Hoca'at sfarim "Š J' L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1988. 367 s. ISBN 965-223-691-8. s. 40-41.

¹⁸ ELICUR, Šulamit. Midraš u-fsuko be-re'i ha-pajtanut. *Sinaj*, 1986, roč. 99, s. 99–109; FRANKEL, Jona. *Darkej ha-agada ve-ha-midraš*. Svazky I-II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Be-a" M – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno.; HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. *Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter*, 2002, roč. 12, s. 35-53.; HOLLENDER, Elisabeth. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*. 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1.

¹⁹ FLEISHER, Ezra. *Tefila u-minhagej tefila eret-jisra'elim be-tekufat ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Hoca'at sfarim "Š J' L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1988. 367 s. ISBN 965-223-691-8. s.

²⁰ KATSUMATA, Naoya. *Hebrew Style in the Liturgical Poetry of Shmuel HaShlishi*. 1. hebrejsko-anglické vydání. Leiden - Boston : Brill - Styx, 2003. 337 s. Edice Hebrew Language and Literature Series 5, van Bekkum W. Jac. (ed.) ISBN 90 04 13151 5. s. 53n.

vytýčil směry bádání tzv. „*Wissenschaft des Judenthums*“²¹ („Vědění o židovství“). Pro tuto doktorskou disertační práci a oblast, kterou se zabývám, vnímám jako nejpodněnější jeho dva nastíněné důrazy a naléhavé potřeby. Nejprve nastiňuje, že „nejžádoucnější byt' i těžký podnik by bylo přepracovat historii synagogálního ritu z pramenů právě v dnešní době.“²² V návaznosti na tento zájem se dále rozvíjelo soukromé bádání a fenomén židovského sběratelství v první fázi do roku 1925,²³ př. v díle Šemu'ela Davida Luzzata²⁴ a Eli'ezer Landshutha,²⁵ také však následně se zvláštním důrazem na heuristiku textů apeninských hebrejských středověkých básníků.²⁶

²¹ Podle výzkumného záměru uvedeného v kázání L. Zunze. In ZUNZ, Leopold. *Gesammelte Schriften von Dr. Zunz*. Herausgegeben von Curatorium der „Zunzstiftung“. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : Verlag Louis Lamm, 1919. 354 s. Kapitola 1, Etwas über die rabbinische Literatur (1818), s. 1-31.

²² Citováno dle edice L. Zunze v rámci „doktrinnální“ větve bádání. In ZUNZ, Leopold. *Gesammelte Schriften von Dr. Zunz*. Herausgegeben von Curatorium der „Zunzstiftung“. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : Verlag Louis Lamm, 1919. 354 s. Kapitola 1, Etwas über die rabbinische Literatur (1818), s. 8. - L. Zunz se sám zhostil úkolu zejména ve vlastním díle ZUNZ, Leopold. *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt*. 2. německé vyd. Berlin : Verlag von Louis Lamm, 1919. 249 s.

²³ Periodizace období byla uzavřena rokem 1925 obdobím „Židovských věd“. In Autor: Dinur (Dinaburg), Benzion. Heslo: Wissenschaft des Judentums. In WIGODER, Geoffrey. SECKBACH, Fern. *Encyclopaedia Judaica [CD-ROM]*. Edition Version 1.0. Jerusalem : Keter Publishing House - Judaica Multimedia, 1997. ISBN neuvedeno.

²⁴ Připomeňme dílo Šemu'ela Davida Luzzata, historika, filologa a komentátora textů (1800-1865, akronym ŠaDaL), které z této heuristické fáze čerpalo, poskytlo poučení o obsahu *machzor* jako literárního typu. ŠaDaL vyvinul svoji vlastní metodiku a připravil téměř jediný nejstarší úvod k modlitební knize. In LUZZATO, Šemu'el David. KOHEN, Josef J. *Mavo le-machzor benej Roma : be-cejru'f bej'urim ve-skira al-ha-minhag me-et Dani'el Goldschmid u-bibliografia šel machzorim vesidurej tefila italijani me-et J. Josef Kohen : Introduzione al Formulario delle Orazioni di rito italiano pubblicata in ebraico, a Livorno nel 1856, con annotazioni e un saggio sul rito italiano di E. D. Goldschmid e una bibliografia di J. J. Cohen del Machzor e Sidur Tefila italiani*. 1. hebrejské vyd. Tel-Aviv : Dvir, 1966. 139 s. s. 12. Dále ze studia rukopisů vydal onomasticon s názvem „*Luach ha-Pajtanim*“, který zahrnoval tvorbu řady autorů z Apeninského poloostrova. LUZZATO, Šemu'el David. *Luach ha-pajtanim ve-ha-pijutum melukat mi-kol ha-minhagim mi-sifrej ha-dfus u-mi-sfarim kivat jad al-jdej-Šemu'el David Luca'to*. 2. hebrejské vydání. Berlin : Julius Benzian, 1880. 106 s. Edice Ocar Tob. Hebräische Beilage zum Magazin für Wissenschaft des Judenthums.

²⁵ LANDSHUTH, Eli'ezer. *Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.* 1. hebrejské vyd. Svazek I. Berolini (Berlin) : Typis G. Bernstein, 1857. 130 s; LANDSHUTH, Eli'ezer. *Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.* 1. hebrejské vyd. Svazek II. Berolini (tj. Berlin) : Vendunt W. Adolf, 1862. xxxiv, 314 s.

²⁶ Srov. přináší-li L. Slaviček shrnutí zakládání privátních společností v 18. až do počátku 20. století o. l., počínaje „privátní Společností vlasteneckých přátel umění, založené na počátku roku 1796“, pokračuje rozšířením tohoto trendu z prostředí aristokracie a měšťanské třídy: „Aktivity podobných uměleckých sdružení, klubů přátel umění, kunstvereinů či krasoumných jednot, v nichž se setkávali výtvarní umělci i zámožní milovníci umění z řad české, německé a židovské buržoazie, podnikatelé, obchodníci a finančníci, ale také bohatí advokáti a lékaři, vytvářely nepochybně příznivé prostředí, v němž se zpětně dařilo i individuálním sběratelským a mecenášským aktivitám.“ Jako odnož takové činnosti můžeme interpretovat i sběratelskou aktivitu rukopisů mezi soukromými židovskými badateli v rabínské literatuře, liturgii atd. In SLAVÍČEK, Lubomír. „*Sobě, umění, přátelům*“ : *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650-1939*. 1. české vyd. Brno : Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007. 376 s. ISBN 978-80-87029-22-0. Kap. 10, Sběratelé, přátelé umění, mecenáši a veřejná muzea v českých zemích 1800-1939, s. 195.

Záhy zaujala badatele v klasifikaci shromážděného materiálu otázka žánrů středověké hebrejské poezie i zájem o parciální lingvistickou analýzu specifik středověkého hebrejského básnického vyjádření.²⁷ Při taxonomii výsledků heuristického snažení se badatelé nechali unést zejména exkluzivními tématy a *topoi*, kterým se věnovali středověcí hebrejští básníci daného regionu společně s jejich předchůdci i následovníky.²⁸

Podnětným zájmem badatelů první poloviny 20. století se stal historicko-kritický přístup k existenci jednotlivých básnických osobností synagogy, širších podmínek právního postavení židovských obcí a verifikace historických událostí, které mohly stát v pozadí specifických elegických veršů.²⁹

Zpětně se historicko-kritický přístup společně se socio-psychologickým přístupem promítl do vyvození závěrů o básnických osobnostech synagog Apeninského poloostrova a Sicílie. Postupně docházelo ve studiích badatelů k eliminaci přehnaných očekávání, která vyplynula z místy mylné interpretace rabínské literatury i midrašim, *pijutim* z *machzorim* a jiných zdrojů.³⁰

Tato revize znalostí vedla k potřebě samostatných kritických edicí děl středověkých hebrejských básníků Apeninského poloostrova sedmdesátých

²⁷ Na základě studia dynamiky hebrejského vyjádření v epigrafice Venoských náhrobků z období mezi 5.-7. stoletím postuloval M. D. Cassuto tezi o obživení hebrejského jazyka na Apeninském poloostrově. In CASSUTO, Moše David. *Ha-ktuvot ha-ivrijot šel ha-me'a ha-tiš'it be-Venosa. Kedem : Studies in Jewish Archaeology*, 1945, č. 2, s. 103. – Dále viz hodnocení BEN SASSON, Menahem. *Italy and Ifriquia from the Ninth to the Eleventh Century*. In MIEGE, J. L. (ed.) *Les Relations intercommunautaires juives en méditerranée occidentale XIIIe-XXe siècles : Actes du colloque international de l'institut d'histoire des pays d'outre-mer GIS méditerranée Aix-en-Provence et du centre de recherches sur les juifs d'afrique du nord, Institut Ben Zvi Université de Jérusalem : Abbaye de Sénanque mai 1982*. 1. francouzské vyd. Marseille : Centre National de la Recherche scientifique, 1984, s. 34-50.

²⁸ Viz SALZMAN, Marcus (ed.) *The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes*. 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII. s. 17-59; nověji zhodnotil přínos r. Bonfil. In BONFIL, Reuven. *Mythos, Rhetorika, Historija? Ijun be-Megilat Achima'ac*. s. 118. In BONFIL, Reuven (ed.), BEN-SASSON, Menachem (ed.), HAKAR, Josef (ed.). *Tarbut ve-chevra be-toledot Jisra'el bi-jmej ha-bejnajim : Kovec ma'amarim le-zichro šel Chajim Hilel ben-Sasson*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Merkaz Zalman Šazar le-toledot Jisra'el ha-Chevra ha-Historit ha-Jisra'elit, 1989, s. 99-101.

²⁹ Viz FERORELLI, Nicola. *Gli Ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII*. GRIFFI, Filena Patroni (ed.). 3. italské vyd. Napoli : Dick Peerson, 1990. 319 s. ISBN neuvedeno. s. 43; SALZMAN, Marcus (ed.) *The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes*. 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII. s. 17-59; ROTH, Cecil. *The History of the Jews of Italy*. 1. anglické vyd. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1946. 553 s. s. 69.

³⁰ Viz SALZMAN, Marcus (ed.) *The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes*. 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII. s. 17-59; FLEISHER, Ezra. *Bechinot be-šira pajtanej Italija ha-ri'šonim. Ha-sifrut*, April 1981, roč. 30-31, s. 131-167.

a osmdesátých let v širším kontextu zájmu o kritické vydání *machzorim* aškenázských ritů.

Na problematiku hermeneutických principů dosavadní bádání poukázalo pouze okrajově,³¹ v české odborné literatuře se této problematice dotkla a refletovala ji v případě specifického a konkrétního výskytu ve verších hebrejské synagogální tvorby v 17. století Zemí koruny české.³² Stále však vnímám potřebu zohlednit explicitní vyjádření hermeneutického principu³³ a reflektovat svébytnou strukturu, kterou použití implicitního hermeneutického principu vnáší do samotného verše či sloky básně, tj. blíže v případech *gezera šava*, *binjan av*, *mašal*, *ke-neged*, *me'al*, *gematri'a*, *notarikon* (podle sumáře třiceti dvou principů asociovaných se jménem rav Eli'ezer b. Josi ha-gelili, tana'ity 4. generace z 2. století o. l., žáka r. Akivy),³⁴ dále *mida ke-neged mida*³⁵ i schémat uplatnění *peticha mikra'it*³⁶ a *sijomet mikra'it*.³⁷

Tato doktorská disertační práce vychází z předpokladu, že synagogální básnické osobnosti tvořily svá díla z edukačního pozadí, pravidelného studia i ve styku s aktuálním během pravidelného předčítání Tory a parašot i sledu lokálního modlitebního ritu. Stežji bychom mohli předpokládat, že hermeneutické principy Tory *še-bi-čtav* i *še-be-al pe*³⁸ se

³¹ L. Zunz se také zmínil o potřebě „vykonat mnohé zkoumání o často nepochopené povaze hyperboly“ a výslovně „o talmudickém םר“ a významu jevu „ארתוסא“, (ve smyslu „prokázání“). Poslední dva zmíněné jevy Zunz vyzdvihl z kontextu rabínské literatury a nerefletoval jejich význam pro *midrašim* či středověkou hebrejskou poezii, avšak Zunzův podnět, jakkoliv drobný, inspiroval obvykle k badatelským výkonům. In *Gesammelte Schriften von Dr. Zunz*. Herausgegeben von Curatorium der „Zunzstiftung“. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : Verlag Louis Lamm, 1919. 354 s. Kapitola 1, Etwas über die rabbinische Literatur (1818), s. 18.

³² Viz figury „synekdocha“, „paronomasie“, dále „paronomastického rýmu“. ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v polovině 17. st.* 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 1989. 203 s. Kandidátská disertační práce. ISBN neuvedeno. s. 59, 80, 91-92, 94, s. 148, pozn. 19, s. 178.

³³ Viz blíže ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 134-135.

³⁴ Podle hebrejské kritické edice *Mišnat rabi Eli'ezer*. In ENELOW, Hilel Gershom. *Mišnat rabi Eli'ezer o midraš šlošim u-štajim midot*. 2. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mekor be-a'“M, 1974. 395 s. ISBN neuvedeno. s. 18-39.

³⁵ Na základě M. tr. Sota 1:7 podle znění Kodexu Kaufmann A 50 apeninské proveniencie. In BEER, Georg (ed). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 235.

³⁶ Originální text dle Steinsaltzovy edice TB tr. *Sanhedrin* fol. 34a (edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu). In EDITORIAL STAFF. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Version 14. Ramat Gan : Bar-Ilan Univerzita, 2006. ISBN 1-931711-27-5.

³⁷ Např. dle M. tr. *Bava kama* 4:3 podle Kodexu Kaufmann A 50. In BEER, Georg (ed). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 258.

³⁸ Pojmy *Tora še-be-al-pe* („ústní Tora“) s *Tora še-bi-čtav* („písemná Tora“) se objevují bok po boku nejdříve v TB tr. *Šabat* fol. 31a (edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu) v odpovědi Šamaje na otázku prozelyty po počtu *torot*. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Na tento výskyt upozornil E. E. Urbach. Dále Urbach uvádí podobný rozhovor mezi rabanem

omezily jen na předčítání a diskusi mezi učenici a nepronikly do veršů a slok středověkého hebrejské básně. Nacházíme-li v básnické hebrejské tvorbě aluzi na tragické důsledky bezprostředních historických událostí, musíme také předpokládat, že hermeneutický princip jako pořádací princip rabínské literatury a *midrašim* by nepronikl do verše a slok středověké hebrejské básně.

2.1.2. Jiný náhled na závislost středověkého hebrejského básnictví Apeninského poloostrova na vzoru z klasické středověké palestinské básnické tvorby

Idea o výhradní závislosti středověkého hebrejského básnictví Apeninského poloostrova na vzoru ze středověké palestinské básnické tvorby byla vyslovena z orthograficko-lingvistické perspektivy ve dvacátých letech 19. století o. l. r. Šelomem Judou Leibem Rappoportem (1790-1867, akronym שי"ר).³⁹ Argumentoval převážně komparací *plene* orthografie Talmudu jerušalmi (zástupce „syrského“ typu) a *defective* Talmudu bavli (zástupce „aramejského“ typu), které konfrontoval s převažující *plene* orthografií manuskriptů Apeninského poloostrova a aškenázu. Pro důkazní materiál zvolil i vyjádření v hebrejské básnické tvorbě Apeninského poloostrova a franko-německých regionů.⁴⁰ Tezi

Gamali'elem a generálem Agnitem. URBACH, Ephraim E. *The Sages their Concepts and Beliefs*. Svazek I. 3. anglické vyd. Jerusalem : Magnes Press – The Hebrew University, 1987. 1089 s. Překl. Israel Abrahams. ISBN 965-223-319-6. s. 290; Srov. NOSEK, Bedřich. Zjevená Tóra ze Sinaje a její obsah podle rabínskému judaismu. *Theologická revue*, roč. 76, s. 306-307. B. Nosek zdůraznil výskyt zmínky v *barajté*, která svojí povahou zahrnuje starší tradici nezahrnutou do kanonické Mišny, nicméně přináší často autentičtější tradici, která se vymyká anonymní přijímané v oné době.

³⁹ Autor: Mirelman, Victor A. Heslo: Rapoport, Solomon Judah Leib. In WIGODER, G. SECKBACH, F. *EJ [CD-ROM]*. Rappoportova motivace spočívala ve snaze prohloubit znalost o řetězci učenosti předávané z Palestiny přes Apeninský poloostrov do západní a střední Evropy i jeho odlišným specifikům vůči řetězci babylonské tradice, který přes tradování v severo-africkém Kairouanu vyústil do sefardské oblasti. Proto věnoval sérii studií v odborném periodiku *Bikurej ha-itim* (mezi léty 1828-1830) osobnostem El'azarovi bi-rabi Kalir, RaSaGovi, rav Hajajovi b. Šerira ga'on, rav Chananelovi ben Chušiel, rav Nisim ben Ja'akov i r. Natanovi b. Jechiel římskému.

⁴⁰ GRÄBER, Še'alti'el Eisig. *Igerot ŠI'R : S. L. Rappoport's hebräische Briefe an S. D. Luzzatto (1833-1860), Mit Anmerkungen von S. J. Halberstam nebst Einleitung von Dr. A. Harkavy*. 1. hebrejské vyd. Svazek 3. Przemysl : Gr. Kat. Domkapitel, 1886. s. 158. V pasáži:

“והנה גם בחתימת **בי רבי** בחרו האיטלקיים דרך לשון הירושלמי ורק בעבור כי היה להם חיבור עם אנשי א"י. וההבדל בזה בין ירושלמי לבבלי הוא ממש ההבדל בין לשון סורית לארמית. **וביר ובר** הוא ג"כ מההבדלים בלשונות ההן. שהסוריים כותבים הכל מלא... במקום שנהגו לשאול **אבילים** בשבת ובבבלי תמיד **אבילים**. ולדוגמא (שבת י"ג ב')... והאשכנזים וצרפתים הלכו אחריהם בדרך זה עכ"פ בזמן המאוחר של ר' יהודה עזבו קדמוני הפייטנים באשכנז את רק במלת התסיד. **בירבי** דרך האיטלקיים וכתבו **ברבי** כאשר נראה עוד.”

podporoval r. Šemu'el David Luzzatto v úvodu k „*Machzor benej Roma*“, vzhledem k zapojení hebrejské středověké palestinské poezie do římského ritu.⁴¹ Teze o tradentské roli hebrejských učenců Apeninského poloostrova, jež byla aplikována mj. i na tradování hebrejské liturgické poezie, zůstává uznávanou a obecně akceptovanou tezí moderního bádání do současnosti se zaměřením na řetěz rodiny Kalonymos v díle badatele Ch. Schirmanna,⁴² E. Hollender,⁴³ M. Peraniho.⁴⁴

Naopak převahu babylonského vlivu lze nalézt v pořadajícím principu liturgického rámce „modliteb s pevným [umístěním]“ (hebr. תפילת קבע *tefilat keva*,⁴⁵ něm. „*Stammgebet*“⁴⁶). Nejstarší *machzor* pod titulem „*Seder chibur berachot*“ (z pol. 12. století o. l.),⁴⁷ který byl užíván na Apeninském poloostrově, lze charakterizovat společně se A. I. Schechterem jako exemplář babylonského pořádku modliteb *Seder rav Amram ga'on*.⁴⁸ Tuto tezi podporoval emphaticky E. Fleisher.⁴⁹ Nejpozději v 9. století o. l. býval podle E. Fleishera upravován poměr mezi palestinským a babylonským vlivem v liturgickém rámci tou měrou, že „synové Itálie vedli mnoho svých modliteb podle zvyklostí babyloňanů“ ale také akceptovali přednes středověké hebrejské liturgické poezie „o svátečních dnech“ a podle

(„A viz také v podpisu ‘**syn rabiho**‘ si zvolili italoové způsob jeruzalémského vyjádření a jen kvůli tomu, že měli spojení s muži Erec Jisra'el. A rozdíl mezi jeruzalémským a babylonským je opravdu rozdíl mezi syrštinou a aramejštinou. **Bi-r** a **be-r** je také z rozdílů mezi oněmi jazyky. Že syřané píší vše plene... Namísto toho, že měli ve zvyku prosit **avejlim** v o šabatu a v babylonském stále **avelim**. A například (Šabat 13b)... a aškenazim i francouzští je následovali tímto způsobem, jakkoli je tomu později u r. Jehudy he-Chasid. Pouze ve slově **bi-rabi** opustili dávní mezi básníky v Aškenazu způsob Italů a psali **be-rabi**, jak ještě uvidíme.“)

⁴¹ Viz LUZZATO, Š. D. KOHEN, J. J. Mavo, s. 42.

⁴² SCHIRMANN, Jefim. *Širim chadašim min ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1965. xxii, 538 s. s. 424. SCHIRMANN, Chajim. Ha-šira ha-ivrit be-Itali'a me-reši'ta ad le-sof ha-me'a ha-achat esre. In *Le-toledot ha-šira ve-ha-drama ha-ivrit*. Editor neveden. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1979. s. 9n.

⁴³ HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. *Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter*, 2002, roč. 12, s. 35-53. s. 35.

⁴⁴ OTTOLENGHI, Luisa Mortara – FUMAGALLI, Pier Francesco – PERANI, Mauro. Osfím šel kitvej jad ivriim be-Itali'a. In *Itali'a ebraica*. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Machon tarbut Itali'a, 2008. ISBN 978-965-555-342-0. s. 211.

⁴⁵ Termín byl uveden podle TJ tr. *Berachot* kap. 4, fol. 7a (edice Venetia 1523). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁶ ZUNZ, Leopold. *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*. 1. německé vyd. Berlin : Louis Gerschel Verlagsbuchhandlung, 1865. 666 s. s. 11.

⁴⁷ Znění *ms. Turin 29, Seder chibur brachot* bylo poprvé částečně vydáno A. I. Schechterem. SCHECHTER, A. I. *Studies in Jewish Liturgy*. s. 84-125. – Srov. Davidsonova kritická studie A. I. Schechterova vydání z *ms. Turin 29, Seder chibur brachot*. Davidson, Israel. The „Seder Hibbur Berakot“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 241-279.

⁴⁸ SCHECHTER, A. I. *Studies in Jewish Liturgy*, s. 13; DAVIDSON, Israel. The „Seder Hibbur Berakot“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 244.

⁴⁹ Viz FLEISHER, E. Bechinot be-šira, s. 132.

„zvyklostí v modlitbě“ podle „liturgické halachy“. ⁵⁰ Přijmeme-li Fleisherovo přirovnání vztahu palestinského a babylonského vlivu v Apeninském poloostrově k prostoru „mezi kladivem a kovadlinou“, ⁵¹ v němž však údery kladiva postupně slábly. Pro rozhodující fázi souboje o rozložení sil na Apeninském poloostrově v 9. století se také vyslovil R. Bonfil a zdůraznil převahu babylonského vlivu od 10. století o. l. Byl-li by palestinský vliv dominantní do 9. století o. l., náležel by podle I. Twersky spíše k „orální pre-literární fázi hlavních hodnot a vlivu“. ⁵² R. Bonfil nachází jako příklad přelomové situace díla „*Chazon Dani'el*“ („Vidění Dani'ela“) a „*Sefer Josipon*“ („Kniha Josefa“), jejichž autoři „nejsou znalí Talmudu a nepoužívají ve svých dílech materiál odvozený z Talmudu“ [tj. míní se *TB*]⁵³ z 10. století o. l. Formuluje stěžejní ideu, že „ještě na konci 9. století a také na počátku 10. století, ať v jižní Itálii, či Byzanci a podobně jim v této rovině se zdají více přijímané literární hebrejské texty, jejichž hlavní složka není kulturní chápání, které je babylonské orientace“. ⁵⁴ Domnívám se také, že rodinná kronika r. Achima'ace ben Palti'ela z Oria *Megilat Achima'ac* (dokončena roku 1054 o. l.) dokládá postupný růst babylonského vlivu, jak jej pisatel sám zaznamenal, například v seznamech donací a finančním poměru sum pro donaci učencům v Ilija a akademiím v Babylonii⁵⁵ dále zmínkou, že Aharon z Bagdadu, který zároveň přišel

⁵⁰ Viz FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 425.

⁵¹ Viz FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 425.

⁵² Viz TWERSKY, Isadore. The Contribution of Italian Sages to Rabbinic Literature. In COLORNI, V. (ed.), PURSCEDDU F. (ed.), SERMONETA G. (ed.), SIMONSOHN Š. (ed.) *Italia Judaica Saggi II, Atti del I Convegno internazionale Bari 18-22 maggio 1981*. 1. italo-anglické vyd. Roma : Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 1983. s. 384. I. Twersky diskutuje složitý problém „počátků“ v Evropě. Podrobnější relevantní informace o počátcích židovského osídlení na evropské půdě se pravděpodobně vymykaly „historicko-literárním faktům“, která zvolili autoři pro zpracování v „komentářích, superkomentářích, kodifikacích, responzech, halachických monografiích, lexikonech a midrašických sbírkách“.

⁵³ BONFIL, Reuven. Bejn Erec-jisra'el le-vein-Bavel. *Šalem*, 1987, roč. 5, s. 28.

⁵⁴ BONFIL, Reuven. Bejn Erec-jisra'el le-vein-Bavel. *Šalem*, 1987, roč. 5, s. 28.

⁵⁵ Text byl zkoumán a citován dle edice BEN PALTIEL Z ORIA, Achima'ac. *Megilat Achima'ac : The Chronicle of Ahimaaz, with a collection of poems from Byzantine Southern Italy and additions*. SPITZER, M. (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sifrej Taršiš, 1974. 176 s. ISBN neuvedeno. s. 14, 35, 37. Trojí donace byla distribuována poprvé prostřednictvím r. Achima'ace („מֵאֵת זָהָבִים“, *mea zhuvim* „sto zlatých“, miní se třikráte), podruhé prostřednictvím r. Palti'ela („חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים דִּינָרִים טוֹבִים שְׁלֵמִים וְגַמְוֵרִים“, *chamešet alafim dinarim tovim šlemim u-gmurim*, pět tisíc denárů) a potřetí prostřednictvím r. Šemu'ela („רֶבֶב עֶשְׂרִים אֲלָף דְּרַקְמוֹנִים“, *mi-zahav esrim elef drakmonim*, 20 tisíc zlatých drachem). V prvním případě byl dar věnován mj. „těm, kteří se zabývali studiem Jeho zákona“ v Ilija, druhý případ rozdělil částku mj. mezi „představeného ješivu a moudré“ a „ješivu ge'onim v Babylonii“, ve třetím případě donace byla určena „sliby“ „ješivě v Palestině“ i „ješivot v Babylonii“. Spatřuji v těchto seznamech stoupající pozornost *ješivot* v Babylonii, i když status Ilija a jeho potřebnost si stále vyžaduje první místo.

z Chevronu, nalezl v Apulii jednotlivé učence, znalce mystického učení,⁵⁶ a nakonec i důležitosti zproštění r. Silana kletby právě učenci Ilija.⁵⁷ Mezi jinými i Ta-Šma zdůraznil vnitřní vývoj na apeninské půdě od 11.-13. století, tzv. „‘babylonizaci‘ halachy“.⁵⁸

Tato doktorská disertační práce se sice zaměřuje na linii tradování explicitních i implicitních hermeneutických principů v básnickém umění mezi klasickým palestinským hebrejským básnictvím, post-klasickým hebrejským básnictvím se širším pojetím působišť básníků jako básníků z východu, a dále pokračuje na evropskou půdu, tedy Apeninský poloostrov a franko-německé regiony. Přesto jsem si vědoma, že liturgický rámec pro tuto tvorbu v širším kontextu vymezuje obsah středověké hebrejské básně. Ačkoliv v oblasti aplikace hermeneutického principu v hebrejském středověkém liturgickém verši nelze separovat babylonský vliv od palestinského vlivu, zejména v období post-klasické éry středověkého hebrejského básnictví (od 8. století o. l.), budou uvedeny relevantní informace o babylonském vlivu. Tento vliv se projevil již v základu formulování hermeneutických principů v období tana'im, ve středověké éře také v responzivní literatuře, středověkém básnickém umění či propojení středověké liturgické hebrejské poezie s liturgickým rámcem v díle středověkých hebrejských liturgických básníků na Apeninském poloostrově, konkrétně ovlivnil společně s palestinským vlivem uplatnění biblického hypotextu ve formách *petichot* i *sijomot mikra'ijot*.

⁵⁶ Jak je uvedeno v textu BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 12: „וּבִימֵי אֶלֶּה הַחֲסִידִים“ („*u-vi-jmej ele ha-chasidim*“, „a ve dnech oněch zbožných“), tj. „rabiho Šefatji“, „rabiho Chanane'ela“ a „rabi Eli'ezer“, kteří jsou mj. označeni jako „מְבִינֵי סוּדִים“ („*mevinej sodim*“, „rozumí tajemstvím“), se teprve stalo, že „וַיֵּרַד מִן־הַיְדִידִים...מֵאֶרֶץ בְּגִדָדִים / ר' אֵשׁ נָאָב / מִבֵּית יוֹאָב / וּשְׂמוֹ אֶהָרָן“ („*jarad min-ha-jedidim ... me-erec Bagdejdim/ roš va-av/ mi-bejt Jo'av/ u-šmo Aharon*“, „sestoupil od milovaných ... ze země Baghdadských/ předák a otec/ z domu Jo'ava/ jménem Aharon“).

⁵⁷ BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 17.

⁵⁸ TA-ŠMA, Israel M. *Creativity and Tradition : Studies in medieval rabbinic Scholarship, Literature and Thought*. 1. anglické vyd. Cambridge Massachusetts – London : Harvard University Press, 2006. 238 s. ISBN 0-978-0-674-02393-2. Kapitola 3, La Cultura Religiosa – The Chain of Tradition, s. 73.

2.1.3. Přímé propojení aškenázského hebrejského básnictví s apeninskými předchůdci a zaměření na podíl hermeneutického principu ve výstavbě verše

Tato doktorská disertační práce poukazuje na souvislosti mezi hebrejským apeninským básnictvím a jejich paralelami v aškenázských regionech. V oblasti explicitního a implicitního vyjádření hermeneutického principu ve verši středověkých hebrejských básníků apeninských a franko-německých regionů lze pozorovat souvislost, paralely i protiklady. Odhalení implicitního principu se stalo jedním ze tří důrazů komentářů k veršům středověkých hebrejských básníků, palestinských, apeninských, franko-německých i sefardských.⁵⁹ Na daný typ komentářové literatury upozornili ve svých pojednáních L. Zunz,⁶⁰ E. E. Urbach,⁶¹ C. Roth,⁶² A. Grossmann⁶³ a nověji zevrubněji E. Hollender.⁶⁴

Domnívám se, že se ukazuje podstatné vakuum v prozkoumání samotného explicitního, ale i doplnění implicitního realizování hermeneutického principu ve verši hebrejského středověkého básníka mezi

⁵⁹ HOLLENDER, Elisabeth. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*. 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1. s. 225-229. Připojme ostatní důrazy komentářové literatury: především liturgický rámec příležitosti s důrazem na *minhag*, lingvistická explikace, dále identifikace a uvedení biblického hypotextu, dále rabinského, midrašického hypotextu, středověké responzivní literatury i komentářové literatury k TaNaChu a rabinské literatuře, okrajově také dále esoterní komentář. Předmětem komentáře byly fráze z veršů, tzv. *pejruš kacar*. – Srov. GROSSMAN, Avraham. *Chachamej Corfat ha-ri'šonim : Korotejhem, darkam be-hanhagat ha-cibur, jeciratam ha-ruchanit*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1995. 635 s. ISBN 965-223-898-8. s. 508.

⁶⁰ ZUNZ, Leopold. *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt*. 2. německé vyd. Berlin : Verlag von Louis Lamm, 1919. 249 s. s. 194-201.

⁶¹ URBACH, Efraim E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem : Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit. Prolegomena et Indices adiecit. Prolegomena et Indices continens*. 1. hebrejské vyd. Svazek IV. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej nirdamim, 1963. 295 s. s. 3-72.

⁶² BEN NATHAN MI-MAGENCA, Eli'ezer. *Cod. Hebr. 17 = Nr. 152 : Kommentar zu den poetischen Gebetstexten, geschrieben 1317. Cod. Hebr. 61 = Nr. 153 : Kommentar zum Gebetbuch und Machsor.*, ROTH, Ernst (ed.). 1. hebrejsko-německé vyd. Jerušalajim - Frankfurt am Main : vydavatelství neuvedeno, 5740 - 1980. x, 481 s. ISBN neuvedeno. s. VI-VII.

⁶³ GROSSMAN, A. *Chachamej Corfat ha-ri'šonim*, s. 507n.

⁶⁴ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 230. Srov. Psaní komentářové literatury z materiální perspektivy umožnila ve franko-německých regionech velikost pergamenového folia a zlevnění pergamenu ve 12. století. – Srov. PERANI, Mauro (ed.). *Fragments from the „Italian Genizah“ An Exhibition*. 1. anglicko-hebrejské vyd. Jerušalajim – Bologna : The Jewish National and University Library, 1999. 37 s. ISBN neuvedeno. s. 10, č. 1. s. 12, č. 6. Rozměr biblických a talmudických folií před 12. stol. o. 1. na Apeninském poloostrově ukazuje odlišnou praxi vůči závěru E. Hollender pro franko-německé regiony.

apeninským a franko-německým básnictvím. Okrajově se takto vymezené oblasti bádání dotkli mimochodem A. Mirsky,⁶⁵ A. Grossman⁶⁶ i E. Hollender,⁶⁷ nicméně téma se mi jeví natolik závažné a prvotní, že si zaslouží soustavné bádání a praktickou demonstraci.

Staletá tradentská činnost na Apeninském poloostrově se zasloužila o recepci palestinské a východní hebrejské básnické tvorby i připojení vlastní paralelní látky do modlitebních ritů, jejichž neoddělitelnou součástí tvořily zakomponované hermeneutické principy. Kdyby se z historické perspektivy hermeneutický princip nestal podstatným nástrojem exegeze v rabínské literatuře a literatuře midrašim, nemohl by býti základem hebrejského středověkého verše v palestinském básnictví. A dále nebýti této recepce v hebrejské poezii Apeninského poloostrova a franko-německých regionů, implicitní vyjádření by se nestalo jedním z ohnisek komentářové literatury v *machzorim*.

Obliba palestinských, římských a apulijských hebrejských básní, které byly komponovány podle složitější struktury a vybudovány s důrazem na hermeneutický princip, ve franko-německých *machzorim*, nedokládá jen okrajový zájem básníků o hermeneutický princip, ale stěžejní zálibu v tomto prvku výstavby.

Explicitní pojmenování hermeneutického principu posud neupoutalo podstatnější pozornost badatelů.

2.2. Použité dochované zdroje děl básníků a jiná literatura

Ve svém zkoumání jsem vycházela z textů náležejících do manuskriptních rodiny ritů, apeninských a aškenázských.

Vzhledem k tomu, že originály nejsou dostupné, byly v tomto zkoumání použity **kritické edice jednotlivých básní z Káhirske genizy**. Ty byly otištěny jednak v rámci odborných periodik od třicátých let o. l.

⁶⁵ MIRSKY, Aharon. *Machcavtan šel curot ha-pijut : cmichatan ve-hitpatchutan šel curot ha-šira ha-erec jisra 'elit ha-kduma*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim - Tel Aviv : Hoca'at Šoken, 1969. 129 s. ISBN neuvedeno. s. 31.

⁶⁶ GROSSMAN, A. *Chachamej Corfat ha-ri'šonim*, s. 514-515, 526.

⁶⁷ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 125-131.

badateli J. Marcusem, M. Zulayem, Ch. Schirmannem,⁶⁸ se zvláštním důrazem v sedmdesátých a osmdesátých letech C. Mal'achem, E. Fleisherem,⁶⁹ jednak v kritickém poznámkovém aparátu kritických edicí jednotlivých básníků z díla J. Davida, E. Fleishera,⁷⁰ A. Davida⁷¹ aj. Z těchto manuskriptních svědectví se zakládá nejstarší a nejvzácnější autentické textové znění děl básníků Apeninského poloostrova a přilehlé Sicílie.

Tyto texty byly v případě básníků Apeninského poloostrova doplněny textovým svědectvím rodinné kroniky *Megilat Achima'ac* („Svitek Achima'ace“), dokončené r. 1045 o.l., která pomohla verifikovat existenci pajtanim na apeninském poloostrově od 9. stol. o.l., poskytla přímou citaci veršů zmíněných básníků, doložila preferenci poetických žánrů v 11. století, avšak také dosvědčila diskontinuitu předávání básnického vlivu mezi římským a jižně-apaninským prostředím.

Dále jsem čerpala pro střední a severní část Apeninského poloostrova z rozsáhlejší a starší modlitební sbírky. Její název je “ברכות סדר חבור” (*Seder chibur berachot*, „Pořad sbírky požehnání“, event. „Pořad složení požehnání“, kolem r. 1166), označený podle kompletní katalogizace turínské knihovny knihovníkem Bernardinem Peyronem z roku 1880 číslem LI. A. III. 2.,⁷² dále také jako Codex Turin č. 29 podle Leopolda Zunze mezi jinými označeními⁷³ i *Machzor Turin* u Israele Davidsona.⁷⁴ Ve srovnání s jinými sbírkami je nejstarším dochovaným celkem římského machzoru vůbec, který tvoří polovinu známého textového svědectví i

⁶⁸ Mezi jinými zejména MARCUS, Josef. Studies in the Chronicle of Ahimaaz. *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1933-1934, č. 5, s. 85-91; ZULAY, Menachem. Kerova bešabach ha-cedaka. *Sinaj*, kislew-ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 39-48; SCHIRMANN, Chajim. Pijut arami le-pajtan italki kadum. *Lešonenu*, 1957, roč. 21, č. 1, s. 212-219.

⁶⁹ Mezi jinými zejména MALACHI, Zvi. A Hebrew poem from Italy on the slave trade. *Israel Oriental Studies*, 1972, roč. 2, s. 288-289; MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 207-218; FLEISHER, Ezra. R. Chaduta bi-rabi Avraham – ri'šon le-pajtanej Italia?, *Italia*, 1979, roč. 2, s. 7-29; FLEISHER, Ezra. Bechinot be-šira pajtanej Italija ha-ri'šonim. *Ha-sifrut*, April 1981, roč. 30-31, s. 131-167.

⁷⁰ Viz kap. 2.1.

⁷¹ FRAENKEL, Abraham (ed.). *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham avi r. Natan ba'al ha-aruch*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-universita ha-ivrit, 2003. 200 s. ISBN neuvedeno.

⁷² PEYRON, Bernardinus. *Codices Hebraici manu exarati Regiae Bibliothecae quae in Tauriensi Athenaeo asservatur*. 1. latinské vyd. Roma – Florentia : Taurini, Fratres Bocca, Regis Italiae bibliopolae, 1880. 327 s. s. 52-53.

⁷³ Citováno podle L. Zunze „welches sich in der alten Handschrift Cod. Turin 29 neben Abraham's שחר אעירר findet“. In ZUNZ, L. *LG* s. 268, 457, 459-60.

⁷⁴ DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitevej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1924. 418 s. s. 390, č. 8620.

struktury liturgického roku.⁷⁵ Z tohoto důvodu byl pro mou komparaci stěžejní a tvoří prvního zástupce textového svědectví o básních v příloze.

Podstatný a bezprecedentní nález z novějšího projektu *geniza italkit* byl uveřejněn formou fotokopie v edici Josefa Sermonetty - patrně druhého nejstaršího machzoru římského ritu evropské provenience, který poskytl textové svědectví básně *tefilat tal* („modlitby za rosu“) pro svátek Pesach od palestinského klasického básníka El'azara bi-rabi Kalira s incipitem „אליהם כיום מהפסח הלוי פני מנוסר“.⁷⁶ Tento jediný uveřejněný nález je součástí sbírky nálezů nejstarších evropských *machzorim*, které čekají na své souhrnné uveřejnění, a které byly sepsány jako odraz babylonské modlitební knihy po vzoru *Seder rav Amram ga'on* na evropské půdě. Žel hovoříme zde sice o významném nálezu, nicméně nálezu v rozsahu jediného folia. Podstatnou otázkou zůstává, o který machzor římského ritu se v tomto případě jednalo, neboť tato báseň nebyla posud dosvědčena v žádném jiném z manuskriptů.⁷⁷

Vzhledem k nedostupnosti manuskriptních verzí římských *machzorim*, které byly sepsány počínaje 13. stoletím,⁷⁸ bylo potřeba použít edici shromážděnou z této manuskriptní rodiny, která je známa jako inkunabule *Machzor ke-minhag Roma*.⁷⁹ Z hlediska širšího evropského kontextu předešla prvotisky jiných manuskriptních rodin péčí

⁷⁵ Soustavný ucelenější nález se uskutečnil při objevu Středověké paralelní *machzorim* mlčí o znalosti všech posud zmíněných zdrojů. - I v dílech podobného charakteru, *Sidur RaŠI* (ed. Buber) *Machzor Vitry* (edice Hurwitz, Berlin 1889-1893), či *Sefer Avudraham* (ed.). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Version 14. Ramat Gan : Bar-Ilan Univerzita, 2006. ISBN 1-931711-27-5.

⁷⁶ Dochované folio básně zahrnuje sloky označené alefbetickým akrostichem ם-י.

⁷⁷ Naopak J. Fraenkel dosvědčil její nález v genizálních nálezech i manuskriptech západního i východního aškenázského ritu i francouzského ritu. Nepotvrdil její výskyt v žádném z manuskriptů římského ritu. FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 225n. - Není mi znám její výskyt v *Machzor Turin* 29, *Seder chibur berachot*, dokonce ani ve skupině básní, které nepronikly do tištěných edicí, ani ve vydání *Machzor benej Roma* I.

⁷⁸ Nejstarší manuskripty uchované ve Vatikánské knihovně: ms. Vatican Ebraica 487 (*Machzor Roma*, 13. stol. o.l.), ms. Neofyti 9 (*Machzor Roma*, 14. stol. o.l.), záhy i *selichot* podle aškenázského ritu v ms. Vatican Ebraica 315 (*Selichot*, r. 1320 o.l.), nadto i pod vlivem aškenázských a románských ritů ms. Rossiana 436 (*Machzor Roma*, r. 1400 o.l., selekce pijutim), ms. Rossiana 437 (*Machzor Roma*, provenience Lucca, r. 1448 o.l.), ms. Rossiana 438 (*Machzor Roma*, r. 1485 o.l.), ms. Rossiana 499 (*Machzor Roma*, r. 1446 o.l.). In RICHLER, Benjamin. BEIT-ARIÉ, Malachi. PASTERNAK, Nurit. *Hebrew Manuscripts in the Vatican Library Catalogue Compiled by the Staff of the Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts, Jewish National and University Library, Jerusalem*. 1. anglické vyd. Citta del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008. 691 s. Edice Studi e Testi 438. ISBN 978-88-210-0823-8. s. 534, 535, 579, 580, 582, 584, 587, 588.

⁷⁹ Míni se *machzor* ve významu modlitební knihy (tj. *machzorim le-chol šana*, „*machzorim* pro celý rok“ včetně tzv. *tefilot keva*, něm. Stammgebete „pevných, kmenových modliteb“), která obsáhla veškeré modlitby celého roku (tj. modlitby *jemej chol*, šabatu, jamim nora'im, svátků, půstů i další pijutim pro zvláštní dny). Tento starší sémantický aspekt se nověji v aškenázském prostředí transformoval označení *sidur tefila*. LUZZATO, Š. D. KOHEN, J. J. *Mavo*, s. 12-13.

vydavatelského domu Soncino v období počínaje říjnem roku 1485 (rok 5246 od stvoření světa) v Soncino konče srpnem 1486 v Casal Maggiore.⁸⁰ Tisk představuje unikátní edici, která zahrnuje většinu dostupných hebrejských básní, které zůstaly v aktivním synagogálním užití v oné době. Básně vyňaté z této edice byly vyjímány z důvodu autocenzury či vnějšího církevního zásahu. I navzdory jejich vyjmutí byly částečně shromážděny v edici Ch. Schirmanna pod titulem „*Mivchar ha-šira ha-ivrit be-Itali'a*“ dle textového svědectví Vatikánských a Florentských knihoven.⁸¹ Některé z nich představují jediný příklad tvorby opomíjených básníků v souhrnných pojednáních o básnické tvorbě středověku, proto si zasloužily zohlednění, citování a překlad v pasážích o tvorbě básníků podle jednotlivých regionů.

Ve vydání z roku 1540⁸² byl doplněn rovněž komentáři minhagu k liturgickým příležitostem i lingvistickými a intertextovými poznámkami k textu jednotlivých básní od r. Jochanana de Treves (tj. Troyes), autora „קמחא ד'אבשונה“ (*Kimcha d'avšuna*, aram. „první mouka z praženého klasu“, dle *TB* tr. *Pesachim* 39b tj. komentář založený na aškenázském ritu Padovy⁸³). Badatel v oblasti modlitebních ritů D. Goldschmidt srovnával ritus podle tohoto vydání s prvním vydáním „*Machzoru benej Roma*“ a dospěl k závěru, že „jeho *nusach* se podobá vydáním, které mu předcházely“, tedy římskému ritu.⁸⁴

⁸⁰ Viz IAKERSON, Shimon. *Catalogue of Hebrew Incunabula from the Collection of the Library of the Jewish Theological Seminary of America*. Svazek I. 1. anglicko-hebrejské vyd. New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America, 2004. Hebrejská část 389 s. Anglická část 316 s. ISBN 965-456-039-9. s. 114-120, č. 30. Goff – Heb 73.

⁸¹ SCHIRMANN, Jefim (ed.). *Mivchar ha-šira ha-ivrit be-Itali'a*. 1. hebrejské vyd. Berlin : Schocken Verlag, 1934. 597 s.

⁸² *Machzor benej Roma : Chelek rišon me-ha-machzor ke-fi minhag K'K Roma im pejuš Kimcha davišuna ve-ha-mikra'ot...* 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-đfus ha-šutafim Menachem b'ʿr Avraham mi-Modena – Jechi'el b'ʿr Šelomo me-Verona – Arje b'ʿr Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 266 s. *Machzor benej Roma : Chelek šeni me-ha-machzor ke-fi minhag K'K Roma im pejuš Kimcha davišuna ve-ha-mikra'ot...* 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-đfus ha-šutafim Menachem b'ʿr Avraham mi-Modena – Jechi'el b'ʿr Šelomo me-Verona – Arje b'ʿr Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 248 s. Obtížnější pajtanské texty přirozeně získaly větší pozornost komentátorské tradice, avšak z hlediska postupu textu *machzoru* byla tatáž témata komentována při svém prvním užití v básni bez ohledu na stáří pajtana, jak seznala E. Hollender. Podobný verš na totožné téma či s totožným jevem nemusel být nutně komentován u následujících skladeb pro tutěž liturgickou příležitost. Lze tedy vyvodit, že šíře komentáře nedokazuje stáří básně ani její váženější statut. Srov. HOLLENDER, E. *Fortschreibung der Aggada*, s. 39.

GOLDSCHMIDT, Dani'el. *Mechkerej tefila u-fijut*. Jerušalajim : A'Š J'ʿL Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 8, Minhag benej Roma, s. 154.

⁸³ LUZZATO, Š. D. KOHEN, J. J. *Mavo*, s. 13. – Srov. paralelní preference v komentáři k ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152) dle ohledání C. Rotha, jak uvedl v úvodu k vydání. ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), s. vi; pro překlad termínu *kimcha de-avšuna* srov. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 10.

⁸⁴ GOLDSCHMIDT, Dani'el. *Mechkerej tefila u-fijut*. Jerušalajim : A'Š J'ʿL Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 8, Minhag benej Roma, s. 154.

Pro blízkou sicilskou tvorbu z regionální perspektivy byl analogicky použit nále z Káhirske genizy, který zahrnoval anonymní elegickou báseň a list Chazdajovi ibn Šaprut o obléhání Sicílie a jeho důsledku pro židovské obyvatelstvo v Palermu. Text básně mi poskytl materiál ke komparaci charakteristické techniky *sofrim* příslušného regionu. Stejně zvyklosti lze nalézt v rukopise *Megilat Achima'ac*. Tato báseň není součástí nejpodstatnější sbírky modlitebního ritu na Sicílii. Ten byl celistvě vydán pod názvem חזונים כמנהג המערביים שנתגוררו בסיציליא [*Chizunim ke-minhag ha-ma'araviim še-nitgoreru be-sizilia*, „chizunim (tj. tvorba *chazanim*) podle zvyku západních, kteří se usídlili na Sicílii“] shrnuje tvorbu z oblasti Sicílie podle vydání v Konstantinopoli roku 1540.⁸⁵

Výše uvedené primární prameny Apeninské provenience byly doplněny o texty, které poukázaly na **souvislost s básnictvím v aškenázských regionech**.

Podle Goldschmidtovy klasifikace⁸⁶ byly zvoleny *Machzor Vitry*,⁸⁷ pro „západní aškenázský ritus“ *Machzor Worms*,⁸⁸ *Machzor Hamburg*,⁸⁹

⁸⁵ *Chizunim ke-minhag ha-ma'araviim ve-nitgoreru be-Sicilia*. 1. hebrejské vyd. Kušandina : Kušandina, 1580. Incunabula/ Rare books collection from the Library of The Jewish Theological Seminary. 189 s.

⁸⁶ Přidržuji se dělení E. D. Goldschmidta podle metodiky jeho kritické edice In Goldschmidt, Ernst Daniel (ed.). *Machzor le-jamim nora'im : Roš ha-šana*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 328 s. s. li-liii.

⁸⁷ SIMCHA. *Machzor Vitry le-rabejnu Simcha echad mi-talmidej Raši ZL*. HURWITZ, Šim'on ha-Levi - BRODY, Chajim (eds.). II. svazek. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Sfarim Jicchak Bulka, 1988. xvi., 799 s. ISBN neuvedeno. Kuntras ha-pijutim ha-nelave el-ha-machzor Vitry ktav-jad London (British Museum siman 27200-27201), s. 1-85.

⁸⁸ Uvedeno podle „ritu Porýní“ (tzv. „*minhag Rinus*“). In *Machzor Wormaiza*, Heb. 4° 781 [online]. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-sifrija ha-le'umit, květen 2007 [cit. dle 5.1.2011]. Dostupné na World Wide Web : < <http://www.jnul.huji.ac.il/dl/mss/worms> > – Srov. GOLDSCHMIDT, Dani'el. *Mechkerekj tefila u-fijut*. Jerušalajim : “Š J' L Magnes – ha-Universita ha-Ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 1, Machzor K' K Vormajza, s. 9-30.

⁸⁹ BEN NATHAN MI-MAGENCA, Eli'ezer. *Cod. Hebr. 17 = Nr. 152 : Kommentar zu den poetischen Gebetstexten, geschrieben 1317. Cod. Hebr. 61 = Nr. 153 : Kommentar zum Gebetbuch und Machsor.*, ROTH, Ernst (ed.). 1. hebrejsko-německé vyd. Jerušalajim - Frankfurt am Main : s. n., 5740 - 1980. x, 481 s. ISBN neuvedeno. s. v. Manuskript byl dokončen 14. Češvanu 5078 (21. října 1317) *sofrim* Avrahamem a Ja'akobem, patrně *kohanim*, pro Jehudu ben Avrahama dle znění kolofonu. Vznikl k v Mohuči, přešel do vlastnictví Šimšona ben r. Šelomo Spira až posléze dospěl na Apeninský poloostrov. – Srov. ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fól. 31a. Vliv této oblasti je zřejmý mj. i v sestavení Tetragrammu do trojúhelníku tří písmen *jud* v dodatečných poznámkách k vybraným *pijutim*, mj. na uvedeném foliu; BENTOLILA, Yaakov. *Mishnaic Hebrew in a medieval French-Italian tradition : Points of Interest. Scripta Hierosolymitana*, 1998, roč. 37, s. 88. Tento jev byl dosvědčen také v ms. Deinhard podle zvyklostí Apeninského poloostrova.

„východní aškenázský ritus“ (tj. ritus *Polin*) *Machzor Nürnberg*,⁹⁰ komentář *Sefer arugat ha-bosem* („Kniha záhonu balzámu“),⁹¹ *Selichot* (Prag 1548).⁹²

Dále jsem přihlédla ke **kritickým edicím** jednotlivých aškenázských básníků a kritické edici aškenázského machzoru podle známých dostupných ritů E.D. Goldschmidta (konkrétně *machzorim* pro *jamim nora'im*,⁹³ pořádku *selichot* podle *minhagim Lita* a *Polin*,⁹⁴ dále i edice *kinot*⁹⁵) a následného dopracování podle Goldschmidtovy koncepce prostřednictvím J.Fraenkela pro svátky *Pesach*, *Šavu'ot*, *Sukot*, *Šemini aceret* a *Simchat tora*.⁹⁶

Ze sekundární literatury jsem ocenila a využila přínos studií v oblasti poetických žánrů L. Zunze,⁹⁷ ve 20. století A. M. Habermanna,⁹⁸ E. Fleishera,⁹⁹ Š. Elicur,¹⁰⁰ L. J. Weinberger¹⁰¹ a v českém prostředí

⁹⁰ Goldschmidt klasifikuje tento ritus jako „východní ritus – polský ritus“ (hebr. „*minhag mizrachi 'minhag Polin*“). Viz *Machzor Nürnberg* [online]. 14. stol. o. l. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-Sifrijat Šoken, říjen 2006 [cit. dle 3.12.2010]. Dostupné na World Wide Web : < <http://www.jnul.huji.ac.il/dll/ms%2Dpr/mahzor%2Dnuremberg> >).

⁹¹ BEN R. AZRI'EL, Avraham. *Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit.* URBACH, Efraim E. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mekicej Nirdamim, 1939. 304 s.

BEN R. BEN R. AZRI'EL, Avraham. *Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit.* URBACH, Efraim E. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej Nirdamim, 1962. 591 s.

⁹² Dle svědectví DAVIDSON, I. *Thesaurus I; DAVIDSON, Israel. Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.* 2. hebrejské vyd. Svazek II. America (místo nespecifikováno) : Ktav Publishing House, 1970. 490 s. ISBN 87068-003-X; DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala.* 1. hebrejské vyd. Svazek III. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1930. 544 s.

⁹³ GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im I*; GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im II*.

⁹⁴ GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.). *Selichot ke-minhag Lita ve-khilot ha-perušim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'Šelomo Goldšmidt.* 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. 260 s.

GOLDSCHMIDT, Ernst Dani'el (ed.). *Seder ha-selichot ke-minhag Polin ve-rov ha-khilot be-erec Jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'Šelomo Goldšmidt.* 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. xxiv, 217 s.

⁹⁵ GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). *Seder ha-kinot le-tiš'a be-av ke-minhag Polin ve-khilot ha-aškenazim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'Šelomo Goldšmidt.* 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1977. 167 s. ISBN neuvedeno.

⁹⁶ FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*; FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*; FRAENKEL, J. (ed.) *Sukot*.

⁹⁷ ZUNZ, Leopold. *Synagogale Poesie des Mittelalters : Die synagogale Poesie.* 1. německé vyd. Svazek 1. Berlin : A. Freimann - Louis Gerschel, 1855. 491 s.; ZUNZ, Leopold. *LG.*; ZUNZ, Leopold. *Zur Geschichte und Literatur.* 1. německé vydání. Svazek 1. Berlin : Verlag von Veit, 1845. 607 s.; ZUNZ, Leopold. *Nachtrag zur Literaturgeschichte der synagogalen Poesie.* 1. separátní německé vyd. Berlin : Adolf Cohn Verlag and Antiquariat, 1867. 76 s. (celkové počítání stran společně s *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, 742 s.)

⁹⁸ HABERMAN, Avraham Meir. *Toldot ha-pijut ve-ha-šira.* 1. hebrejské vyd. Svazek II. Ramat Gan : Hoca'at Masada, 1972. 336 s. ISBN neuvedeno.

⁹⁹ FLEISHER, Ezra. *Bechinot be-šira pajtanej Italija ha-ri'šonim. Ha-sifrut*, April 1981, roč. 30-31, s. 131-167.

FLEISHER, Ezra. *Ha-jocerot be-hithavutam ve-hitpatchutam.* 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A“Š J“L Magnes - ha-Universita ha-Ivrit, 1984. 795 s. ISBN neuvedeno.

FLEISHER, Ezra. *Širat ha-kodeš bi-jmej ha-bejnajim.* 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Bejt hoca'a Keter Jerušalajim be-a“M, 1975. 527 s. ISBN neuvedeno.

především J. Šedinové.¹⁰² Dále z lingvistického hlediska přínos k analýze středověkého básnického hebrejského vyjádření v dílech L. Zunze,¹⁰³ M. Zulaye,¹⁰⁴ J. Kutschera¹⁰⁵ a J. Jahaloma.¹⁰⁶ Pro studium hermeneutických principů v rabínské literatuře a v literatuře *midrašim* jsem zohlednila přínos badatelů již od 19. století W. Bachera,¹⁰⁷ S. Liebermanna,¹⁰⁸ A. Mirského,¹⁰⁹ Š. Elicur,¹¹⁰ J. Fraenkela,¹¹¹ D. I. Brewera,¹¹² M. Kruppa,¹¹³ specifický pohled E. Hollender¹¹⁴ a v českém prostředí zejména B. Noska.¹¹⁵

¹⁰⁰ ELICUR, Šulamit. Le-gilgulej ha-chidatijot ba-pijut ha-mizrachi me-re'šito ad ha-me'a ha-jud-bejt. *Pe'amim*, 1994, roč. 59, s. 14-34.

¹⁰¹ WEINBERGER, Leon J. *Jewish Hymnography : A Literary History*. 1. anglické vyd. London – Portland : The Littman Library of Jewish Civilization, 1998. xxiii, 492 s. ISBN 1-874774-30-7.

¹⁰² ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v polovině 17. st.* 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 1989. 203 s. Kandidátská disertační práce. ISBN neuvedeno.

¹⁰³ Viz ZUNZ, L. *SP*, s. 369-452.

¹⁰⁴ ZULAY, Menahem. *Ha-eskola ha-pajtanit šel rav Sa'adja ga'on*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at machon Šoken le-mechkar ha-jahadut le-jad bejt-midraš ha-rabanim be-Amerika, 1964. 289 s.

¹⁰⁵ Viz KUTSCHER, Eduard Yechezkel. *A History of the Hebrew Language*. KUTSCHER, Raphael (ed.) 1. anglické vydání. Jerusalem - Leiden: The Magnes Press - The Hebrew University - E.J.Brill, 1982. 306 s. Orig.: *Toldot ha-lašon ha-ivrit*. ISBN 965-223-397-8. s. 148-150, s. 155-162.

¹⁰⁶ JAHALOM, Josef. *Sefat ha-šir šel ha-pijut ha-erec jisra'eli ha-kadum*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A'Š J'L Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1985. 218 s. ISBN 965-223-605-5.

¹⁰⁷ BACHER, Wilhelm. *Die Agada der Tannaiten : Von Akiba's Tod bis zum Abschluss der Mischna 135 bis 220 nach der gew. Zeitrechnung*. 1. německé vyd. Svazek II. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1890. 578 s.

BACHER, Wilhelm. *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. 2. německé vyd. Svazek I, II společně v jednom svazku. Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1965. 258 s.

¹⁰⁸ LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s.

LIEBERMAN, Saul. *Hellenism in Jewish Palestine. Studies in the Literary Transmission Beliefs and Manners of Palestine in the I Century B.C.E. – IV Century C.E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5711 – 1950. 231 s.

¹⁰⁹ MIRSKY, Aharon. *Machcavtan šel curot ha-pijut : cmichatan ve-hitpatchutan šel curot ha-šira ha-erec jisra'elit ha-kduma*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim - Tel Aviv : Hoca'at Šoken, 1969. 129 s. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰ ELICUR, Šulamit. Midraš u-fsuko be-re'i ha-pajtanut. *Sinaj*, 1986, roč. 99, s. 99–109.

¹¹¹ FRANKEL, Jona. *Darkej ha-agada ve-ha-midraš*. Svazky I-II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Be-a'M – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno.

¹¹² BREWER, David Instone. *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis before 70 CE*. 1. anglické vyd. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. 299 s. Edice Texte und Studien zum antiken Judentum 30. ISBN 3-16-145803-6.

¹¹³ KRUPP, Michael. *Einleitung in die Mischna*. 1. německé vyd. Ein Karem – Jerusalem : Lee achim sfarim, 2002. 120 s. ISBN 965-7221-10-2.

¹¹⁴ HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. *Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter*, 2002, roč. 12, s. 35-53.

HOLLENDER, Elisabeth. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*. 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1.

¹¹⁵ NOSEK, Bedřich. Zjevená Tóra ze Sinaje a její obsah podle rabínského judaismu. *Theologická revue*, 2005, roč. 76, s. 302-323; NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno; NOSEK, Bedřich (ed.) *Pirkej avot : Výroky otců*. 1. české vyd. Praha: Sefer, 1994. Hebrejská část 55 s. Česká část 184 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7.

2.3. Metodika

Metodika této práce se opírá o analýzu a komparaci textů hebrejské středověké poezie. Po analýze jednotlivých básní a jejich komparaci s ohledem na vytčené téma jsem porovnávala zvolené básně, které zastupovaly učenecké a regionální preference v obcích. Sumarizace výsledků ze vzorové oblasti (palestinských provincií v klasickém básnickém období) byla užita jako patřičná perspektiva vzoru pro implicitní vybrané příklady z tvorby básníků Apeninského poloostrova. Postup bádání v tvorbě apeninských obcí kopíroval nastíněný postup ve vzorové oblasti. Komparace vybraných pasáží ukázala preferenci či opomenutí součástí přebíraných vzorů z regionální a temporální perspektivy. V této fázi vývoje středověké hebrejské tvorby se setkáváme s jevem sakrality nejen biblického, rabínského a midrašického hypotextu, ale také sakrality předávané liturgické struktury i východní tvorby. Komparace pokračovala na vybraných básních franko-německých regionů. Závěrečná syntéza analyzovaného a komparovaného materiálu ukázala na proces tradování a nosnost hypotextu pro začlenění principu do verše.

Tato disertační práce se opírá o práci s primárními a sekundárními prameny. Konkrétní práci s nimi přibližují v následující podkapitole. Vzhledem k samostatnému analytickému postupu při práci s básnickými hebrejskými texty, přibližují též problematiku identifikace hermeneutického principu v poetickém textu.

2.3.1. Práce s prameny

V rámci tohoto zkoumání byla provedena analýza nejstarších pramenů z káhirské genizy na základě uveřejněných nálezů s pořízenými fotografickými přílohami. Dále byly prozkoumány dostupné kritické edice textů, dostupné vzácné tisky *machzorim* v knihovědném bádání, kritická vydání *machzorim*, která zohledňovala manuskriptní podoby textů podle manuskriptních rodin i nálezů z káhirské genizy. Dále byla pozornost věnována reprezentativním antologiím. Tato heuristická fáze vedla

k sepsání přehledové kapitoly „Chronologický vývoj básnické hebrejské tvorby v regionech Apeninského poloostrova a přilehlé Sicílie“ s příklady tvorby podle regionálního a temporálního rozčlenění se zaměřením na žánrovou variabilitu.

Na základě seznámení s texty z biblické literatury, rabínské i midrašické literatury (dále biblický hypotext, rabínský, midrašický hypotext) bylo možné dospět k novému porozumění textům básní. Postup se v tomto aspektu řídil aplikovanou intertextovostí v rámci koncentrovaného verše. Z komparačního postupu mezi texty básní a hypotextem jsem věnovala pozornost především struktuře a vlivu pojetí hermeneutického principu na strukturu jednotlivých veršů, slok a celé struktury básní.

Dále jsem stanovila relevantní výčet a popis hermeneutických principů, které byly reflektovány prostřednictvím *ChaZaL*. Po stanovení relevantního výčtu jsem prozkoumala sémantickou interpretaci centrálních termínů a vývoj jejich porozumění v bádání 20. století a počátku tohoto století s ohledem na to, že deskripce hermeneutického principu se v mnoha případech překrývá s deskripcí okras v básnické literatuře. Kvůli komparaci recipovaných postupů na Apeninském poloostrově, jsem věnovala pozornost charakteristickým příkladům uspořádání verše východní předlohy. Hebrejská středověká poezie na evropské půdě čerpala z pre-klasického, klasického proudu středověkého básnictví v palestinských provinciích i syro-palestinské oblasti v širším měřítku i post-klasického proudu středověkého básnictví ze zmíněných oblastí s dodatečným vlivem z babylonského regionu i z egyptského prostředí. Dále jsem z pramenů *ChaZaL* identifikovala hypotext ze zmíněných kategorií analogicky k přístupu komentátora Jochanana de Treves v díle *Kimcha d'avšuna*, které vnímá hypotext jako jedno z ohnisek vlastního zkoumání poselství středověké básně. Přihlédla jsem k variabilitě aluzivních narážek. Zhodnotila jsem rovněž přítomnost charakteristických termínů pro vyjádření hermeneutického principu. V důsledku identifikace propojení znaků principů s prvky výstavby básnického verše, se rozkrylo, do jaké míry se uspořádání podle hermeneutického principu stalo nenuceným integrálním prvkem ve středověké básnické tvorbě.

Přínos pozdější básnické tvorbě jsem vnímala z temporální perspektivy především prvních básníků regionů Apeninského poloostrova. Pro konečnou komparaci si pozornost získala recepce hermeneutických principů ve tvorbě franko-německé oblasti či okrajově relevantní sefardské tvorby. Podstatným příspěvkem byla konfrontace se zasazením hermeneutického principu v tematicky spřízněných komentátorských jednotkách. K syntetickému dopracování projektu jsem zohlednila výsledky studií moderní hebrejské sekundární literatury.

2.3.2. Dešifrování pijutového verše

TaNaCh, rabínská literatura¹¹⁶ i literatura *midrašim* tvořily od nejstarší doby nedílnou součást kulturního dědictví z palestinských provincií a regionu Babylonie, které byly předávány evropské diaspoře. Literární text v dostupné písemné verzi i memorované podobě „podstupoval“ úmyslnou adaptaci v cílovém „novém kontextu podle jeho vlastních požadavků“.¹¹⁷ Ze snažení *pajtanim* povstává rozmanité tkanivo „systematického charakteru“,¹¹⁸ které spojuje prvky z těchto zdrojů do zhuštěné jemné látky monologické povahy,¹¹⁹ již propůjčují vnější krásu poetické prvky. Nachází se tedy na styku intertextovosti¹²⁰ biblického

¹¹⁶ V definici pojmu rabínská literatura se přidržuji definice „Rabbinical literature“, je moderní vědecký termín, který se používá pro popis halachické literatury, která je založena na Ústní Toře, jejích tradicích a metodologii v jejích rozličných obdobích, měním se jazykovém vyjádření a různých formách. Tato definice vylučuje ze svého dosahu posvátnou literaturu jako liturgii, *pjutim*, a jiné liturgické kompozice, čistě kabalistická díla, filosofickou biblickou exegezi, teologii a gramatiku.“ In Heslo: Rabbinical Literature. Autor: Israel Moses Ta-Shma. In WIGODER, G. SECKBACH, F. *EJ [CD-ROM]*.

¹¹⁷ Naopak při vymezení hranic interpretace intertextovosti reflektuje J. Laurent, že zůstává v literatuře poměrně vzácným jevem, aby byl hypotext přesunut do nového kontextu v přímé citaci bez úpravy. JENNY, Laurent. The strategy of form. In *French literary theory today A reader*. TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – Ney York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1982. s. 58.

¹¹⁸ „Systematický charakter“ vyjádření jest odpovědí na proces formulování výpovědi, tj. verbalizaci. JENNY, L. The strategy of form, s. 52.

¹¹⁹ Monologičnost textu vychází jako výklad z procesu „linearizace“. JENNY, L. The strategy of form, s. 52. ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 2. české vyd. Olomouc : Rubico, 2008. 248 s. ISBN 978-80-7346-093-8. s. 122.

¹²⁰ Pojem „intertextovost“ (angl. intertextuality) se ve své aplikaci v oblasti hebrejského středověkého básnictví objevuje na samé hranici své aplikovatelnosti, jelikož intertextovost byla postulována zejména „pro spojení textů rozsáhlejšího charakteru i sdělení, které se vymyká svými aspekty charakteru textu“, jak uvádí J. Laurent. JENNY, L. The strategy of form, s. 34 – Srov. Pajtanský verš, pokud je známo, nezahrnuje rozsáhlá sdělení, dokonce i v případě kompozice hypotextů do verše básně se jeví intertextovost na samé hranici vztažnosti, leč v souladu s E.

hypotextu, rabínské literatury, literatury midrašim i pajtanské tvorby předchozích generací ve zdánlivě unifikovaném verši v prostředí modlitebního ritu.¹²¹

V komparativním rámci bylo potřeba identifikovat hypotext jako základ verše básně, který byl dále dotvářen poetickými prostředky. Úroveň možnosti takové identifikace se zejména v závislosti na krátkosti a virtuozitě verše i charakteru uvedení hypotextu, zejména formou *kinuj* („zmínka“) snižuje o celou polovinu.¹²² Všudypřítomný biblický hypotext i hypotext z literatury *ChaZal* přinášel do básně ideu, která se stala nositelkou tradovaného hermeneutického principu.

Vybraný vzorek z klasické epochy středověkého hebrejského básnictví, regionů Apeninského poloostrova a franko-německých oblastí mi umožnil reflektovat zejména konvenčnost či tvořivost v uplatnění principu či propojení více principů. Při aplikování hermeneutického principu ve verši potenciálně docházelo k propojení s prvky výstavby básnického verše, což doložilo, do jaké míry se uspořádání podle hermeneutického principu stalo nenuceným integrálním prvkem ve středověké básnické tvorbě.

Popsané zkoumání vedlo k otázce, do jaké míry samotní básníci reflektovali status hermeneutického principu, jakou terminologii pro něj uplatňovali, s jakým vlastním porozuměním k principu přistupovali. V důsledku této reflexe došlo k vyčlenění kapitoly „Explicitní zhodnocení hermeneutických principů ve středověké hebrejské poezii“, která byla předřazena před analýzu a sumarizaci vybraných hermeneutických principů v poezii.¹²³

Hebrejský středověký verš si vyžádal při mém prvním ohledání rozklad na jednotlivé prvky, vymezení prvků ovlivněných požadavky

Hollender se domnívám, že rozbor původních hypotextů a jejich kompozice se nachází nejbližší pojetí intertextovosti. Cílem básníka zůstává tedy „umělecké propojení aluzivních narážek s biblickými verši a midrašim“. HOLLENDER, E. Fortschreibung der Aggada, s. 36, s. 38.

¹²¹ Již C. Roth prezentoval výčet zdrojů pro komentářovou literaturu ke *tefilot* a *pjútím*: Bible, parafráze, *TJ* i *TB*, *midrašim*, klasická gramatická díla, původní výklady k *pjútím*, pasáže mystického komentáře. - Viz BEN NATHAN MI-MAGENCA, Eli'ezer. *Cod. Hebr. 17 = Nr. 152 : Kommentar zu den poetischen Gebetstexten, geschrieben 1317. Cod. Hebr. 61 = Nr. 153 : Kommentar zum Gebetbuch und Machsor.*, ROTH, Ernst (ed.). 1. hebrejsko-německé vyd. Jerušalajim - Frankfurt am Main : s. n., 5740 - 1980. x, 481 s. ISBN neuvedeno. s. vi, 16.

¹²² Viz FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 104-107, s. 269. - Srov. Š. Elicur zdůrazňuje jako důvod využití *kinujim* „bohatství a rozmanitost“, aby došlo k odlišení od „jazyka midrašické plynulé prózy“. In ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 16.

¹²³ Viz paralelní explicitní vyjádření termínů, které popisují hermeneutické principy, např. v komentáři RaŠIho ke Gn 2:8, Ex 26:5 (edice Wien 1859, reprint Jerušalajim 1959). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

hebrejské středověké poetiky a jejich vliv na výběr vznešeného jazykového vyjádření pro básnický kontext.

2.3.3. Identifikace užití hermeneutického principu ve verši ze středověké básnické tvorby

Při snaze nalézt vzor pro identifikaci hermeneutického principu v textu se lze zprvu obrátit na exploraci jeho provedení v textu mišnického traktátu, tosefty k danému traktátu, či ke gemaře, eventuálně k nekanonické literatuře ze stejné epochy, souhrnně k textům opřeným o *TaNaCh* mezi jejich halachickým a agadickým rozvinutím. Pro agadické podání je vhodné hledat především textu v *midrašim*.¹²⁴ Základem pro tento přístup se stala zásada ekvivalentnosti a vzájemného propojení *Tora še-bi-chtav* („písemná Tora“) s *Tora še-be-al-pe* („ústní Tora“).¹²⁵

Podstatným vodítkem se stal popis samotného principu v sumáři třiceti dvou hermeneutických principů dle díla *Mišnat rabi Eli'ezer*. Středověká komentářová literatura k *TaNaChu* obsahuje explicitní i implicitní reflexi principů, které v *TaNaChu* spatřuje, například komentáře RaŠiho.¹²⁶

Uplatnění hermeneutického „principu“¹²⁷ zahrnuje využití termínů, totožných výrazů, synonym či termínů spřízněných kořenem na styku intertextovosti.¹²⁸ Vůči explicitní přítomnosti termínu, který byl užíván pro označení hermeneutického principu, a proto se stal snadným pro identifikaci, se naopak implicitní vyjádření principu dále rozpadá do dvou skupin. První skupinu naznačuje využití charakteristických termínů

¹²⁴ Úroveň možnosti takové identifikace se zejména v závislosti na krátkosti a virtuozitě verše i charakteru uvedení hypotextu, zejména formou *kinuj* („zmínka“) snižuje o celou polovinu. V případě textu *midrašim* je možné pouze provedení identifikace elementů z *midrašim*, jejichž znění se do dnes dochovalo. Srov. HOLLENDER, Elisabeth. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*. 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1. s. 16. s. 188.

¹²⁵ Jak dokládá E. Hollender ve výroku: „Přijetí lze z definice chápat pouze se stálým odkazem na biblickou, rabínskou literaturu, na které je poetická forma vybudována“. In HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*. s. 16.

¹²⁶ Např. komentář RaŠiho k Dan 8:14 (edice Wien 1859, reprint Jerušalajim 1959). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹²⁷ NOSEK, Bedřich. Zjevení Tóra ze Sinaje a její obsah podle rabínského judaismu. *Theologická revue*, roč. 76, s. 305.

¹²⁸ Viz JENNY, L. The strategy of form, s. 52.

v podobě totožné i odlišné vůči hypotextu, která prozrazuje posun v recepci hebrejského vznešeného literárního jazyka v kontrastu s mišnickým vyjádřením či ve fázích rozvoje na Apeninském poloostrově s recepcí mišnického hebrejského i aramejského vyjádření. Také ji naznačují synonymní vyjádření či termíny odvozené z totožného kořene. Druhá skupina koncentruje ideu, která se původně v hypotextu plně rozvinula do hermeneutického principu, do zkrácené narážky. V takovém případě zůstane nutností pominout prvky verše rozhodně ovlivněné okrasami formy a pokusit se identifikovat hypotext.¹²⁹ Následně zůstává potřeba posoudit, zda kontext zdánlivě unifikovaného verše monologické povahy¹³⁰ absorbuje a zohledňuje skutečně obsah hermeneutického principu. Verš poskytuje vzácně možnost zhuštěného tvořivého sestrojení nové agadické látky podle struktury hermeneutického principu. Ukáže se, do jaké míry pajtanim při užití jednotlivých principů akceptovali proces „amplifikace“, tedy formou asociace biblických rabínských a midrašických prvků.¹³¹

Na komparativní bázi bylo ohledáno ztvárnění principu ve verších vytvořených v palestinském, apeninském a aškenázském prostředí, které zastupují konkrétní příklady. Tímto způsobem bylo možné zdůraznit diachronní vývoj, pozorovat atraktivitu a aktualizaci tématu, nastala-li ve verších i popsána šíře variability v aplikaci hermeneutických principů. Preference hermeneutických zásad před jinými poukázala na dobové zaměření činnosti pajtanim a exegeze.

¹²⁹V souladu s E. Hollender se domnívám, že rozbor původních hypotextů a jejich kompozice se nachází nejbližší pojetí intertextovosti. HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. *Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter*, 2002, roč. 12, s. 38.

¹³⁰ Monologičnost textu vychází jako výklad z procesu „linearizace“. JENNY, L. The strategy of form, s. 52. Z lingvistického hlediska srov. ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 2. české vyd. Olomouc : Rubico, 2008. 248 s. ISBN 978-80-7346-093-8. s. 122.

¹³¹ Uplatněna figura tzv. „amplification“ („rozšíření“), která je definována jako „transformace původního textu rozvojem jeho sémantických možností ... rozšíření přikrašluje text, uvádí nové *topoi*, aby vyplnila volné místo...“. In LAURENT, J. The strategy of form. In *French literary theory today A reader*. TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – Ney York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1982. s. 55-56.

3. Pojmové vymezení středověké hebrejské poezie

Nejdříve bude třeba pojmově vymežit terminologii, která popisuje hlavní pojmy související s problematikou označení středověké hebrejské poezie a identifikace autorství v hebrejské středověké poetické tvorbě, které tvoří základ pro temporálně-geografické bádání a souhrn tvorby příslušné na Apeninský poloostrov. Vymezení daných pojmů pokládám za nezbytné pro zdůvodnění tématu disertační doktorské práce i pro práci s pojmy v následných kapitolách.

3.1.1. Sémantická explikace pojmu *pijut*

Původ termínu “פיוט”, (*pijut*) je spatřován především v řeckých termínech: substantivu ἡ ποιήσις (*poiésis* „zhotovení, tvoření, básnění, báseň“) ¹³² či adjektivu ποιητόν ¹³³ (*poiéton* „báseň, vytvořený“ ¹³⁴ nebo „zhotovený, uměle vytvořený“ ¹³⁵) i substantivu ὁ ποιητής („tvůrce, původce, básník, vynálezce“ ¹³⁶ či „básník, tvůrce“ ¹³⁷), které posloužily k označení básnického dědictví tvůrců z oblasti *Erec jisra'el*. ¹³⁸ Latinský

¹³² KRAUSS, Samuel. *Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum*. Svazek I. 2. německé vyd. Hildesheim : Georg Olms, 1964. 349 s. s. 186. – Srov. LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek IV א-ב. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 756 s. s. 35; PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptorum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 423.

¹³³ LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 35.

¹³⁴ KRAUSS, S. *Lehnwörter I*, s. 186; LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 35. - Srov. pojetí *pijutu* jako součásti středověké hebrejské „Gebrauchsliteratur“ (dosl. „literatury pro použití“, tj. referenční literatury) u E. Hollender. HOLLENDER, E. *Fortschreibung der Aggada*, s. 35.

¹³⁵ PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptorum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 423.

¹³⁶ PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptorum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 423.

¹³⁷ KRAUSS, S. *Lehnwörter I*, s. 191. LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 36.

¹³⁸ Tímto pojmem se rozumí v rámci pozdního starověku dobově-geograficky palestinské provincie v době byzantské nadvlády nad regionem, po dobytí arabskými kmeny v letech 636-638 o. l. tzv. *Jund Filastin* a *Jund Urdunnun*. In Gil, Moshe. *The Political History of Jerusalem during the early Muslim period*. In *The History of Jerusalem : The Early Muslim Period (638-1099)*. Prawer, Joshua – Ben Shammai, H. (eds.) 1. anglické vyd. Jerusalem - New York : Jad Jicchak Ben-Zvi - New York University Press, 1996. s. 9.

původ zdůraznil naopak Natan ben Jechi'el.¹³⁹ Vznik tohoto druhu básnické tvorby byl motivován především požadavky na synagogální produkci,¹⁴⁰ udržení „znalosti midrašim“ oné doby¹⁴¹ i potřebou vyjádřit požehnání rozmanitými způsoby vznešeného vyjádření chazana¹⁴² jako „posla“, jež by bylo shledáno náležitým před Svatým, budiž požehnán.¹⁴³ Kvůli odlišení pijutu od starověké poezie TaNaChu („מזמור“, *mizmor* v Knihách žalmů, př. Ž :31, i jednotlivých „שירים“, *širim* „písni“, př. Pís 1:1, a „קִינָה“, *kina*, žánr „žalozpěvu“, př. 2 S 1:17 v celku TaNaChu)¹⁴⁴ se vžil pro odlišný typ básnické skladby název *pijut*, analogicky pro postavu básníka název „פּוֹיֵטָן“, (*pajtan*, „básník, tvůrce“, konkrétně širších kompozicí),¹⁴⁵ či „פּוֹיֵט“, (*pajat*, „básník“, se stejným vymezením)¹⁴⁶ ovšem

¹³⁹ BEN JECHIEL, Natan. *Sefer ha-aruch le-galot ha-or ha-cafon be-divrej chachamim ve-le-havin ha-milot ha-zarot ha-nimca'ot be-Talmud bavli vi-rušalmi u-midrašim ve-targumim*. BAR IMANU'EL, zvaný MUSAFIJA, Binjamin (ed.). vydání neuvedeno. Tel-Aviv - Jafo : Bejt Refa'el, 1968. 596 s. s. 431. Natan ba'al Aruch odvodil termín od latinské podoby „poeta“ v pasáži „וּפּוֹיֵטָן“ קרוב ופייטס“ („výklad v římském jazyce je básník a *pajtan*“). Uvedl jako zdroj „מהו אבקת רוכל דהוה קריי ותניי“, „kdo je veliký učenec (dosl. „voňavý prach“), ten který byl biblický učitel i mišnický učitel, přednášející a básník“, *midraš Psikta de-rav Kahana, piska de-suka*, citováno dle *Sefer ha-aruch*].

¹⁴⁰ S odkazem na pasáž z *Megilat Achima'ac*:

„členové a představený *ješivy* jej vybízeli
by před schránu se postavil
lásceplně modlitbu pronesl.
Začal *selichot* a s prosbami o milosrdenství
až dospěl k prosbě o smilování“

“וּפּוֹיֵטָהוּ הַקְּבָרִים וְרַ' אֵשׁ הַיְשִׁיבָה
לְעַמְּדָה לְפָנֵי הַתְּבָה
וְלַעֲשׂוֹת הַתְּפִלָּה בְּחֵבֶה
הַתְּהִיל בְּסִלְיָחוֹת וְתַהֲנֻגָּיִם
[עַד] הִגִּיעַ בְּהַנְּגִינָה”

Z fráze „וְלַעֲשׂוֹת הַתְּפִלָּה“, („pronést modlitbu“), která označuje, k jakému úkonu byl Achima'ac vyzván, lze vyvodit, že průchodnost mezi ritem apulijsko-kalábrijského regionu a palestinských provincií byla zřejmá přinejmenším z hlediska optiky autora svitku, tedy z perspektivy 11. století či dokonce z dřívější. BEN PALTIEL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 143. Naopak variabilita ritu, volnost při výběru proseb o smilování i jejich textu v případě Silanovy elegie se v pasáži z *Megilat Achima'ac* ukazuje v plné míře. Srov. ABRAHAMSON, Šraga. *Le-fijutot. Sinaj*, Tišri – Adar Bet 1965, roč. 29, č. 56, s. 239. ELBOGEN, Izmar. *Jewish Liturgy : A Comprehensive History*. Přel. Raymond Scheindlin. 1. anglické vyd. New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America - The Jewish Publication Society, 5753/1993. 493 s. Orig.: *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*. ISBN 0-8276-0445-9. s. 165. Volbu v případě chazana naznačuje také existence termínu pro druh modlitby „רְשׁוּת“, (*rešut*, „volitelný“), jíž žádá o dovolení obec, jak zdůraznil již I. Elbogen.

¹⁴¹ ELICUR, Šulamit. *Mi-pijut le-midraš*. In *Sefer ha-juval le-rav Mordekaj Breuer*. Editor neuveden. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - ha-Universita ha-Ivrit, 1992, s. 384.

¹⁴² M. Jastrow překládá termín „chazan“ doslovně významem „dozorce“. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 444.

¹⁴³ Podle pasáže „וּחֹזֵן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד כְּמַלְאֲךְ אֱלֹהִים וּסְפָר תּוֹרָה בְּזוֹרְעוֹ וְהֵעֵם מִקִּיפִין אוֹתוֹ דּוֹגְמַת הַמְּזוּבָּח“, o postavení chazana v průběhu slavení *hoša'na raba* („a *chazan* shromáždění stojí jako posel Boží, kniha Tory v jeho paži a lid jej obchází [po] vzoru oltáře“, *midraš Tehilim raba* 17:5, edice Buber, Vilno 1891). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Srov. povinnost pronést sto berachot denně, zákaz pronášet Amidu doslovně tak, jako by se „četl dopis“, a požadavek, aby byly doplňovány „něčím novým každý den.“ HEINEMANN, Joseph. *Prayer in the Talmud, Forms and Patterns*. 1. anglické vyd. Basel - Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1977. 320 s. Edice Studia Judaica, Forschungen zur Wissenschaft des Judentums. Svazek 9. E. L. Ehrlich (ed.) ISBN 3-11-004289-4. s. 46. 286.

¹⁴⁴ BUSHELL, S. TAN, Michael D. *BibleWorks for Windows*. Version 4.0. Big Fork : Bible Works, 1999.

¹⁴⁵ Srov. ZUNZ, L. *SP*, s. 412. Dále aramejská podoba „פּוֹיֵטָנָה“, (*pojetana*) se vyskytovala v *midraš Šir ha-širim raba* 1:7 (edice Vilna). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Srov. ZUNZ, L. *SP*, s. 411. LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 36. - Analogicky k původním formám, př. מוֹחֵלֶן אֶת סוּלְתָן.

tyto termíny nejsou ničím více než hebraizovanou podobou výše uvedených řeckých termínů.¹⁴⁷ Ačkoli tvorba řady anonymních básníků tohoto směru počala snad již o několik staletí dříve, možno uvést, že v pátém až sedmém století půda palestinských provincií spatřila postupně enormní vzestup místní anonymní tvorby, dále tvorby z pera pre-klasického básníka Josi b. Josi, klasických básníků Janaje a El'azara bi-rabi Kalir (či Kilir) i jejich následovníků, například Pinchase ha-Kohen a řady dalších, post-klasického básníka Jehudy a jiných.¹⁴⁸ Pijut ve své domovině chápán jako proměnlivý prvek v rámci synagogální služby, přesto byla dle výzkumu E. Fleishera jeho proměnlivost akceptována

(*solchan, molchan*) lze předpokládat původní znění u *nomen actoris* פּוֹיָן kvůli praxi, př. mišnický ms. Kaufmann A50 z let 1050-1150. Srov. KUTSCHER, Jechezkel Eduard. Lešon ChaZal : Ktav jad Kaufman – av text. In LIEBERMAN Saul (ed.), ABRAMSON Šraga (ed.), KUTSCHER Jechezkel (ed.), Eš Sh (ed.) *Sefer Chanokh Jalon*. 2. hebrejské vydání. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat Sefer, 1967. s. 251-253. Znění dosvědčeno v básnickém prostředí př. ve verši Jehudy Šelomo ha-Bavli “...בְּרַב־הַקֹּדֶם וְסוֹלְחָן...”, Právě tato báseň “נָאֵן דּוֹרְשׁ” „zavdala příčinu k reflexi vzoru *Kotlan* event. *kutlan*. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, 308. A dále v komentáři k *tefilat Jom kipur* ve vydání BAER, Seligman (ed.). *Seder avodat Jisra'el*. 2. hebrejské vyd. Rödelheim : Hoca'at Šoken, 1937. 740 s. s. 412. Poprvé na jev upozornil v odborné literatuře I. Eldar. EL DAR, Ilan. *Masoret ha-kri'a ha-kedem aškenazit*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A"Š J" L – Ha-universita ha-ivrit, 1979. 461 s. Edice Eda ve-lašon 4. ISBN neuvedeno. s. 180, 184. Podobně také v pozdním díle “...דְּהוּה תַּנִּי קְרוּבָן וּפְרִיטָן...”, („...neboť byl mišnický učitel, přednášející a básník...“, *Sefer or zaru'a, hilchot kri'at šma* 19, edice Žitomir 1862). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. BAR ASHER, Moshe. Mishnaic Hebrew : An Introductory Survey. *Hebrew Studies*, 1999, roč. 40, s. 146.

¹⁴⁶ BEN R. AZRI'EL, A. *Arugat ha-bosem* I, s. 13, 183. Znění *pajat* je dosvědčeno v pasáži „...בַּפְּסוּק... „básník začal veršem...“ k verši 24 z básně *jocer* “מֵי'ירָשׁוּעַ אֲוֵר יִשְׂרָאֵל” Me'ira b. Jicchak ŠaC pro 8. den svátku *Pesach* v díle aškenázského komentátora r. Avrahama b. r. Azri'el ze 13. století. Srov. HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 154. Termín *pajat* („básník“) se uplatňoval v aškenázském prostředí záhy u r. Moše ha-Daršan z Narbonne (11. století), v *Sidur RaŠI*, díle Šemu'ela b. Me'ir, Rabbejnu Tama a tosařistů pouze pro kompozici rozsáhlejších sérií, př. *jocer, kerova*, podle svědectví komentářové literatury k *pijutu*. BEN-JEHUDA, E. *Milon X*, s. 4907. Achima'ac ben Palti'el přináší naopak podstatnou výjimku z nastíněného pravidla v užití terminu *pajat* pro označení básníka r. Amitaje I. z Oria a jeho příležitostné básnické tvorby, tedy pro tvorbu *selichot* („elegií“). BEN PALTÍ'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 12.

¹⁴⁷ K obvyklému jevu a způsobu hebraizace řeckých kořenů srov. JAHALOM, J. *Sefat ha-šir*, s. 44. Podobný jev lze doložit v širším syro-palestinském regionu ze syrštiny, tj. edeského aramejského dialektu, od 2. století o. l. „Jistou formativní plohu v konstituování syrštiny jako jazyka vědy a vysoké kultury v její rané fázi sehrály výpůjčky z řečtiny. Setkáváme se s nimi již v předkřesťanském období, a to především na nápisech oficiální povahy. Svědčí nejen o postupné helenizaci mezopotamským kultur, nýbrž také o výrazné flexibilitě syrštiny a ostatních aramejských dialektů, v dobové řečtině zvaných souhrnně ἡ Σύρων φωνή.“ RÖUTIL, Michal. Na východ od Antiochie. Řecké myšlení za hranicemi Byzance. Syrská tradice v 2. -8. století. In *Úvod do byzantské filosofie*. MILKO, P. (ed.) Praha: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-13-7. s. 91, 104.

¹⁴⁸ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 289, 425, 498. Označení pre-klasické *pajtanut* (3.-5. století), klasické *pajtanut* (6.-7. století), post-klasické *pajtanut* (8. století a dále) v oblasti palestinských provincií zavedl E. Fleisher. Nahrazoval tím starší Zulayovu periodizaci prostřednictvím převládajícího žánru „*tkufat kerova*“ („období kerovy“, tj. doba básníků Janaje a El'azara bi-rabi Kalir do konce 7. století), pozdější „*tkufat jocer*“ („období joceru“, pro období počínaje 8. stoletím až po 10. století). Zulayova periodizace nezohledňuje enormní a rostoucí výskyt jiných žánrů, tj. *selichot* i např. překvapivé pozdní uplatnění *kerovy* v 9. století v prostřední Apeninského poloostrova i stálý zájem o *jocer* po době rav Sa'adji ga'on (dále RaSaG). ELICUR, Š. Le-gilgulej ha-chidatijot, s. 14, 21-23. Srov. rozšíření období klasického *pajtanutu* od 6. do 8. století v tomtéž geografickém prostoru. Š. Elicur období básnické tvorby mezi 9. a 11. stoletím označuje jako „*pajtanut mizrachit me'ucheret*“ („východní pozdní básnictví“).

rabínskými autoritami.¹⁴⁹ Když jeho opisy dospěly do apulijsko-kalábrijských obcí, získal rovnocenné postavení s ostatními ustálenými verzemi *berachot* a svátečními modlitbami, včetně básní El'azara bi-rabi Kalir, na rozdíl od babylonských ritů.¹⁵⁰ Pajtanská tvorba si poprvé na evropské půdě v apulijsko-kalábrijském prostředí získala sakrální charakter, tedy nacházela se „v atmosféře slávy, starodávnosti a tajemství“, který se vyrovnal sakralitě „modliteb, talmudim a svatých písem“, aniž by si byli vědomi „přechodného“ charakteru „z pohledu jeho přednesu“, jak uvádí E. Fleisher.¹⁵¹

3.1.2. Problematika autorství

První hebrejští básníci Apeninského poloostrova a Sicílie se od 9. století o. l. učili svému uměleckému řemeslu z palestinských zdrojů s „nekritickým přístupem“ úcty k textům svých učitelů.¹⁵² Od poloviny desátého století o. l. lze zaznamenat na Apeninském poloostrově, zejména v oblasti Říma, dle reflexe Š. Elicur také vliv post-klasického pajtanutu babylonské provenience z hlediska lingvistického.¹⁵³ Z této oblasti převažovalo zejména dílo rav Sa'adji ga'on (abreviatura RaSaG), který tvořil podle vzorů přejatých z palestinské oblasti, v nichž byl vyškolen. Jeho důraz spočíval na „neo-klasicistickém přístupu“, který se profiloval zhuštěným básnickým vyjádřením, řadou aluzivních narážek, jelikož usiluje o „napodobení klasického pajtanutu“.¹⁵⁴

Identifikace díla *pajtanim*, příslušných do dané oblasti, závisí především na nalezení a posouzení tzv. “חֶטֶם”, (*chatima*, „zpečetění,

¹⁴⁹ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 134-136. Srov. užití tzv. “מקהלה”, *makhela* („sbor“), které dokládá existence *pizmon* (v tomto kontextu označení refrénu), který se lišil po každé sloce a proto vyžadoval angažování cvičeného sboru v kontextu synagog zaměřených na velmi učenou produkci.

¹⁵⁰ Srov. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 426.

¹⁵¹ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 426.

¹⁵² FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 426.

¹⁵³ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 26. Diskutabilní je z této perspektivy pohled J. Petuchowského, který zdůrazňoval přímou závislost římského básnictví na apulijsko-kalábrijském. Srov. PETUCHOWSKI, Jacob J. *Theology and poetry : Studies in medieval Piyyut*. 1. anglické vyd. London : Routledge and Kegan Paul, 1978. 153 s. ISBN 0-7100-8334-3. s. 18.

¹⁵⁴ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 23.

podpisu“ tedy formou „jmenného akrostichu“¹⁵⁵ či pod širším termínem známého “שִׁמָּן, (siman, „znak“),¹⁵⁶ o který se opírají specifické verše či jednotlivá slova v závěrečných verších básně podle básnickových zvyklostí.¹⁵⁷

Tím spíše se setkává časová i lokální identifikace s překážkami při přiřazení tvorby básníkům, které zastupuje pouze prostý jmenný akrostich, nehledě k obtížím, jež vyvstávají u anonymní tvorby. Ve dvou posledních kategoriích lze brát ohled na zasazení do dochovaných rodin *sidurim* a *machzorim* podle příslušného ritu či ritu, který přijal tvorbu ze zkoumané oblasti,¹⁵⁸ ohled na poetický styl,¹⁵⁹ i volbu jazykového vyjádření.¹⁶⁰ Při následném ohledání potenciálně vymezeného díla, v případě úplné chatimy či pouze chatimy omezené na jediné jméno básníka, mohou poetický styl i

¹⁵⁵ Termín zaznamenan od fáze mišnické hebrejštiny, př. M. tr. *Gitin* 2:4 (edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. LEVY, J. *Wörterbuch* II, s. 128-129. Označení *chatima* je akceptováno v převažující míře v sekundární hebrejské literatuře u E. Fleishera a Š. Elicur, dále také “מַצְבֵּעַ הַחֵיטוּם” („výraz podepsání“) kvůli nejednoznačnosti staršího termínu *siman* („znak“). FLEISHER, Ezra. *Ha-jocerot be-hithavutam ve-hitpačhutam*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A“Š J“L Magnes - ha-Universita ha-ivrit, 1984. 795 s. ISBN neuvedeno. s. 630. ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbit*, 1995, roč. 64, s. 516.

¹⁵⁶ LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 510-512.

¹⁵⁷ Proslulý pajtan klasického palestinského období r. El'azar bi-rabi Kalir v sedmém století o. l. představuje výjimku z tohoto pravidla, neboť jeho básně bývaly přepracovány pro sborový přednes, čímž je jeho autorský podíl umenšen. Otázka určení autorství se problematizuje, pokud byla báseň Kalirovi připsána z úcty k jeho věhlasu. I po dekáдах všeobecného koncenzu o totožnosti *chatima* קליר s formou קליר objevila Š. Elicur, že se v ní skrývaly dvě básnické osobnosti Kalir i Kilar. Tím spíše vyvstává obtíž při přiřazení tvorby básníkům, které zastupuje pouze prostá *chatima*. ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbit*, 1995, roč. 64, s. 516.

¹⁵⁸ Tento přístup již zastupuje L. Zunz. Anonymní básnický materiál *Seder chibur berachot* Zunz zapracoval od svého díla „*Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*“, avšak na použitý rukopis se žel odkazoval nejednotným způsobem. Souhrnně lze vypočítat odkazy „Codex Turin 29“, „rituální dílo Menachema“, „italský ritus“, prostě „v manuskriptu“ či „jak se zdá zvykem v Itálii“. Př. „...italienischer Ritus...“ („...italský ritus...“). Také „...wie es scheint in Italien ueblich gewesen“ („...jak se zdá zvykem v Itálii“). ZUNZ, L. *LG*, s. 66, 72, 243, 251, 268, 457, 459-60. BERLINER, A. *Gesammelte Schriften* I, s. 135. Přesto je zřejmé vnímání římského charakteru kompilace. Vytěžil však z rukopisu informace o sto třiceti dávných modlitbách a básních rozličného charakteru. ZUNZ, L. *LG*, s. 649, pozn. ke str. 163.

V plně šíři se rozvinul ve vydání *machzorim* E. D. Golschmidta a J. Fraenkela. Nástin metodiky v úvodu k textu *machzoru* srov. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* I, s. 51-58. Třídil manuskripty podle příslušnosti k západnímu i východnímu aškenázskému ritu, francouzskému ritu a dále k římskému ritu a románské skupině. Rozlišoval mezi mantovským ritem v Santa Comunita Italiana a Scuola Grande typu italského, dále florentským, benátským, popřípadě ferrarským ritem. Odlišil také typově ritus sefardského charakteru v Benátkách, Livornu, Thessalonice, Konstantinopoli, Safedu a aškenázského ritu z Mantovy a Benátek.

¹⁵⁹ MARCUS, Josef. Studies in the Chronicle of Ahimaaz. *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1933-1934, č. 5, s. 88. Tento přístup uplatnil Ch. Schirmann, když ohledával blízkost či rozdíly vůči kalirskému stylu a provázanost s agadickými midrašim. SCHIRMANN, J./Ch. Zur Geschichte, s. 101-107, 109-124. Srov. SCHIRMANN, Ch. (ed.) *Širim*, s. 422. Srov. profilování ve prospěch zájmu románský ritus řecké a anatolské oblasti. WEINBERGER, Leon J. *Jewish Hymnography : A Literary History*. 1. anglické vyd. London – Portland : The Littman Library of Jewish Civilization, 1998. xxiii, 492 s. ISBN 1-874774-30-7. s. 193 nn.

¹⁶⁰ MARCUS, Josef. Studies in the Chronicle of Ahimaaz. *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1933-1934, č. 5, s. 86; JAHALOM, J. *Sefat ha-šir*, s. 58-59; MALACHI, Zvi. A Hebrew poem from Italy on the slave trade. *Israel Oriental Studies*, 1972, roč. 2, s. 288-289.

lingvistické preference autora dodatečně posloužit jako určující hledisko pro odmítnutí či stanovení autorství básní ve sporných případech,¹⁶¹ ačkoliv je nutno také zvážit v případě básnických osobností s rozsáhlou tvorbou skutečnost, že celé dílo nemusí být stylově jednotné, neboť autor procházel zráním v tvůrčích obdobích či odpovídal různým měřítkům krásy.¹⁶²

3.1.3. Tvorba regionů Apeninského poloostrova a Sicílie a jejich problematika

Vzhledem k oblasti bádání shledávám užitečným vysvětlit volbu geografických termínů pro popis regionů, v nichž básníci působili. Dále si daná oblast vyžaduje definici svého charakteru.

Ačkoli jsou známa ze středověkých hebrejských pramenů označení „רומי“, (*romi*, „římský“ či „latinský“, či zástupně pro střední část Apeninského poloostrova),¹⁶³ „איטלקי“, (*italki*, „italský“), „סיקילי“, (*sikili*, „sicilský“),¹⁶⁴ přesto zejména termín *italki* z geograficko-historického hlediska představuje anachronický problém vzhledem k realizaci ideje sjednocené Itálie. Přidržela jsem se především geografického vymezení.¹⁶⁵

Literární aktivita hebrejského středověkého básnictví Apeninského poloostrova i aktivita učenců v oblasti halachy a komentářové literatury si získávala pozornost badatelů pozvolna, jelikož neprojevovali „odpor šíření aškenázské tradice“ a ve středověku a novověku nebylo známo propagační

¹⁶¹ FLEISHER, E. Bechinot be-šira, s. 134. V případě autorství pizmonu z pera Amitaje II. bar Šefatji „שפחה“, selichy „תהלה“, *zemirov* „דקל דקל“, atd., dále př. autorství pizmonu Amitaje II. bar Šefatji „תוכחה“, B. Klarem v 50. letech, později i E. Fleisherem v 90. letech 20. století o. l. BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, 98-99. FLEISHER, E. Bechinot be-šira, s. 134.

¹⁶² V historii bádání k tomuto poznání v oblasti charakterizace klasického básnického období dospěl M. Zulai v případě básníka r. Josefa bi-rabi Nisan, i Š. Elicur v případě r. El'azara bi-rabi Kalir s ohledem na kontrast mezi početnějšími básněmi pro *kerovot* ve stylu kompozičně složitým a velmi „učeným“ a jinými vzácnějšími jasnějšími *keduša'ot* bez převládajících *remazim* („aluzivních narážek“, k pojmu viz níže kap. 6.5.2.) a kompoziční složitosti. ELICUR, Š. Le-gilgulej ha-chidatijot, s. 14-15. ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbit*, 1995, roč. 64, s. 516. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 273-275.

¹⁶³ Př. *Seder ta'anit* 266. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 254.

¹⁶⁴ Domicile básníka Moše Sikili.

¹⁶⁵ Pro oblast jižní části Apeninského poloostrova užívám apulijsko-kalábrijský region. Termín „katepanát“ zdůrazňuje byzantskou dominanci v apulijsko-kalábrijské oblasti do 11. století o. l. Termín sefardský označuje celek Iberského poloostrova před jeho rekonquistou. Pokud vyvstává potřeba zdůraznit rozmanitost aškenázské oblasti, uchyluji se k termínu franko-německé regiony.

dílo po vzoru „*Magen Avot*“ („Štít otců“) provençalského r. Menachema ha-Me'iri (ze 13. století o. l.), kterým by vymezili svoji výjimečnost.¹⁶⁶ Přispělo k tomu zejména dominantní profilování sefardské básnické tvorby jako básnické svébytné školy. V komparaci se jevily příspěvky tvorby Apeninského poloostrova jako méně významné, avšak právě tradentská a eklektická charakteristika jejich přístupu, glosátorství, si získávají své docenění. Důležitým rysem halachické tvorby římského prostředí zůstala v důsledku této trpělivé činnosti především koncentrace na liturgickou oblast.¹⁶⁷

3.1.4. Vliv na aškenázské machzorim i tvorbu aškenázských básníků

Vliv na pozdější básnickou tvorbu se projevuje v rodinách aškenázských machzorim, do nichž proniká tvorba omezené skupiny básníků Apeninského poloostrova (Amitaj z Oria, Šefatja bar Amitaj a Amitaj II. bar Šefatja, Elija bar Šma'ja, Jehuda Šelomo ha-Bavli, členové rodiny Kalonymos),¹⁶⁸ naopak tvorba franko-německých básníků proniká od 12. století do římského modlitebního ritu (př. Geršom me'or ha-gola, Šim'on bar Jicchak b. Abun, Binjamin bar Zerach), tvorba římských básníků do románského ritu (př. Jehuda Šelomo ha-Bavli, otrantští básníci). Pro model sepjetí učenosti v aškenázské oblasti s postavou

¹⁶⁶ Dle TWERSKY, Isadore. The Contribution of Italian Sages to Rabbinic Literature. In COLORNI, V. (ed.), PURSCEDDU F. (ed.), SERMONETA G. (ed.), SIMONSOHN Š. (ed.) *Italia Judaica Saggi II, Atti del I Convegno internazionale Bari 18-22 maggio 1981*. 1. italo-anglické vyd. Roma : Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 1983. s. 387-388, 390. Srov. hodnocení OTTOLENGHI, Luisa Mortara – FUMAGALLI, Pier Francesco – PERANI, Mauro. *Osfim šel kitvej jad ivriim be-Italija*. In *Italija Ebraica*. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Machon Tarbut Italija, 2008. ISBN 978-965-555-342-0. s. 211-221.

¹⁶⁷ AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 25. Postupným nárůstem místního římského minhagu a jeho vědomí (př. „...כמנהג שלנו אתם עושים כי הוא מנהג ישיבה...“, „podle našeho zvyku činíte, neboť je to zvyk *ješivy*...“), při popisu textu požehnání *magen*, *Sefer šibolej ha-leket*, *Injan tefila* 28) i přijetím vzrůstajícího aškenázského vlivu prostřednictvím r. Ješa'ji di Trani (př. v pasáži ve věci *minjanu* „אדם בני אדם“, „a tak psal rabejnu Ješa'ja, budiž památka spravedlivého k požehnání, deset mužů“, *Sefer šibolej ha-leket*, *Injan tefila* 9) došlo ke shromáždění podkladů dokončených jako compendium *Šibolej ha-leket* autorem r. Cidkijou b. Avraham Anav ve 13. století (první edice v Benátkách 1546). Celkem dílo zahrnuje více než 230 autorit uvedených jmenovitě. Nejstarší známý manuskript díla je ms. Bodleian 659. Zkrácená verze díla pod titulem *Tanja rabati* byla sestavena Jechi'elem b. Jekuti'el Anav (tisk Mantova již 1517). Srov. TA-ŠMA, Israel M. *Creativity and Tradition : Studies in medieval rabbinic Scholarship, Literature and Thought*. 1. anglické vyd. Cambridge Massachusetts – London : Harvard University Press, 2006. 238 s. ISBN 0-978-0-674-02393-2. Kapitola 3, La Cultura Religiosa – The Chain of Tradition, s. 76-79.

¹⁶⁸ Blíže viz příloha u jednotlivých básní.

básníka nacházíme paralelu v tvorbě r. Amitaje z Oria a jeho potomků po vzoru palestinských pajtanim r. Janaje a r. El'azara bi-rabi Kalir.¹⁶⁹ Vycizelované básnické formy klasického vzoru i jeho adaptace na Apeninském poloostrově se překlápí do činnosti aškenázských *pajtanim*. Historicky věrný popis tragických událostí, epická poezie, se v plné míře vyrýsovala v aškenázské tvorbě na základě přijatém od El'azara bi-rabi Kalir¹⁷⁰ a recipovaném na Apeninském poloostrově¹⁷¹ a Sicílii.¹⁷² Tento důraz aškenázské tvorby se stal dominantním prvkem podobně jako i rabínská aškenázská produkce od 12. století zpětně v oblasti Apeninského poloostrova dle blízkého zdroje *Sefer šibolej ha-leket* z následného století.¹⁷³

Z hlediska lingvistického, obdobné jazykové posuny ve slovesném systému, tranzitivita Hif'ilu, intranzitivita svěřená konjugaci *Kal*,¹⁷⁴ kauzativita konjugace *Pi 'el*,¹⁷⁵ volné utváření inovativních *šmot pe'ula* pro potřeby koncového rýmu,¹⁷⁶ chápání pasivních konjugací jako aktivních ze

¹⁶⁹ Tuto optiku zachycuje Cidkija be-rabi Avraham ha-Rofe v pasáži:

„...וגם יש לנו ללמוד מן הפיטנים הראשונים שהיו חכמים גדולים הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל סדר וסדר שלכל השנה. וגם ר' אלעזר בר' קליר מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל הרגלים...“
[...a také se máme dozvědět o prvních pajtanim, že byli velicí učenci, totiž r. Janaj, který pocházel z prvních moudrých a skládal *kerovot* pro každý ze *sdarim* (tj oddíly četby pro přibližně tři a půl letý cyklus četby Tory dle praxe amora'im) pro celý rok. Také r. El'azar be-r. Kalir z prvních moudrých skládal *kerovot* pro všechny *regalim* (tj. poutní svátky)...“; *Sefer šibolej ha-leket, Injan tefila* 28] AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 25.

¹⁷⁰ FLEISHER, Ezra. Kina al-jmei Herakleios kejsar. *Šalem*, 1987, č. 5, s. 209-227.

¹⁷¹ Př. anonymní pizmon „אָתִי מֵהֲלִי מֵה“ o důsledcích výnosů v násilné konverzi v letech 867-886 o. l. (za vlády Basileia I. makedonského). BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 106. Z tvorby Amitaje II. bar Šefatji z 10. století o. l. zejména *selicha* „וְאַנְחֵנוּ לֹא נִדַע מֵהַ נַעֲשֶׂה“ „*pizmon*“ „לְמָה יִי תַעֲמַד בְּרַחוּק“ „*pizmon*“, „זֶלַת יְיָ תַעֲמַד דְּבְרַחוּק“ „*pizmon*“, „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*zulat*“ „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*zulat*“, DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 67-68, 75-77, 83-84. Z tvorby Šelomo Jehudy ha-Bavli mj. *selicha* „אֵלֹהֵי נְעוּרַי נֹעֵד“ „*selicha*“, FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 284-290. Z tvorby Eliji bar Šma'ja z 11. století o. l. mj. *selicha* „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*selicha*“, DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 30-33. Dále u autorů, jejichž vliv v aškenázských machzorim není znám: z díla Jechi'ela bar Avraham př. *selicha* o zatmění Slunce a kritice křesťanských ceremonií „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*selicha*“, FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 172-176; dále u Leone bar Moše ve 12. století o. l. př. *selicha* „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*selicha*“, od Cidkiji b. Binjamin ve 13. století o. l. *tchina* „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*tchina*“, od Šelomo ben Moše min-ha-adumim (de Rossi) *tchina* „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*tchina*“, a *selicha* o důsledcích zemětřesení v Anconě „אֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד וּזְלַתְךָ“ „*selicha*“, SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 80-81, 100, 105-6.

¹⁷² MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 210-218.

¹⁷³ Srov. „...kerovot r. Josefa Tov-Elem...“ „הַקְּרֹבוֹת ר' יוֹסֵף טוֹב עֵלֶם...“ „ר' אֱלִיהוּ הַזֶּקֶן...“ „ר' שִׁמְעוֹן הַגְּדוֹל...“ „Elijahu ha-Zaken... r. Šim'on ha-gadol...“; *Sefer šibolej ha-leket, Injan tefila* 28] AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 25.

¹⁷⁴ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 75, v. 6. DAVID, J. (ed.) *Kerova le-ta'anit*, s. 170, v. 85.

¹⁷⁵ FERNANDEZ, Miguel Perez. *An Introductory Grammar of Rabbinic Hebrew*. 1. anglické vyd. Leiden : Brill, 1997. xxii, 327 s. Překl. John Elwolde. Orig. La lengua de los sabios. ISBN 90-04-10890-4. s. 100.

¹⁷⁶ Například z konjugace *Kal* doplnil Amitaj II. bar Šefatja v kompozici „*kedušta de- chatan*“ hebrejský slovník vlastními inovativními *šmot pe'ula* (tj. slovesná substantiva): „נִגְיָה“ („*negira*“ „vytékání“), „אֲחִירָה“ („*achira*“ „zakončení“), „סְכִימָה“ („*sechima*“ „završení, zahrnutí“). DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 16, 23. Dále v konjugaci *Pi 'el* analogicky Šelomo Jehuda

sémantického hlediska¹⁷⁷ sdílela literatura midraše, rabínská literatura franko-německé oblasti a její *pajtanut* i literatura Apeninského poloostrova a její *pajtanut*.¹⁷⁸ Zpětný vliv aškenázských učenců se projevuje zejména ve smísení básnické tvorby v římském *machzoru* od dvanáctého století.¹⁷⁹ Historie editování *machzorim* a zvláště komentování *pijutim* původem z aškenázských regionů se projevuje podle ohledání E. Hollender razantním způsobem v manuskriptech knihoven Apeninského poloostrova.¹⁸⁰

3.2. Básnický žánr na pozadí dobového kontextu a edukace básníků

Dobový kontext zachycuje básnický žánr ve srovnání s předlohami básnické tvorby z Orientu, variabilitu přijatých žánrů, odraz historických událostí v poezii, paralelní témata a *topos*.

Básníci Apeninského poloostrova přijali rozvinutou liturgii šabatu a svátků z klasického hebrejského básnictví.¹⁸¹ Naopak před regionální tvorbou se otevírala možnost doplnit kompozice *jocer*¹⁸² a *kerova*¹⁸³

ha-Bavli mj. „הינוך“, (*chinuch*, „zasvěcení“) v *joceru* „מאשרים“, FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 201.

¹⁷⁷ Srov. *Midraš Tanchuma, parašat Pekudej* 8, edice Buber. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 45-47.

¹⁷⁸ Srov. MOREŠET, Menachem. *Mi-jerušať lešon chachamim be-rovdej lašon me'ucharim, Bikoret u-faršanut : Ktav et le-sifrut, lašon, historija ve-estetika*, Tišri - October 1976, roč. 9-10 č. s. 241, 244-246.

¹⁷⁹ Př. *jocer šabat be-rešit* Binjamina bar Zerach „אל דינו אל דימ אמת“, *Machzor benej Roma* I, fol. 47a. Dále *selichot* téhož autora „אז מקדם הקדמת תשובה“, „אין לי בטחון כי אם עליך“, *Machzor benej Roma* II, fol. 278a, 279a. *azharot* „אתה הנחלת תורה לעמך“, *Sim'ona bar Jicchak*. Dále od téhož autora pro 2. den *Šavu'ot silukim* „אילת אהבים מתנת סיני“, a kratší „נכל העם ראו גבורתך“, který se dochoval pouze v této verzi *machzoru*, nikoliv v aškenázských *machzorim*. *Machzor benej Roma* I, fol. 159b, 170b. Dvojice *silukim* navazuje na *jocer* básníka Leonte bar Avraham ze 12. století. *Machzor benej Roma* I, fol. 169b-170a. Bezpochyby by bylo možné nalézt v římské tvorbě dostatek básní tohoto typu pro tuto liturgickou příležitost, ale kompilátor zvolil připojit právě *silukim* r. Šim'ona bar Jicchak patrně z důvodu převládajícího aškenázského prostředí.

¹⁸⁰ Srov. HOLLENDER, E. *Piyut Commentary*, s. 3-14, 93-117 (hebrejská část).

¹⁸¹ FLEISHER, E. *Bechinot be-šira*, s. 134.

¹⁸² Kompozice *jocer* (doslovně „Tvoří“, tj. světlo) rozvíjí v liturgickém rámci recitaci „Šma Jisra'el“ („Slyš Jisra'eli“). První pozůstatek žánru *jocer* se zachoval již z díla per-klasického básníka Josi ben Josi „*Or olam ocar chajim*“ („Světlo na světě, [skryl doň] poklad života“). MIRSKY, Aharon (ed.) *Pijutej Josi ben Josi*. 3. hebrejské vyd. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1991. 326 s. ISBN neuveveno. s. 217. K termínu blíže M. Jastrow. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 571.

¹⁸³ Termín *kerova* lze odvodit z kořene קרב („přiblížit se“) i ze slovesa „obětoval“ (v konjugaci *Hif'il* „הקריב קורבן“, „jenž obětoval obět“, midraš *Mechilta de-rabi Jišma'el, Jetro* 2, edice Horovitz – Rabin, Jerušalajim 1970). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1410. V liturgickém rámci tato kompozice rozvinula do šife recitaci požehnání Amidy (hebr. *Amida*, „povstání“). Blíže k součástem kompozice viz BEKKUM, Wouter

v případě zvláštních šabatot.¹⁸⁴ Znovu se parciálně chopili žánru *avoda* po pre-klasickém vzoru. Svoji tvorbou rozšiřovali a zpřesňovali po stránce rýmu a metrických vzorů zejména elegickou poezii, zejména žánry *selichot*, *kinot*, *chata'nu*. Postupně rozšiřovali formy i o podřízené druhy elegické tvorby, př. “עֲקִידָה”, (hebr. *akeda*, pl. akedot, „svázání“).¹⁸⁵ V apulijsko-kalábrijském regionu si získala oblibu tvorba pro uctění událostí běhu života, především ceremonií obřizky, svateb, příležitostných *zemirot*.¹⁸⁶ (pisatel zpěvu (hebr. *zemer*, pl. *zemirot*)) V téže oblasti překvapují první textově dosvědčené příklady sekulární poezie pro synagogální prostředí.¹⁸⁷

Právě zmíněná preference elegií i součásti kompozice *joceru*, tj. *zulat*¹⁸⁸ poskytovaly básníkům možnost, aby uchovávaly paměť obcí na přetrpné persekuce.¹⁸⁹

Do téhož žánru vstupují zejména témata 13 Božích atributů,¹⁹⁰ zničení Chrámu, agónie v náhradě za oběti, obraz pre-existentční Tory,¹⁹¹ trojitá struktura TaNaChu,¹⁹² klasifikace andělů,¹⁹³ utrpení duše i těla, detaily o církevní ceremonii, *topos* čtyř království,¹⁹⁴ otázka trestu i naděje na obnovu Chrámu a návratu lidu z galutu.¹⁹⁵

Charakter básní, které vyučily v básnickém umění tuto dychtivou generaci, je možno označit jako nahodilou sbírku básní prvotřídní kategorie i básní, které v palestinských synagogách vyšly z užívání kvůli nižší kvalitě nebo kvůli většímu množství jiných nových děl či adaptaci starších děl. V době 9. století o. l. posud neexistovalo žádné soustavné pojednání o

Jacques van (ed.). *The Qedushta'ot of Yehuda according to Genizah Manuscripts*. 1. anglické vyd. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen 1988. 642 s. ISBN 90-9002066-7. s. 35-43.

¹⁸⁴ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 132.

¹⁸⁵ Viz kap. 4.5.2. - Tj. „svázání“ k oběti. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1105.

¹⁸⁶ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 443-444. – Hebrejský termín “זָמֵר”, (hebr. *zemer* „zpěv“) označuje „zpěv“ pro synagogální prostředí i příležitostnou tvorbu, zejména pro *šabatot*. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 405.

¹⁸⁷ FLEISHER, E. *Bechinot be-šira*, s. 145-146. PAGIS, Dan. *Ha-šir dabur al-ofnav*. FLEISHER, Ezra (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim Magnes, 1993. 386 s. ISBN 965-223-836-8. s. 18-21.

¹⁸⁸ Součást kompozice *joceru*, v níž se vyjadřuje Boží jedinečnost podle zakončení slovy “אין אלהים זולתך”, („není boha kromě Tebe“). FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 220.

¹⁸⁹ STARR, J. *The Jews*, s. 133-135. DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 133.

¹⁹⁰ Viz kap. 5.3.2.

¹⁹¹ Viz kap. 5.3.3.

¹⁹² Viz kap. 6.3.6. a 6.9.3.

¹⁹³ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 132.

¹⁹⁴ Viz kap. 6.2.1. a 6.3.5.

¹⁹⁵ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 58, 132. – Dále viz. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 479. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* II, 663-664. WEINBERGER, L. J. *Jewish Hymnography*, s. 142. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 139.

básnickém umění. Apulijsko-kalábrijští básníci se ve svém přístupu k jediné „cvičebnici“, tedy klasickému básnickému materiálu z palestinských provincií, omezili na **metodu „napodobování“**. Recipovaný materiál dospěl do jejich rukou prostřednictvím posílů z uvedené lokace, nebo putujících *chazanim* či poutníků, kteří se vrátili z poutě do Ilija. E. Fleisher připouští možnost, že na evropskou půdu dospěla i „díla typu výjimek z obecně přijímaného, učednická dílka...kterým se poštěstilo, že byla náhodou nalezena v zavazadle putujícího.“¹⁹⁶

Recepce nemnohého materiálu, který získali apulijsko-kalábrijští zájemci o hebrejskou básnickou tvorbu, závisela na jejich schopnosti pochopit dostupnou předlohu. Samotné opisy mohly mít zčásti fragmentární charakter, být ovlivněny opisovačskými chybami. Navzdory tomu nebo snad právě proto dospěli pečliví apulijsko-kalábrijští studenti pajtanutu záhy k inovacím částí kompozic od mistrů, například v oblasti součástí kompozic, které rozvíjely recitaci *Kri'at Šma* („Předčítání slyš“), tzv. *jocer*.¹⁹⁷

3.3. Explikace hermeneutického principu

Hermeneutický princip označuje hermeneutickou techniku k výkladu Písma, k podepření existující halachy nebo k jejímu vyvození.¹⁹⁸ V širším slova smyslu přináší normu i pohled na způsob jednání, které se z přesvědčení o aspektu spravedlnosti má prosazovat z Nebes v lidském světě. Zpětně tento aspekt pomáhá vysvětlit důvod neexistence spravedlnosti ve světě, přináší-li uplatnění principů identifikaci bodu či činitele, který pokazil spravedlivý stav.

¹⁹⁶ FLEISHER, E. *Bechinot be-šira*, s. 133.

¹⁹⁷ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 426, 428. FLEISHER, E. *Hebrew Liturgical Poetry in Italy*, 415-426.

¹⁹⁸ Sloveso „ερμηνεύω“ (*hermeneuo*, „vykládati, tlumočiti, přeložiti“) zahrnuje především prvek překladu, ale také výkladu, ke kterému se uchyluji v této práci podle V. Pracha. In PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 225. – Srov. Pojem „*hermeneis*“ byl interpretován S. Liebermannem v kontextu rabinské literatury jako „prosté vysvětlení textu“, či „různé postupy exegeze samotné“ ekvivalentní k pojmu „תרגום“, (*targum*, „překlad“). Citováno dle S. Liebermana. In LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 49.

Přístupme nejprve k vymezení termínu hermeneutický princip v hebrejském kontextu, po kterém bude následovat nástin relevantní reflexe hermeneutického principu v moderním bádání.

3.3.1. Terminologické vyjasnění pojmu hermeneutický princip

Pro hermeneutické pravidlo se postupně užívaly termíny כָּלֵל, מִדָּה, נְתִיבָה.

3.3.1.1. Kelal

Termín כָּלֵל („celek, obecné,¹⁹⁹ pravidlo“),²⁰⁰ který se uplatil v pátém principu ze sedmi hermeneutických principů, které byly asociovány se jménem r. Hilela, i ve 4. až 11. pravidle ze 13. principů přiřčených Jišma'elovi, pochází z kořene כלל („shrnout, sdružit,²⁰¹ dokončit, sjednotit,²⁰² obklopit“).²⁰³ V halachickém midraši *Sifra kedošim paraša 2:4* se objevuje aspekt tohoto významu „základní zásada“ ve frázi z učení r. Akivy „כלל גדול בתורה“ (*kelal gadol ba-tora*, „největší zásada v Tóře“).²⁰⁴

3.3.1.2. Mida

Termín מִדָּה biblického původu („míra, měření, velikost“),²⁰⁵ pochází z √ מדד, který v konjugaci Kal מָדַד („měřil“) získal do vínku rozměrový,

¹⁹⁹ LEVY, J. *Wörterbuch II*, s. 339. – Dále srov. BACHER, Wilhelm. *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. 2. německé vyd. Svazek I. Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1965. 258 s. s. 80.

²⁰⁰ LEVY, J. *Wörterbuch II*, s. 339. – Dále srov. JASTROW, Marcus. *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. Svazek I-II v jednom svazku. 3. anglické vyd. Peabody : Hendrickson Publishers, 2005. 1736 s. ISBN 1-56563-860-3. s. 644.

²⁰¹ LEVY, J. *Wörterbuch II*, s. 337. – Dále srov. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 83.

²⁰² LEVY, J. *Wörterbuch II*, s. 337.

²⁰³ LEVY, J. *Wörterbuch II*, s. 337. – Dále srov. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 643.

²⁰⁴ Podle edice Weiss, Vilna 1862. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Dále srov. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 81.

²⁰⁵ Rovněž je dosvědčeno maskulinní substantivum מִדָּה („rozměr“, tj. podílu, látky), př. v Jer 13:25, i ve významu „roucho“, př. Ž 109:18. BROWN, F. *BDB*, s. 551. – Dále srov. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 100; LEVY, J. *Wörterbuch III*, s. 25; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732.

měrný aspekt významu se zaměřením na plošné, duté, v mišnické hebrejštině nadto i váhové měření.²⁰⁶ V této linii se také nese význam názvu mišnického traktátu *Midot* o rozměrech Chrámu z pořádku *Kodašim*, připojení aspektu poměru²⁰⁷ i přiřčení stanovení měř, které byly relevantní pro náboženskou praxi, moudrým.²⁰⁸ Přeneseně přistupuje v konjugaci *Kal* v již biblické hebrejštině význam „odplatil“.²⁰⁹ Aspekt odplaty jest rozvinut v mišnické hebrejštině i hebrejštině amora'im²¹⁰ až k vytvoření fráze i principu *mida ke-neged mida* („míra za míru“ ve smyslu udělení trestu).²¹¹ J. Levy odlišil u termínu *mida* významový aspekt „vlastnost, atribut“,²¹² který slouží k deskripci odlišnosti Božích atributů a lidských vlastností, z nichž prýští „způsoby“.²¹³ Dále analogicky k popisu letory lidí.²¹⁴ Termín *mida* získal paralelně k postižení aspektu spravedlnosti a rozdílení odplaty i rozměr „pevného principu, zásady“,²¹⁵ či synonymně „normy“.²¹⁶ Podle J. Levyho tudíž *mida* popisovala proces zjištění zákona z biblické pasáže a

²⁰⁶ Ve shodě s asyrským kořenem *madādu* („měřit“). BROWN, F. *BDB*, s. 551.

²⁰⁷ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732.

²⁰⁸ O obsahu lázně v rozměrech čtyřiceti *se'a* mezi rabi Jeremjou a r. Zirou „...כל מדות חכמים כן הוא...“ („...všechny míry tak byly stanoveny moudrými...“, *TB* tr. *Roš ha-šana* fol. 13a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. III). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

²⁰⁹ Př. Iz 65:7. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. BROWN, F. *BDB*, s. 551.

²¹⁰ Př. *M.* tr. *Sota* 1:7 (edice *Šiša sdarim al-gabej pejušim*, Ch. Albeck 1988), související pasáž v gemaře *TB* tr. *Sota* 8b (edice Vilna). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

²¹¹ LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 25. – Srov. dále JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732; BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 100. Blíže k problematice hermeneutického principu *mida ke-neged mida* níže.

²¹² LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 25-26. – Dále srov. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 100.

²¹³ O třinácti attributech milosrdenství Božího tj. „שלש עשרה מדות“ („13 atributů“, *TB* tr. *Roš ha-šana* fol. 17b podle Ex 34:6), v kontrastu s „מדת הרהמים“ (tj. „atributem milosrdenství“, *TB* tr. *Berachot* fol. 33b, edice Higger, New York, 1930-1937) o „מדת הדין“ („atribut spravedlnosti“, *Tosefta* tr. *Jevamot* kap. 9:3), dále o způsobu Božím vůči hříšníkovi v pasáži „...שלא כמידת הקב"ה מדת בשר-יהוה...“ („...jakož se učí *halachot* a principy a je v nich obratný“, tj. míní se rozhodnutí a principy, kterými se k nim dospělo, *midraš Va-jikra raba* 3:1, edice Vilna 1878). – Srov. dále JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732; BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* II, s. 106.

²¹⁴ V *M.* tr. *Avot* 5:13 se traduje „ארבע מדות באדם“ („Čtyři jsou typy lidí...“). NOSEK, Bedřich (ed.) *Pirkej Avot : Výroky Otců, Traktát Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem*. NOSEK, Bedřich (ed.) 1. hebrejsko-české vyd. Praha: Sefer, 1994. Česká část 184 s. Hebrejská část 55 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7. s. 40-41.

²¹⁵ Zásada v pasáži „ומי שהיא שונה הלכות ומדות ורגיל“ („kdož se učí *halachot* a principy a je v nich obratný“, tj. míní se rozhodnutí a principy, kterými se k nim dospělo, *midraš Va-jikra raba* 3:1, edice Vilna 1878). – Srov. dále JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732; BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* II, s. 102.

²¹⁶ LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 27.

tím se i vžila pro označení samotného učení takto vyvozeného.²¹⁷ Posléze přijala význam hermeneutického principu především v plurální formě מִדָּוָת.²¹⁸ Eufonie hebrejského vyjádření *mida* vůči slovu מאד (*me'od*, „velmi“) byla využita k promítnutí významu výroku „*A hle, bylo to velmi dobré*“ (Gn 1:31) zpětně do termínu מדה ve smyslu nezměrného aspektu míry („nadmíru, mnohé“) v pasáži מאד מאד הבא בלא מדה „přinesl mnoho velmi mnoho bez míry“.²¹⁹

3.3.1.3. *Netiva*

Ve snaze zachytit aspekt postupu podle hermeneutického principu se prosazoval termín נתיבה biblického původu („cesta“, tj. z místa na místo),²²⁰ který vzešel z kořene נ.ת.ב. Záhy získává kráčení z místa na místo aspekt etického putování či směřování.²²¹ V hebrejštině *amora'im* získává termín aspekt obyčeje, skálopevného zákona v přírodě.²²² Kombinací porozumění etickému putování i stabilnímu zákonu došlo ke spojení třiceti dvou *netivot* moudrosti, jimiž Stvořitel stvořil svět podle podání *Sefer jecira* 1:1-2

²¹⁷ V pasáži o zbytcích z moučné oběti, nečisté pro *levi'im*, o nichž je uvedeno: „כמדת ר' אליעזר כשירה כמדת ר' יהושע פסולה...“ („...podle učení r. Eliezera vhodné, podle učení r. Jošu'y ale nevhodné...“, M. tr. *Menachot* 3:4, edice *Šiša sdarim al-gabej pejruišim*, Ch. Albeck 1988). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Dále srov. LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 27; BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* II, s. 102; EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a"m, 2006. s. 731-1148. ISBN 965-517-059-4. (מ-כ) s. 888.

²¹⁸ *Tosefta* tr. *Sanhedrin* 7:11, *Avot de-rabi Natan* kap. 37, midraš *Sifra petichta* 1:1. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Dále srov. LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 28; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732.

²¹⁹ Tento aspekt reflektuje pasáž *TB* tr. *Šabat* 150a (edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu) při vysvětlení notarikonu מדהבה, dále M. tr. *Berachot* 9:5 (edice *Šiša sedarim al-gabej pejruišim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz JASTROW, M. *Dictionary*, s. 732.

²²⁰ Rovněž je dosvědčeno maskulinní substantivum נתיב („cesta, stezka“), př. v Sd 5:6. BROWN, F. *BDB*, s. 677; Termín *netiva* byl uspořádán do paralelismu s termínem *derech* („cesta“) v Iz 43:16 (v pauzálním tvaru „הַדֶּרֶךְ“, „*darech*“), proto lze usuzovat na synonymní význam termínů v klasické biblické hebrejštině. *BibleWorks for Windows*. Version 4.0. Big Fork : Bible Works, 1999. ISBN neuvedeno.

²²¹ Př. při popisu cesty moudrosti v Př 3:17, cesty spravedlnosti v Př 8:20, dále v maskulinním tvaru „נְתִיב מִצְוֹתֶיךָ“ („cesta tvých přikázání“, Ž 119:35), stezky mořem v Iz 43:16, naopak i stezky člověka životem v jeho zlých zvycích v Iz 59:8. BROWN, F. *BDB*, s. 677. BEN-JEHUDA, E. *Milon* VIII, s. 3870.

²²² Jménem Jehudy bar Nachmani o cestě, kterou musí všichni vejít „בראשית ימי...“ („je cesta od šesti dnů na počátku“, tj. podmětem jest smrt, *TB* tr. *Ketuvot* 8a, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. V). Také v midraši „עשי צדקה“, „Tora praví 'Jakou cestou [následují?] Kráčím po způsobu činitelů spravedlnosti.“, midraš *Šemot raba* 30:3, edice Vilna 1878). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 455. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 943. BEN-JEHUDA, E. *Milon* VIII, s. 3869.

(„Knihy stvoření“).²²³ Termín נְתִיבָה tedy přináší k ustálenému hermeneutickému principu především aspekt postupu morální cestou.

3.3.2. Hermeneutický princip jako jednotka sdělení

Ve snaze začlenit výsledky bádání v komentářové literatuře k pijutim prosazuje badatelka E. Hollender v kontextu liturgické poezie a jejího výkladu komentářem širší definici hermeneutického principu jako „sémantickou asociaci slov a frází“.²²⁴ Rozšiřuje tedy uplatnění hermeneutického principu na jednotku sdělení prostřednictvím vybrané formulace.

M. Krupp klasifikuje hermeneutický princip v nejstarších sbírkách, které utvořily Mišnu i Toseftu. Říká: „Ordnungsprinzip ist die Formulierung: ‘Es gibt nicht weniger ... es gibt nicht mehr‘, oder ähnlich“ [„zásadou uspořádání je formulace: ‘neexistuje nic víc... ani nic podobného (tj. jako tato zásada – S.O.)‘“].²²⁵ Tím v podstatě Krupp reflektuje analogickou myšlenku z oblasti aplikace hermeneutického principu v hebrejské středověké poezii, kterou jsme si ukázali u E. Hollender. Otázkou zůstává, zda je vůbec možné v plné míře odlišit takto vymezené specifické uspořádání výpovědi od hermeneutického principu.

3.3.3. Důvod existence hermeneutického principu a výsledek jeho uplatnění

²²³ Citováno dle uvedené textové verze ve slovníku E. Ben-Jehudy:

„בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה יי צבאות אלהי ישראל... עשר ספירות בלי מה ועשרים ושתים אותיות“ („třiceti dvěma skrytými stezkami vštípil moudrost Hospodin, Hospodin zástupů, Bůh Jisra'ele ... deset *sfirot* [zavěšených] na ničem a dvacet dva písmen“, *Sefer jecira*). BEN-JEHUDA, E. *Milon* VIII, s. 3870.

²²⁴ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 130.

²²⁵ Dokládá svoji tezi na pasáži z „... על המשם סלע...“ („při odhadech není méně než 1 Sela a není více než 50 Sela“, M. tr. *Arachin* 2: 1, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). KRUPP, Michael. *Einleitung in die Mischna*. 1. německé vyd. Ein Karem – Jerusalem : Lee Achim Sefarim, 2002. 120 s. ISBN 965-7221-10-2. s. 20. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

Po vyjasnění pojmu hermeneutický princip pokračujeme návazností pojmu na důvod existence tohoto jevu i cíle jeho uplatnění podle koncepcí jednotlivých badatelů.

W. Bacher akcentoval v závěru 19. století potřebu nástrojů halachické exegeze, nutnost biblického podepření zachovávané halachy²²⁶ i biblického základu pro nově vyvozovanou halachu jako důvod vzniku, existence i uplatnění těchto principů.²²⁷ Ch. Albeck,²²⁸ L. Jacobs²²⁹ i A. Steinsaltz zdůrazňovali jako důvod existence těchto interpretačních principů především “výklad Tóry dle zásady ‘הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשׁת בָּהֶן’ (‘pravidla, kterými je Tóra vykládána’).²³⁰ V důsledku tohoto zaměření vzniká výklad, tzv. *draš*.

V případě vybraných hermeneutických principů předávaných autoritou Hilela, u Šma‘ji a Avtaliona, byl postulován původ v aristotelské logice.²³¹ Nověji M. Krupp reflektuje tuto souvislost v případě omezeného počtu hermeneutických principů v případě „obecné logiky“, avšak vyslovuje se negativně k možnosti dokázat tuto vzájemnou provázanost a uvádí, že „spíše je nutno přijmout, že sdílené pochází z téže lidské logiky a byl vyvolán podobný vývoj... Mnohé principy jsou však cizí řecké logice...“²³²

Při hledání původu užití hermeneutických principů v rabínské literatuře objevil S. Lieberman vliv vzešlý z řeckého práva a literatury, také

²²⁶ Tj. *asmachta* („opěra, podpora“). Viz KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 101.

²²⁷ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 46. - Srov. dále paralelní přístup v novém tisíciletí, př. KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 101.

²²⁸ ALBECK, Chanoch. *Einführung in die Mischna*. Přel. Tamar a Pessach Galewski. 1. německé vyd. Berlin – New York : Walter de Gruyter, 1971. 493 s. Orig. Mavo la-Mišna. Tel-Aviv – Jerušalajim : Dvir – Mosad Bialik, 1960. Edice Studia Judaica : Forschungen zur Wissenschaft des Judentums. Editor E. L. Ehrlich. Svazek VI. ISBN 3-11-0064-29-4. s. 82.

²²⁹ JACOBS, Louis. *Studies in Talmudic Logic and Methodology*. 1. anglické vyd. London : Vallentine – Mitchell, 1961. 164 s. s. 9.

²³⁰ Př. v gemaře př. TB tr. *Sanhedrin* fol. 96a, TB tr. *Chulin* fol. 63a, v midraši, př. *Mechilta de-rabi Jišma'el, parašat Bo*, 16, dále *Midraš tana'im le-dvarim 5:17 aj*. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Viz také STEINSALTZ, Adin. *The Talmud The Steinsaltz Edition : A Reference Guide*. 2. anglické vyd. New York – Toronto : Random House – Random House of Canada 1989. 323 s. ISBN 0-394-57665-9. s. 147.

²³¹ Viz LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 65-67.

²³² Citováno dle M. Kruppa. In KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 102. – Viz také JACOBS, Louis. *Studies in Talmudic Logic and Methodology*. 1. anglické vyd. London : Vallentine – Mitchell, 1961. 164 s. s. 9.

i „společný zájem helénistického i rabínského prostředí je využít při interpretaci snů“.²³³

S. Lieberman také doložil již v 50. letech překvapivě, že verše Písma bývaly interpretovány v období *amora'im* prostřednictvím řeckých přísloví.²³⁴ Například řecké oblíbené přísloví „Μωρῶς καὶ βασιλεῖ νόμος ἄγραφος“ („Hlupáka a krále zákon nezavazuje“), které je známo od Porfyria, se stalo v textové podobě „Παρά βασιλέως ὁ νόμος ἄγραφος“ („Krále zákon nezavazuje“) jménem amory r. Le'azara ben Pedat (Tverja, um. 279) 'základem podání TJ tr. *Roš ha-Šana* 1:3, 57a ve znění genizálních fragmentů midraše *Va-jikra raba* 35:3.²³⁵ Pasáž přináší pro interpretaci řeckého přísloví srovnání chování lidského krále a Svatého, budiž veleben, který na rozdíl od lidského krále vždy jedná podle svého výnosu.²³⁶ Cílem se na tomto místě jeví srovnání hebrejského a aramejského písemnictví s inspirativností helénistického mudrosloví, vyrovnání se soupeřem helénistické kultury. S. Liebermann poukázal na dvanáct hermeneutických schémat Hermogena.²³⁷

Vznik principů rabínské exegeze spojil D. Brewer ve své průkopnické studii v poslední dekádě 20. století s „exegetickou činností saducejů“, kteří přinesli do diskurzu tyto principy, aby je následně „farizeové prakticky uplatňovali v exegezi“.²³⁸

²³³ LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 38, 145, 152-160.

²³⁴ Na základě manuskriptních fragmentů TJ podle edice Ginzberg s. 145¹⁹ uvádí S. Lieberman. LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 37-39.

²³⁵ Citováno podle LEHNARDT, Andreas (ed.) *Roš ha-Shana Neujahr.* 1. německé vyd. Tübingen : Mohr Siebeck, 2000. 186 s. Edice *Übersetzung des Talmud Yerushalmi.* Svazek II/7. ISBN 3-16-147309-4. s. 52-53.

²³⁶ Citováno podle

“פְּרָא כְּסִילִים אוֹנוֹמוֹס אוֹנְקְפּוֹס בְּנוֹהַג שְׁבַע־עוֹלָם מֶלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם גּוֹזֵר גּוֹזֵרָה רִצָּה מְקַיְיֵמָה רִצָּה אַחֲרַיִם מְקַיְיֵמִים אוֹתָהּ אֲבָל הַקְּבִי"ה אֵינוֹ כֵּן אֵלָּא גּוֹזֵר גּוֹזֵרָה וּמְקַיְיֵמָה תַּחִּילָה ...”

(„‘Krále zákon nezavazuje.’ Jest zvykem, že lidský král vydá výnos a chce-li, poslouchá jej, chce-li jiní jej poslouchají, ale u Svatého, budiž veleben, tomu není tak, leč že vydá výnos a poslouchá jej neprve ...“). *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 39.

²³⁷ In LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s. s. 55-56.

²³⁸ BREWER, David Instone. *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis before 70 CE.* 1. anglické vyd. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. 299 s. Edice *Texte und Studien zum antiken Judentum* 30. ISBN 3-16-145803-6. s. 162.

Problematiku identifikace hermeneutických principů v pajtanském podání otevřel badatel Aharon Mirsky ve svém díle „*Machcavtan šel curot ha-pijut : Cmichatan ve-hitpatchutan šel curot ha-šira ha-erec jisra 'elit ha-kduma*“ („*Původ forem pijutu : Růst a vývoj forem starodávné písně Erec Jisra 'el*“).²³⁹ Přináší rovnoměrně strukturované zpracování využití *midot* v pre-klasické, klasické i částečně post-klasické tvorbě *pajtanim* a rozbor jejich hypotextového základu, i terminologii užívanou k vymezení principů v rabínském hypotextu.²⁴⁰ Pouze výjimečně se žel odkazuje na hebrejské středověké básnictví na evropské půdě. Druhotným výstupem jeho bádání se ukázalo odkrytí postupu rýmu a metriky od agadického podání k *pijutu*.²⁴¹ Ze série zpracovávaných *midot*, pokud ji srovnáme se sumářem třiceti dvou principů pro interpretaci agadické látky, zvolil pouze některé. Domnívám se, že je velmi prospěšné nalézt a rozebrat i opomíjené principy. Výsledky zkoumání vybraných *midot* A. Mirským, jak si přejí prokázat, je patrně nutné přehodnotit pro sféru v hebrejském básnictví na evropské půdě. Pro danou reevaluaci hovoří skutečnost, že struktura poetických žánrů i volných liturgických příležitostí, pro něž bývaly básně určeny, se výrazně lišila od původního světa *pajtanim* palestinských provincií. Nové podmínky pro poetickou produkci společně s historickými událostmi zcela jistě ovlivnily preferenci či potlačení stávajících užívaných *midot*. Domnívám se, že také ovlivnily způsob jejich využití i podání z hlediska frazeologie.

²³⁹ Poprvé vydán v sedmém svazku studií Institutu pro výzkum hebrejské poezie v Jeruzalémě *Jedi 'ot ha-machon le-cheker ha-šira ha-ivrit bi-rušalajim* (Jerusalem – Tel Aviv 1958). Užívám druhé vydání téhož díla. MIRSKY, Aharon. *Machcavtan šel curot ha-pijut : Cmichatan ve-hitpatchutan šel curot ha-šira ha-erec jisra 'elit ha-kduma*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim – Tel-Aviv : Hoca'at Šoken, 1969. 129 s.

²⁴⁰ A. Mirsky volil pro úvodní nastínění hermeneutických principů pasáže z *midrašim* bez reflexe jejich propojení a rozdílů vůči jejich literárnímu ztvárnění v rámci 32 principů ve starší textové tradici *Mišnat rabi Eli 'ezer*. MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 11nn.

²⁴¹ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s.23-34. Zkoumané pasáže a jejich zhodnocení A. Mirským vyneslo na světlo ideu tendence k rýmu v agadických pasážích v prostředích symetrie, která postupovala pasáže utvářené podle hermeneutických principů. Tato tendence se paralelně plně rozvinula v palestinském básnictví. Reflexí tohoto procesu A. Mirsky odpověděl na stěžejní otázku 60. let v bádání nad hebrejským básnictvím: Odkud vstoupily do novohebrejské poezie rým a metrika? Z vnější inspirace *Nokolnických* poetických tradic? Z vlastní tradice biblického básnictví? Spojením těchto několika prvků? Srov. dále SCHIRMANN, Chajim. Hebrew Liturgical Poetry and Christian Hymnology. *Jewish Quarterly Review New Series*, 1953-1954, č. 44, s. 123-161.

4. Chronologický vývoj básnické hebrejské tvorby v regionech Apeninského poloostrova a přilehlé Sicílie

V této kapitole představuji chronologický vývoj básnické hebrejské středověké poezie podle temporálního a lokálního klíče. Volba uplatnění hermeneutických principů v hebrejském středověkém verši hluboce souvisí s žánrem básně, jejím určením do liturgického rámce i tradičním motivem či topem. Krátce si shrneme jednotlivé oblasti a jejich hlavní básníky.

4.1. Oblast apulijsko-kalábrijská v 9. a 10. století o. l.

Identitu prvních *pajtanim* Apeninského poloostrova v apulijsko-kalábrijském regionu a jejich rodinné i lokální vazby postupně stanovovali ve svém díle badatelé již od 19. století, nicméně v ostřejších konturách se zpřesnilo až v diskusích učenců 20. století. Z temporální perspektivy vzbouzí naději na ranou dataci do počátku 9. století působení Chaduty bi-rabi Avrahama (eventuelně Chedvety bi-rabi Avraham) již od 1. třetiny 9. století o.l.²⁴² Chaduta bi-rabi Avraham náležel podle výsledků bádání E. Fleishera vzděláním k post-klasické skupině palestinských *pajtanim* a původem k východním tvůrcům.²⁴³ Lokální kruh příležitostných středověkých hebrejských básníků zahrnoval pravděpodobně již v témže století rodinu Amitaje I. z Oria,²⁴⁴ jeho syna Šefatju bar Amitaje,²⁴⁵ autory jednotlivých básní. Z téhož regionu doplnil jejich řady Silano z Venosy,²⁴⁶

²⁴² E. Fleisher roztřídil mezi zmíněného básníka a palestinského básníka téměř identického jména Haduta či Hedveta sérii básní označených relevantní *chatima*. FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 607. Konkrétnější obrysy Chadutova působení na Apeninském poloostrově nelze na základě známých zdrojů upřesnit.

²⁴³ FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 607, pozn. 2. FLEISHER, E. Bechinot be-šira, s. 132. Srov. SCHIRMANN, Ch. (ed.) *Širim*, s. 15-22.

²⁴⁴ Pro přehlednost zavádím u členů rodin s totožným jménem římské číslice, aby označovaly posloupnost.

²⁴⁵ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 429, 475.

²⁴⁶ FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 619, pozn. 8. – Srov. FLEISHER, Ezra. R. Chaduta bi-rabi Avraham – ri'šon le-pajtanej Italia?, *Italia*, 1979, roč. 2, s. 7.

básník Šemu'el²⁴⁷ z rodiny r. Amitaje I z Oria, anonymní básník - svědek persekuce za vlády Basileia I. makedonského v letech 867-886 o. l.²⁴⁸

Tvorbu jednotlivých básní z pera rodinných předchůdců výrazně rozšířil v 10. století vnuk Amitaj II. bar Šefatja z Oria.²⁴⁹ Pajtan Jicchak chazan bi-rabi Josef prozrazuje svým stylem spřízněnost s r. Amitajem II. bar Šefatjou.²⁵⁰ Ke generaci Amitaje II. bar Šefatja pravděpodobně náleží podle kroniky *Megilat Achima'ac* také Papoleon,²⁵¹ Chanana'el bratr rabi Šefatji²⁵² i Chasadja ben Chanana'el.²⁵³ K výčtu tvůrců 10. století se připojil svojí příležitostnou poezií lékař a učenec Šavtaj Donnolo bar Avraham.²⁵⁴

Úplný obraz hebrejské básnické tvorby v apulijsko-kalábrijském regionu doplňovalo od 19. století na hypotetické rovině převážně elegické dílo Zevadji.²⁵⁵ Vyloučení básníka Zevadji z apulijského kruhu hebrejských středověkých básníků podporuje i nepřítomnost jeho jména v *Megilat Achima'ac*.

Další vývoj v apulijsko-kalábrijské pajtanské tvorbě vychází z hodnocení bohatého díla Amitaje II. bar Šefatja z Oria, který působil v 10. století o. l. Jeho dílo zahrnovalo rozvoj klasického žánru *kedušta*,²⁵⁶ konkrétně *kedušta de-chatan*, i inovativní přístup ke kompozicím *jocerot*.²⁵⁷ Provázanost verše s rabínským a midrašickým hypotextem umožnila

²⁴⁷ MALACHI, Zvi. A Hebrew poem from Italy on the slave trade. *Israel Oriental Studies*, 1972, roč. 2, s. 288-289. Pergamenový rukopis Taylor Schechter box 200⁵⁵ v University Library, Cambridge. – Srov. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 9; SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 30.

²⁴⁸ BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 106.

²⁴⁹ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 130-131.

²⁵⁰ ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cdaqa. *Sinaj*, Kislev-Ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 39-48.

²⁵¹ BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 22.

²⁵² BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 22-23.

²⁵³ BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 30.

²⁵⁴ CASTELLI, David (ed.). *Sefer chachmoni le-rav Šavtaj Donnolo*. 1. hebrejsko-italské vyd. Firenze : Tipografia dei Successori le Monnier, 1881. Hebrejská část viii, 87 s. Italská část 72 s. s. 1-3.

²⁵⁵ FLEISHER, Ezra. *Tefila u-minhagej tefila erec-jisra'eliim be-tkufat ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Hoca'at sfarim “Š J' L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1988. 367 s. ISBN 965-223-691-8. s. 40-41; FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. ת. Původ i místo tvorby Zevadji přesunuli E. Fleisher i J. Fraenkel spíše do syrské oblasti jedenáctého století o. l. na základě bádání ve struktuře jeho šiv'aty pro *musaf šabat* “הַשַּׁבָּת לְפָנֵי הַיְיָ” a jeho převažujícímu příklonu k biblické hebrejštině. Pouze tato jeho šiv'ata se dochovala v *Machzor Turin 29, Seder Chibur Berachot*, fol. 123-124.– Srov. Schechter 99.

²⁵⁶ Termín *kedušta* označuje typ rozsáhlé kompozice, která rozvíjí a „zkrášluje sedm benedikcí (hebr. *berachot*) Amidy, v nichž je *keduša*“ (tj. prostřední z benedikcí). Byla určena pro „ranní službu o šabatech a svátcích“. In Fleisher, E. *Širat ha-kodeš bi-jmej ha-bejnajim*. Op. cit. s. 138 - Viz Nosek, Bedřich – Damohorská, Pavla. *Úvod do synagogální liturgie*. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. 160 s. ISBN 978-80-246-0986-7. s. 77.

²⁵⁷ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 429, 475.

básníkovi rozevřít vějíř hermeneutických principů v jeho tvorbě. Přítomnost obou žánrů paralelně dokládá integraci inovativního i tradicionalistického přístupu v 10. století v apulijsko-kalábrijské oblasti. Profiloval se také zájmem o žánr *selichot*, v nichž se uplatnily historické narážky. Pořádajícím principem některých z jeho veršů se stal princip *mida ke-neged mida*.

Tento historický aspekt rozvíjel na Apeninském poloostrově²⁵⁸ i Sicílii, přesto nejstarší a dlouho osamocenou báseň tohoto zaměření objevil E. Fleischer v žánru *kina* z díla El'azara bi-rabi Kalira.²⁵⁹ Takový přístup - touha otce, aby člen jeho rodiny, obětovaný pro posvěcení Božího jména, byl provždy uchován v paměti ritu či aby nezvetšela památka na anonymní hrdinství pro Toru, nachází paralelu také v řecké klasické literatuře, jak ji popsala S. Fischerová ve slovech, že „i člověk ve své smrtelnosti může vzít podíl na nesmrtelnosti, avšak jen skrze své hrdinské – tedy ‘nadlidské‘,

²⁵⁸ Například v pizmonu Amitaje I. z Oria, který si získal své místo v aškenázské *mincha Jom kipur* „Pane připomínám si Tě a jsem užaslý žalem“). *Pajtan* ve čtvrté sloce zakončuje prosbou o záchranu z důsledků ediktu o persekuci:

„Budíž Tvá vůle slyšící hlasitý pláč	וְהִי רַצוֹן מִלְפָּנֶיךָ שׁוֹמֵעַ קוֹל בְּכִיּוֹת
jenž si uložíš do svého měchu naše slzy	שִׁתְּשִׂים דְּמֵעוֹתַי בְּכַף אֶדְךָ לְהַיּוֹת
a zachrániš nás ode všech krutých výnosů	וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל-גְּזֵרוֹת אֶכְזָרִיּוֹת
neboť na Tebe pouze jsou upřeny naše zraky	כִּי לְךָ לְבַד עֵינֵינוּ תְּלוּיּוֹת:
spoléhající.“	

Text citován podle kritického vydání J. Davida. In DAVID, Jona (ed.). *Širej Amitaj*, s. 144n.

²⁵⁹ Hebrejský text na podporu tvrzení, níže uvedený, uveřejněn a přeložen dle edice E. Fleishera. In FLEISHER, Ezra. *Kina al-jmej Herakleios kejsar*. *Šalem*, 1987, č. 5, s. 209-227. *Kina pro Tis' a be-av* s počátkem v dochované verzi z genizy v rámci dvojice druhých slok „[...]“ („Při jejím rozpominání na dny ponížení“, „Jejím“ tj. Jeruzaléma na základě Pláč 1:7) obsahuje v sérii lichých slok *topos* zkázy Chrámu. Jejich charakter usměrňuje scénu básně a vede posluchače k myšlenkovému překonání cesty od posvátných míst hrdinských činů v palestinských provinciích až k nejsvětějšímu centru ve snaze vnímat je optikou svatosti Chrámu v *Ilja*. Sudé sloky přiměly posluchače se soustředit na hlavní optiku. Herakleiova vojenská kampani pro získání posvátného města pro křesťanstvo, kterou dovršil roku 629 o. l., a především následná trestná výprava proti židovským osadám zachycuje hrdinství těch, který umírají pro posvěcení Božího jména. Projevil veliký obdiv k vytrvalosti ve studiu Tóry mezi obyvateli městeček a vesnic, neboť i vesnice *Chervona* (*Chevrona*) podle jeho slov vynikala svými *sofrim*, znalci Tóry:

„Chevrona ... padli vynikající	הַכְּרֻוֹנָה <[... ..] פָּלוּ גִבּוֹרִים
jako gazely na horách křepci	קָלִים כְּצִבְאִים עַל הַהָרִים
.... <i>sofrim</i>	[... ..] סוֹפְרִים
v Tóře i učení kněží sběhlí	בְּתוֹרָה וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים [מְהִירִים]
příhodný čas navrát“ pohotovým i <i>sofrim</i>	הַעֲתָת תְּשׁוּבִיב נְמַהֲרִים וְסוֹפְרִים
a odplatí Král, jenž uvězněné osvobodí“	וַיִּנְקָמוּ [מִן] לֵךְ מִתֵּיר אֲסוּרִים

O přerušení zasedání starších (snad sanhedrinu) je slyšet ve verši o Haifě „a starší přestali se zasedáním v kruhu“, v. 55), i ve vesnici Asifa „a starší zanechali kruh“ v. 11), vskutku termín *עגולה* „kruhová“ označuje zasedání králů či starších sanhedrinu v okrouhlé soudní sině, př. viz *midraš Šemot raba* paraša 5 ve spojení s termínem „גורן“. Básníka zarmoutila především smrt jednotlivce ctěného mezi ostatními staršími v Jafo, jistě také učence: „ctěn z tvých starších“, v. 33), ale zmínil i krutý zásah do ekonomické základny rozvoje učence: „Cor učence živi/ opanovali jej hněvem ukrutní“, v. 38-39).

božské skutky“ na příkladu příkladů Hérakla či Patrokla v *Symposiu* Platona.²⁶⁰

Mezi autory kompozic žánru *kedušta'ot* se pravděpodobně řadí Jicchak chazan bi-rabi Josef, skladatel kedušty pro 7. den svátku *Pesach*, který se stylem dle analýzy M. Zulaye řadí ke stylu kedušty *de-chatan* r. Amitaje II. bar Šefatji.²⁶¹ Jeho kompozice byla nalezena v ms. Oxford 2740/4.²⁶² V unikátním manuskriptu ms. *Machzor Turin* 29 fol. 124 byla objevena báseň Papoleona typu *šiv'ata* pro šabatový musaf.²⁶³ K identifikaci jeho postavy navrhl B. Klar hypotézu totožnosti s Palti'elem b. Chasadjou.²⁶⁴ Jeho báseň tvoří součást jedinečného básnického lokálního základu *Seder chibur berachot*, vymezeného vůči ostatním modlitebním ritům, přesto ve srovnání s jinými nezastoupenými tvůrci vystupuje navzdory malému rozsahu dochované tvorby významně do popředí.²⁶⁵ K nastíněnému rodokmenu mohl náležet Chasadja b. Chanane'el, švagr Amitaje II. bar Šefatji, který mohl hypoteticky také náležet k danému kruhu básníků.²⁶⁶ Bývá k nim připojován také básník Šemu'el, pravděpodobně jeden z potomků R. Amitaje I. z Oria. C. Malachi navrhl jeho autorství u

²⁶⁰ Citováno dle hodnocení S. Fischerové. In FISCHEROVÁ, Sylva. Devět lhoucích múz. In FISCHEROVÁ, Sylva (ed.) – STARÝ, Jiří (ed.). *Původ poezie : Proměny poetické inspirace v evropských a mimoevropských kulturách*. 1. české vyd. Praha : Argo, 2006. s. 51.

²⁶¹ ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cedaka. *Sinaj*, kislef-ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 39-41.

²⁶² ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cedaka. *Sinaj*, kislef-ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 42-48.

Incipit “קדושתא דאשפרי ממשפיל אָל דָּל”.

²⁶³ ZUNZ, L. *LG*, s. 66. Báseň byla L. Zunzem připojena k šiv'atě Zevadji “זה, אתה אלהי תהלתנו” o níž poznamenal, že byla „zvykem v Itálii“. DAVIDSON, I. *Thesaurus* III, s. 304, č. 174פ.

²⁶⁴ V závislosti na chatimě ve znění פלטיאל v šiv'atě “פיקודיך שומרים תמיד להגן” V *Megilat Achima'ac*:

„R. Chasadja, jehož otcem byl r. Chanane'el
Měl syna, jehož jméno bylo Palti'el
R. Palti'el zplodil syna, jménem r. Chanane'el
A dcerku jedinou jménem Kasia
která bázní před nebesy vynikla
Jež synka zrodila jménem Palti'el
zpytatele nebeských světél.“

BEN PALTÍ'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 30.

²⁶⁵ SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 100, fól. 124.

²⁶⁶ BEN PALTÍ'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 30. Nicméně nedochovala se jeho tvorba. – Srov. ZUNZ, L. *LG*, s. 345; SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 96.

„ולרבי חסדיה בירכי הננאל
היה בן ושמו רבי פלטיאל
ורבי פלטיאל הוליד בן ושמו רבי הננאל
ובת אחת ושמה פטיאה
את יי היא מא ד יראה
נתלד בן ושמו רבי פלטיאל
בפוכבים יודע להבין:“

básně výše uvedené.²⁶⁷ Příležitostnou tvorbou se připojil k básníkům i lékař a učenec r. Šavtaj Donnolo.²⁶⁸

4.2. Římští pajtanim v 10. století

Pajtanim původem z východních byzantských oblastí založili v 10. století o. l. tradici římské tvorby. Vzešli z příslušníků východního post-klasického pajtanutu, k němuž náleželi podstatnou částí svého curricula i učeneckého zázemí: *pajtan* Judan ha-Kohen bi-rabi Mastija z oblasti pod byzantskou nadvládou, který složil sérii kerovy k rozvinutí osmnácti *berachot* Amidy pro půst 17. tamuzu podle kalirského vzoru,²⁶⁹ *pajtan* David bar Huna z byzantské oblasti pod babylonským vlivem, pisatel série *joceru* pro svátek *Pesach* podle janajského vlivu.²⁷⁰ Kompozice obou básníků ovlivňovaly římské posluchače,²⁷¹ avšak nelze doložit autentickým dokladem působiště zmíněných autorů v dané oblasti. Lze k nim připojit také básníka Kalona, snad se správným přízviskem římský,²⁷² kterému lze přiřknout sice pouze příležitostnou tvorbu, nicméně představuje nejstaršího předka učeného klanu původem z byzantské oblasti či specifitěji z apulijsko-kalábrijské oblasti pod dominancí byzantského „Katepanátu Itálie“.²⁷³

²⁶⁷ MALACHI, Zvi. A Hebrew poem from Italy on the slave trade. *Israel Oriental Studies*, 1972, roč. 2, s. 288-289. Pergamenový rukopis Taylor Schechter box 200⁵⁵ v University Library, Cambridge. - V kompilaci *Šibolej ha-leket* 9 byl citován r. Šemu'el z Bari v tešuvě na výklad mišny v tr. *Oholot*, o který požádal rabejnu Tam. Zbývá tedy navrhnout identifikaci básníka se Šemu'elem z Bari. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 9. Srov. SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 30.

²⁶⁸ CASTELLI, David (ed.). *Sefer chachmoni le-rav Šavtaj Donnolo*. 1. hebrejsko-italské vyd. Firenze : Tipografia dei Successori le Monnier, 1881. Hebrejská část viii, 87 s. Italská část 72 s. s. 3

²⁶⁹ DAVID, J. (ed.). *Kerova le-ta'anit*, s. 164-181. – Srov. FLEISHER, E. *Bechinot be-šira*, s. 133; v tomto žánru pokračoval Jechi'el bar Avraham v 11. století o. l. v Římě v kerově s incipitem „שָׁשׁוֹן עֲוֹנֵיךָ בְּעַם נֹרָא נֹרָא עֲלֵיךָ“, která žel nepronikla do tištěné podoby *Machzor benej Roma*. Nicméně o její existenci mezi jinými podal důkaz E. Landshuth při jejím vydání v dodatku. In LANDSHUTH, E. *AA* II, s. 15.

²⁷⁰ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 17-18; HABERMAN, A. M. *Toldot* II, s. 19-20.

²⁷¹ *Kerova* Judana ha-Kohen bi-rabi Mastija je známa z vydání *Machzor benej Roma* I, fol. 174. Dle svědectví B. Richlera se *joceru siluk a ofan* Davida bar Huna nachází v ms. Rossiana 436 fol. 129r-131r (1400 o.l.), v selekci *pijutum* pod vlivem aškenázských a románských ritů, pro příležitost druhého dne svátku *Pesach*. RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. *Hebrew Manuscripts*, s. 579; ovšem vydání *Machzor benej Roma* lokalizuje dané části společně s zulatem již do prvního dne svátku *Pesach*. *Machzor benej Roma* I, fol. 92a-93a.

²⁷² SCHIRMANN, Ch. (ed.) *Širim*, s. 424.

²⁷³ O tomto mocenském celku se zmiňují Ch. J. Wickham a v českém prostředí termín používá R. Dostálová. WICKHAM, Chris John. *Early medieval Italy*. 1. anglické vyd. Totowa : Barnes & Noble Books, 1981. 238 s. ISBN 0-389-20217-7. s. 148n. DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. 1. české vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. 407 s. ISBN 80-7021-409-0. s. 28-29.

Migrace části rodinného klanu do Porýní byla historicky zdůvodňována císařovým požadavkem, buď Karlem Velikým či s větší pravděpodobností Ottou II. podle kronikářského záznamu saského biskupa Thietmara z Merseburgu (nar. 25. července 976 - um. 1. prosince 1018 o. l.).²⁷⁴ Rituální kompilace charakteru kompendia „שיבולי הלקט“, (*Šibolej ha-leket*, „Posbírané klasy“, z pol. 13. století o. l.) tradovala *še'elot*, které přiměly členy klanu k *tešuvot*, k bližšímu upřesnění minhagu, souhlasu či nespokojeností se zmíněnou praxí.²⁷⁵ V komentáři k joceru i jiným *pijutim* v *Machzor Hamburg*, Cod. Hebr. 17 (č. 152).²⁷⁶ Společně s původem ostatních učených rodin v Porýní²⁷⁷ byl tradován jménem r. El'azara ben Jehuda ben Kalonymos z Wormsu (kolem r. 1220 o. l.) podrobný rodokmen, který se dochoval v *Macref le-chochma*.²⁷⁸

²⁷⁴ Historicky blízké kronikářské osmismisvazkové dílo z let 1012-1018 přineslo detailní směrodatnou zprávu o záchraně císaře Otty II. po porážce muslimským vojskem u Cotrone r. 982/983 o. l. Citováno dle A. Grossmana: „Videnskue a longe navim, salandriam nomine, Calonimi equo Iudei ad eam properavit. Sed ea preteriens, suscipere hunc recusavit. Ille autem littoris presidia petens, invenit adhuc Iudeum stantem, senioriskue *dilecti* eventum sollicitate exspectantem“ (*Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, III, Leipzig 1925, p. 765)“. GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-rišonim*, s. 36. Vzhledem k letopočtu se pasáž zmiňovala o Kalonymovi (II.) bar Moše z Luccy (kolem r. 950 o. l.). – Srov. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 430.

²⁷⁵ AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 25. Zmínce o responzu Geršoma me'or ha-gola je uvedeno o vložení *kerovot* na stanovená umístění ve vztahu k *berachot* Amidy. Jsou uvedeni po boku *pajtanim* Janaje a El'azara bi-rabi Kalir:

„...וגם רבינו קלונימוס זצ"ל שחכם גדול היה ופייט קרובות לכל הרגלים והזכיר במ אגדה ועניינים הרבה. ור' משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופייט קרובה לצום כפור...“

(„A také rabejnu Kalonymos, jehož památka má být požehnána, který byl veliký moudrý a komponoval *krovot* a pro veškerou tu i onu pouť a připomenul v nich agadu a mnohé výběry (tj. z TaNaChu). A o r. Mešulamovi, jeho synovi, jsme se dozvěděli, že byl veliký moudrý a komponoval krovu pro *Com kipur* (Půst smíření)...“). *Šibolej ha-leket*, *Injan tfila* 28). – Srov. MÜLLER, Jo'el ben Moše Leib ha-Kohen (ed.). *Tešuvot chachmej Corfat ve-Lutir*. 1. hebrejské vyd. Wien : s.n., 1881. xl, 157 s. s. xxxv.

²⁷⁶ Např. v pasáži z manuskriptu dokončeného 21. října 1317 o. l. (14. češvanu 5078):

„קבלה שר' שלמי הבבלי פייט אור ישע שנה אחת ופיללו ביום ראשון ורבי משלם היה תלמידו ואמר לו אני רוצה עד למחר לפייט וכן כזה עשה ושיבחו אור ישע מלאכת שנה ביותר מפי מורי אבי הרב...“

(„Je tradicí, že r. Šlomo ha-Bavli složil *Or ješa* za jeden rok, přednesli jej prvního dne. Rabi Mešulam byl jeho učedníkem a pravil mu: chci do zítřka složit a tak učinil podle něj a chválili *Or ješa* roční dílo více než mého učitele, otce rav“, tj. pod titulem „mého učitele“ se skrývá r. Mešulam, Ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 48b).

²⁷⁷ DEL MADIGO, Josef Šlomo Rofe. *Macref le-chochma : Ta'alumot chochma*. 1. hebrejské vyd. Basilia : s. n., 1629. 243 s. s. 27-28. Zprávě o rodině Kalonymos předsunul učenost r. Šim'on ha-gadol bar Jicchak he-chasid bar Avin ha-gadol, rodiny v Mohuči původem od r. Josefa ha-zaken ben rabi Šim'on z Metz, jejímž dědictvím byla expertní znalost Tory, podle slov „הגדול בתורה בחכמה ובעושר ובסודי סודות לדרוש כל אות ואות במ"ט פנים“ („veliký v Toře, moudrosti, bohatství a tajemství tajemství pro výklad každého písmena čtyřicet devětkrát“ (tj. pravděpodobně pravidly výkladu)]. – Srov. GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-rišonim*, s. 28. Grossman připouje také rodinu wormských učenců původem od r. Ašera ha-Levi.

²⁷⁸ Sousloví „תפלות“, „(tajemství nápravy *tefilot*)“ zastupuje modlitební ritus v pasáži tradované krétským lékařem Josefem Šlomo Del Madigo, sousloví „ושאר סודות“, („a zbytek tajemství“) pravděpodobně pro popis předávaného učení jiného typu, snad i mystického obsahu. Původ naznačuje pasáž od babylonských učenců, přičemž jméno *Aviv Aharon* může být vnímáno jako ekvivalent k *Abu Aron* z Baghdadu podle *Megilat Achima'ac*:

„...וקבלו סוד תקון התפלות ושאר סודות רב מרב עד אביו אהרן בנו של ר' שמואל הנשיא אשר עלה מבבל משום מעשה שהיה והוצרך ללך געונר בארץ. ובא בארץ לומברדיאה בעיר אחת ששמה לוקא ושם מצא רבי משה שפייט אימת נוראותיך ומסר כל סודותיו לו. הוא רבי משה בר קלונימוס בן רבי משלם בן רבי קלונימוס בן רבי יהודה. הוא היה

Pro uvážení motivace pro migraci lze především v souladu s návrhem C. Rotha uvést motivaci ekonomické povahy,²⁷⁹ poskytnutá privilegia a region, v němž byli méně ohroženi protichůdnými zájmy lokálních lombardských obchodníků.²⁸⁰ Cílem stěhování členů rodiny se stalo Porýní, město Mainz (lat. *Aurea magontia*, hebr. *Magenca*).²⁸¹

Pajtan Kalonymos II. bar Moše římský, původem z Luccy,²⁸² žil kolem roku 950.²⁸³ Jeho jméno nacházíme v díle *Šibolej ha-leket*, které přináší obsah responza r. Natrona je ga'on a i odvolání na respozum r. Geršoma me'or ha-gola o inserci *kerovot* do částí Amidy.²⁸⁴ Ve stejném zdroji se nachází odkazy na zvyklosti tradované jeho jménem.²⁸⁵

הראשון שיצא מלומבארדיאה הוא ובניו רבי קלונימוס ורבי יקותיאל וקרובו רבי איתאל ושאר אנשים חשובים הביאם המלך קרלא עמו מארץ לומבארדיאה והושיבם במגנצא. ושם פרו וישרצו וירבו במאד מאד עד אשר פקד ה' שם חרון אפו על קהילות הקדש בשנת תתנ"ז ושם גוענו אבדנו כלנו אבדנו זולתי מתי מספר שנשארו מקרובינו עם רבי קלונימוס החזן והוא מסר לרבי אלעזר חזן משפירא כאשר בתבנו ורבי אלעזר חזן מסר לרבי שמואל חסיד ורבי שמואל חסיד מסר לרבי יהודה חסיד וממנו קבלתי אני הקטן סוד התפלות ושאר סודות.

(„...a přijali tajemství nápravy *tfilot*, a zbytku tajemství, rav od rava, až otci Aharona, synu r. Šmu'ela ha-nasi, který povstal z Babylonie, a kvůli události, která se stala, byl nucen putovat ... zemí. Dospěl do země Lombardie, do města jménem Lucca, kdež nalezl r. Moše, který zveršoval *Ejmat nor'otejcha*, a předal mu všechna svá tajemství. Byl to r. Moše bar Kalonymos, syn r. Mešualama ben rabi Kalonymos ben rabi Jehuda. Byl první, kdo vyšel z Lombardie, on i jeho synové, r. Kalonymos a r. Jekuti'el, a z jeho přízně r. Iti'el, a zbytek důležitých osob s sebou král Carla přivedl ze země Lombardie a usídlil je v Magence. Tam se rozhodli, vzkvétali a mohutněli převélice; až nařídil Pán, aby tam hněv zaplanul proti všem obcím svatého r. 1096. A tam jsme všichni zmírali, hynuli, opouštěli, kromě nějakého počtu těch, kteří zůstali z naší přízně s r. Kalonymem ha-chazan a ten předal r. El'azarovi Chazanovi chazanovi ze Špýru, jak jsme psali, a r. El'azar chazan předal r. Šmu'el chasid a rabi Šmu'el chasid předal r. Jehudovi chasid, od něž jsem přijal já nejmenší, tajemství *tfilot* a zůstatek tajemství.“) DEL MADIGO, Josef Šlomo Rofe. *Macref le-chochma : Ta'alumot chochma*. 1. hebrejské vyd. Basilia : s. n., 1629. 243 s. s. 28.

²⁷⁹ GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-rišonim*, s. 46. – Srov. ROTH, C. *The History*, s. 63. C. Roth přičítá stěhování r. Moše bar Kalonyma či člena jeho rodiny do „2. pol. 10. století“. C. Roth vyslovil hypotézu, že člen rodiny Kalonymos byl povoláním „lékař“ a s „podporou samotného císaře“ podstoupil přesun své domácnosti do Porýní. Otázkou zůstává, zda je možné jej ztotožnit s r. Kalonymem, ga'onem v římské ješivě, či zda římským ga'onem byl jeho vnuk, tj. r. Kalonymos b. r. Mešulam (kolem r. 1000 o. l.).

²⁸⁰ Srov. ROTH, C. *The History*, s. 69. Připomněl I podíl židovské obce zmíněné jako „*schola*“ na „slavnostním přijetí císaře Otta III. roku 996 o. l.“ – Srov. Důraz na nespecifikované „zvláštní historické okolnosti“, které motivovaly tuto migraci také u E. Fleishera. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 430.

²⁸¹ Latinské označení na městských pečetích pro zlaté město, které obsahovalo židovské obyvatele r. 917 o. l. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová. 1. české vyd. Praha : Triáda Publishing, 1998. 740 s. Orig.: Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter. ISBN 80-86138-07-0. s. 26, pozn. 5. – Srov. GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-ri'šonim*, s. 27-28. Mezi následnými místy k osídlení v Porýní se objevuje Worms (hebr. *Wormaiza*), v případě města Speyer (hebr. *Spira*) teprve v roce 1084 o. l.

²⁸² Srov. FRAENKEL, J. - FRAENKEL, A. *Tefila u-fjūt*, s. 50. A. Fraenkel identifikuje r. Kalonyma s r. Kalonymem z Luccy i Kalonymem zvaným *ha-zaken* („starší“) a zároveň jako otce r. Mešulama III. bar Kalonymos.

²⁸³ GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-rišonim*, s. 46. – Srov. SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 29; FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 430.

²⁸⁴ Kompoziční činnost v oblasti *krovot* v díle klasických palestinských básníků Janaje a El'azara bi-rabi Kalir je vnímána jako vyjádření poslušnosti principům nastíněným rav Natronajem ga'onem a také stvrzená rozhodnutím rabejnu Geršoma me'or ha-gola i Binjamina Anav:

„ ועוד השיב רב נטרונאי גאון זצ"ל שאומרים פיוטין באבות ובגבורות ובכל תפלה ודלכל רגל ורגל מעניינו ומרבין בו דברי אגדה ...

וגם יש לנו ללמוד מן הפיטנים הראשונים שהיו חכמים גדולים הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ופייט קרובות והזכיר באבות לכל סדר וסדר שלכל השנה. וגם ר' אלעזר בר' קליר מן החכמים הראשונים ופייט קרובות לכל הרגלים

Předpokládaným učitelem r. Kalonyma II. bar Moše římského mohl být Šlomo b. Jehuda ha-Bavli, nicméně svojí přichylností k žánru *kerovot* dle *Šibolej ha-leket*, *Injan tefila* 28 se z jeho vzoru vymyká a přibližuje se ke klasickému modelu *kerovot*.²⁸⁶ Proto by bylo vhodné uvažovat o vztahu učitele a žáka v básnickém umění v římském prostředí jako o volnějším vztahu inspirace a imitace básnických žánrů, které byly dostupné, s důrazem na svobodomyšlnost ve vztahu k žánrům, které učitel sám rozvíjel. Z celého kompozičního rámce *kerovot* se dochovala pouze série *rehitim* pro *Jom kipur*, které byly uspořádané podle sledu Jer 10:7.²⁸⁷ Byly začleněny do rámce kdušty *Jom kipur* r. Mešulama III. bar Kalonymos, nicméně samy o sobě nedokazují zprávu *Sefer šibolej ha-leket* o složení *kerovot* pro všechny svátky či pouze pro poutní svátky r. Kalonymem II. bar Moše.

Mešulam III. bar Kalonymos, znám s přízviskem *Ha-gadol* „veliký“ (žil kolem r. 976 v Luce – um. 1040 o. l. v Mohuči).²⁸⁸ S jeho jménem

וגבורות דברי אגדה ועניינים הרבה. וגם רבינו קלונימוס זצ"ל שחכם גדול היה ופייט קרובות לכל הרגלים והזכיר במ אגדה ועניינים הרבה. ור' משולם בנו ידענו שחכם גדול היה ופייט קרובה לצום כפור ובתוך הברכה אמר ענינים הרבה ובסוף סמוך להתימה הזכיר מעין הברכה ויש ללמוד מהן ולא לבטל קרובות שהן שבת הקב"ה עד כאן תשובת רבינו גרשון מאור הגולה ז"ל: וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו שאין לנו למעט בקרובות ובפיוטים שהם מיוסדים על שבת המקום. [„A ještě odpověděl r. Natrona'j ga'on, necht' je jeho památka požehnána, že pronáší *pijutin* v *avot* a *gvurot* a v každé z té či oné modlitby pro každou z té či oné pouti a rozšiřují jím slova agady... A také se musíme poučit od prvních *pajtanim*, kteří byli velicí moudří. R. Jana'j, který byl z prvních moudrých a komponoval *kerovot* pro každý z toho i onoho pořádku pro celý rok. A také r. El'azar b-r' Kalir z moudrých a připomněl *avot* a první *gvurot* a zkomponoval *krovot* pro všechny poutě, slova agady a k mnoha výběrům (tj. z TaNaChu). A také rabejnu Kalonymos, jehož památka má být požehnána, který byl veliký moudrý a komponoval *krovot* a pro veškerou tu i onu pout' a připomenul v nich agadu a mnohé výběry (tj. z TaNaChu). A o r. Mešulamovi, jeho synovi, jsme se dozvěděli, že byl veliký moudrý a komponoval krovu pro *Com kipur* (Půst smíření), uvnitř požehnání vyřkl mnohé výběry, a na konci opřeném o *chatima* připomenul typ požehnání a je nutno se od nich poučit a nezanedbávat *kerovot*, které jsou chválou Svatého, budiž veleben. Až posud *tešuvat* rabejnu Geršon me'or ha-gola, jehož památka má být požehnána. A tak psal můj bratr r. Binjamin NR' V, že nemáme umenšovat *kerovot* a *pijutin*, které jsou komponovány k oslavě Svatého.] – Srov. LANDSHUTH, L. AA, I, s. 102, II, s. 257; SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 29.

²⁸⁵ AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 109; 158. V pasážích dále patrně pasáže „מצאתי טעם אחר בשם רבינו קלונימוס הבהור זצ"ל“ („nalezi jsem jiný důvod jménem rabejnu Kalonymos Staršího“, *Seder brachot* 140), „ור' קלונימוס אינו נוהג כן“ („a r. Kalonymos nemá tak ve zvyku...“, *Injan purim* 202). – Srov. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 254, 253. Naopak vzhledem k odkazu na Ja'akova b. Jakar nelze přiřknout pasáž

„ואני יקר שאלתי מרבינו קלונימוס מרומי זצ"ל איך מנהג רבותינו שברומי לנהוג בשבת שחל תשעה באב“ („a já Jakar jsem se dotázal rabejnu Kalonymos z římského, jehož památka má být k požehnání, jaký je zvyk našich učitelů, kteří jsou v Římě...“, *Seder ta'anit* 266), rovněž „רבינו קלונימוס מרומא זצ"ל“ („rabejnu Kalonymos z Říma, jehož památka má být k požehnání“, *Seder ta'anit* 264). Nejednoznačné odkazy lze nalézt např. v *Seder pesach* 218 atd. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 182.

²⁸⁶ AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 25. V *Šibolej ha-leket*, *Injan tefila* 28 bylo podáno svědectví o autorství *kerovot* pouze pro poutní svátky, viz výše. – Srov. ELBOGEN, I. *Jewish Liturgy*, s. 252-253. I. Elbogen připsuje autorství *kerovot* pro všechny svátky; FRAENKEL, J. – FRAENKEL, A. *Tefila u-fijut*, s. 50. Elbogenovu tezi popírá kvůli nedostatku dokladů A. Fraenkel.

²⁸⁷ ZUNZ, L. *LG*, s. 108. Autorství identifikoval již L. Zunz.

²⁸⁸ Vnuk r. Moše II. Ha-zaken bar Kalonymos (datován r. 926 o. l.). GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-rišonim*, s. 46. – Srov. WEINBERGER, L. J. *Jewish Hymnography*, s. 146. Autor

byla spojena preference specifického rodinného minhagu k újmě vlivu odlišné praxe přijaté ge'onim v dané věci.²⁸⁹ *Sefer šibolej ha-leket* tradovala řadu *tešuvot* jeho jménem v liturgickém rámci.²⁹⁰

Role učitele r. Šlomo b. Jehuda ha-bavli vůči r. Mešulamovi III. se stala předmětem legend podobně jako učitelská role Janaje vůči El'azarovi bi-rabi Kalir.²⁹¹ Jak by bylo možné očekávat od následovníka, r. Mešulam III. patrně vykládal básně svého učitele, jeho autorita pro výklad básní byla buď oprávněně přijímána či mu byly takové výklady přiřčeny rabi Efrajimem ben Ja'akov z Bonnu.²⁹²

Do téže skupiny náleží i zakladatel a vzdělavatel kruhu *pajtanim* v Římě, Šelomo ben Jehuda ha-bavli, tvůrce monumentální *avody*,²⁹³ v níž vzkřísil pre-klasický žánr.²⁹⁴ „Neo-klasický“ přístup básníka obživil pre-klasický palestinský epický žánr, odchýlil se však od vzoru El'azara bi-rabi Kalir, neboť pravděpodobně neskládal *kerovot*. Rozvinuté žánry *zemirot* i příležitostnou tvorbu „Katepanátu Itálie“ vyloučil ze svého rejstříku, systematicky zdokonaloval žánr *slichot*,²⁹⁵ téměř paralelně s preferencemi

neuveđen. Kalonymos Quelle. *Kalonymos*, 2001, ročník 4, sešit 3, s. 12; SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 27. Badatelé Ch. Schirmann, A. Grossman a L. J. Weinberger se téměř shodují v nastíněných časových i místních konturách života osobnosti.

²⁸⁹ Jev podporují jeho še'elot posílané především palestinským ge'onim. SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 32. A. Schechter vyzdvihuje jako důvod této preference přiklonění k jazykové preferenci hebrejštiny a aramejštiny palestinských ge'onim vůči přijetí arabštiny mezi babylonskými geonim v 10. a 11. století. Přináší i paralelu v díle Šavtaje Donnola z Oria (nar. 913).

²⁹⁰ Sběrka *Sefer šibolej ha-leket* zaznamenala tšuvu, které přičítá převážně posmrtně r. Mešulamovi III.: „... כתב...“ („a rabejnu Mešulam be-r. Kalonymos, jehož památka má být k požehnání, psal...“, *Injan roš chodeš* 181). AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 141. Nelze s definitivní jistotou stanovit, zda je míněn r. Mešulam III. či r. Mešulam IV. v případech *tšuvot* v téže sbírce: „ובשם רבינו משולם זצ"ל מצאתי“ („a jménem rabejnu Mešulam, jehož památka má být k požehnání, jsem našel“, *Injan šabat* 126); „וכך השיב רבינו משולם זצ"ל בהשובותיו...“ („a tak odpověděl rabejnu Mešulam, jehož památka má být k požehnání, ve svých *tšuvot*...“, *Injan chanuka* 192); „ורבינו משולם זצ"ל אינו מזמן בשבת“ („a rabejnu Mešulam, jehož památka má být k požehnání“, *Seder ta'anit* 266); zvyku „... כל...“ („a rabejnu Mešulam, jehož památka má být k požehnání, po všech svých dnech...“, *Seder ta'anit* 274); „ורבינו משולם אמר...“ („a rabejnu Mešulam pravil...“, *Seder roš ha-šana* 290). AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 98; 148; 254; 260; 274. *Tšuva* rabejnu Tam Z' L i še'ela (*Injan šabat* 127) r. Mešulama be-r. Moše ZC' L (*Seder Roš ha-šana* 286) lze spojit spíše s r. Mešulamem IV. b. r. Moše IV kolem r. 1080 z Mohuče. AVRAHAM HA-ROFE, C. *Sefer šibolej ha-leket*, s. 99; 269.

²⁹¹ V Ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 48v. – Srov. pro vztah Janaje a El'azara bi-rabi Kalir Ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 31r.

²⁹² In Ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 131v, 132v. Ke *slichot* „תְּעִלַת צָרֵי תְּרָף וְהַ יָּקֵשׁ לְמִזּוֹר“ („a ještě vyložil učitel r. Mešulam“) „אָמְרָנוּ נְגַדְרָנוּ לְנוּ יָאֵין דּוֹרֵשׁ“ („...učitel nevyložil a pravil: nevím...“). Mešulam byl označován v komentáři termínem „המורה“ („ten učitel“).

²⁹³ FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 153-189.

²⁹⁴ MIRSKY, A. (ed.) *Pijutej Josi ben Josi*, s. 127n, s. 178n.

²⁹⁵ FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 251-346.

apuljijsko-kalábrijských básníků,²⁹⁶ složil sérii *jocerot*.²⁹⁷ Šíře básnických kompozic umožnila Šlomo ben Jehudovi zpracovat systém své chatimy včetně otcovského jména společně s četnými integrovanými *berachot*.²⁹⁸ Z nastíněné skupiny se vymykal především rozmanitostí a enormní šíří své dochované tvorby.

4.3. Počátek sicilské hebrejské básnické tvorby v 9.-11. století

Tvorbu v daném období zastupuje pouze jediná datovaná elegie anonymního básníka z 10. století.²⁹⁹

Palermský usedlík složil kinu, jež společně s jeho listem Chasdajovi ibn Šafrut byla zařazena mezi poetické památky z Káhirske genizy v knihovně Cambridge ve sbírce Taylor – Schechter New Series 149 fol. 1-2.³⁰⁰ Palerman³⁰¹ popsal všeobecnou bídu následkem vpádu vojenského

²⁹⁶ Vezmeme-li v úvahu odlišné žánrové preference, můžeme z tohoto úhlu pohledu položit důraz na nedostatek společných požadavků na hebrejské středověké básnictví na Apeninském poloostrově mezi apuljijsko-kalábrijským a římským prostředím. Propojení v preferencích *jocerot* a zdokonalování slichot poukazuje na společný post-klasický základ básnictví Apeninského poloostrova. Dokonce by bylo možné postulovat ideu o dvou typech post-klasického básnictví, které se separovaly již v post-klasickém pamtanutu mimo evropský kontinent a které pronikaly nezávisle pomocí cestujících učenců, aby propůjčily odlišný charakter oběma básnickým okruhům.

²⁹⁷ RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. *Hebrew Manuscripts*, s. 534, 579. Podle B. Richlera dosvědčeny již v ms. Neofyti 9 fol. 92v-93v (poč. 14. stol. o.l.), v Machzoru Roma, dále v ms. Rossiana 436 fol. 126v (1400 o.l.), v selekci *pijutim* pod vlivem aškenázských a románských ritů. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 190 – 229; *Machzor Nürnberg* [online]. 14. stol. o. l. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-Sifrijat Šoken, říjen 2006 [cit. dle 3.12.2010]. Dostupné na World Wide Web : < <http://www.jnul.huji.ac.il/dll/ms%2Dpr/mahzor%2Dnuremberg> >. Dále *jocer* pro *šabat be-rešit*, který se dochoval výlučně v aškenázském prostředí převážně v Machzoru Nürnberg, I, fol. 8, 10, 22. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 230 – 248.

²⁹⁸ VOGELSTEIN, H. - RIEGER, P. *Rom*, s. 182. Do chatimy *joceru* „אור ישע קאָושרים“, integruje třikrát jméno „מרדכי“, (*Mordekaj*), přesněji však *Mordekaj ha-katan*, které H. Vogelstein a P. Rieger připsali „jeho bratru“, aniž by uvedli důvod své hypotézy. - Srov. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šlomo ha-bavli*, s. 92-94. E. Fleisher reviduje analogické zvyklosti klasických pamtaním, klade důraz na připojení termínu *ha-katan* ke jménu *Mordekaj* i trojí uvedení v *chatima*. Prozkoumal tezi, zda by mohl být *Mordekaj* členem rodiny, čemuž by protiřečilo uvedení epiteta *ha-katan* u jména člena rodiny. Dále nastínil ideu, že by *Mordekaj* mohl označovat redaktora úpravy textu. Dospěl k závěru, že „kvůli eminentní stejnorodosti *pijutu* z hlediska stylu i z hlediska sémantiky..“ jméno *Mordekaj* představuje „jméno společníka“, „bratra“ či „syna“. Poslední hypotézu mu potvrdilo připojení *brachot* „יגדל, תורה יצלה; וכשורה כהוגן בתורה יגדל“.

²⁹⁹ Pro seznam anonymních a nedatovaných básníků ze sbírky *Chizunim* viz přehledová tabulka.

³⁰⁰ MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 217-218.

³⁰¹ MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 210. Město Palermo bylo tradováno ve znění „פלורם הנקראת סקליה“ („Palorm, které je zvané Sikilia“) v řádce 23 listu. – Srov. Ovšem z téhož století je známo znění z pera Šabtaje Donnolo „פלרמר“, CASTELLI, David (ed.). *Sefer chachmoni le-rav Šavtaj Donnolo*. 1. hebrejsko-italské vyd. Firenze : Tipografia dei Successori le Monnier, 1881. Hebrejská část viii, 87 s. Italská část 72 s. s. 3; STARR, J. *The*

velitele Farah z Maghrebu r. 956, převrat v obleženém městě (řádka 47), tisíce obětí vyhladovění (řádka 49-50). Židovští usedlíci Palerma, kteří přežili boj, nákazu i hlad, zejména autor dopisu a básně zbídačený atrofií na ruce i dolní končetině, (v. 25. 36-38) vděčili za záchranu svého života silám byzantského císařství (v. 67).³⁰² Především list téhož palermského obyvatele poskytuje velmi spolehlivý historický pramen, který pomohl ověřit otázku spolehlivosti byzantské a arabské historiografie věnované této události i vyložit text palermského žalozpěvu typu *kina*. Společně poskytují reprezentativní popis charakteru válečných tažení typických pro region byzantského katepanátu a ostrova Sicílie.

4.4. Apulijští pajtanim v 11. století o. I.

Hebrejské básnictví v jižních regionech Apeninského poloostrova v 11. století navazuje na tradici tvorby „východního pozdního básnictví“³⁰³ v geograficko-obchodně propojeném prostoru Středomoří a uzavírá ji. Dominanci *selichot* stimulovala podle vzoru z regionů pod palestinským a babylonským vlivem v tvorbě podmínila existence postních příležitostí i volný prostor ke zdokonalování žánru v převzatém modlitebním rámci. V první polovině 11. století proniká poprvé styl rámované prózy do podání Achima'ace ben Palti'el v kronice *Megilat Achima'ac*, která představuje počín v oblasti rozsáhlejších básnických děl ve stylu rýmované prózy³⁰⁴ z pomezí sekulární a sakrální tvorby.

Jews, s. 149, No. 87; z poloviny 11. století je známa transkripce Achima'ace b. Palti'el z Oria “מגילת זוריא”, BEN PALTIEL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 36.

³⁰² MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 207-10 na základě folií 1b-2a.

³⁰³ ELICUR, Š. Le-gilgulej ha-chidatijot, s. 14, 21-23. Hebrejské sousloví „pajtanut mizrachit me'ucheret“ prosazované Š. Elicur.

³⁰⁴ CASTELLI, David (ed.). *Sefer chachmoni le-rav Šavtaj Donnolo*. 1. hebrejsko-italské vyd. Firenze : Tipografia dei Successori le Monnier, 1881. Hebrejská část viii, 87 s. Italská část 72 s. s. 1-3. Po vzoru úvodní pasáže díla Šavtaje bar Avraham Donnolo. – Srov. SALZMAN, Marcus (ed.) *The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes*. 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII. s. 4-5.

V rozkvětu rozmanitosti básnické tvorby zaujme raná aramejská příležitostná tvorba rešutu z pera učence r. Avrahama bi-ribi Jicchak,³⁰⁵ která předstihla na evropské půdě bohatou aškenázskou tvorbu r. Me'ira b. Jicchaka ŠaCe z Wormsu pro svátek *Šavu'ot* ve 12. století o. l.³⁰⁶ Mezi zástupce četné příležitostné básnické tvorby pro liturgické příležitosti se objevuje i první zástupce *zemirot* z pera r. Anana bar Marinus ze Siponto pro *moca'ej šabat* adresované prorokovi Elijášovi s žádostí o příchod.³⁰⁷

Význačným rysem tohoto období se jeví důraz na typ *selichot* s důrazem na historické narážky a prosbou o převládnutí atributu milosrdenství nad atributem soudu, který můžeme pozorovat v díle Eliji b. Šma'ja z Bari.³⁰⁸ Básníci jižních regionů Apeninského poloostrova expandovali rozmanitost své tvorby a rozsáhlou tvorbou v žánru *selichot* se především r. Elija b. Šma'ja z Bari prosadil v aškenázských *machzorim* západního i východního ritu.³⁰⁹

4.5. Pajtanim v římském prostředí v 11. století

Hebrejské básnictví ve středu Apeninského poloostrova v 11. století o. l. přijalo do svého středu model kedušty klasického palestinského básnictví janajovského typu v kompozici pajtana Chanane'ela bar Amnon,³¹⁰ neřímského původu. Mezi autochtonní římské *pajtanim* se počítají r. Moše (III.) bar Kalonymos.³¹¹ Dále Jechi'el bar Avraham chazak me-Roma a Šavtaj ben Moše me-Roma, kteří uvedli druh *akeda* do rejstříku elegické

³⁰⁵ SCHIRMANN, Chajim. Pijut arami le-pajtan italki kadum. *Lešonenu*, 1957, roč. 21, č. 1, s. 212-214.

³⁰⁶ Srov. FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 365n, 428n, 458n. – Viz GROSSMAN, A. *Chachamej aškenaz ha-ri'šonim*, s. 292.

³⁰⁷ V textu *Machzor Turin 29, Seder chibur berachot*, fol. 147. Citováno dle edice A. I. Schechter. In SCHECHTER, A. I. *Studies in Jewish Liturgy*, s. 115-116.

³⁰⁸ DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 13-19, 74-75.

³⁰⁹ V západním aškenázském minhagu se nachází In ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 146v. V *minhag mizrachi v Machzor Nürnberg* [online]. 14. stol. o. l. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-Sifrijat Šoken, říjen 2006 [cit. dle 3.12.2010]. Dostupné na World Wide Web : < <http://www.jnul.huji.ac.il/dll/ms%2Dpr/mahzor%2Dnuremberg> >, II fol. 230r, 237r, 248r, 261r, 263v, 267r, 268r, 271r, III fol. 386r, 387r, 387v.

³¹⁰ V *Machzor Turin 29, Seder chibur berachot* fol. 124-129. SCHECHTER, A. I. *Studies*, s. 72-74. – Srov. DAVIDSON, Israel. The „Seder Hibur Berakot“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 254-255, 256-262. FLEISHER, E. *Bechinot be-šira*, s. 133.

³¹¹ Ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17, fol. 67a-69a; *Machzor Nürnberg I*, fol. 120-126. HABERMAN, Avraham Meir (ed.). *Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak jenaspechim la-hem pijutej rabi Moše be-r. Kalonymos*. I. hebrejské vyd. Berlin - Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1938. 231 s. s. 193-218.

tvorby v římském prostředí³¹² a rozvíjeli bohatě žánr *jocer*,³¹³ i elegickou tvorbu. Z následující generace jsou známi synovci r. Jechi'ela bar Avraham³¹⁴ a zřejmě patrně i syn r. Šavtaje ben Moše me-Roma, rav Šavtaj ro'š kala autor příležitostné elegie.³¹⁵ Aškenázské *machzorim* přijaly do svého znění specifický výběr z díla kalábrijsko-apulijských i římských básníků včetně pojednávané tvorby 11. století o. l., po níž se tento proud básnického vlivu uzavřel.

4.6. Pajtanim v apulijsko-kalábrijském regionu ve 12. století

Hebrejské básnictví v jižních regionech Apeninského poloostrova ve 12. století dospělo k období činnosti skromného kruhu osobností. V první polovině 12. století proniká poprvé kvantitativní metrika³¹⁶ do poezie Jerachme'ela bar Šelomo, která představuje kromě účasti na liturgické tvorbě počín v oblasti příklonu k didaktickým přírodovědným hádankám z perspektivy stvoření a svatosti andělů.³¹⁷ Nicméně i jeho kompozice kedušy ve dvouverší pro omezený *minjan* byla inovativní.³¹⁸ V rozkvětu rozmanitosti básnické tvorby zaujme tvorba otrantských básníků v Kalábrii Menachema b. Mordekaj ha-Parnas Corizzi v oblasti *joceru* a Anatoli z Otranta v oblasti elegické poezie, typu *tochecha*, jejichž tvorba se rozšířila prostřednictvím tradování mezi exulanty do ritu Korfu vlivem

³¹² ZUNZ, L. *LG*, s. 246; FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 152-153. LUZZATO, Š. D. *Luach*, s. 66. Akedu Šavtaje b. Moše identifikoval v ms. podle ritu *Korfu* fol. 124. - Srov. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 470. Fleisher vynechal z popisu zástupců nejranějších tvůrců *selichot* typu *akeda* zmíněného básníka, naopak zdůraznil v polovině 11. století průkopnické dílo aškenázských Me'ira bar Jicchak Š''C a spíše byzantského tvůrce Binjamina bar Zerach. Ze sefardské oblasti připomněl Jehudu b. Šemu'el Abas z Fezu.

³¹³ FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 157-159, 168-169, 170-171. *Machzor benej Roma*, I fol. 89. Šíře *chatimot* obou autorů rozvíjela tradici ustanovenou Šelomo b. Jehuda ha-Bavli. V jejím důsledku se podstatně rozšířil rejstřík biblických uvedení i zakončení (*petichot ve-sijomot mikra 'ijot*) v kompozicích.

³¹⁴ Zvláště Avraham i Dani'el bar Jechi'el. Jejich básně se uchovaly nejstarší liturgické sbírce Apeninského poloostrova, v ms. *Machzor Turin* 29, *Seder chibur berachot*, fol. 244 - 245. SCHECHTER, A. I. *Studies in Jewish Liturgy*, s. 74.

³¹⁵ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 60-63.

³¹⁶ MIRSKY, A. Miškal ha-tnu'ot ha-Italki. In *Sefer Chanoch Jalon : Kovec ma'amarim be-mle'at lo šiv'im ve-chameš šanim*. LIEBERMAN, Saul (ed.), AVRAMSON, Šraga (ed.), KUTSCHER, Edward Jechezkel (ed.) I. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat Sefer be-a''M, 1973. s. 222-223.

³¹⁷ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 84.

³¹⁸ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 82-83.

historických událostí 12. a 13. století v Apulijsko-kalábrijském regionu a přesídlení do Thesaloniky.³¹⁹

Další skupinou *pajtanim*, která náleží do 12. století o. l., se stali otrantští *pajtanim*, jejichž básnickou tvorbu objevil J. Schirmann při zkoumání „sbírky básní a hymnů pro všechny svátky podle ritu Korfu“.³²⁰

Menachem b. Mordekaj ha-Parnas z Otranta (zv. Corizzi) v linii post-klasického *pajtanutu* připravil sérii *joceru* „אַבְרָהָם בֶּן־יִצְחָק“,³²¹ do jehož siluku³²² a ofanu vložil *petichot mikra'ijot* z chvalozpěvu u Rákosového moře podle Ex 15:2-7. Po zhodnocení datace provedené L. Zunzem (14. století)³²³ se vzhledem k lingvistickým preferencím ve stopách kalirského vzoru³²⁴ i tématické provázanosti s agadickým midrašem odvažuje J. Schirmann blíže stanovit dobu působení mezi 10. až do 12. století, tedy do zkoumaného období. Tvůrce elegické poezie básník Anatoli z Otranta (12. století o. l.)³²⁵ zvolil vzhledem k preferovanému žánru *tochecha* („nabádání“) v básni „אַל אֱלֹהֵי הַיָּם דִּבְרַתִּי“, biblické fráze, prostší styl, aby posluchačům podal „pravdivý obraze o smrti a pohřbu člověka, také o sporech duše a těla“.³²⁶

4.7. Pajtanim v římském prostředí ve 12. století

Hebrejské básnictví ve středu Apeninského poloostrova ve 12. století pokračovalo ve snaze rozšířit a snad i překonat bohatý rozkvět tvorby 11. století. Pod vlivem předchozí generace *pajtanim*-učenců a přelomového díla *Sefer Aruch* pokračuje recepce hebrejštiny i aramejštiny *amora'im Talmudu*

³¹⁹ STARR, Joshua. The Mass Conversion of Jews in Southern Italy (1290-1293). *Speculum*, April 1946, roč. 21, č. 2, s. 210-11.

³²⁰ Sbírkka ms. S. Schocken 22 zahrnovala starší část ze 14.-15. století a mladší ze 16. stol., přirozeně prozrazuje styk se sefardskou poezií. Proto vyslovuje J. Schirmann tezi, že editorem se stal patrně „exulant“ i osoba obeznamenána se „sefardským prostředím“. SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 100-101.

³²¹ SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 101-105, 109-120.

³²² Báseň s názvem סִילֻק (*siluk*, dosl. „odložení“ ve smyslu „zakončení“) označuje součást kompozice *joceru*, ale i kedušty kvůli potřebě zakončení. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 150; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 980.

³²³ ZUNZ, L. *SP*, s. 124-125.

³²⁴ Přítomnost termínů אֲבִיר, אֲבִירִים. SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 109, v. 7, 10; s. 113, v. 98, s. 118, v. 163.

³²⁵ SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 106-107.

³²⁶ SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 106-107, 121-4.

Bavli, ale i *Talmudu Jerušalmi*, v sérii manuskriptů, jak prokázalo zkoumání projektu *geniza italkit* ve shrnutí E. Sgradini.³²⁷

Při cestě r. Avrahama Ibn Ezry po Apeninském poloostrově „lze sledovat osobní vliv od poloviny 12. století do roku 1140“,³²⁸ a došlo také k setkání učence z Granady se standarty palestinské tvorby i tvorby Apeninského poloostrova a jejich reflexi ve styku se sefardskými zásady pro poetickou tvorbu.³²⁹ V této době lze také vnímat nárůst vlivu *selichot* podle sefardských preferencí na úkor místní tvorby a jejich průnik do rukopisů římského ritu.³³⁰

Mezi římské pajtanim se počítají pajtanim Leonte bar Avraham, virtuozní pajtan v oblasti *jocerot*,³³¹ v nichž využil rozsáhlé *petichot mikra'ijot* i *sijomot mikra'ijot*,³³² s přesahem do elegické tvorby pro půst 17. tamuzu³³³ a Moše bar Binjamin ha-Sofer, který kromě sérií *jocerot* pro poutní svátky³³⁴ rozvíjel i rozsáhlou tvorbu sérií *jocerot* pro šabatot ha-gadol u těchto svátků vzhledem k šíři dosavadní tvorby pro svátky samotné. Podpořil tradici sepisování básní *rešut* k slavným básním k uctění předchůdců, konkrétně El'azara bi-rabi Kalira.³³⁵ Spornou postavou ohledně místa pobytu i původu zůstává Natan ben Cidkija, ačkoliv jeho tvorba se stala pevnou součástí *Machzor Turin 29*.³³⁶ Dále římský pajtan Jehuda bar Menachem z Říma rozvíjel žánr *jocerot*,³³⁷ nadto je pokládán

³²⁷ Viz SAGRADINI, Enrica. I Frammenti talmudici della „Genizah Italiana“. *AISG Materia Giudaica*, 2003, roč. 8, č. 1, s. 139-144.

³²⁸ In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 432.

³²⁹ Viz AVRAHAMSON, Šraga. Le-fijutot. *Sinaj*, Tišri – Adar Bet 1965, roč. 29, č. 56, s. 239.

³³⁰ FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 8. – Srov. přístup sefardské tvorby Josefa Ibn Abitur, Jehudy Halevi, Avrahama Ibn Ezra, Jehuda Abasi skrze románské rity. Roma, Vatican Library, ms. Neofyti 9, *Machzor Roma*, poč. 14. stol. o.l. RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. *Hebrew Manuscripts*, s. 580.

³³¹ In *Machzor benej Roma*, I fol. 104, 169. – Pro Rappoportovu identifikaci otcovského jména (v orthografii „בירבי איברהם הזק“,) nalezení jeho tvorby pouze v římském ritu i eminentní zájem na bádání v této rodině *pajtanim* viz J. Š. L. Rappoportův list č. 29. In GRÄBER, Š. E. *Igerot ŠI'R*, s. 156, 158, 159.

³³² Z Písně písní kap. 8 pro svátek *Pesach*. In *Machzor benej Roma* I fol. 104.

³³³ In *Machzor bnej Roma* II fol. 176. – Srov. I. Davidson ji naopak připočetl Leontemu bar Moše. DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 291, č. 6387a.

³³⁴ Jeho *jocer* „אָרום לבעל פשרים“, pro svátek *Pesach* obsahuje plné rozvinutí i součástí preferovaných v sefardském prostředí, tj. krátkou *me'ora* „יפה מקושרת“, *ahava* „כפלה הרמן“, se *sijomot mikra'ijot* uvedenými *uvozujícími termínem* בכחוב, viz kap. 6.10.2. In ZUNZ, L. *LG*, s. 455-456.

³³⁵ ZUNZ, L. *LG*, s. 455-456.

³³⁶ V *Machzor Turin 29*, *Seder chibur berachot* fol. 101-102. DAVIDSON, Israel. The „Seder Hibbur Berakot“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 251, 252. Žel nebyl pořízen opis těchto básní před požárem turínské knihovny.

³³⁷ Text citován podle *Machzor benej Roma* z *joceru* ke svátku *Šavu'ot* na téma vysvobození z Egypta prostřednictvím třetího ze sourozenců, Mošeho, třetího měsíce (kombinace v básni prozrazuje **paronomasii**, která byla typická pro poezii daného svátku, viz kap. 6.5.3.):

také za prvního kompilátora díla *Seder chibur berachot*.³³⁸ V polovině 12. století v Římě Avraham ha-Ezrach bar Matitja³³⁹ uvádí typ tzv. *ezra* pro první den svátku *Pesach* a básník Leonte bar Moše z Říma preferoval rovněž žánr *selichot*.³⁴⁰

4.8. Hebrejské básnictví na Sicílii ve 12. století

Sicílie 12. století poskytla domov významné společnosti básníků Šemu'el b. Nafusi z Palerma, Šemu'el z Mesiny, Moše el-Chazan, jak o nich pojednal Sergio Joseph Sierra.³⁴¹

4.9. Hebrejské básnictví apulijsko-kalábrijského regionu ve 13. století

Příležitostní básníci a komentátor r. Ješa'ja bar Mali di Trani Starší i Ješa'ja ben Elija z Trani rozvíjeli kromě své dominantní komentátorské a responzivní činnosti elegickou tvorbu. Ve tvorbě r. Ješa'ji bar Mali di Trani staršího se realizovala *akeda* po vzoru *akedot* římského a aškenázského okruhu i básníka románského ritu jménem Anatoli,³⁴² i *peticha* v přesném

„Světlo Jisraele [v *Egyptské temnotě*], můj Svatý
přišel od myriád,[Dt 33:2]od mého Svatého
třetímu [Mojžíšovi] se stala milá slova
'měsíce třetího' [Ex 19:1]...

„אור ישראל קדושי
אתא מרבבות קדשי
אמרים נעימים לשלישי
בח' דש השלישי:....

'jak zbylá kapka z vědra národy
jak prach mnou zvážený'[Iz 40:15]
syny domu mého a mým vojšťe
'budete mi.' [tj. královstvím kněží podle Ex 19:6]

והגוים פמר מקלי
וישחקו נחשבו לי
ובני ביתי נחילי
ואתם תקו לי:

Průzračný jim je vyhlásil
by jim zvěstoval, v truhle lapený [tj. Moše, dle Ex 2:3] zazářil
cizinec *ještě*, když mu bylo přikázáno by jim vyhlásil
,Moše přišel, zavolal starší lidu'. [Ex 19:7]
In *Machzor bnej Roma*, I fol. 163r-v.

וְהָ אֵלֶּה לְהוֹדִיעַם
זֶה מוֹתֵבֶת לְהַבִּיעַם
זֹרֵז פִּצְנָה לְהַשְׁמִיעַם
״נְבִיא מ'שֶׁה נִקְרָא לִיקְנֵי הָעָם״:

³³⁸ Dle básně v Machzor Turin 29, *Seder chibur berachot* fol. 123a. DAVIDSON, Israel. The „Seder *Hibbur Berakot*“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 245-247. – Srov. k ostatnímu dílu ZUNZ, L. *LG*, s. 141.

³³⁹ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 78-79.

³⁴⁰ ZUNZ, L. *LG*, s. 314-315. LANDSHUTH, E. *AA*, I, s. 157-158.

³⁴¹ Autor: Sergio Joseph Sierra. Heslo: Sicily. In WIGODER, Geoffrey. SECKBACH, Fern. *Encyclopaedia Judaica* [CD-ROM]. Edition Version 1.0. Jerusalem : Keter Publishing House, Judaica Multimedia, 1997.

³⁴² ZUNZ, L. *LG*, s. 336.

pojetí kvantitativní metriky.³⁴³ V díle vnuka také převládla tvorba, konkrétně *selicha*, kterou podle stylu římského Binjamina b. Avraham ha-rofe me-ha-Anavim rozdělil do pěti dvou-veršových strof,³⁴⁴ a *tachanun*.³⁴⁵ Verš pečlivě plnil požadavky přesné kvantitativní metriky. Ve 13. století se apulijsko-kalábrijský region stal dějištěm nucených konverzí, které i po svém zmírnění vedly k emigraci tvůrců v daném regionu a neumožňovaly další rozvoj synagogální hebrejské tvorby.³⁴⁶

4.10. Pajtanim v římském prostředí ve 13. století

Nepříznivý společenský vývoj pro židovské obyvatelstvo v posledních dekádách 13. století stál v ostrém protikladu vůči vzestupu severních částí Apeninského poloostrova v 13. století. Jejich tvorba se uchovala téměř výlučně v prostředí svého vzniku v rukopisné podobě.

Mezi římským a sicilským prostředím v průběhu svého života putoval Me'ir ben Moše me-ha-Anavim, autor *petichy* pro púst. Dále Benjamin ben Avraham ha-Rofe me-ha-Anavim ha-mechune Benjamin degli Ma'nci (delli Mansi) profiloval svoji tvorbu do elegické oblasti, čímž dle E. Fleishera „potlačoval sefardský vliv“ na Apeninském poloostrově „svojí vlastní zbraní... a osvobozuje se v *selichot* a *kinot*“.³⁴⁷ Dále Šelomo ben Moše ben Jekuti'el min-ha-Adumim (dei Rossi) z Říma³⁴⁸ a Jechi'el ben Jekuti'el ben Benjamin ha-Rofe me-ha-Anavim (mi-Bejt El)³⁴⁹ v polovici 13. století

³⁴³ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 85.

³⁴⁴ In *Machzor benej Roma I*, fol. 274; FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 432.

³⁴⁵ ZUNZ, L. *LG*, s. 363.

³⁴⁶ CASSUTO, Umberto. The Extinction of the South-Italian Academies in the Thirteenth Century. In COLORNI, V. (ed.), *Sefer zikaron le-Ašer Gulak u-Šmu'el Klein*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : s.n., 1942. s. 139-152. – Srov. STARR, Joshua. The Mass Conversion of Jews in Southern Italy (1290-1293). *Speculum*, April 1946, roč. 21, č. 2, s. 203. FERORELLI, Nicola. *Gli Ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII*. GRIFFI, Filena Patroni (ed.). 3. italské vyd. Napoli : Dick Peerson, 1990. 319 s. ISBN neuvedeno. s. 43, 55.

³⁴⁷ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 432.

³⁴⁸ Z díla „משא גיא הקיור“, uveřejnil výňatek Ch. Schirmann. In SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 88. - Věnoval se také líčení historické události pálení Talmudu v „אבות עולם אמת אולם לזאת לכם להתעוררה“. In BERLINER, A. *Gesammelte Schriften*, s. 51, 85.

³⁴⁹ Dílo „ספר מעלות המדות“, („Kniha stupňů ctností“) bylo uveřejněno nejprve v ms. Rossiani 532 v délce 128 folií (v quinions) na půdě Apeninského poloostrova v první polovině 14. století. Dílo bylo uveřejněno Dílo uvedla modlitba tiskaře Avrahama Conat na fol. 1-2 v odlišné písmu pod záhlavím: „תפלה נאה אשר חבר אותה אברהם כונת בארץ סינים להתחנן יום יום לפני שוכן מעונה מעונים“, s incipitem „חזק הכותב אברהם ישראל ראשון לראשונים“. Kolofon fol. 129 recto dosvědčuje sofera Avrahama ב"ר מרדכי זצ"ל: ben Mordekaj; RICHLER, B. BEIT-ARIÉ, M. PASTERNAK, N. *Hebrew Manuscripts*, s. 590. - Dílo opatřil úvodní a závěrečnou básní, samotná stať se v ich-formě

kultivovali rozsáhlé básnické skladby. Cidkija b. Binjamin ha-rofe me-ha-Anavim, syn slovuťného r. Benjamina b. Avraham Anav, doprovodil bohatou pŕiležitostnou tvorbou oddíly unikátní liturgické kompilace charakteru kompendia „*Sefer šibolej ha-leket* („Posbírané klasy“, z pol. 13. století o. l.).³⁵⁰

Elegickou tvorbu rozvíjeli Moše ben Josef z Říma³⁵¹ a Moše ben Avraham me-ha-Anavim z Říma.³⁵² Mezi pŕiležitostné básníky náleželi Avraham ben Jo'av me-ha-Anavim a Jo'av ben Dani'el, vzhledem k identifikovanému malému počtu *selichot* také básník Hilel ben Šemu'el.³⁵³

Básník Imanu'el ben Šelomo ha-cifroni (zvaný Imanu'el ha-Romi) rozvíjel pŕesnou kvantitativní metriku (tzv. *miškal ha-italki*, italská metrika).³⁵⁴ Uvedl do hebrejské poezie sonet a složil dílo zvané *Machberet ha-tofet ve-ha-eden* („Skladba o pekle a ráji“) epické šíře v žánru *makama*, jejíž kritickou edici pŕipravil nověji D. Jarden. Na cestě jej ve srovnání s pŕedlohou *Divina comedia* Danta Alighieriho doprovází prorok Dani'el.³⁵⁵

4.11. Pajtanim na Sicílii ve 13. století

na základě talmudických, midrašických, arabských a jiných zdrojů ve 24 krocích věnovala vyznání slabostí, rmutu nad zlým osudem způsobovaným vrtošivým zosobněným Časem. V důvěře v Boha s podporou moudrosti i rozumu budou moci on i jiní pŕemoci úskoky Času. Zpětně lituje svého vlastního otcovského selhání, když vzpomíná na dřívější čas a nabádá rodiče, by jednali podle jeho etického poučení, aby pŕedešli osobní tragédii. Viz HABERMAN, A. M. *Toldot* II, s. 33-39.

³⁵⁰ AVRAHAM HA-ROFE, Cidkija be-rabi. *Sefer šibolej ha-leket ha-šalem*. Buber, Šelomo (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Alef machon le-hoca'at sfarim, 1970. 408 s. - WEINBERGER, L. J. *Jewish Hymnography*, s. 147-148.

³⁵¹ In *Machzor benej Roma* II, fol. 279.

³⁵² Věnoval *selichot* „אָרְיִיךְ דְּמַעְתֵּי יוֹמָם וְלַיְלָה לְ אֵלֵי הַשָּׁמַיִם“, a „אבות עולם ישני מכפל מה לכם“, památce konfiskovaných a likvidovaných talmudických traktátů roku 1239 na výzvu papeže Řehoře IX. Druhá ze jmenovaných elegií byla sepsána pro pŕiležitost zvláštního postního dne k uctění památky konfiskovaných a roztrhaných svitků Tory. Viz ZUNZ, L. *LG*, s. 357.

³⁵³ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 127.

³⁵⁴ Viz MIRSKY, Aharon. *Miškal ha-tnu ot ha-italki*. In *Sefer Chanoch Jalon : Kovec ma'amarim be-mle'at lo šivim ve-chameš šanim*. LIEBERMAN, Saul (ed.), AVRAMSON, Šraga (ed.), KUTSCHER, Edward Jechezkel (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat sefer be-A'AM, 1973. s. 223.

³⁵⁵ BE'R. ŠLOMO HA-ROMI, Imanu'el. *Machberot Imanu'el ha-Romi : mutaknot al-pi-kitvej-jad ve-dfusim ri'šonim im-mavo, pejruš, mekorot, nispachot u-miftachot*. JARDEN, Dov (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek I-II. Jerušalajim : Mosad Bialik, 1957. xliiii, 605 s.

Styl *makamot* rozvinul původní sicilský tvůrce Achituv ben Jicchak mezi léty 1280-1290 v díle o výstupu duše do ráje.³⁵⁶ Jeho dílo zahrnuje Moše b. Jekuti'el de Rossi z Ceseny s poznámkou „מחברת הטנא שחיבר החכם ר' אחיטוב הרופא ז"ל“³⁵⁷ do díla „ספר התדיר“ („*Sefer ha-Tadir*“ „Kniha ustavičného“) s rituálním obsahem z let, které je možno omezit mezi 1373-1390.³⁵⁸ Dílo bylo určeno pro synagogální přednes v kontextu díla Moše b. Jekuti'ela de Rossi, který je doplnil svojí verzí básně k článkům vyznání „משוך נא אל חסדך“³⁵⁹.

4.12. Římští hebrejští básníci v římském prostředí ve 14. století

Mezi hebrejské básníky 14. století řadíme liturgického tvůrce řešutu Jo'ava ben Binjamin.³⁶⁰ Dále k této skupině lze řadit původem římského Šmarju ben Elijahu ben Ja'akov ha-Ikriti, autora početných svatebních písní,³⁶¹ dále několika *selichot*, i *mi kamocha* pro příležitost *šabat para*, které se dochovaly převážně v románském a soluňském ritu, rovněž i aramejských básní a panegyriky.³⁶²

³⁵⁶ Z úvodní pasáže:

„Pravil kazatel:	Hle	promluví	הנה מישרים אדבר	„אמר המחבר,
	z přímých rtů			
a upřímnost složím				ונכוחות אהבר
byl jsem ve dnech blízko mému známému		בקרוב מיודעי וחברי		הייתי בימי נעורי
mladosti	a druhovi			
mlád a pouze	jak hrozen jalový	כגפן בוקק		נעור ורק
žízňiv i hladov	bez hladu po chlebě a	לא רעב ללחם ולא צמא למים		בצמא וברעב ארבעתים
čtyřicetkrát	žízni po vodě			
jestliže ze všech které na zemi	život מנהלות	אשר על ארץ חיים מנהלות		כי אם מכל החכמות המעולות
moudrostí zhůry řinou				
a ještě mlád a pouze a moje srdce	je	ולבי נכאב...“		ובעודי נעור ורק בצמא וברעב
žízňiv a hladov“	bolavé...“			

SCHIRMANN, J. (ed.) Zur Geschichte, s. 137.

³⁵⁷ GÜDEMAN, Moritz. *Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der Juden in Italien während des Mittelalters*. 1. německé vyd. Wien : Alfred Hölder, 1884. 347 s. s. 202-4.; uveden také jako součást „Verzeichnis der hebräischen Maqamendichter“ J. Schirmannem. In SCHIRMANN, Jefim. *Die Hebräische Übersetzung der Maqamen des Hariri*. 1. německé vyd. Frankfurt am Main : J. Kauffmann Verlag, 1930. 133 s. Edice Schriften der Gesellschaft zur Förderung des Wissenschaft des Judentums, č. 37. ISBN neuvedeno. Příloha IV, s. 119.

³⁵⁸ Tuto dataci umožňuje ms. or. British Museum 2396 z roku 1382, jak bylo uvedeno H. Vogelsteinem a P. Riegerem. In VOGELSTEIN, H. RIEGER, P. *Rom*, s. 451-452.

³⁵⁹ MARX, Alexander. A List of Poems on the Articles of the Creed. *The Jewish Quarterly Review : New Series*, January-April 1919, roč. 9, č. 3-4, s. 326.

³⁶⁰ LANDSHUTH, E. *AA*, I, s. 80.

³⁶¹ ZUNZ, L. *LG*, s. 367.

³⁶² SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 168.

Toskánský Dani'el ben Jechi'el mi-Montalcino rozvíjel tvorbu šabatových *zemirot*, joceru pro *šabat chanuka*, a elegií, jak seznal L. Zunz.³⁶³

Ch. Schirmann objevil již v rukopisných památkách římského ritu *rešut* k *nišmat* u příležitosti Roš ha-Šana autora Jo'ava ben Jechi'ela mi-Bejt-El, která zastupuje tendenci tvorby k uvedení modliteb.³⁶⁴ Průkopníkem specifického typu básní ke třinácti článkům vyznání se stal Dani'el ben Jehuda ha-dajan v polovině 14. století pod titulem “הַיְשִׁתְּבַח הַיְיָ בְּלֵב חַיִּים”, („Budiž veleben Bůh živý a budiž chválen“),³⁶⁵ která se stala součástí sefardského, římského a jemenského ritu.³⁶⁶ Pražský r. Avigdor Kara také v jeho stopách složil báseň s incipitem “אֲדַנִּי אֵל אִמַת אֶחָד”, jak zaznamenal A. Marx.³⁶⁷

Ve 14. století působili také další příležitostní tvůrci: Benjamin ben Jehuda Boceko (Bozecco), Menachem ben Benjamin me-Rekanati, Matitja mi-Laripa, Moše ben Šabtaj pocházel z Viterbo, Šelomo ben Jicchak mi-Perugia, autor *rešujot* Matitja ben Jicchak mi-Bologna.³⁶⁸

4.13. Sicilští hebrejští básníci ve 14. století

Již do první poloviny 14. století řadíme příležitostnou básnickou tvorbu Šemu'ela ben Nisim al-Masnūt v elegii typu *bakaša* na motivy konkrétní básně sefardského vzoru Jehudy Haleviho,³⁶⁹ jehož skladby společně s ostatními sefardskými básníky hluboce ovlivnily podobu sicilských *Chizunim*.³⁷⁰ Ačkoliv se nedochovala jediná báseň Jehudy

³⁶³ Přesto je nutno zdůraznit, že jeho autorství není ve všech případech přijímáno. ZUNZ, L. *LG*, s. 367-368. SCHIRMANN, J. *Mivchar...*, s. 170-171

³⁶⁴ In SCHIRMANN, J. *Mivchar*, s. 170-171.

³⁶⁵ PETUCHOWSKI, Jacob J. *Theology and poetry : Studies in medieval Piyyut*. 1. anglické vyd. London : Routledge and Kegan Paul, 1978. 153 s. ISBN 0-7100-8334-3. s. 25-30. – Viz MARX, Alexander. A List of Poems on the Articles of the Creed. *The Jewish Quarterly Review : New Series*, January-April 1919, roč. 9, č. 3-4, s. 307.

³⁶⁶ MARX, Alexander. A List of Poems on the Articles of the Creed. *The Jewish Quarterly Review : New Series*, January-April 1919, roč. 9, č. 3-4, s. 309-336.

³⁶⁷ Viz MARX, A. *Op. cit.* s. 313.

³⁶⁸ SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 173-188. *Machzor benej Roma* I fol. 193r-194r.

³⁶⁹ BEN-NISIM MASNUT, Šemu'el. *Ma'jan ganim*. 1. hebrejské vyd. BUBER, Šelomo (ed.). Berlin : Itzikowski, 1889. 135 s. Úvod, *Mavo le-Ma'jan ganim*. s. viii - xxiii.

³⁷⁰ *Chizunim ke-minhag ha-ma'araviim ve-nitgoreru be-Sicilia*. 1. hebrejské vyd. Kušandina : Kušandina, 1580. Incunabula/ Rare books collection from the Library of The Jewish Theological Seminary. 189 s.

Siciliana, jeho poetika si získala nejen srdce básníka Imanu'ela ha-Romi ale stala se i předmětem chvály ve třinácté z Immanu'elových *Machberot*.³⁷¹

Na Sicílii působil mezi léty 1396-1426 o. l. sefardský teoretik poetiky Jicchak ben Šelomo ben Cadik ibn al-Hadib sfaradi v pojednání „*Šir ha-širim*“. V jeho tvorbě převládly básnické „*chidot*“, („hádanky“), satiry povolání lékaře, soudce, chazana a daršana,³⁷² i umění vybraných básníků.³⁷³ Ideál „čistoty básnictví“ jej vedl k přesné sylabické metrice, dokonalosti rýmu i ve formách na pomezí náboženské poezie, v *bakašot*, *tefilot*.³⁷⁴

4.14. Hebrejští básníci v severní a střední části Apeninského poloostrova v 15. století

Hebrejské básnictví v severní a střední části Apeninského poloostrova v 15. století navazuje na tradici rozsáhlejších básnických děl v tvorbě Moše ben Jicchak da Rieti v rozsáhlé básnické skladbě „*Ma'at*“ („Malý chrám“, podle Ez 11:16, lat. „*Sanctuarium Sanctum*“ v délce čtyř zpěvů - *cantos*, 117 strof, 4800 veršů v tercetech).³⁷⁵ Dílo dokončil autor narozený v domě Iva (v. 107) pod vlivem Danteho astronomického zájmu, podle vlastních slov roku 5176 od stvoření světa (1415/1416 o. l.). *Mikdaš me'at* byl komponován podle přesné sylabické metriky založené na rozlišování *chatafim* jako ekvivalentů ke krátké slabice a jiných morfémů k dlouhé, o níž se badatelé domnívali, že byla uvedena na Apeninský poloostrov tímto autorem pod sefardským vlivem.³⁷⁶ Básník pocítuje potřebu očištění, zasvěcení svých schopností, které se mají vyjádřit pomocí rétoriky vnějšího

³⁷¹ In SCHIRMANN, J. *Mivchar*, s. 152-153. - Jehuda Siciliano byl zřejmě v očích Immanuela ha-Romi jedním z „*šir ha-širim*“, („římských básníků“), týká se jej pravděpodobně i pasáž „*Pravil Imanu'el ...: Byl jsem s knížetem ve dnech svěžestí*“, a přispěl výrazně k pokladu „*šir ha-širim*“, („písně římských učenců“). BE'R. ŠLOMO HA-ROMI, I. *Machberot* I, s. 105, řádka 1-5; viz také VOGELSTEIN, H. RIEGER, P. *Rom*, s. 327.

³⁷² KAHANA, David. „Iš mahir“. *Ha-šiloach*, Juli-December 1902, ročník 10, s. 350-358.

³⁷³ CARMOLY, Eliakim. *Poetische Mittheilungen. Der Orient : Berichte, Studien und Kritiken für jüdische Geschichte und Literatur*, den 20. April 1850, č. 16, s. 255.

³⁷⁴ KAHANA, David. „Iš mahir“. *Ha-šiloach*, Juli-December 1902, ročník 10, s. 350.

³⁷⁵ Označení druhého zpěvu této básnické skladby při poslední katalogizaci Turinské knihovny. In PEYRON, B. *Codices*, s. 142, č. 147.

³⁷⁶ Viz MIRSKI, Aharon. *Miškal ha-tnu'ot ha-Italki*. In *Sefer Chanoch Jalon : Kovec ma'amarim bemle'at lo šiv'im ve-chameš šanim*. LIEBERMAN, Saul (ed.), AVRAMSON, Šraga (ed.), KUTSCHER, Edward Jechezkel (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat Sefer be-a'M, 1973. s. 223.

světa, aby vybudoval chrám, dům pro své vlastní jméno v pozemské dimenzi „עַל לִוַּח לֵב הַצּוֹבִיִּים מִמְקוֹר/ מִפִּי סִפְרִים מְסוּד הַכְּמִים“, („na desce srdce, myšlenek od zdroje/ z knih, z moudrosti mudrců“, v. 68-69), knihu pro svůj lid „וַאֲחַבְרַת סֵפֶר לְבְנֵי עַמִּי“, („sestavil jsem knihu pro můj lid“, v. 121) s názvem malý chrám podle autora „מִקְדָּשׁ מְעַט יִקְרָא עַל שְׁמִי“, („a nazval jej malý chrám podle mého jména“, v. 123).³⁷⁷ Nastiňuje cestu vlastním spodním chrámem zmínkou o jeho částech: vstupní sál *ulam*, hala *hejchal*, svatyně svatých *dvir*, pro který nachází rovněž Chrámový ekvivalent na výšinách uspořádaný stejně jako *TaNaCh* i sfíra *chochma* („Moudrost“). Rieti postavil vskutku své dílo strukturálně na kontrastu *davar ve-hipucho*.³⁷⁸

Přináší také *topos* „hledané skromnosti“³⁷⁹ při prosbě o shovívavost (hebr. *hitnacelut*, lat. *excusatio*) ve verši, v němž se odvolává pro případ selhání rétoriky na učení Maimonida, vznešené opory jeho mysli (zpěv 1, v. 37-39), průvodce úsilím po vzdělání ve vědách profánních³⁸⁰ i sakrálních, připomíná překážky, které se mu mohou postavit do cesty (zpěv 1, v. 49-54).³⁸¹

V druhé polovině 15. století vytvořil četnou příležitostnou básnickou tvorbu i mišnický komentátor r. Ovadja ben Avraham Jarè di Bertinoro. Pro svoje básně si mišnický komentátor zvolil náměty z jednotlivých parašot Tory, i jednotlivých knih Tory. Básně byly připojeny k Ovadjovu výkladu

³⁷⁷ SCHEINDLIN, Raymond P. Mikdaš Me'at The Little Temple. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 38-39.

³⁷⁸ GUETTA, Alessandro. Moses da Rieti and His 'Miqdash me'at'. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 6.

³⁷⁹ *Topos* „hledané skromnosti“ je reflektován Guettou jako odkaz autorovy nespokojenosti s užitou metrikou či po stránce obsahové se zájmem o světské vědění. Proto přichází s tezí, že Rieti ve snaze vyvážit „nicotnost“ svého básnického umění, skládal také kratší básně v rýmované próze, zejména filosofický a mystický dialog *Igeret ja'ar ha-levanon* a kina o smrti své manželky. Nicméně také je potřeba uvážit i relativně nižší statut rýmované prózy a také oblíbenost „topu nedostatečnosti“ podle ohledání Curtia a vnímat konvenčnost takového způsobu sebepokoření v rozsáhlé básni podle Danteho vzoru. Nelze tedy beze zbytku přijmout Guettovu interpretaci. GUETTA, Alessandro. Moses da Rieti and His 'Miqdash me'at'. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 4, 8. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová. 1. české vyd. Praha : Triáda Publishing, 1998. 740 s. Orig.: Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter. ISBN 80-86138-07-0. s. 191nn.

³⁸⁰ Zejména ve zpěvech 3-5 o triviu a quadriuiu v encyklopedickém stylu. GUETTA, Alessandro. Moses da Rieti and His 'Miqdash me'at'. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 9. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová. 1. české vyd. Praha : Triáda Publishing, 1998. 740 s. Orig.: Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter. ISBN 80-86138-07-0. s. 47-48.

³⁸¹

„Dokonalí Jisra'ele slyšte mne
jestli intelekt nebo výmluvnost budou krátké
na učení Moše Maimona vzpomeňte.“

„שְׁלֵמֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמַעֲנֵנִי,
אִם הַדַּעַת תִּקְצַר אוּ הַלְשׁוֹן
זְכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה הַמַּיְמוֹנִי“

In SCHEINDLIN, Raymond P. Mikdaš Me'at The Little Temple. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 32-35.

komentáře RaŠiho k Toře, přesto si nezískaly pozornost badatelů 19. století. Pro liturgické účely také složil *rešut* ke kadiši.³⁸²

Pozornosti L. Zunze i Ch. Schirmanna se dostalo dvěma zástupcům skromné tvorby pro liturgické účely, pajtanovi Ja'akobovi ben Avrahamovi d'Ascoli, toskánskému Binjaminovi ben Jo'abovi min ha-Kneset, rovněž i Šelomo ben Avrahamovi z Urbina na sklonku 15. století.³⁸³

Příležitostnou tvorbou se připojil také r. Jehuda ben Jechi'el, zvaný Messer Leon.³⁸⁴ Jeho dílo נפת צופים (*Nofet Cufim*, „Tekoucí med“) představovalo první pojednání o pravidlech pro hebrejskou poezii po vzoru aristotelských pravidel na Apeninském poloostrově,³⁸⁵ které doceňoval již L. Zunz v kázání z roku 1818 a vyzdvihl jej na úroveň „teoretického pojednání o hebrejské poezii Moše Ibn Ezry“ či „Al-Chariziho“.³⁸⁶

Básnickou tvorbou sekulárního charakteru se prosadil toskánský Avraham da Sarteano. Jednotlivé básně podle metrický vzorů vytvořili dále Josef ben Jehuda Zark, Efrajim ben Jo'av da Modena, Refa'el ben Jicchak da Faenza.³⁸⁷

Básníci středních a severních regionů Apeninského poloostrova rozprostřeli svoji tvorbu mezi posvátnou i sekulární půdu, nicméně věnovali za všech okolností přesné kvantitativní metrice. V sekulární tvorbě se rozsah básní rozšiřoval na úroveň rozsáhlejších básnických skladeb, které nebyvaly pozitivně přijímány v synagogálním prostředí, nicméně jejich vlastní sakrální tvorba si získala přístup ke svému určení, zejména se v 15. století specializovali na oblast tvorby k uvedení stávajícího liturgického

³⁸² MI-BERTINORO, Ovadja. *Amar neke*. 1. hebrejské vyd. Pisa : Šmu'el Molcho, 1810. 74 s. s. 3-4, 6, 9-10, 12-14, 16-18, 20, 22, 24, 27, 29, 31, 37-38, 40, 43-44, 46-49, 51-55, 58-59, 61-62, 64-70, 72-74. Básně byly registrovány v Davidsonově Thesauru dodatečně ve druhém, třetím a čtvrtém svazku. Pro podrobnosti viz příloha; k textu žalozpěvu CASSUTO, Moše David. Mi-kitvej r. Ovadja mi-Bertinoro. *Ha-cofe le-chochmat Jisra'el*, 1926, roč. 10, s. 296-302.

³⁸³ ZUNZ, L. *LG*, s. 365, 523; SCHIRMANN, J. *Mivchar*, s. 216.

³⁸⁴ Lékař i znalec starověkých latinských děl, řecké i arabské literatury r. Jehuda ben Jechi'el (známý jako Messer Leon, nar. v Mantově, Benátkách žil od roku 1472, dále v Bologni, Ancona – um. po r. 1492), vedoucí osobnost místní ješivy v Neapoli od roku 1480. Uvedeno dle Heslo: Judah ben Jehiel. Autor: Cassuto, Umberto (Moses David). In WIGODER, Geoffrey. SECKBACH, Fern. *Encyclopaedia Judaica* [CD-ROM]. Edition Version 1.0. Jerusalem : Keter Publishing House, Judaica Multimedia, 1997.

³⁸⁵ BEN JUDA, David Messer Leon. *The Book of the Honeycomb's Flow. Sefer Nofet Cufim by Judah Messer Leon. First Published at Mantua, 1475/76*. RABINOWITZ, Isaac (ed.) 1. anglické vyd. Ithaca – London : Cornell University Press, 1983. 604 s. ISBN 0-8014-0870-9.

³⁸⁶ Teoretické dílo výjimečně erudice bylo vydáno v Mantově před rokem 1480. L. Zunz jej zmiňuje, když hovoří o „retorice nebo spíše umění stylu“. In *Gesammelte Schriften von Dr. Zunz*. Herausgegeben von Curatorium der „Zunzstiftung“. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : Verlag Louis Lamm, 1919. 354 s. Kapitola 1, Etwas über die rabbinische Literatur (1818), s. 18.

³⁸⁷ SCHIRMANN, J. *Mivchar*, s. 200-202.

rámce, tj. *rešujot* k *barchu*, kadiši, *nišmat*. Tato tendence byla podmíněna relativním nplněním liturgických příležitostí lokální tvorbou, proto básníci volili úvodní liturgický prostor. Rozvíjeli elegickou tvorbu pro postní příležitosti i osobitě zabarvený žánr *kinot* k uctění drahých zemřelých.

4.15. Hebrejští básníci na Sicílii v 15. století

Mezi hebrejská díla básníků Sicílie v 15. století lze přiřadit elegickou tvorbu Moše Rimos, bratří Ješa'ji a Jicchaka ben Josef Mesini i Moše Šeni Sikili.³⁸⁸

V 15. století se básníci středních a severních regionů Apeninského poloostrova i Sicílie věnovali rozvíjení sekulární tvorby v rozsáhlejších básnických skladbách i závěrečných básních ke stávajícím pojednáním a komentářům i sakrální tvorby s užitím kvantitativní metriky pod sefardským vlivem. Sakrální tvorba se zaměřila na *rešujot* ke stávající rozvinuté struktuře bohoslužby pod apeninsko-aškenázským spojeným vlivem i elegickou tvorbu pro postní příležitosti a *kinot* k uctění historických událostí, osobních tragédií.

³⁸⁸ VOGELSTEIN, H. RIEGER, P. *Rom*, s. 453-454; ZUNZ, Leopold. *Zur Geschichte und Literatur*. 1. německé vydání. Svazek 1. Berlin : Verlag von Veit, 1845. 607 s. ISBN neexistuje. s. 531; ZUNZ, L. *Nachtrag*, pozn. 5, s. 48-49.

5. Sumáře ve funkci jádra soupisu hermeneutických principů jako předpoklad pro *midot* v hebrejském středověkém básnictví

Při hledání zapojení hermeneutických principů a způsobu jejich uplatnění v hypotextu, z něhož vycházely *pijutim*, vyvstává dvojí forma uplatnění. V elegické poezii dominovala zřetelná volba elegisty, který vzhledem k žánru i tématu preferoval jediný hermeneutický princip. Avšak druhé ztvárnění přinesly složitě komponované hádankovité básně klasického palestinského období i post-klasické tvorby.³⁸⁹ Preference a imitace tohoto vzoru se soustředila v kompozicích *joceru* a *kerovy* v apeninské i franko-německé oblasti. Taková záliba dokládá stálou atraktivitu charakteru východní dávné tvorby.³⁹⁰

Tato volba s sebou přinášela důraz na učenecký *pijut*, jehož intertextovost dochovala kompozici veršů prostřednictvím hermeneutických principů. Motivaci tohoto výběru vymezila Š. Elicur jako „krásu“ i „rozmanitost“ vnímanou učenými posluchači, jejichž vzdělání jim umožnilo porozumět jemnému předivu básně.³⁹¹

Explicace implicitního vyjádření hermeneutického principu a relevantních termínů v hebrejském středověkém básnickém verši předpokládá kromě terminologického vyjasnění, ke kterému jsme přistoupili ve třetí kapitole, i výklad vývoje sumáře relevantních hermeneutických principů. Volba *pajtanim* zahrnovala konkrétní souhrn těchto principů, proto bychom měli přistoupit ke genezi sumářů principů. Geneze jednotlivých sumářů se řídila především pravidlem kontinuity a rozvíjení „řetězce přijetí [*tradice*]“ (tzv. „שלשלת הקבלה“).³⁹² Pro danou

³⁸⁹ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 14. Hodnotí: „...mnohé texty z nich (tj. *pijutim* klasického období – pozn. překl.) jsou čteny jako nesrozumitelný hádankovitý dokument, a když uspěje čtenář uspořádat jeho smysl, zdá se mu, že hlavní součást úsilí básníků se utopilo v technickém zašifrování jejich *pijutim* a překrytí jejich záměrů.“

³⁹⁰ Tezi dokládá přítomnost Janajovy tvorby (př.), děl El'azara bi-rabi Kalir (př.) a RaSaGa (př.) - Srov. ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 15-16.

³⁹¹ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 269. – Srov. Posluchač musel podle Š. Elicur ovládat „básnické vyjádření, porozumění *kinuj*“, „znanost *midraše*“ i „cítit nepatrný *remez*“. ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 15, 16, 17.

³⁹² Autor: Editorial Staff *Encyclopaedia Judaica*. Heslo: Kabbalah. In WIGODER, G. SECKBACH, F. *EJ [CD-ROM]*.

kapitulu jsou relevantní první dvojice sumářů na podporu halachické exegeze, dokonce i část z druhé dvojice sumářů pro podporu agadické exegeze. V plné míře se rozvíjí text relevantních principů ze sumáře pro agadickou exegezi pro vybrané verše pajtanim v šesté kapitole.

5.1. Nejstarší sumáře

Nejstarším sumářem hermeneutických principů se stalo sedmero principů, které podle tradice “...הלל הזקן דרש שבע מדות לפני זקני בתירה...” („Hilel vyložil sedm midot před staršími Batyra“).³⁹³ Přiřčení sumáře hermeneutických principů r. Hilelovi ha-zaken (1. století př. o. l.) mu garantovalo respektovanou autoritu, nicméně z historického hlediska vznikl v pozdější době.³⁹⁴ Babylonskou provenienci hermeneutických principů přičítá M. Krupp na vrub Hilelovu původu i „reakcím“ v palestinských provinciích: „Patrně přinesl s sebou z Babylonie vybudovaný systém principů pro výklad Tory, který mohl po několika reakcích zdomácnit v Erec Jisra’el.“³⁹⁵ Domnívám se také, že lze ocenit Hilelův vklad jako přínos, který „ulehčoval“ uplatňování halachy tím, že aplikace hermeneutických principů přinášela na jedné straně klasifikační prvek k vykládané látce. Na druhé straně přinášela ulehčení interpretace na základě precedentu, která vyžadovala uspořádání a výklad.

Následně byly rozpracovány pro potřebu halachické exegeze na sumář třinácti principů spojovaných se jménem r. Jišma’ele (110-135 o. l., snad b. Eliši)³⁹⁶ po uvedení “...רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת...” („R. Jišma’el praví: třinácti pravidly jest Tora vykládána“).³⁹⁷ Obdobně si

³⁹³ Tosefta tr. *Sanhedrin* 7:11 (edice Zuckerman, Jerušalajim 1975). Kontext pasáže dokládá případ, v němž zachování svátku *Pesach* získává přednost před zachováním šabat ve sporném případě. V pasáži se užívají ze sedmera principů pouze první *kal va-chomer* a druhé *gezera šava*. Naopak princip “היקש” (*hekeš* „analogický závěr“), který byl přiřčen r. Hilelovi, neprošel do sumáře sedmi principů; dále př. *midraš Sifra petichta* 1:1 (edice Weiss, Wien 1862). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Srov. BREWER, D. I. *Techniques*, s. 6; ALBECK, Ch. *Einführung in die Mischna*, s. 82; KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 101.

³⁹⁴ D. Brewer také připojil možnost, že seznamy principů poskytují „...zjednodušení metod a zásad těchto dvou známých zakladatelů biblické exegeze“. Brewer nepopírá jejich existenci v době Hilela a Jišma’ela. BREWER, D. I. *Techniques*, s. 6. KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 79, 101.

³⁹⁵ In KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 79.

³⁹⁶ In STEINSALTZ, A. *Reference Guide*, s. 33.

³⁹⁷ Citováno dle *Machzor benej Roma*. In *Machzor benej Roma*, I fol. 6r. – Srov. BREWER, D. I. *Techniques*, s. 6. D. I. Brewer zdůraznil, že skutečné užití principů spojených se jménem r. Jišma’ela

přičtením r. Jišma'elovi získaly autoritu. Tradovaly se pod označením „בריייתא דרבי ישמעל“ (*Barajta de-rabi Jišma'el*) v halachickém midraši Sifra (u palestinských amora'im tzv. „*Torat kohanim*“).³⁹⁸ Status díla označeného termínem „בריייתא“, (*barajta*, „vnější“ tj. vůči Mišně) ukazuje, že se sice jedná o zdroj z „tanaitického zdroje“, jak uvádí A. Steinsaltz, „který není částí Mišny“.³⁹⁹ V modlitební knize, např. v *Machzor benej Roma* je uvádí nadpis „מדרש רבי ישמעאל ראש תורת כהנים“, (*Midraš rabi Jišma'el roš Torat kohanim*, „Midraš rabi Jišma'ela počátek ‘Učení kněží‘“),⁴⁰⁰ čímž je naznačen vyšší statut sumáře, který dosáhl v průběhu staletí. Důvod pro umístění sumáře třinácti principů asociovaných s r. Jišma'elem spočívá v praxi, ke které vyzval v tešuvě r. Natronaj ga'on. Byla-li přítomnost sumáře hermeneutických principů nedílnou součástí liturgického ritu, nelze očekávat, že by sami *pajtanim-chazanim* opomíjeli tak zásadní principy ve své tvorbě.⁴⁰¹ Svoji strukturu propůjčily následným sumářům hermeneutických principů, jak je kategorizuje M. Krupp.⁴⁰²

Z halachického midraše⁴⁰³ povstaly popsaným procesem *kelalim*. Posud lze konstatovat, že *pajtanim* si oblíbili rozpracování některých z těchto *kelalim*: *gezera šava a binjan av*.⁴⁰⁴

Poměrně podnětným se mi jeví zhodnotit vztah „בריייתא דרבי ישמעל“, k „בריייתא דל"ב מדות“, (*Barajta de-lamed bet midot*, *Barajta* třiceti dvou

se dotýká pouze šesti z těchto principů. Některé z nich uplatnil ze spektra opačného přístupu i r. Akiva.

³⁹⁸ Název uveden podle úvodu k textu midraše *Sifra, Barajta de-rabi Jišma'el, petichta* 1 (edice Weiss, Wien 1862). Tato pasáž obsahuje identický text paralelní k předchozí poznámce. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

³⁹⁹ In STEINSALTZ, A. *Reference Guide*, s. 107.

⁴⁰⁰ Citováno dle *Machzor benej Roma* I, fol. 17r.

⁴⁰¹ Uvedeno dle textu *Tešuvot rav Natrona'i ga'on, Orach chajim* 9:

„... שהוא משנה ודורש ר' ישמעאל אומר התורה נדרשת שהוא מדרש... [ואחר כך מ]תחיל בתפילה...“ (...,opakuje a vykládá r. Jišma'el, který praví Tora je vykládána, což je midraš... a poté začíná teřilou...“; edice Brody). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Podobně viz *Machzor Vitry* 89 (edice Horowitz, Nürnberg 1923). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*; srov. interpretace počtu těchto principů ve výkladu *chasidej aškenaz* k modlitebnímu pořádku prostřednictvím spojení mj. se „ו"ג נהרות בגן עדן...“ („třinácti světly v zahradě edenu“) či spojením podle gematrického principu čísllice 13 („...כמנין אהבה, וכמנין אחד...“; podle počtu *ahava*, tj. láska, a podle počtu *echad*, tj. jeden...; *Pejrušej Sidur ha-tfila le-Rokeach* 13, *Barajta de-rabi Jišma'el* 39). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Pro gematrický princip viz kap. 6.7.

⁴⁰² KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 107.

⁴⁰³ Podle klasifikace J. Frankela. FRANKEL, Jona. *Darkej ha-agada ve-ha-midraš*. Svazek II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Be-a"m – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno. s. 501.

⁴⁰⁴ Stalo-li se 13 *kelalim* či *midot* součástí *machzorim*, logicky měly být klasifikačním principem pro *pjútím*. Propojení 13 *kelalim* s rámcem *machzoru* je známo již od *Machzoru Vitry* v kontextu svátku *Pesach* (užito synonymum *midot*):

„... ר' ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן, מקל וחומר, ומגזירה שוה, ומבנין אב...“ (R. Jišma'el praví, třinácti *midot* je Tora vykládána, *kal va-chomer, gezera šava, binjan av*...“; *Machzor Vitry* 89, edice Horowitz, Nürnberg 1923). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Rovněž v *Machzor benej Roma*, I fol. 6a.

principů, asociovaná se jménem r. Eli'ezera b. Jose ha-gelili, tana'ity z let 135-170 o.l.), o kterém pojednám níže. Zvažují-li status obou sumářů, je dosvědčeno pro oba označení *barajta* (tj. „vnější“ z hlediska Mišny, avšak podstatnou látku pro rozmanitost rabínského diskursu), ale i označení *midraš*, které poukazuje na jejich funkci. Podstatný rozdíl se jeví ve skutečnosti, že dílo druhý dokument je znám pod titulem *Mišnat rabi Eli'ezer*. V takovém případě lze vyslovit hypotézu, že z určitého hlediska druhý sumář získal z určitého aspektu vyšší status. Uvážím-li výpovědní hodnotu periodizace osob, se kterými byly oba sumáře asociované, přinejmenším se tu setkáváme s dvěma dokumenty, které se liší obdobím jedné generace či téměř marginálním časovým rozdílem. Proto nalézám při uvážení tana'itského charakteru *Mišnat rabi Eli'ezer*, že se tu setkáváme se svědectvím o četnějšími paralelními základními dokumenty hermeneutiky, které se lišily z hlediska svého určení, pro halachickou nebo agadickou exegezi. Shledávám, že takové rozdělení může být prospěšné, ale mohlo by zakrýt hypotézu o soutěžících, téměř paralelních sumářích hermeneutických pravidel ve 2. století v palestinských provinciích v době před kodifikací Mišny. Mohu-li také přihlédnout k argumentu *ex silentio*, konstatuji signifikantní absenci uvedení titulu díla v *Talmudim* a *midrašim*, nicméně autorita r. Eli'ezera ben r. Josi ha-gelili je čteně zmiňována,⁴⁰⁵ jak upozorňuje z badatelů nověji i J. Fraenkel.⁴⁰⁶

5.2. Uplatnění sumáře třiceti dvou midot ve středověkém hebrejském básnictví

Dílo „ברייחא דל"ב מדות“, (*Barajta de-lamed-bet midot*, „Barajta třiceti dvou principů“), také „משנת רבי אליעזר“, (*Mišnat rabi Eli'ezer*, „Mišna rabi Eli'ezera“) či „מדרש ל"ב מדות“, (*Midraš lamed bet midot*, „Midraš třiceti dvou principů“) obsahuje **třicet dva** či **třicet tři** interpretačních principů,

⁴⁰⁵ Viz *TJ* tr. Kidušin 1: 10 fol. 61d (edice Venezia 1523), *TB* tr. Chulin 89a (edice Vilna). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁰⁶ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 698, pozn. 2.

v případě rozdělení 29. principu,⁴⁰⁷ které rozvíjejí předchozí sérii *midot*. Byly po staletí předávány ve spojení se jménem r. Eli'ezer ben r. Jose ha-gelili⁴⁰⁸ (*tana* čtvrté generace, žák rabiho Akivy, 135-170 o. l.)⁴⁰⁹ pod názvy „בריייתא דל"ב מדות“, „*Barajta de-lamed-bet midot*“, „Barajta třiceti dvou principů“,⁴¹⁰ „*Lamed bet midot šel r. Josi ha-Gelili*“, „Třicet dva principů r. Josi Galilejského“) nebo „הבריייתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי“, „*(Ha-barajta šel r. Eli'ezer bno šel r. Josi ha-gelili, „Barajta r. Eli'ezer syna r. Josiho ha-gelili“)*“.⁴¹¹

V manuskriptní podobě však dílo působí překvapivě celistvým dojmem jako spis jednoho autora nadaného značnou literární vlohou, jenž určil pro každou kapitolu dominantní ideu.⁴¹² V následných kapitolách, které tvoří převážnou většinu *Mišnat r. Eli'ezer* přináší dílo příklady k jednotlivým *midot* v odlišném stylu.

Midot ze sumáře třiceti tří principů byly známy z děl *Avot de-rabi Natan*,⁴¹³ naopak opomíjel je zcela rav Šerira ga'on, jak shledal H. Enelow.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Text *Mišnat rabi Eli'ezer* ve svém úvodu přináší „... משלשים ושלש מדות...“ („ze třiceti tří principů“). Vydavatel H. G. Enelow přesto zvolil již v názvu své edice zdůraznění redukováného počtu „מדרש“ „שלשים ושתיים מדות“ („midraš 32 principů“). In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer I*, s. 9.

⁴⁰⁸ In STEINSALTZ, A. *Reference Guide*, s. 33.

⁴⁰⁹ Na základě svého ohledání Enelow připomíná, že jméno Eli'ezer nebylo uvedeno v jemenském ms. *Midraš ha-gadol* ke knize *Be-rešit*, nicméně jeho jméno bylo uvedeno v textu *Mišnat rabi Eli'ezer*. První kapitola uvedeného díla přináší rovněž tato slova dle hebrejského originálu:

„בשם יוי אל עולם אתחיל לכתוב משנתו שלרבי אליעזר בעזרת מי לאבותינו על הים עזר. אמר ר' אליעזר ביר' שמעון, כל מקום שאתה מוצא דבריו שלרבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בהגדה עשה אונך כאפרכסת, שני' להקשיב לחכמה אונך תטה לבך לתבונה... למוד לך הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את התו' ודרכי משלשים ושלש מדות ההגדה נדרשת בהן בוראך, ללכת בכל דרכיו ... מרבויו...“

(„Jménem Svatého, budiž veleben, Boha všehomíra, začnu psát učení rabi Eli'ezer s pomocí toho, jenž našim otcům pomohl na moři. Pravidl r. Eli'ezer bi-r. Šim'on, 'kdekoli nacházíš slova r. Eli'ezer, syna r. Josi ha-Gelili, v agadě, učiň své uši jako trychtýře, neboť je řečeno „abys věnoval pozornost moudrosti a naklonil své srdce k rozumnosti“ (Př. 2:2 EP) ... Uč se hagadě, z níž poznáváš Toru a cesty tvého Stvořitele, kráčet podle všech jeho cest... *Mi-ribuj* ...“). In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer I*, s. 9. Tentýž výrok připsaný společně r. Jochananovi jménem r. El'azar be-r. Šim'on je znám i z jiného zdroje, př.:

„... כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אונך כאפרכסת...“

(„...kdekoli nacházíš slova r. Eli'ezer, syna r. Josi ha-Gelili, v agadě, učiň své uši jako trychtýře.“, *TB tr. Chulin* fol. 89a, edice Vilna). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Totožné připsání r. Eli'ezerovi, synu r. Josi ha-gelili uvádí KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 107.

⁴¹⁰ Připojeno v apendixu k *TB tr. Berachot*. Pro původ v řecké rétorice u Josepha Rhacendita srov. LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 68, pozn. 169.

⁴¹¹ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada II*, s. 501.

⁴¹² ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer II*, s. 17. Srov. pro hodnocení spojení se jménem r. Eli'ezer jako pseudoepigrafii. DOHMEN, Christoph. STEMBERGER, Günter. *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*. 1. české vyd. Přel. Š. Zbytovský. Praha : Vyšehrad, 2007. 283 s. ISBN 978-80-7021-874-7. Kapitola 3, Rabinský výklad Pisma, s. 121.

⁴¹³ Pod titulem „*מדות חכמים*“, „*midot chachamim*“, „pravidla moudrých“ jsou uvedena v *Masechtot ktanot, Avot de-rabi Natan* dodatek II k verzi I, kap. 5) In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴¹⁴ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer II*, s. 27.

Nejucelejnější znění poskytl v kritickém vydání na základě komparace rukopisné podoby H. Enelow, který konfrontoval znění *Midraše ha-gadol* a předlohu především v jemenském rukopise.⁴¹⁵ Jednotný styl výčtu principů v *Mišnat rabi Eli'ezer* vedl H. Enelowa k přesvědčení o „výsledku tana'itské tradice“. Vyjmenovává tři argumenty pro toto stanovisko, nejprve „látka, kterou obsahuje, je úzce spřízněná s klasickými díly oné doby, ačkoliv její ztvárnění je ... původní a nezávislé.“ Dále styl označuje za „tana'itský“. Potřetí „většina moudrých náleží k tana'itské skupině ... většina zmíněných amora'im náleží do období, kdy tradice tana'im byla nejsilnější.“⁴¹⁶ Převážnou část díla komentářního charakteru lze patrně přičíst blíže do období ge'onim dle J. Frankela.⁴¹⁷ Základem následného sumáře čtyřiceti devíti *panim* (tj. „aspektů interpretace“),⁴¹⁸ se stala „diskuse amora'im a sedmery výklad ke každému ze sedmi veršů z Iz 5:1-7“⁴¹⁹ podle J. Frankela. Pasáže k popisu tohoto rozčlenění interpretačních aspektů nacházíme rovněž v midrašické literatuře, př. v *Ocaru midrašim*, midraši *Ba-midbar raba* 2:3, v obou případech se sinajskou autoritou, dále v midraši *Pesikta rabati*, *piska* 14, *Para*.⁴²⁰

V případě agadických midot zopakujme znovu pojetí W. Bachera, který vnímal, že byly určeny k vyložení „výklad a uplatnění svatých Písem“,⁴²¹ bývaly nástroje k odpovědi na otázku „Co Písmo praví nebo

⁴¹⁵ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* II, s. 32.

⁴¹⁶ Toto hodnocení poskytl H. G. Enelow. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 9-41; II, 59. - Viz také totožný pohled u D. I. Brewera. In BREWER, D. I. *Techniques*, s. 4.

⁴¹⁷ J. Frankel zavádí termín „*merubat ha-panim*“ („mnoho aspektů interpretace“). FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 503.

⁴¹⁸ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 45. - Viz JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1189.

⁴¹⁹ In FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 575.

⁴²⁰ V opoře o verš „אמרות יהוה אמרות שהרות כסף צרוף בעליל לארץ מוקק שבעתים:“ („Co vysloví Hospodin, jsou slova ryzí, stříbro přetavené do kadluby v zemi, sedmkráté protříbené.“, Ž 12:7 EP) r. Jochanan ben Pazi pravil, aby dále konkretizoval počet 49 na počtu očištění:

„מהו מוקק שבעתים, א"ר יוחנן בן פזי שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים, ואף הפרשה זו מוקק שבעתים יש בה ארבעים ותשע שהרות...“

[„Co je 'sedmkráté protříbené' (Ž 12:7), pravil r. Jochanan ben Pazi, že Tora je vykládána 49 vykladačskými aspekty, a také tato *paraša* je sedmkráté protříbená, jest v ní čtyřicet sedm rituálně čistých“ edice Iš Šalom] In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Viz *Ba-midbar raba* 2:3 (edice Vilna); *Ocar ha-midrašim* Akiva, rabi s. 421 (edice Eisenstein). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴²¹ W. Bacher se pokusil stanovit základní význam pojmu „*agada*“ („vyprávění, pověst“), nicméně se mu nejvíce význam slova patřičný pro definici náplně agady a zároveň i vyhovující významu termínu, proto ohraničuje sféru její působnosti odlišně od základního významu termínu jako „...Auslegung und Anwendung der heiligen Schrift...“ („...výklad a uplatnění svatého Písma...“). Právě prvek vyprávění, „podružné prvky“, podle W. Bachera dále „utváří biblické vyprávění“. Souhlasí s M. Gudemannem, že skrze Akivu poprvé midraš, tj. výklad písma, že je potřeba rozumět „...die Agada als aus Volkssagen hervorgegangen...“ („agadě jako vycházející z lidových pověstí...“). Legendární prvek nahrazuje Bacherovi výklad jako důsledek agadické činnosti. BACHER, Wilhelm. *Die Agada der Tannaiten : Von Akiba's Tod bis zum Abschluss der Mischna (135 bis 220 nach der gew.*

vypráví?“⁴²², k jejímuž zodpovězení povstávala výrazně stimulovaná agadická aktivita. Agadická aktivita kvůli potřebě vyložit doslovný význam Písma se nutně přirozeně musí opírat o zmíněné nástroje „שׁוֹשְׁבֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל מְדַבְּרֵי תַּשְׁבּוּת בְּהַגְוָה“.

Je potřeba zdůraznit, že agadické metody i textový materiál probouzely celou škálu negativních emočně vyhraněných i pozitivních reakcí ze strany tana'im, jsou-li posuzovány běžným okem čtenáře.⁴²² Z klasifikace J. Frankela vyplývá teze, že sumář třiceti tří hermeneutických principů způsobů agadického výkladu byl sestaven a sloužil především z apologetického hlediska k „ospravedlnění principů ve dvou směrech, které se nachází vně hranice agady – *midraš halacha* a doslovný výklad Písma“.⁴²³ Využití principů se objevuje tedy i ve vyhledávání opory z biblického textu pro halachické rozhodnutí. Vztah k *midraš halacha* naopak opomíjí v poslední dekádě M. Krupp.⁴²⁴

Podle H. Enelowa poskytovaly odpovědi na širší gnoseologické otázky „*doršej hagadot*“ („vykladačů agadot“) uvedené citací „Vystoupil jsi na výšiny“ (Ž 69:19) ve znění „Chtěl bys poznat toho, který pravil a byl svět? Studuj agadu, z níž poznáš toho, který pravil a byl svět a přilni k jeho způsobům.“⁴²⁵ Podle této výpovědi Enelow uzavírá, že agada i s užitými principy výkladu poskytovala „nejdokonalejší prostředek k náboženskému vzdělání“.⁴²⁶ B. Nosek zdůraznil také tento aspekt v definici *midraše* jako „metody vyvození skrytých zákonů učenci pomocí hermeneutických principů“.⁴²⁷

Zeitrechnung). 1. německé vyd. Svazek II. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1890. 578 s. s. 456. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 30; ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* II, s. 14

⁴²² ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* II, s. 14.

⁴²³ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 503.

⁴²⁴ Využití pravidel aplikuje M. Krupp výlučně na utváření agadického žánru. In KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 108.

⁴²⁵ H. G. Enelow se opírá o pasáž:

“עלית למרום שבית שבי. דורשי הגדות אומרים רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו.”

[„Vystoupil jsi vzhůru, zajaté jsi zajal“ (Ž 68:19) Vykladači agadot praví: tvým přáním je poznat toho, který pravil a nastal svět, studium agady, z níž poznáš toho, který 'pravil a byl svět' a prozkoumáš jeho způsoby.“, *Midraš Sifre Dvarim* piska 49, edice Finkelstein, New York 1969] H. Enelow. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* II, s. 14. Srovnáno s edicí In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴²⁶ Uvádí, že „...agada bylo nejúčinnějším prostředkem náboženského vzdělání, a naléhal na lid, aby ji rozvíjel...“ In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* II, s. 14.

⁴²⁷ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 51-52.

Vytvoření variant rabínského vykladačského principu pro agadické podání probíhalo prostřednictvím paralelního kombinování, sdružení či vzájemného rozšíření textových prvků či narativních jader k novému narativnímu prameni.⁴²⁸

Pajtaním volili rozpracování *kelalim* r. Hilela i r. Jišma'ela, původem z halachického midraše,⁴²⁹ uvedených jako sedmé z *midot* v díle *Mišnat rabi Eli'ezer* s označením *gezera šava* a osmé *binjan av* se specifikací *jesod*. Z vzácně uplatňovaných *midot* v *midraš halacha* leč bohatě rozvíjených v *midraš agada* básníci volili *midot* v pořadí dvacáté deváté *gematri'a*, i třicáté první *notarikon*.⁴³⁰ Dále při vyčlenění *kelalim* pro výklad *pšat* přicházel k pozornosti princip *ke-neged*, v pořadí dvacáté sedmé,⁴³¹ které básníci dále rozpracovali do skupin *davar ve-hipucho* a *mida ke-neged mida*. *Kelalim* pro výklad biblických okrasných figur, akcentované pajtaním, zahrnují rovněž *mašal*,⁴³² v pořadí dvacátý šestý princip, nakonec i *remez* (*me'al*),⁴³³ dvacáté osmé princip.

5.3. Explicitní zhodnocení hermeneutických principů ve středověké hebrejské poezii

Explicitní zhodnocení používaného hermeneutického principu ze sumáře třiceti tří *midot* r. Eli'ezera b. r. Josi ha-Gelili ukazuje povědomí básníků o existenci takového sumáře i jeho reflexi ve vlastních verších. Výslovné narážky se omezovaly na označení principů termíny „*kelal*“, „*midot*“, „*netivot*“ i „*derech*“, označením výkladu, který mohl zahrnout uplatnění hermeneutického principu, př. kořen „*j-s-d*“, i zmínkou o konkrétních principech, př. *remez*.

⁴²⁸ Viz HOLLENDER, E. Fortschreibung der Aggada, s. 37.

⁴²⁹ Podle klasifikace J. Frankela. FRANKEL, Jona. *Darkej ha-agada ve-ha-midraš*. Svazek II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : be-a' M – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno. s. 501.

⁴³⁰ Podle klasifikace J. Frankela s jeho důrazem na vzácné užití v *midraš halacha*. V případě *notarikon* příklad „כרמר“, rozpadající se na slabiky „מל-רמ“ spadá do téže kategorie. FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 502.

⁴³¹ Podle klasifikace J. Frankela. Uvádí příklad principu *mida ke-neged mida* z M. tr. *Sota* 1:7, avšak jeho příklad pouze zastupuje jednu podřízenou skupinu a opomíjí ostatní. FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 502, s. 698, pozn. 22.

⁴³² Podle klasifikace J. Frankela, který zdůrazňuje význam alegorizace v *halacha* i *agada*. FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 503.

⁴³³ Podle klasifikace J. Frankela, který zdůrazňuje hříčku se slovy v Písmu i *deraša*. Připomíná také záměnu dvou *kinujim*. FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 503, s. 698, pozn. 23.

5.3.1. Termín *kelal*

V případě porozumění termínu „קָלָל“ („pravidlo, zásada, obecné“)⁴³⁴ přináší klasický palestinský *pajtan* El'azar bi-rabi Kalir v *siluku* k *parašat Para* „אֵין לְשׁוֹחֵחַ עוֹצֵם נִפְלְאוֹתֶיךָ“ („Nelze vypovědět podstatu Tvých divů“) ve verších:⁴³⁵

„podrobnosti jsou střezeny	הַפְּרוּטוֹת אֶצְרוּרוֹת
celky jsou bráněny	הַכְּלוּלוֹת עֶצְרוּרוֹת
Lehčí jsou ztížené.“	הַקְּלוֹת חֲמוּרוֹת

zprvu rozpojené pravidlo *kelal u-frat* („z obecného k podrobnému“) v obráceném pořádku a zároveň ve změně ze spojení substantiv na spojení tvaru participia pasivního z konjugace *Kal*. Ve své básnické licenci Kalir v následné citaci „*ha-kalot chamurot*“ provedl tutéž změnu u substantiva *chomer*. „*Prutot u-chlulot*“ společně tvoří celek *Tory*, proto by mohly být vnímány jako vyjádření hermeneutických principů.⁴³⁶ V případě reflexe následného verše se nabízí i vysvětlení spojení „*ha-kalot chamurot*“ ve smyslu „lehčích a těžších *hříchu*“, ⁴³⁷ za něž následuje pojednání o ekvivalentních obětech. V následujících verších

„vynese z nicotných skvostné“ ⁴³⁸	מוֹצִיא מְזֻלוֹת יְקָרוֹת
každé oběti ⁴³⁹ jiná nerovná se	לְכָל קֶרְבָּן שֵׁי לֹא שָׁוָה
oni mužští a ona ženská jest.“	שֵׁיהֶם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה

⁴³⁴ Substantivum typu *ktal* „קָלָל“, „pravidlo, celek“, př. M. tr. *Berachot* 6:2 (edice *Šiša sdarim al-gabej pejrūšim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴³⁵ BAER, S. (ed.). *Seder avodat Jisra'el*, s. 691. ELICUR, Šulamit (ed.). *Šira šel paraša : Parašot ha-Tora be-re'i ha-pijut*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Mosad ha-rav Kook, 1999. 384 s. ISBN neuvedeno. s. 239.

⁴³⁶ „פרוטות וכלולות“ („detaily i celky“) pospolu utváří *Toru*. DAVID, Jona. *Leksikon ha-kinujim be-lešon ha-pajtanim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Re'uven Mas be-a''M, 2001. 318 s. ISBN 965 09 0146-9. s. 238.

⁴³⁷ DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 255.

⁴³⁸ Básníkuv verš navazuje na biblický verš, jehož znění básník pozměnil kvůli potřebám koncového rýmu: „לָכֵן כִּהְיֵאמֶר יְהוָה אֱמַתְּשׁוּב וְאֲשִׁיבָךְ לִפְנֵי חַמְדִּי וְאִם־חֲצִיא יִקָּר מֵאֵלֶיךָ כִּפִּי הִתְיַד“ („Proto praví Hospodin toto: „Jestliže se obrátíš, vrátím tě k sobě, staneš přede mnou. Budeš-li pronášet vzácná slova, nic bezcenného, budeš mými ústy. Oni se musejí obrátit k tobě, ty se k nim neobracej.“, Jer. 15:19a EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D (ed.). *BibleWorks for Windows*.

⁴³⁹ Termín „שֵׁי“, *kinuj* rovněž na oběť (tj. *korban*). J. David nabízí dvě možnosti *kinuj* na mesiáše a *korban*. DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 281.

El'azar bi-rabi Kalir přináší víceúrovňový verš na základě biblickém (Jer 15:19). V druhém plánu v něm shrnuje svůj úmysl přinésti „skvostné“ důvody pro přikázání oběti „פרה אדומה“, (*para aduma*, „červené krávy“), v němž pokračuje v následných verších. Pakliže bude substantivum „יקרות“, („skvostné“) vnímáno jako *kinuj* na označení Tory⁴⁴⁰ společně s idejí o učení Tory nevzdělaného člověka „זולל“, („nicotný“),⁴⁴¹ lze interpretovat pasáž popisující výroky Tory včetně principů, která mají zaznívat z úst nevzdělaného či naopak do jeho úst vdechována.⁴⁴² Naopak však spravedlivý (původem nicotný člověk) může žádat Svatého, budiž veleben, aby změnil svůj výnos a bude mu vyhověno.⁴⁴³ I zde se objevuje v plné míře hříčka, která obrací očekávaný smysl, která zůstává typická pro postižení kontrastu *para aduma* („ryšavé jalovice“) a *egel* („telete“).

V následném verši naznačuje opačnou výpověď vůči principu *gezera šava* zapojení synonym „קרבן“, („oběť“, tj. *para aduma*) a „עֵי“, („oběť“, tj. *egel* „tele“) s důrazem na jejich rozličnost.

Básník Jicchak chazan bi-rabi Josef, jehož styl se blíží stylu r. Amitaje II. bar Šefatja ve své keduště pro sedmý den svátku *Pesach* v pizmonu v části *siluk* „ז' חונן ד' וגמולו י' שלם לו“ („Hospodinu půjčuje, kdo se nad nuzným smilovává, on mu odplatí jeho dobročinnost“).⁴⁴⁴

„Hospodinu půjčuje, kdo se nad nuzným smilovává, on mu odplatí jeho dobročinnost“⁴⁴⁵ ז' חונן ד' וגמולו י' שלם לו
 „Hospodinu půjčuje, kdo se nad nuzným smilovává, on mu odplatí jeho dobročinnost“⁴⁴⁵ ז' חונן ד' וגמולו י' שלם לו
 přízeň k chudým⁴⁴⁶ je vážena po samé věky jako ח' חונן ד' וגמולו י' שלם לו
 učení⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ Podle „יקרה היא (מפניי)“, („je drahocennější než perly“, Pf 3:15 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁴⁴¹ Později myšlenka byla vyjádřena ve spojení s biblickým veršem v midrašické antologii „וכל המלמד בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה שנאמר אם תוציא יקר מזולל כפי תדיה:“, („...kdokoli učí syna nevzdělance Toru, dokonce i když Svatý, budiž veleben, vydává výnos, je zrušen, neboť je řečeno 'jestliže vyneseš vzácné z nicotného, budeš jako má ústa'...“, Jalkut Šmoni Jirmejahu remez 293:5, edice Jerušalajim 1960, reprint Varšava 1878). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁴² Podle „כפי שנמה נשמה לאדם הראשון:“, („...Budeš jako má ústa, která vdechla duši do prvního člověka“, Masechtot ktanot, Avot de-rabi Natan, nusacha bet 26:5, edice Schechter, New York 1967). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁴³ „... אמר רבי אבהו, הכי קאמר: אמר אלהי ישראל: לי דבר צור ישראל, אני מושל באדם, ...“
 „...Pravil rabi Abahu, jak se pravý: Promluvil Bůh Jisra'ele: ke mně pravila skála Jisra'ele. Vládnu nad člověkem, kdo vládne nade mnou – spravedlivý. Když rozhodnu o dopuštění, pozastaví se ...“, *TB tr. Mo'ed katan* fol. 16b, edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. IV). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁴⁴ V ms. Oxford 2740/4 báseň objevil M. Zulay, publikoval text a identifikoval styl básníka. ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cdaqa. *Sinaj*, Kislev-Ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 45.

⁴⁴⁵ Dle Pf. 19:17 EP. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

že Tora a dobročinnění⁴⁴⁸ se rovnají שְׂתוּרָה וְצִדְקָה שְׁוִים פְּרָטָם וְכָלְלָם
podrobnostem a celkům jejich

všichni mocní s nimi zacházeli s panovačností⁴⁴⁹ קְצִינִים בְּמִנְהַגוֹ שְׂרָרָה כָּלָם

Po straně hlavního motivu slok milosrdenství k chudým a příchod záchrany pro lid v *galutu*, nacházíme paralelní ekvivalentnost mezi Torou a *cdakot* a hermeneutickými principy.

Ve sbírce *Chizunim* sicilského modlitebního ritu se uchoval *rešut* k *baruch še-amar* pro druhý den svátku *Šavu'ot* básníka r. Ja'akova Z'“L, v jehož incipit obsahuje „upevnit“ (כלל) „בְּרוּךְ יוֹסֵד שְׁמַיִם וְאָרֶץ וְשָׁכְלָלָם“ („Velebený *budiž*, jenž založil nebesa a zemi a jenž je **upevnil**“).⁴⁵⁰ Slovesný kořen byl užit ve smyslu „upevnit“, z čehož se ukazuje, že básník porozuměl termínu ve smyslu „upravit“.

Termíny „*kelal u-frat*“ smyslu příkladu „principy, zásady“, které bylo stvořeno ještě před pahorky společně s Torou, uvádí Šim'on bar Jicchak Abun v *joceru* „אָדוֹן אֶמְנִי“ („Pán o mne pečoval“) ve verši „כִּן פָּרַט נְבִלְתֵי“ („z celků jsem shrnuta, tak i z podrobnosti jsem smíšena“).⁴⁵¹ Zajisté v tomto verši odkazuje na čtvrtý až jedenáctý princip ze třinácti principů Jišma'elových, ovšem z pohledu prostoru před stvořením světa, v němž přebývala Tora. Odkaz na jedno z principů zastupuje patrně celek exegetických principů.⁴⁵² Básník předstihuje mnohonásobně jejich pronesení na Sinaji a pronesení či vyučování ve stánku svědectví, o kterém diskutuje r. Jišma'el a r. Akiva.⁴⁵³

⁴⁴⁶ Tj. *micva* milosrdenství k chudým. Termín *הַיְנִיָּה* je zaznamenán v biblické hebrejštině jako hapax legomenon v Jer 16:13. In BROWN, F. *BDB*, s. 336. Při výkladu sousloví „הַיְנִיָּה דְלִים“ z Pf 28:8 přináší *RaŠI* vysvětlení:

הַרְשׁוּת שׁוֹמְעִין עָלָיו שְׁוֵאָה מִתְעַשֵּׂר בְּלֹא מִשְׁפָּט וְנוֹטְלִין מִמוֹנוֹ וְבוֹנִין בּוֹ גִּשְׂרִים וּמִתְקַנְיִן בּוֹ הַדְּרָכִים וְזֶהוּ חֲנִינָת דְּלִים כִּךְ
„Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM].“

⁴⁴⁷ Učení, př. podle Dt 32:2. BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Užití kořene *l-k-ch* naznačuje akt vzetí Tory, která byla dána jako dar.

⁴⁴⁸ Přirovnání velikosti „צדקה“, (*cedaka*, „dobrodiní“) k Toře, nejen zastoupení Tory hermeneutickými principy, lze opřít o pasáž:

„גְּדוּלָה צְדָקָה שְׁוֵוֹתָהּ לְתוֹרָה... גְּדוּלָה צְדָקָה שִׁמְמָהֶרָת לְהַבִּיאַת אֶת יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ וְאֵת יְמוֹת הַגְּאוּלָּה...“ (Velká je spravedlnost, která byla přirovnána k Tóře... veliká je spravedlnost, která spěchá přivést dny Mesiáše a dny záchrany ..., *Seder Elijahu Zuta* kap. 1, rovněž na oddílu M. tr. *Bava Batra* 9:1 (edice *Šiša sdarim al-gabej pejrūšim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.)

⁴⁴⁹ Mišnický termín „שְׂרָרָה“, („nadvláda“, M. tr. *Makot* 2:8, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrūšim*, Ch. Albeck 1988). LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 615.

⁴⁵⁰ Dle hebrejského textu ze vzácného tisku *Chizunim*. In *Chizunim* fol. 122r.

⁴⁵¹ DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 24 č. 484א. FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 98.

⁴⁵² Ve spojení „כָּלְלָהּ גְּדוּלָה בְּתוֹרָה“, („nejvyšší všeobecná zásada Tory“) patrně bude moci termín *kelal* zastupovat souhrn Tory i ji samotnou podle midraše *Sifra Kedošim* 2:4 (edice Weiss, Wien 1862) podle učení r. Akivy. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁵³ Podle disputace „רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אָמַר: כָּלְלוֹת נֹאמְרוּ בְּסִינֵי פִּרְשׁוֹת בְּאֵהָל מוֹעֵד, וְרַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: „

ekvivalentnost slov básníka se slovy Tóry, čímž vzniká k báze pro vnímání hermeneutických principů, kterými je Tora složena, jako podstatných principů pro *píjūt*, přinejmenším v klasickém období.

V průběhu básně zvolil kompoziční metodu podle jasných, nikoliv mysteriózních *midot* ve smyslu hermeneutických principů. S jejich pomocí složil hypotext, který zvolil, ačkoliv samotná látka jeho pojednání i vyznění kompozice na základě důsledného uplatnění hermeneutických principů působí výrazně absurdně. Jako bychom se setkávali s mladistvým experimentujícím básníkem, jak navrhovala Š. Elicur.⁴⁵⁸

Přistupme nyní k pojetí *midot* v elegii apulijského básníka Amitaje I. z Oria (9. století o. l.) “אָזְפָּרָה אֶל הַיָּם וְאֶהְמִיָּה” („Pane připomínám si Tě a jsem užaslý žalem“).⁴⁵⁹ Elegie získala své místo v aškenázské *mincha Jom ha-kipurim*.⁴⁶⁰

Atribut milosrdenství k nám se přitoch [tj. *slituj se nad námi*] מִדַּת הַרַחֲמִים עָלֵינוּ הַתְּגַלְגָּלִי

a pro svůj lid milosrdenství pros
a před tvým Stvořitelem naši prosbu o smilování předlož

Neboť celé srdce je zemdlené a hlava celá chorá.
פִּי כָּל־לֵבָב דָּוִי וְכָל־רֹאשׁ לְחָלִי
??

Opřel jsem své kolíky⁴⁶¹ o třináct slov [tj. *třináct atributů*] תַּמְכִּיתִי יְתֻדוֹתַי בְּשֵׁלֶשׁ־עֶשְׂרֵה תְבוֹת

A o brány slz, neboť nejsou zavřeny
proto jsem vylil své lkání před tím, jenž srdce
prozkoumává
jsem jimi jist i zásluhou tří otců.

וּבְשַׁעֲרֵי דְמַעוֹת פִּי לֹא נִשְׁלְבוֹת
לִכֵּן שִׁפְכִיתִי שִׁיחַ פְּנֵי בּוֹחַן לְקַבּוֹת
בְּטוֹחַ אֲנִי בְּאֵלֶּה וּבְזִכּוֹת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת:
??

V první vybrané sloce se básník obrátil nekonvenčně na „atribut milosrdenství“, s prosbou o slitování i přímlovou, aby sám atribut se

kdož by uzřítí [směť] zářivou zář Tvou“

“מִי יִזִּיר יָיוּ וְיִזְכֶּרְךָ”

⁴⁵⁸ Podle ústní konzultace s prof. Š. Elicur nad textem siluku.

⁴⁵⁹ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 60-61. DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 107 č. 2275a.

⁴⁶⁰ GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im II*, s. 663-664.

⁴⁶¹ Jistě básník činí aluzi na opění prosby o atributy Božího milosrdenství, ale domnívám se také, že básník zároveň míní samotný refrén uprostřed básně, podle kterého vystavěl metriku verše.

přimluvil před *Svatým, budiž veleben*. Zemdenosti lidu v galutu čelí básník jménem obce nářkem a nadějnou oddaností podle zvyku pisatele *selichot*.

V následující sloce přináší preferovaný základ proseb o smilování, tj. odvolání na třináct atributů milosrdenství. Připomíná „zásluhy otců“ a otevření „bran [*pro*] pláč“. Vyvažuje beznaděj z ideje, že oběť „modlitby“ není přijata nadějí, že přece bude přijata oběť „pláče“. Při této poslední podpoře pro své verše básník naráží na hypotext z gemary *TB* tr. *Berachot* 32b,⁴⁶² jménem r. El'azara, který se opřel o asmachtu „nebud' k mému pláči hluchý“ (Ž 39:13). V kompenzaci beznaděje nadějí nastoluje protikladnou atmosféru své doby. Básník ve svých verších doputuje pokračuje prosbou o záchraně z důsledků vymáhání ediktu o persekuci.

Aškenázský tvůrce Šelomo ben Menachem (13. stol. o. l.)⁴⁶³ ve *selicha* „שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִידוֹת הָאֲמִירוֹת בְּתַנְיָה“ („Třináctero midot, jež jsou řečeny při smilování“) pro *Jom kipur* se obrací k zosobněným atributům počínaje atributem smilování.⁴⁶⁴

„שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִידוֹת הָאֲמִירוֹת בְּתַנְיָה“
projevení⁴⁶⁵

Prosím správná mido ukonejši svého krále při נָא מִיָּדָה נְכוֹנָה תְּחִלִּי מִלְּפָנֶיךָ בְּתַנְיָה
prosbě o slitování⁴⁶⁶

⁴⁶² „מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה... ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר „Ode dne, kdy Chrám, byly zavřeny brány modlitby...“ a ačkoliv brány modlitby byly zavřeny, brány [*pro*] pláč nebyly uzavřeny, neboť je řečeno „Hospodine, vyslyš mou modlitbu, přej mi sluchu, když o pomoc volám, nebud' k mému pláči hluchý.“ [Ž 39:13], *TB* tr. *Berachot* 32b, edice Higger, New York, 1930-1937, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I; EP). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁶³ GOLDSCHEMIDT, Dani'el. Šloš esre midot. *Machanajim*, erev Roš ha-šana 1962, s. 62. GOLDSCHEMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* II, s. 268. E. D. Goldschmidt na základě příslušnosti básně s východnímu aškenázskému ritu i Jona a Avraham Fraenkel při ohledání *Machzor Nürnberg* se domnívají, že jej lze začlenit mezi aškenázské básníky. Nicméně panuje shoda na době jeho působení ve 13. století o.l.; FRAENKEL, J. FRAENKEL, A. *Tefila u-fijut*, s. 103. - Srov. pouze jediný badatel Avraham David označil jako místo působení básníka Řím. Autor: DAVID, Abraham. Heslo: Piyyut, Hebrew. In EJ.

⁴⁶⁴ Machzor Nürnberg III, fol. 44. – Srov. Achima'acovo podání o prosbě pozemskému králi:

„Od krále prosil prosbou o slitování	„מֵאֵת הַמֶּלֶךְ בְּקֶשׁ תַּחֲנֹנָה
By před ním nalezl přízeň	לְמַצָּא לְפָנָיו תַּנְיָנָה
By učinil proň pečeť jeho království“	לְעִשׂוֹת לוֹ הוֹתֵם מִלְּכוּתוֹ

⁴⁶⁵ BROWN, F. *BDB*, s. 336. Substantivum feminina תַּנְיָנָה, hapax legomenon (Jer 16:13), ve významu „přízeň, zalíbení, laskavost“ v pasáži „אֲשֶׁר לֹא־אֶחָן לָכֶם תַּנְיָנָה...“ („...Už pro vás nemám žádné smilování.“, Jer 16:13, EP), v níž se volí spíše překlad „smilování“. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁴⁶⁶ Srov. Ž 55:2, Jer 37:20, Joz 11:20. Biblické femininní substantivum „תַּחֲנֹנָה“ („snažná prosba, prosba o slitování“) se odkazuje na tento druh prosby pronášené v jejím vhodném období. EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* I-VI, s. 1997.

vyhledej zásluhu [*pro*] zisk [*těch, jež*] zvaní jsou חַפְּשׁ זְכוּת קְנוּיִם קְרוּאִים שׁוֹשְׁנָה
růží

V roce tomto dej jim uniknout přede zly všemi. וּמִלְטֵם מִכָּל רָעוֹת בְּזֹאת אֵת הַשָּׁנָה:

Pro popis otočení atributu k lidu (v. 21-24):⁴⁶⁷

Navršili-li⁴⁶⁸ [*na mne*] při lkání⁴⁶⁹ lež a אִם טָפְלוּ שָׁקַר בְּהִגָּה וְהִגִּיתָ לְעוֹמְרֵךְ
vydali proti⁴⁷⁰ obci tvé
prosím správná mido napřim od svého נָא מִידָה נְכוֹנָה יִשְׁרֵי מֵאֵת אֲדוֹנֶיךָ יְדִידוֹת נְעִימֶיךָ
Pána libé přátelství tvé
nechat' se pootočí k pozůstatku lidu tvého יִתְגַּלְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל שְׂאֲרֵית עַמְּךָ
milosrdenství tvé
proč by měl planout hněv proti lidu לָמָּה יִי יִחַרְהֵ אַפְּךָ בְּעַמְּךָ:
tvému Hospodine.

Dále:⁴⁷¹

Převrátili-li skutky by se spikli a krutě אִם-קִלְקְלוּ מַעֲשֵׂים לְהַזִּיד וּלְהַרְשִׁיעַ
činili
prosím správná mido, pohni své srdce⁴⁷² נָא מִידָה נְכוֹנָה רַחֲשֵׁי לִבְךָ לְהוֹשִׁיעַ
k záchraně
má zvonivá písní povstaň za noci k Bohu, קוּמֵי הַיָּ בְּלִילָה לְאֵל הַמּוֹשִׁיעַ
který zachraňuje
proč bys měl být jak ohromený muž i jak לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ גִּדְהָם וּכְגִיבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ:
bohatýr, který nemůže zachránit?

Vpravdě-li se všichni srdcem i duší אִם אֶמְנָם שָׁבוּ כּוֹלָם בְּלֵב וּנְפֹשׁ לְחַלּוֹתֶיךָ
vrátili, by předstoupili před tebe
prosím každá správná mido, [*necht' jsi ve*] נָא כָּל מִידָה נְכוֹנָה תִּסְפְּיִם עִמָּם בְּמַחֲיֶלְתֶּיךָ
shodě s nimi při tvém odpuštění
Pane, pro sebe uděl prominutí a odpuštění תַּעֲשֶׂה אָדוֹן לְמַעַנְךָ מַחֵל וְסָלַח לְעַדְתֶּיךָ
tvé obci
kvůli tvému služebníkoví, navrat' kmeny שׁוּב לְמַעַן עֲבֹדֶיךָ שְׂבִטֵי נַתְלֶתֶיךָ:

⁴⁶⁷ Machzor Nürnberg III, fol. 44.

⁴⁶⁸ Již v biblické hebrejštině וּפְלַל v konjugaci *Kal*, viz Ž 119:69. BROWN, F. *BDB*, s. 381.

⁴⁶⁹ BROWN, F. *BDB*, s. 211.

⁴⁷⁰ BROWN, F. *BDB*, s. 211.

⁴⁷¹ Machzor Nürnberg III, fol. 44-45.

⁴⁷² EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* I-VI, s. 1772. Sloveso v konjugaci *Kal* “רָחַשׁ”, („pohnul, vytryskl“ i „velebil“). Př. v *Pirkej de-rabi Eli'ezer* s. 35-36. HOROWITZ, M. CH. (ed.) *Pirkej rabi Eli'ezer*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Eškol, 1973. 272 s. ISBN neuváděno. s. 79.

Tvého dědictví.“

Aškenázský *pajtan* Šim'on bar Jicchak Abun v joceru “אָדוֹן אֶמְנִי“ („Pán o mne pečoval“) v těsné blízkosti termínu *kelal* v předchozím verši připomíná ústy Tory:⁴⁷³

„...podle míry [*ráciil*] mne svinouti⁴⁷⁴

כְּמִדָּתִי נִגְלָלְתִּי...“

před pahorky mi [*dal*] vzniknouti“⁴⁷⁵

לְפָנַי גְּבֻעוֹת הוֹלָלְתִּי:“

Význam termínu *mida* není zcela zjevný, nicméně kontext svinutí svitku propojuje termín *mida* s kontextem prostorové míry svitku. Mnohoznačnost vyjádření implikuje také užití termínu ve smyslu přirovnání midy k Toře.

Na výskyt termínu *midot* upozornila J. Šedinová ve smyslu „pravidla zákona“, konkrétně „ve velmi rozsáhlém epitafu Arje Löwa Elijahu Spiry“. J. Šedinová zdůraznila opakované připomenutí jména, mj. i v závěru, který charakterizuje jako „výborný příklad citační mozaiky s různými stylistickými prvky a ozdobami“ v závěrečné pasáži “זְדוּת לְכֹל לְבַעַל מִשְׁאָה יְדוּת” („**Krásu** v tóře a pravidlech zákona má pětkrát více než každý věřitel v rukou svých“).⁴⁷⁶

5.3.3. Termín *netiva* - *derech*

Pro termín *mida* ve smyslu hermeneutického principu se záhy uplatnil termín *netivot* („cesty, postupy“), zejména pro **třicet dva** hermeneutických principů. Báseň, která tento termín obsahuje v římském prostředí, byla sepsána *pajtanem* jménem Šelomo, autorem skladby typu *bakaša*, která byla tradována mimo jiné s počátečním uvedením “כֹּל לְבָרוּאֵי מְעֻלָּה וּמְטָה”

⁴⁷³ DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 24 č. 484a. FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 97-99.

⁴⁷⁴ Ve volbě slovesa zaznívá metafora svinutí nebeské Tory a jejich tajemství jako svitku před počátkem pozemského stvoření. – Srov. BROWN, F. *BDB*, s. 164. Př. “...וְנִגְלָלוּ לְךָ כְּסֵפֶר הַשָּׁמַיִם...“, („...nebesa se svinou jako kniha...“, Iz 34:4).

⁴⁷⁵ Sloveso odvozené z v konjugaci Hif'il הִתִּיל „začal“. - Srov. BROWN, F. *BDB*, s. 320.

⁴⁷⁶ ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 134-135.

nechat' je odstraněna překážka ke klopýtnutí⁴⁸³ a כּוֹשֵׁל לְהִסִּיר וּלְיִשֵּׁר נְתִיבוֹת
cesty nasměrovány
nechat' odstraníme⁴⁸⁴ bezdůvodnou nenávist a לְסַלֵּק שְׁנֵאת הַנֶּגַם וְלְהַשְׁוֹת מְרִיבוֹת:
sváry budou usmířeny.“

Zevadjovo použití spíše akcentuje stezku v etickém slova smyslu, kterou je potřeba napřímit jako vyjádření pokání. Termín *netivot*, který v předchozí Šelomově básni vystihl základ komunikace se *Svatým*, *budiž veleben*, podmínku vztažení se k transcendenci. „Bездůvodná nenávist“, o které si přeje, aby byla odstraněna, představuje citátu z modlitby „על הטא, Jom kipuru.“⁴⁸⁵ Lidská nenávist přináší sváry, které v důsledku přináší do domácnosti úmrtí nenarozených dětí i nedospělých v mladém věku.⁴⁸⁶

Další uplatnění termínu *netivot* nalezneme u římského básníka Avrahama ben Jo'ava Me-ha-anavim (pol. 13. století o. l.), autora skladby *jocer* pro *šabat ha-gadol* před svátkem *Šavu'ot* s incipitem “אָמוּנַת עֵתִים אָצְלוּ” („Spolehlivost období jest u Umělce“) ve verších na oslavu moudrosti podle Žalmu 111:10:⁴⁸⁷

„Počátek u moudrosti⁴⁸⁸ tvé stezky ראשית חכמה נתיבותיך תישר
nasměřuje
spravedlnost i právo a napřímí צדק ומשפט תכין ותישר
stezky moudrosti podle tvého porozumění ארחות חכמה הבינותיך לישר
nařídít
když cestou moudrosti jsi mne vedl po בדרך חכמה הורתך הדרכתך במעגלי יושר:“

⁴⁸² „Zdalipak púst, který já si přeji, není toto: Rozevřít okovy svévole, rozvázat jha, dát ujařmeným volnost, každé jho rozbit?“ Iz 58:6 EP). Forma infinitivu absolutního konjugace *Pi'el* “פתיח” („otevřít, vytáhnout“) zastupuje psaní “פתח” hyperkorektní formou. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁴⁸³ Básnické vyjádření “כוֹשֵׁל” označuje předmět, který způsobuje tzv. “klopýtnutí“), tedy kámen, překážku či pohromu, který přiměje ke klopýtnutí. Srov. SCHIRMANN, Ch. (ed.) *Širim*, s. 423, pozn. 11; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 676.

⁴⁸⁴ Sloveso v konjugaci *Pi'el* v mišnické hebrejštině s významem „odstranit“, bylo odvozeno z aramejštiny (konjugace *Pa'el* “קליק“). V biblické hebrejštině je známo pouze v konjugaci *Kal* “קלק“, („vystoupil“, př. Ž 139:8). BROWN, F. *BDB*, 701.

⁴⁸⁵ *Machzor benej Roma* I, fol. 36. - Srov. DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 46.

⁴⁸⁶ Liturgický hypotext Zevadja spojil s hypotextem z “תניא רבי נחמיה אומר בעוון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם” („Učí se rabi Nechemja říká: Kvůli hříchu bezdůvodné nenávisti, množí se spory v domě člověka“, *TB* tr. *Šabat* 32b, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I). Pasáž dále přináší tresty za konkrétní provinění provinění podle principu *mida ke-neged mida* („míra proti míře“). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁴⁸⁷ Text podle znění v *Machzor benej Roma*, I, fol. 141b. DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 258, č. 5647א.

⁴⁸⁸ Tj. moudrost představuje činění *micvot* Tory.

cestě v kruhu vozby kol bezúhonného.“

Koncentruje principy označené *netivot* na jejich funkci vyjádření spravedlnosti, právní symetrie, která vychází ze znalosti Tory.

Toskánský pajtan Mešulam III. bar Kalonymus ha-Zaken z Luccy (konec 10. století na Apeninském poloostrově - 11. století o. l. v Mohuči), v rozsáhlé kerově dne *Jom ha-kipur*, části *siluk* s incipitem “תַּנְהַתְּךָ תִּקְרָה תְּהִלָּתְךָ”,⁴⁸⁹ ve verších o úporném stavu člověka:

„jeho živobytí na něm těžce spočívá	וּמְהַנְתּוֹ עָלָיו קָשָׁה
pokřívuje se jeho cesta	וְנִרְכַּב מְעַקְשָׁה
jeho stezka je vyrvána a opuštěna	וְנִתְיָבְתוּ נְתוּסָה וּנְטוּשָׁה
jeho hřích byl vyryt na tabuli	וְחַטָּאתוֹ עַל לִוְיַת חַרְוִישָׁה
zaznamenan a vyřčen	חֲקוּקָהּ וּמִפִּי רִשָׁה
chvatně slábne až tam	נָגַז וְעָרַף בְּחֵישָׁה
kde zvetší a zemře ve slabosti“	וּגְוֹנַע וּמֵת בְּחֵלְוִישָׁה

Podobně aplikuje termín pajtan Mešulam bar Kalonymus ha-Zaken z Luccy v *avodě* “אֲמִיץ כֹּחַ כְּבִיר וְרַב אוֹנִים”, („silný mocí, všemohoucí, mocný“),⁴⁹⁰ ve verších o:

„Nebeské výšiny ⁴⁹¹ mrholily rosu svoji	תְּלֹוּלֵי רוֹם הִרְעִיפוּ וַרְזִיף טֶלֶם
nivy mých polí svlačily by plody vydaly	תְּלֵמֵי שְׂדֵי רוֹו תַתּוּ וְבוֹלֶם
díky vzdali žencům sítě pokojnosti	תוֹדָה נְתַנּוּ אוֹסְפֵי זֶרַע שְׁלוֹם
jak zapěli chvalozpěv, když nesli snopky s radostí	תְּהִלָּה בְּשָׂרוֹ נוֹשְׂאֵי אֲלֻמוֹת בְּרָגְוֹ:
nížiny ,země kolouška“ ⁴⁹² písní zněly ⁴⁹³	תַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ צְבִי זֶמְרֵי שְׁמַעוּ
vyprávěla o jeho spravedlnosti, již mezi poutníky	תַּגְּוֹ צְדָקוֹתָיו חֲצֵץ הוֹלְכֵי נְתִיבוֹת:
po stezkách rozdělil	

⁴⁸⁹ DAVIDSON, I. *Thesaurus* III, s. 120, č. 1129. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* II, s. 156-169

⁴⁹⁰ DAVIDSON, I. *Thesaurus* III, s. 120, č. 1129. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* II, s. 156-169. HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, 117-118

⁴⁹¹ EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištafut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek VI. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a"m, 2006. s.1821-2145. ISBN 965-517-059-4. 2006. Termín „תְּלֹוּלֵי“ („výšina“) byl dosvědčen od středověkého hebrejského vyjádření. Byl odvozen z adjektiva „תְּלֹוּלֵי“, – Srov. ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 73, ve verši pajtana Janaje; dále v pizmonu Amitaje II. bar Šefatja z Oria “אִם הִרְבִּינוּ קָשָׁה וְנִנְחַנוּ חוֹכְחַת”, ve verši “לִפְנֵי רֶם וְתֹלֹוּלֵי” („...před vysokým a vyvýšeným“). DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 79; také Moše bar Kalonymos “בְּיַוֹן מְצוּל בְּתֹלֹוּלֵי הַגְּשֵׁיר” („potopeným do močálu propasti most vyzvedni“) v mešaleši, součásti kerovy pro sedmý den svátku Pesach “רָאָךְ”.

⁴⁹² Ješiva EJ = chavurat erc ha-cvi. - Srov. GROSSMAN, A. *The Yeshiva of Eretz Israel*, s. 258.

⁴⁹³ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1598-1599.

neselže nezlomné doufání v posly⁴⁹⁴ jejich תְּקַנְתָּ שׁוֹלְחָיו אֱמוּן ל' א אָכָזֵב
 jak chládek sněhu v [horoucím] dni sklizně [jest] תּוֹחֵלְתָם בְּצַנְתָּ שְׁלֵג בְּיוֹם קַצִּיר:
 jejich očekávání⁴⁹⁵

Termín *derech* („cesta, způsob, postup“) vyjadřuje synonymně sémantický aspekt termínu *netiva* („cesta“), př. ve verši Jicchaka bar Avrahama ve seliše pro *ta'anit Ester* „בְּגִבוּרָה מוֹשֵׁל עוֹלָם בְּגִבוּרָה“, ve verši „שְׁמְרוּ“ „דְּרָכַיִךְ מֵעוֹלָם עָלֵינוּ הֶסֶד וְרַחֲמִים שְׁמְרוּ“ („tvé cesty po věky k nám střežly milost i milosrdenství“) v kontextu soužení a útlaku lidu.⁴⁹⁶

Termín *netivot* se zaměřuje při popisu třiceti dvou principů na charakteristiku postupu, jímž lze při porozumění prohlédnout až k jejich samotnému základu, který přináší komunikaci s Bohem na výšinách a obeznámení s velikostí Boží v kontrastu s nižším světem. Podobně o popisu třiceti dvou *netivot* jako hermeneutických principů, které přináší porozumění Božím postupům s důrazem na jejich krásu potřebnou pro komunikaci s Bohem se vyjádřil r. Šim'on bar Jicchak (v. 27-28):⁴⁹⁷

„krása třiceti dvou	בְּגִי שֶׁל שֵׁים וְשֵׁים
stezek sličnost	נֵעִם נְתִיבוֹתֵיהֶם
zkrášlila rty mé	נִהַר בִּי שְׁפָתֵיהֶם
při pojmenování nebes“	בְּהִכְיָנוּ שְׁמַיִם:“

Termín *derech* (v. 3-4)⁴⁹⁸ užívá o instrumentu stvoření:

„Stavbu, když tvořil ⁴⁹⁹	בְּבִנְיָו בְּעָרְכוֹ
o záměru se mnou se radil ⁵⁰⁰	בִּי עָזָרְכוֹ
na klíně, když mne laskal ⁵⁰¹	בְּשִׁעֲשׂוֹעַ בְּרָכוֹ
[před] počátkem za svůj prostředek [mne vzal].“ ⁵⁰²	רְאִישִׁית דְּרָכוֹ:“

⁴⁹⁴ Tj. velekněží.

⁴⁹⁵ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1652.

⁴⁹⁶ Báseň nedisponuje číslem v katalogu I. Davidsona. FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 177.

⁴⁹⁷ FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 99. HABERMAN, Avraham Meir (ed.) *Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak jenaspechim la-hem pijutej rabi Moše be-r. Kalonymos*. 1. hebrejské vyd. Berlin - Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1938. 231 s. s. 42. HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 232-235. Srov. NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 4.

⁴⁹⁸ FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 97. HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 234-235.

⁴⁹⁹ Podle Př 3:19.

⁵⁰⁰ Podle hypotextu v Př 7:14. Dále v poezii apeninského poloostrova obraz u Moše di Ri'eti ve 2. zpěvu „יִי הַתּוֹרָה קִדְמָה בְּמַהֲשָׁבָה בְּלִי זְמַן וְטָרְם יִבְרָא“ („předtím, než Hospodin vytvoří, Tora předešla bez času v uvažování“, *Mikdaš me'at*

⁵⁰¹ Podle Př 8:30, Iz 66:12.

Užití zkrácení slova přináší možnost sdělit funkci Tóry před stvořením světa na počátku samého aktu, podle jejíhož způsobu či dále podle *netivot* („stezek“, v. 27) a tím interpretaci samotného slova „בְּרֵאשִׁית“, Uplatnění termínu „דְּרָכָיו“, („svůj prostředek“) zdůrazňuje instrument Božího jednání a tím i synonymní termín se sémantickým aspektem termínu *netiva* („cesta“). *Topos* vnímání věčnosti a preexistentnosti Tóry se opírá kromě biblického hypotextu o dávné zpracování v apokryfní literatuře: „πρὸ τοῦ αἰῶνος ἀπ’ ἀρχῆς ἔκτισέν με καὶ ἕως αἰῶνος οὐ μὴ ἐκλίπω“ („Před počátkem věků mě stvořil a nepominu na věky“, Ben Sirach 24:9).⁵⁰³

5.3.4. Termín *jasad*

Sloveso konjugace *Kal* „יָסַד“, („založil, zřídil“) převzalo funkci slovesa konjugace *Pi‘el* pro básnické tvoření „פָּיַט“, („tvořil, básnil“) v kauzativním významu).⁵⁰⁴ Tímto přechodem se básnická činnost naklonila blíže vykladačské činnosti hypotextu, v níž si své místo nalézaly hermeneutické principy. Termín יָסַד (*jesod*, „výklad“)⁵⁰⁵ je dokumentován, jak zdůraznil A. Grossman, pro výklad v RašIho komentáři k *TB* tr. Šabat fol. 85b

⁵⁰² Domnívám se, že vyjádření „בְּרֵאשִׁית“, nejenom přináší náznak počátečních slov Tóry „בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים“, („Na počátku stvořil Bůh...“, Gen 1:1 EP) formou zkrácení prvního slova. Tato technika nadto spadá do druhého typu užití principu *notarikon*. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁰³ Dále například v případě Rubena, který se vyspal s ženinou svého otce (podle Gn 35:22): „Avšak řád a soud i zákon tehdy ještě nebyly všem zcela zjeveny jako zákona, neboť teprve ve tvých dnech, *Mojžíši*, se stane zákonem pro tvůj čas i dny a věčným zákonem pro všechna pokolení. V. 17: pro tento zákon, pak nebude žádné omezení ani žádné odpuštění kromě *ustanovení*, že musí být oba vyhlazeni z lidu: toho dne, kdy to spáchali, mají být popraveni.“ (Kniha Jubilejí 33:16) In SOUŠEK, Zdeněk (ed.) *Knihy tajemství a moudrosti*. Sv. II. 1. české vyd. Praha: Vyšehrad, 1998, 363 s. ISBN 80-7021-244-6. s. 115; také o moudrosti v apokryfní 1. Baruchově knize 4:1-2: „Moudrost, to je kniha Božích nařízení, zákon trvajících navěky. Všichni, kdo se jí drží, *dojdou* života, kdo ji opustí, zemřou. Obrát se Jákobe, a chop se jí jdi za **září jejího světla**.“ *Apokryfy zvané též knihy deuterokanonické nebo nekanonické*. Praha : Kalich, 1985. 479 s. ISBN neuvedeno. s. 250. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Příklad za literaturu midrašim poskytně:

„...שבעה דברים קדמו לעולם אלפיים שנה, התורה, וכסא כבוד, וגן עדן, וגיהנם, ותשובה, והבית המקדש של מעלה...“ („...Sedm věcí předešlo svět o 2000 let: Tora, trůn slávy, zahrada Eden, Gehinom, pokání, horní Chrám...“, *Midraš Thilim* 90:12 edice Buber) In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁵⁰⁴ Sloveso se vyskytuje poměrně vzácně, př. *Sidur RašI*, u Šemu‘ela b. Me’ir, Rabejnu Tam a tosafistů. Viz BEN-JEHUDA, E. *Milon* X, s. 4907.

⁵⁰⁵ E. Hollender reflektuje užití termínu v komentářové literatuře k básním pouze pro kompozici rozsáhlé skladby typu *keduša*, *jocer*. HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 154.

5.3.5. Termín *ramaz* - *ramuz*

Kořen $\sqrt{\text{רמז}}$ „poukázat“ a jeho využití podnětně popisuje aluzivní postup.⁵¹¹ V básnické tvorbě představuje explicitní vyjádření vykladačské techniky, jejíž význam bude dále rozveden v kap. 6.5.3. a 6.5.4.

Klasický palestinský *pajtan* El'azar bi-rabi Kalir v žalozpěvu typu *kina* „Běda tomu, co kdys učinili“,⁵¹² v. 3-5) ve struktuře sestavené podle veršů Pláče kap. 2:⁵¹³

„zatímco se ještě silná *oblaka*⁵¹⁴ neroztáhla „אֲשֶׁר עַד לֹא תָנֻקִים נִמְתְּחוּ,
'skrytě'⁵¹⁵ naznačil, a země byla pustá“⁵¹⁶ בְּשֵׁלִי רָמְזוּ וְהָאֶרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ:

Zničil zvečera, *přec* přijde rozbřesk⁵¹⁷ בְּלַע בָּאוֹת עַרְבִית וְשִׁחְרִית
zemi‘ vyhlásil konec od počátku‘ [Iz 46:10] גָּאָה מְגִיד מְרֵאשִׁית אֶתְרִית
vybudován, zničen a nově zbudován na konec⁵¹⁸ בְּנוֹי וְחָרַב וּבְנוֹי בְּאֶתְרִית
vytesal, že se s jeho hříchem přijde odplata וּמְחֹבֵי קִלְקֻלָּתוֹ הִתְרִית:“
*zničením*⁵¹⁹

Ve dvou slokách se lze setkat s výslovným užitím slovesa *ramaz*⁵²⁰ i implicitním zapojením *remezu* jako principu vztaženého na pustotu země, a večer i ráno – zboření, vystavění a zboření chrámu.

⁵¹¹ Pro výklad termínu viz 6.5.2.

⁵¹² V závislosti na „ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסבלות פי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר-כבר עשוהו:“, („I pohlédli jsem a viděl moudrost i ztřeštěnost a pomatenost. Jaký člověk nastoupí po králi, jehož si ustanovili předtím?“; Kaz 2:12 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – E. D. Goldschmidt vykládá verš jako vyjádření toho, co nařídil svatý a jeho soudní dvůr, podle výkladu *ChaZal* v midraši *Kohelet raba* ke Kaz 2:12, v němž se vysvětluje plurál termínu „עשוהו“, jako vyjádření výnosu dvou činitelů: Svatého, budiž veleben, a jeho soudního dvora. O zničení Chrámu bylo rozhodnuto již před stvořením světa. Viz GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Kinot*, s. 59.

⁵¹³ Hebrejský text byl uveřejněn a přeložen na základě Goldschmidtovy edice. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Kinot*, s. 59, č. 15. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 135, č. 2882a.

⁵¹⁴ Podle hypotextu „...תָּרַקֵעַ עִמּוֹ לְשִׁחְקִים תִּנְקִים פְּרָאֵי מוֹצֵקִי:“, („dovedl bys jako on vzklenout *oblohu* pro mraky, pevnou jak lité zrcadlo“, Job 37:18 EP). Kalir vynechal termín oblaka, na který užil aluzi. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵¹⁵ In BROWN, F. *BDB*, s. 1017.

⁵¹⁶ Podle midraše

„אמר ר' חייא רבה מתחילת בריית העולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, בראשית ברא אלהים הרי בנוי ה'ך דאת אמר לנטוע שמים וליסוד ארץ, והארץ היתה תהו הרי חרב... ויאמר אלהים יהי אור בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא ה'ך מה דאת אמר קומי אורי כי בא אורך וכבוד י"י עליך זרח...“

[„pravil r. Chija rava: od počátku stvoření světa *Svatý, budiž veleben*, předvídal, že Chrám bude vystaven, zničen a vystaven. ‘Na počátku stvořil Bůh’, totiž vybudován, jak pravil jsi ‚zřídil nebesa a založit zemi‘ (Iz 51:16) ‘a země byla prázdná’, totiž zničil... ‘a pravil Bůh budiž světlo’, vybudován a zdokonalen pro budoucnost, jak pravil jsi ‘povstaň a zasvit’ neboť tvé světlo přichází a sláva *Svatého, budiž veleben* na tebe zazáří‘ (Iz 60:1)“, midraš *Be-rešit raba* 2:5, Theodor–Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929]. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁵¹⁷ Dle výkladu verše „...וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר...“ („...byl večer a bylo jitro...“, Gn 1:5 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵¹⁸ Viz výše dle textu midraše *Be-rešit raba* 2:5.

⁵¹⁹ Na základě Ex 32:16 vyjádřil El'azar bi-rabi Kalir ideu, že prostřednictvím hříchů byly v důsledku jako odplata zničen chrám.

Syrský post-klasický *pajtan* Zevadja v kompozici *joceru* s incipitem “אֶפְאַר שְׁם־מֶלֶךְ בְּמוֹשָׁב מִקְהֵלוֹתַי” („Oslavím Jméno Krále ve shromáždění sborů“, v. 90-95) o třiceti devíti činnostech zapovězených o šabatu:⁵²¹

„opřeny o čtyřicet bez jednoho otcové k otcům	תְּמוּכוֹת בּוֹ אַרְבָּעִים חֲסֵר אַחַת אָבוֹת לְאָבוֹת
poukázáno na ně a vykládány byly v <i>halachot</i>	רְמוּזוֹת מֵאֵלֶּה הַדְּבָרִים וּמְפֹרְשׁוֹת בְּהִלְכוֹת
a od <i>dob</i> stánku veškeré uspořádány k poučení.	וְכוּלָם לְלַמֵּד מִמְשַׁכָּן עֲרוּכוֹת
Vzpomeň a střež zář pro lid stvořený	זוֹהָר זָכוֹר וְשִׁמּוֹר לְעַם נִבְרָא
poukázal na šestero prací, které jsou tvořeny	רְמַז בּוֹ לְשֵׁשׁה מְלָאכְתּוֹ נִבְרָא
sedmého ustal od vší práce, kterou učinil Svatý“	וּבְשַׁבְעֵי שָׁבַת מְכַל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא קְדוֹשׁ“

Apulijský *pajtan* Amitaj II. bar Šefatja v kompozici *joceru* pro *šabat* s incipitem “נִפְלְאוֹתַיִךְ” („budu hovořit ve slovech o tvých divech“, v. 45-51) popisoval stvoření:⁵²²

„Děl zahemží se mocní	פָּץ יִשְׂרָצוּ אֲדִירִים
rozpučí poplynou poskvrněné i běloskvoucí	פּוֹרְחִים שְׁחִים טְמְאִים וְטְהוֹרִים
povolil hledící se zuby, se šupinou a ploutvemi	צָפִים הִתִּיר בְּשָׂנִים בְּקַשְׁקֶשֶׁת וּסְנַפִּירִים
ptáky se třemi volaty a jejich obět' i dovolené jsou prsty	צָפָרִים בְּשִׁלְשָׁה זָפֵק וְקַרְקָבָן וְאַצְבָּע מִיָּתְרִים
z oněch i těch trvá ⁵²³ provždy uchování	קָיָם מֵאֵלֶּה וּמֵאֵלֶּה לְעֶתִיד שְׁמוֹרִים
při hostině shromáždí učené společenství	קָהַל בְּסַעֲדָתָם חֲבוּרוֹת חֲבָרִים
vskutku poukáže na Joba, o něžž ‘budou jeho společníci smlouvat“ [Job 40:30]	רְמַז רְמוּז בְּאִיּוֹב יִכְרוּ עָלָיו חֲבָרִים:“

Dále tentýž básník Amitaj II. bar Šefatja v kompozici *joceru* pro *šabat de-va-jasa* s incipitem “אֲדוֹן כְּאֵז” („Pán tehdy“) užil sloveso “וְנִרְמַז” („a bylo poukázáno“), aby uvedl biblický hypotext “...וַיִּלְנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה...” („Tu lid proti

⁵²⁰ Blíže k termínu kap. 6.5.2.

⁵²¹ Citováno dle znění v edici J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 60. - Registrováno u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 323, č. 7104a.

⁵²² Citováno dle znění v edici J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 28-29. - Registrováno u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 358, č. 7899a.

⁵²³ EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon V*, s. 1659.

Mojžíšovi reptal...“, Ex 15:24 EP).⁵²⁴ Dále také v podobném užití „מָאַז רַמְזַתָּה קוֹל „ („Kdys jsi poukázal „Hlas Hospodina tvého Boha““).⁵²⁵

Amitaj II. bar Šefatja výslovně uvedl svůj způsob vnímání principu *remez* doslovnou citací verše. Užití sloveso pro postup se objevilo jako v konjugaci *Kal* i *Nif'al* podle básníka.

Snad apulijský básník Jicchak chazan bi-rabi Josef v keduště pro sedmý den svátku *Pesach* s incipitem „אֲשֶׁרֵי מְשִׁפִּיל אֶל דָּל“, („Radostnosti toho, jenž shlédne na nuzného“).⁵²⁶

A ještě jsi naň učinil narážku prostřednictvím ועוד הרמזת למו על ידי חכמי תמה
moudrých v lidu

kteří vykládají Učení přesným rozvažováním המפרשים את התורה בדקדוק ובטעמא
a úsudkem⁵²⁷

vykládali, uspořádali a předali obávané.“⁵²⁸ ופרשו וסדרו ומסרו לאימה

Římský básník Jechi'el bi-rabi Avraham v *siluku* s incipitem „וְכָל יְיֹשְׁבֵי חוּג אֶדְמַתְךָ“, („A všichni obyvatelé okruhu Tvoji země“) ve verších podle pořádku Ex 20:18:⁵²⁹

„a rykem šofaru zazáříš svým zesnulým ve נֹאת קוֹל הַשּׁוֹפָר אֵידֶרֶת לְהַעִיר מֵתֶיךָ
městě⁵³⁰

učinil jsi tím narážku na svůj vzor.“⁵³¹ בְּיֹ רַמְזַתָּה מַעִין דְּגַמְתֶּיךָ

Římský básník Jechi'el bi-rabi Avraham vskutku použil sloveso ve významu „učinil narážku“, aby interpretoval prostřednictvím biblického i midrašického hypotextu frázi z *peticha mikra'it*.

⁵²⁴ V závislosti na biblickém hypotextu v textu básně podle edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 41, v. 25. - In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 27, č. 542a.

⁵²⁵ In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 42.

⁵²⁶ V ms. Oxford 2740/4 báseň objevil M. Zulay, publikoval text a identifikoval styl básníka. In ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cdaqa. *Sinaj*, Kislev-Ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 49. Není přiděleno číslo v Davidsonově Thesauru.

⁵²⁷ Viz M. tr. *Avot* 6:5. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁵²⁸ Tj. lid Jisra'ele dle „אוימה כנגדלות“ („obávaná jako vojsko s praporci“, Pís 6:4). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵²⁹ Citováno dle edice A. Fraenkela. In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 130.

⁵³⁰ Ve verši je obsažena myšlenka, že právě ryk šofaru probudí zesnulé k životu podle Iz 27:13.

⁵³¹ „Vzor“ je interpretován A. Fraenkelem jako vzor pro budoucí vstání z mrtvých. Dále Frankel přináší přesvědčení, že se tímto veršem činí narážka na vzor zosobněný Torou. Aby podepřel svoji ideu, připomíná podle A. Fraenkela oddíl z Mechilty de-rabi Šim'on bar Jochaj 19:19. Podobně se opírá o význam slova *degem* v slovníku Natana autora *Aruchu*. Jelikož při stvoření světa existovala stavba Tory, jejíž vzor posloužil k vystavění světa. In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 131, 144.

Aškenázský básník Šim'on bar Jicchak Abun (pol. 13. století), autor skladby pro *šacharit* 2. dne svátku *Šavu'ot* s incipitem “שְׁבוּיַת מְרוֹם,, („V držení na výšinách“ v. 7-8):⁵³²

„poukázal, necht' nebude řečeno podruhé ⁵³³	רָמַז ל' אֲיִהְיֶה בְּשֵׁנֵי דְבוּר
varoval proti 'nezcizoložís' shromáždění	כְּנִגְדּוֹ ל' אֲרַחֲמֶנְךָ הַזֶּהִיר לְצַבּוּר
've svých podmínkách slovo vyřčené. '[Př 25:11]	עַל אֲפָנָיו דְּכָר דְּבוּר:

Promluví a vadí se, očišťující se ⁵³⁴	יִגִּיד וְיִזְכֶּיחַ עָלַי כּוֹפְרִים
podobají se ženě cizoložné ⁵³⁵	דּוֹמִים לְאִשָּׁה מְנַאֲפֶת מְחַחֲרִים
,namísto svého muže vezme si cizí '[Ez 16:32]	תַּחַת אִשָּׁה תִּקַּח אֶת־גֵּרִים:

Ačkoli lze vnímat použití slovesa *ramaz* ve významu „činil narážku“ u zmíněného aškenázského básníka, v případě básně r. Eli'ezera be-rabi Natan se jeví patřičným překlad „učil, přikázal“,⁵³⁶ které se vskutku lze společně s J. Fraenkelem domnívat za patřičný pro zmíněná přikázání, která vytvořila podstatný základ básně pro téma *Šavu'ot*.

Závěrem lze zhodnotit, že explicitní vyjádření či aluze na hermeneutický princip v podání El'azara bi-rabi Kalira bylo předmětem tvořivého morfologického přístupu, i momentem, v němž básník přikročil převrácení pořádku výpovědi i jejím významu, př. *klal u-frat*. V této linii pokračoval také Šim'on bar Jicchak b. Abun. Explicitní termín, př. *klal* poskytovalo aluzi na téma básně, na kvality červené krávy, na Toru.

Explicitní vyjádření *netiva* bylo básníky mnohoznačně vnímáno nejen ve smyslu třiceti dvou pravidel k výkladu Tory i ve smyslu poukazu na jednotlivé pravidlo, které měl básník na mysli, př. *remez*, jak se ukazuje v poezii Apeninského poloostrova. Termín *netivot* se v tvorbě Apeninského poloostrova zaměřuje při popisu třiceti dvou principů na charakteristiku postupu, jímž lze při porozumění prohlédnout až k jejich samotnému základu, který přináší komunikaci s Bohem a obeznámení s velikostí Boží.

⁵³² Podle edice J. Fraenkel. In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 239.

⁵³³ Podobně v básni r. Eli'ezera be-rabi Natan “אָנֵן כִּי ר' אֵשׁ לְדַבְרוֹת הַבְּאִיר” („Já' počátek řeči osvětlím“) ve verši “רָמַז ל' אֲרַחֲמֶנְךָ יְחוּסִים לְרוּמֵנוֹ/כִּי תִלְק יי עֲמוֹ נִחַלַת שְׂפָרָה” („Učil 'nezcizoložís' abys Jej vyvýšil uchováním rodokmenů/ když součást Hospodinova lidu je dědictví sličnosti, v. 25). In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 23. - DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 160 č. 3423a.

⁵³⁴ Tj. služebníci cizího kultu, jak navrhuje J. Fraenkel. In In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 240.

⁵³⁵ Podobně přirovnání k ženě přirovnávané k ženě podezřelé z cizoložství ve verši “אֵת יי בְּהַמְצֵאוֹ לְדַרְשׁוֹ קְדַמְתִּי” v elegii Eliji bar Šma'ji “דְּמִיתִי לְסוּטָה פְּרוּעָה מְנַאֲפֶת וְהִלְלָה” „In DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 118.

⁵³⁶ In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 23. - DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 160 č. 3423a.

V aškenázské tvorbě byl termín *netiva* rozvíjen naopak jako postup či způsob tvoření světa, postup vztažení se k Bohu.

6. Konkrétní aplikace neexplicitních hermeneutických principů

Při explikaci neexplicitních hermeneutických principů se zaměřujeme postupně na hermeneutické principy v pořadí *gezera šava*, *binjan av*, *mašal*, *ke-neged*, *me'al*, *gematri'a*, *notarikon*, ve shodě s postupem sumáře třiceti dvou principů asociovaných se jménem rav Eli'ezer b. Josi hagelili, tana'ity 4. generace z konce 2. století o. l., žáka r. Akivy. Následují hraniční principy, které nebyly výslovně uvedeny v sumáři, avšak získaly si zvláštní pozornost v rabínské exegezi, tj. *mida ke-neged mida*, *peticha mikra'it*, *sijomet mikra'it*. Nejprve bude uveden originální text i překlad dle volby znění v *Mišnat rabi Eli'ezer*. Podle inspirace tokem originálního textu bude prospěšné dále postupovat pojmovým vymezením specifického principu i jeho paralelních podob, dále rozvinout aplikaci principu. V závislosti na vzoru díla hebrejských středověkých básníků palestinských provincií, kteří poprvé integrovali principy do vlastní tvorby, přichází texty básnické tvorby Apeninského poloostrova, aby byly dále komparovány s básnickou či relevantní komentářovou literaturou aškenázských regionů.

6.1. Princip *gezera šava*

Princip *gezera šava* byl formulován jako v pořadí druhý z principů Hilelových, později jako sedmý princip v celku třiceti dvou hermeneutických principů.⁵³⁷

⁵³⁷ In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 18-19. – Viz paralelní pasáž v M. tr. *Nazir* 9:5 (edice *Šiša sdarim al-gabej pejrūšim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

6.1.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer* s překladem

מגזירה שווה כיצד. נזיר היה שמואל, כדברי ר' נוהראי, שנ' ומורה לא יעלה על ראשו. נא' בשמשון מורה ונא' בשמואל מורה. מה מורה האמור בשמשון נזיר, אף מורה האמור בשמואל נזיר. מורה מורה לגז' שווה. כיוצ' בד' את' אומ' ויאמ' יי אל יהושע היום הזה אחיל גדלך. במה גידלו שהעמיד לו חמה ולבנה. ומנ' שכבר העמידן למשה מתחלה. כת' אחל תת פחדך. מה אחל שנ' ביהוש' העמיד לו חמה ולבנה, אף אחל האמור במשה העמיד לו חמה ולבנה אחל אחל לגזירה שווה.

538

[„Z gežera šava, jak lze dedukovat? Šemu'el byl nazirem, podle slov r. Nehora'ie, neboť je řečeno 'břítva se jeho hlavy nedotkne'.⁵³⁹ Je řečeno 'Šimšona břítva'⁵⁴⁰ a je řečeno 'Šemu'ela břítva'. Co znamená břítva v řečeném (*Sd 13:5*)? Šimšon byl nazir. Tak i znamená břítva v řečeném (*1 S 1:11c*). Šemu'el byl nazir. Jakož i břítva tak i břítva kategorie gežera šava. Jako ve stejné kategorii totéž je řečeno: 'Hospodin řekl Jozuovi: Dnešního dne jsem tě začal vyvyšovat'.⁵⁴¹ Čím jej vyvyšoval, tím že mu zastavil slunce a měsíc. A od toho, co bylo od počátku řečeno, že jim dal za oporu Moše. Je psáno 'začínám nahánět strach'.⁵⁴² Co začal? Jakož i bylo řečeno o Jošuovi zastavil slunce a měsíc,⁵⁴³ také i začal, což je řečeno o Moše, kterému dal za oporu slunce a měsíc. **Začal, začal soudit jako** gežera šava.“]

⁵³⁸ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer I*, s. 18-19. – Princip se uplatnil dříve v Novém zákoně, Řím 4:1-12. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵³⁹ Podle pasáže „ומורה לא יעלה על ראשו“ („břítva se jeho hlavy nedotkne“, *1 S 1:11c EP*). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁴⁰ Podle pasáže „הנה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו פינזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן“ („Hle, otěhotníš a porodíš syna, ale jeho hlavy se nesmí dotknout břítva; ten chlapec bude od mateřského života Boží zasvěcenec“, *Sd 13:5a EP*) BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁴¹ Podle pasáže „ויאמר יהוה אל יהושע היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל...“ („Hospodin řekl Jozuovi: 'Dnešního dne jsem tě začal před zraky celého Izraele vyvyšovat'“, *Joz 3:7 EP*). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁴² „Dnešním dnem začínám nahánět strach a bázeň z tebe národům pod celým nebem. Až o tobě uslyší zprávu, budou se před tebou třást a chvět úzkostí.“, (*Dt 2:25*). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁴³ „דבר יהושע ליהוה ביום חת יהוה אתה אמרתי לפני בני ישראל ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום ויהיה בעמק אילון“ („Tedy mluvil Jozue k Hospodinu, v den, kdy Hospodin vydal Izraelcům Emorejce. Volal před očima Izraele: 'Zmlkni, slunce v Gibeónu, měsíci, v dolině Ajalónu.'“, *Joz 10:12*). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

6.1.2. Definice termínu *gezera šava*

Sousloví *שְׁוָה גְזֵרָה* označuje podle Jastrowa „stejnou nebo totožnou kategorii“, dále „analogii“ (tj. „analogii založenou na základě shod slov v textech“, která se v důsledku projeví mezi dvěma nařízenými)⁵⁴⁴ z kořene biblického původu *גזר* („řezat, rozdělit“, pod aramejským vlivem „vyhlásit“).⁵⁴⁵ Obtíže s překladem daného sousloví lze překlenout ekvivalenty „stejně právní ustanovení“, „srovnání s ekvivalentním“, „ekvivalentní či stejná forma“ (ve znění *gizra šava* „stejně právní ustanovení, stejná forma“), které všechny uvádí k osvětlení principu B. Nosek,⁵⁴⁶ nicméně reflektuje, že význam „analogie a srovnání dvou stejných nebo si podobných záležitostí“ předešel omezení *gezera šava* na „totožnost slov“.⁵⁴⁷ Užití principu se omezovalo pouze na činnost učenců, kteří shledávali slovní shodu termínu typu „*מוֹפְתָה*“, (*mufne*, „volný“)⁵⁴⁸ mezi jednotlivými texty, na jejím základě dále dedukovali.⁵⁴⁹ Jednotlivé texty propojené analogií mohly být myšlenkově příbuzné či naopak zcela odlišné, avšak pojilo je vždy společné vyjádření, které v důsledku přineslo spojení byť i nesouvisejících veršů.

Brewer zdůrazňuje pojetí tzv. „nomological assumption“ („nomologický předpoklad“), které označuje ideu „úplné soudržnosti“ textu jako výsledek činnosti konzistentního původce *Tora še-bi-chtav* i *Tora še-be-al-pe* s konkordančním vedlejším aspektem.⁵⁵⁰

⁵⁴⁴ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 232.

⁵⁴⁵ BROWN, F. *BDB*, s. 160.

⁵⁴⁶ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 248. – Viz LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 58-59.

⁵⁴⁷ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 248. Srov. LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 61.

⁵⁴⁸ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 232-233.

⁵⁴⁹ Jastrow přináší příklad zásady autorizace tradic z „אין אדם דן גזרה שוה מעצמו“ („nelze vyvodit *gezera šava* od sebe samotné“, *TB* tr. *Pesachim* fol. 66a, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. II) a opačný případ neautorizované analogie v „גזרה שוה לא גמיר“ („neměl žádnou tradici o analogii“, *TB* tr. *Šabat* fol. 97a, edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - B. Nosek při shrnutí připojuje podmínku, že obě srovnávané pasáže musí pocházet z Tory na základě *TB* tr. *Bava kama* fol. 2b a také jejich nadbytečnost tj. „*mufne*“ (volný), „v kontextu... čímž je naznačeno, že en apříslušné místo byla vložena právě z důvodů daného exegetického principu (*TB* tr. *Šabat* 64b, edice Steinsaltz s přidavkem interpunkce v textu).“ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 249.

⁵⁵⁰ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 18.

Sitz im Leben principu *gezera šava* pochází podle J. Frankela z *midraš halacha*.⁵⁵¹ M. Krupp překládá hermeneutický princip souslovím „gleicher Schluss“ („totožné vyvození“).⁵⁵²

6.1.3. Paralelní technika *hekeš*

Princip přináší srovnání stejného nebo totožného předpisu. Ve struktuře *gezera šava* je možno rozlišit „tázací slovo“, které upozorňuje na reflektované biblické místo. Dále přichází jiná biblická pasáž, která je postavena do vztahu srovnávacího. Paralelní technikou je tzv. *hekeš* (הֵקֵשׁ, „srovnání“), substantivum odvozené od verba *hekeš* (הֵקֵשׁ, „srovnal, kladl na roveň, juxta pozicí uvedl do stejné kategorie“, tj. udeřil jedním jiné),⁵⁵³ které označuje jednu ze tří typů dedukce známých z užití r. Hilelem,⁵⁵⁴ avšak v tomto případě tento typ juxta pozice se zakládá na samotném aktu Tora, „když Tora samotná srovnává buď explicitně nebo implicitně dvě různé záležitosti“.⁵⁵⁵ Náleží navzdory této odlišnosti do společné skupiny tzv. „*midraš ha-mekiš*“ („analogická interpretace“).⁵⁵⁶

6.1.4. Výklad hermeneutického principu *gezera šava*

V *midraši Va-jikra raba* 1:1 předchází uplatnění daného principu na termín „מלאכים“ (andělé, poslové), z něhož vyplývá závěr:

ד"א נקראו הנביאים מלאכים. הה"ד וישלח מלאך ויוציאו ממצרים, וכי מלאך היה והלא משה היה, ולמה קורא אותו מלאך, אלא מכאן שנקראו הנביאים מלאכים.

⁵⁵¹ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 501.

⁵⁵² KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 103.

⁵⁵³ In LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 443; ve shodě také M. Jastrow. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 935.

⁵⁵⁴ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 46.

⁵⁵⁵ Za předpokladu vzájemné blízkosti, př. v rozsahu jediného biblického verše. NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN nevedeno. s. 244, 251.

⁵⁵⁶ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN nevedeno. s. 244.

[„Jiný výklad: proroci jsou zvaní **andělé**. Je psáno, že ‘A poslal **posla** a vyvedl nás z Egypta‘. (Num 20:16) Byl to **anděl**? Což to nebyl Moše. A proč se nazývá **anděl**? Leč *se lze dozvědět*, že proroci jsou zvaní **anděly**.“].⁵⁵⁷

Dále v midraši *Va-jikra raba* 1:1 následuje *gezera šava*, již zprostředkuje termín „דבר“ („slovo“) pro potřeby osvětlení způsobu zachovávání sedmého roku:

ואם תאמר שאינו מדבר בשומרי שביעית, נאמ' כאן עושי דברו ונאמ' להלן וזה דבר השמיטה, מה דבר האמור להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כן בשומרי שביעית הכתוב מדבר. [...jako kdybys pravil, že nehovoří o zachovávajících sedmý rok. Je řečeno zde ‘činí jeho **slovo**‘ (Ž 103:20) a je řečeno dále ‘A to je **slovo** propuštění‘ (Dt 15:2). Co *znamená* ‘**slovo**‘ v řečeném dále? Zachovávající sedmý rok, *jak* Písmo praví. Tak i *znamená* ‘**slovo**‘ v řečeném tak zachovávající sedmý rok, *jak* Písmo praví.“]
558

V podání je zachována struktura uvedení tématu, citace srovnávaných biblických veršů uvedených frází „נאמ“ („je řečeno“), rozlišených adverbii „כאן...להלן“ („zde... dále“), a posléze následuje srovnání výroků v opačném sledu pomocí termínů: „מה דבר האמור להלן... אף דבר האמור כן...“ („Co *znamená* ‘**slovo**‘ v řečeném dále? ... Tak i *znamená* ‘**slovo**‘ v řečeném tak...“). Nicméně nutno podotknout, že bylo vypuštěno charakteristické vyjádření „*atja*“ („přichází“) z halachické praxe, které poukazovalo na použití *gezera šava* podle předané tradice.⁵⁵⁹

6.1.5. Hermeneutický princip *gezera šava* podle předchozího vzoru u římského pajtana Jechi'ela bar Avrahama

V oblasti středověkého básnictví se *gezera šava* uplatňovala podle klasifikace van Bekkuma zejména formou „vnější analogie“, tedy shody několika slov původně ze *sdarim*, později z *parašot* a dále z paralelních *haftarot*. Pajtanim od svého klasického palestinského období citovali podle

⁵⁵⁷ Midraš *Va-jikra raba* 1:1 (edice Margalioth). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁵⁵⁸ Midraš *Va-jikra raba* 1:1 (edice Margalioth). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁵⁵⁹ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na *CD ROM*. ISBN neuvedeno. s. 249.

vlastních konvencí,⁵⁶⁰ tj. bez vnějšího zásahu od babylonských učenců, charakteristická slova pro dané oddíly ve verších série kerovy, zejména v částech *magen* (hebr. „štit“),⁵⁶¹ *mechaje* (hebr. „obživuje“, tj. mrtvé),⁵⁶² dále následně v rámci série biblických veršů umístovaných po části *mešaleš* („třikrát“ recitují, tj. Iz 6:3).⁵⁶³

V ofanu⁵⁶⁴ „*וְהָיָה לְךָ יְהוּדָה כְּשֶׁנְּגִימִים*“ („Tvá ‘zahrada⁵⁶⁵ ořechová‘ Tvoji jedinnost opakují“, v. 6-10) básník Jechi’el bar Avraham užívá techniku gezera šava v promluvě Jisra’ele při vyznání Kri’at Šma Svatému, budíž veleben:⁵⁶⁶

„přistoupila jsem“ ⁵⁶⁷	a toužení ⁵⁶⁸ přisladila	וְהִמְתַּקְתִּי הָיִטוּב הַגִּיּוּנִים
‘já’ ⁵⁷⁰	volila ⁵⁷¹ jsem	אֲנִי זִמְנַתִּי נַעֲשֶׂה בְּרַנְגִּים
	‘vykonáme’ ⁵⁷² s plesáním	
	jsem ⁵⁶⁹ promluvy	

⁵⁶⁰ ELICUR, Šulamit. Midraš u-fsuko be-re’i ha-pajtanut. *Sinaj*, 1986, roč. 99, s. 99. Zdroj či původce této konvence v palestinských provinciích zůstává neznámý.

⁵⁶¹ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 141.

⁵⁶² FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 141.

⁵⁶³ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 143; BEKKUM, Wouter Jacques van (ed.). *The Qedushta ’ot of Yehuda according to Genizah Manuscripts*. 1. anglické vyd. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen 1988. 642 s. ISBN 90-9002066-7. s. 125.

⁵⁶⁴ Součástí kompozice joceru po *guf ha-jocer*, která označovala „kolo“ či „anděla“. Obsahem ofanu býval andělský námět. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 219; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 31

⁵⁶⁵ „Tvá Zahrada ořechová“ jest zosobněním Jisra’ele podle verše „אֵלֶּיָּנָה אֲנִי וְיָדָתִי“ (, Pís 6:11a), který básník propojil s biblickým úvodem verše z „וְגַל אַחֲרַי כְּלָה“ („Zahrada uzavřená *jsi*, sestro má, nevěsto“, Pís 4:12a), obvyklým pro báseň typu siluk pro jocer Pesachu. Srov. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 204-210.

⁵⁶⁶ FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi’el bar Avraham*, s. 104.

⁵⁶⁷ Biblický úvod verše z „בְּאֵרֵי לִנְי אַחֲרַי כְּלָה“ („Do zahrady své jsem přišel, sestro má, nevěsto“, Pís. 5:1).

⁵⁶⁸ *Šem pe’ula* הָיִטוּב („předmět lásky, toužení, tužba“), původem z konjugace Pi’el, bylo odvozeno paralelně k existující mišnické formě konjugace Kal הָיִטְבָּה („předmět lásky, vyznání“, *TB* tr. *Berachot* 6a). Básníkův výběr není motivován potřebou rýmu či akrostichu, závisí na středověkém básnickém vyjádření, pro něž existovala pouze paralela v básni pro azharot svátku *Šavu’ot* s incipitem מִקּוּם זֶה אֵי זֶה מִקּוּם od r. J. Barceloni. Srov. v básníkově verši „הָיִטוּבָּךְ אֶעֱיֵד בַּיּוֹם פְּעֻמִּים“ („Tvoji tužbu denně dvakrát dovědčím“, kerova pro půst Ester „נִעַזְנוּ נִרְאָה עַל־לֵה“ (verš 19). „אֲשַׁנֵּן עֲרוֹךְ בְּעַם נִוְעָז נִרְאָה עַל־לֵה“ (verš 19). JASTROW, M. *Dictionary*, s. 449. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me’udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. Svazek II. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a“M, 2006. ISBN 965-517-059-4. s. 544. BEN-JEHUDA, E. *Milon* III, s. 1508. - FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi’el bar Avraham*, s. 74, s. 82 pozn. 19, s. 104 pozn. 6.

⁵⁶⁹ Rozumí se vyznání jedinnosti sladkými slovy. Biblický verš inspiroval básníka svým obsahem, neboť pokračuje dále slovy „אֵכֶלְתִּי יַעֲרִי עַם־דְּבָשִׁי“ („...z plástve jsem jedl svůj med...“, Pís 5:1 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁷⁰ Rozumí se zájmeno v kolektivní 1. osobě singuláru v zástupnosti za lid Jisra’el na základě verše „אֲנִי וְשֵׁנָה וְלִבִּי עָר“ („Spím, ale srdce mé bdí...“, Pís 5:2a EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁷¹ Sloveso „וְיָמַן“ („určil, zvolil, vybral“) v konjugaci Pi’el pochází z mišnické hebrejštiny pod aramejským vlivem a splňuje požadavky alefbetického akrostichu. Srov. ve selicha Zevadji „צִוְרִינוּ, אָבִינוּ, אֲתָאנוּ עַל שְׁמֵךְ, אָבִינוּ“ („Připojili jsme se k Tvému jménu, náš Otče, Skálo naše“). SCHIRMANN, J. *Širim...*, s. 422. DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 45. BROWN, F. *BDB*, s. 273-274. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 404. FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi’el bar Avraham*, s. 104 pozn. 6.

⁵⁷² Rozumí se část responze pronesené při shromáždění pod horou Sinaj na základě verše „נִקְטָה וְנִשְׁמַע“ („Potom vzal knihu smlouvy a předčítal lidu.“)

‘Odstrojila jsem se’ ⁵⁷³	dím ⁵⁷⁴ ‘vykonáme’ při poslouchání ⁵⁷⁵	היווי נעשה במענים	פשוטתי
‘Můj milý’ ⁵⁷⁶	Uspořádal ⁵⁷⁷ horu <i>svými</i> šin ‘onim’ ⁵⁷⁸	טקסס הקר בשנאונים	דודי
‘Vstala jsem’ ⁵⁷⁹	oděl mne oblaků smíšením“	יעטני בסיוסוך עננים“	קמתי

Básník propojil v rámci principu *gezera šava* slovem קול („hlas“) tradiční biblický verš „אני ישנה ולבי עך קול דודי דופק פתחילי אחתי...“ („Spím, ale srdce mé bdí. Slyš, milý můj klepe: Otevři mi, sestro má...“, Pís 5:2), hlas milého s hlasem, který slyšel Moše na Sinaji v יהוה אלהינו עוד ומתנו: „Ale proč bychom teď měli zemřít? Vždyť nás tento veliký oheň pozře. Uslyšíme-li ještě dál hlas Hospodina, svého Boha, zemřeme.“, Dt 5:21) s andělským slyšením hlasu Jeho slova a plněním Jeho vůle כח עשי דברו לשמע בקול דברו: „Dobřečte Hospodinu, jeho andělé, vy silní bohatýři, kteří plníte, co řekne, vždy poslušni jeho slova!“, Ž 103:20).

Prohlásili: ‘vše, o čem Hospodin mluvil učiníme a poslechneme‘. Ex 24:7 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁷³ Biblický úvod verše z „Svlékla jsem šaty...“, Pís. 5:3a EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁷⁴ *Šem pe'ula* (prohlášení, rčení, sdělení“), původem z konjugace *Pi'el*, bylo odvozeno pro potřeby poezie ve středověku, patrně Šelomo Jehudovi ha-Bavli na základě inspirace důmyslnou hříčkou z midraše *Be-rešit raba* 20:11 o Evině přítakání hadovi v zahradě Edenské ve skladbě Avoda ve verši „odstrojila se by schválila řeč živého Živa“, v. 129). Zunz, *SP*, 1920 s. 395. Srov. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 164, pozn. 129.

⁵⁷⁵ Substantivum maskulina biblického původu „מענה“ („odpověď“, přeneseně „poslušnost“). BROWN, F. *BDB*, s. 775.

⁵⁷⁶ Biblický úvod verše z „Můj milý prostrčil otvorem ruku...“, Pís. 5:4a EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁷⁷ Sloveso טקסס („uspořádal“, ve zcela hebraizované formě טקסס) v konjugaci *Pi'el* bylo odvozeno ve středověké hebrejštině počínaje literaturou midrašim z řeckého „ταξις“ („pořádek“, hebr. טקסס, טקסס). Básník Amitaj II. bar Šefatja upřednostňoval zcela hebraizované formy slovesa i substantiva, básníci Mešulam Kalonymos, Achima'ac ben Palti'el, Leonte bar Avraham, Menachem ben Mordekaj Corizzi z Otranta volí formy podle potřeb sylabické metriky, Šelomo ha-Bavli i Jechi'el bar Avraham upřednostňovali formu bližší řeckému „ταξις“. JAHALOM, J. *Sefat ha-šir*, s. 44.

⁵⁷⁸ Rozumí se *kinuj* na bližší nespecifikované andělské bytosti (dosl. „opakování, tisíc“). Básníka inspiroval biblický verš „רבו אלהים רבתיים לפני שנתן אדני כם סיני בקדש“ („Božích vozů jsou desetitisíce, tisíce tisíců. Panovník je mezi nimi, ze Sinaje táhne do svatyně.“, Z 68:18 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Paralelním veršem může posloužit *ofan* pro 2. den svátku *Pesach* s incipitem „Uzavřená zahrada“ touží po Tom, jenž přebývá mezi anděly“, tj. „uzavřená zahrada personifikuje společenství Jisra'ele): „Můj milý“ uspořádal přede mnou po vzoru Svého kočáru“, v. 9). Dvanáctero kmenů Jisra'ele u hory Sinaj v době zjevení Šechiny kopíruje rozvržení podpěr čtyřmi bytostmi (lidskou, lví, býčí, orlí) ve vizi Ezechielově v 1. kapitole. FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 91.

⁵⁷⁹ Biblický úvod verše z „Vstala jsem...“, Pís. 5:5a EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

Rozvinul tímto svým přístupem dostupnou realizaci *gezera šava* v pasáži ve *Va-jikra raba* 1:1 bez uplatnění doprovodných termínů.

6.1.6. Hermeneutický princip *gezera šava* v aškenázském prostředí

Gezera šava se uplatňovala především v komentáři k pijutu zkoumaném E. Hollender, do něhož byly připojeny pasáže, jejichž *Sitz im Leben* náležel původně do komentáře k Tóře od El'azara ben Judy z Worms (1165-1230) inspirovaného učením Chasidej Aškenaz.⁵⁸⁰ *Mida* jest konkretizována slovy: “מכל מקום יש לפרש כל מקום, שנ'... וכך התורה” („Z každého místa v *Písmu*, na němž se objevuje slovo anděl, se může vyložit každé místo, neboť je řečeno... totéž platí o Tóře“). Výklad se přivínil volně k pijutu, aby zprostředkoval esoterní exkurs. Hollender.⁵⁸¹

6.1.7. Závěr

Sitz im Leben principu *gezera šava* v *midraš halacha* se prolíná s pozdějším sekundárním uplatněním v komentáře k Tóře v komentáři k pijutim.

Vytváří-li se pijut transformací z *midraše*, tj. „parafrázování *midraše* používáním poetického jazyka a rýmu, aby se vytvořil pijut, který je v podstatě poetickým extraktem *midraše*“, plyne z této premisy možnost především uchovat hermeneutický princip v *midrašickém* hypotextu, popřípadě jej vynechat či vlastní básnické licenci.⁵⁸²

⁵⁸⁰ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 124-125.

⁵⁸¹ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 126.

⁵⁸² Z premisy od dob L. Zunze po E. Hollender ve slovech „převodění *midraše* do pijutu“, které vykládá „...parafrázování *midraše* užitím poetického jazyka a rýmem, aby byl vytvořen pijut, který je v podstatě poetickým výběrem z *midraše*“. HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 154.

6.2. Princip binjan av

Princip „בנין אב“ (hebr. *binjan av*, „otcovská budova“) byl formulován jako v pořadí osmý princip v celku třiceti dvou hermeneutických principů.

6.2.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer* s překladem

Ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer*:

„מבנין אב כיצד. זה היסוד, כל שהוא מלמד על כל מה שאחריו, מאימתי נקרא יסוד, משיהא הוא תחלה. אמ' ר' חייא, על כל דבר ודבר הקב"ה קורא משה משה, ומשה משיב ואומ' הנני. בנין אב לכולן, ויקרא אליו אלהים מתוך הס' ויאמ' משה משה ויאמ' הנני, לפי שזה הוא תחלה. כיוצ' בד' את' אומ' והיה כי יבצע יי את כל מעשהו בהר ציון וכו'. למה, כי אמר בכח ידי עשיתי. והקב"ה מושיבו ואומ' לו, היתפאר הגרזן על החוצב בו אם יתגדל המשור על מניפו, והלא אין אתה דומה אלא לקרדום שהאומן מבקע בו והוא אינו יכול לבקע כלום מעצמו, וכמטה הזה שאם אין אדם מכה בו אינו יכול להכות הוא מעצמו. אף את כך, שאני רודה את עולמי בך ואתה מתגאה ואומ' בכוח ידי עשיתי. לפיכך לכן ישלח האדון יי צב' במשמניו רוון. אף כל מלכי אומות העולם על דבר זה הן נידונים, ומפני מה פירשו באשור בלבד, מפני שהוא בנין אב, בתחלה.“⁵⁸³

[„Z *binjan av* jak lze vyvozovat? Je to **základ**, ze kterého se poučí o všem, co po něm následuje. Od které doby je jmenován **základ**, odtud bude počátek. Pravit r. Chija, na základě všech podobných případů volá Svatý, budiž veleben, ‘Moše Moše‘ a Moše odpovídá a praví: ‘Zde jsem já.’ Z *binjan av* pro všechny: ‘Bůh na něj zavolal zprostředkovaně keře a pravil, ‘Moše Moše‘, a pravil: ‘Zde jsem já.’⁵⁸⁴ Protože je to počátek. Jako totéž ve stejné kategorii se říká: ‘Proto se stalo, když Pán dokončil celé dílo na hoře Cijon...’⁵⁸⁵ Proč? „Jelikož pravil: ‘Silou mé paže jsem učinil...’“⁵⁸⁶ A Svatý,

⁵⁸³ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, 19-20.

⁵⁸⁴ Citát byl převzán z pasáže „והנה פי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני:“ („Hospodin viděl, že odbočuje, aby se podíval. **I zavolal na něho Bůh zprostředkovaně keře: ‘Mojžíši, Mojžíši!’ Odpověděl: ‘Tu jsem.’**“ Ex 3:4 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁵⁸⁵ Citát byl převzán z pasáže „והנה פייבצע אדני אהרץ-מעשהו בהר ציון...“ („Až Panovník přivede ke konci celé své dílo na hoře Sijónu...“ Iz 10:12a EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) Op. cit.

budiž veleben, jej usadí a praví mu: ‘Má se vychloubat sekera před tím, který jí seká. Má se pila chválit před tím, který ji třímá.’⁵⁸⁷ Jistě se podobá pouze ostré sekeře, již umělec tesá a on nemůže nic sám o sobě *bez ní* otesat, i té holi, pokud jí člověk neuštědří těžce ránu, nemůže *ránu bez ní* sám od sebe zasadit. Totéž takto, že podrobují můj svět tebou, a stalo se, že se vychloubá a praví: ‘Učinil jsem silou mojí paže’. Pročež ‘proto pošle Pán, Hospodin zástupů na své vypasence úbytě...’⁵⁸⁸ Také všichni králové národů světa nad touto věcí, vskutku ano vynáší ortel, a proč vykládali pouze o Asýrii, protože je to *binjan av*. Na počátku.“]

6.2.2. Definice termínu *binjan av*

Přístupme nejprve k vymezení sémantického aspektu sousloví “בְּנֵי אָב”, Podle M. Jastrowa označuje v doslovném významu „otcovskou budovu“, z čehož vyvozuje význam „standartního principu“.⁵⁸⁹ Podle W. Bachera se jeví vhodnější „Gründung einer Familie“ („založení rodiny“).⁵⁹⁰ D. I. Brewer zdůraznil, že tento princip je „later development of Gezerah Shavah II“ („pozdější vývoj *gezera šava*“).⁵⁹¹ Popsal proces vytvoření *binjan av* prostřednictvím složení dvou protiv (tzv. כַּחַשׁ „protiklad“), které usmiřuje srovnání s „כתוב שלישי“, „třetím biblickým textem“.⁵⁹²

S. Liebermann se zaměřil hlouběji na vznik – tedy budování „otcovské budovy“. Myšlenkový postup, kterým vzniká *binjan av* shrnul frází „comparison with the equal“ („srovnání s rovným“, či

⁵⁸⁶ “כִּי אָמַר בְּכַח יָדִי עָשִׂיתִי...” („neboť řekl: ‘Vykonal jsem to silou své ruky...‘“, Iz 10:13a EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) Op. cit.

⁵⁸⁷ “הֲיִחָפֵּאֵר הַנְּרִיזֵן עַל הַדָּבָר בּוֹ אִם יִחְתַּמֵּל הַמַּשׂוֹר עַל-מִנְיָפוֹ...” („Což se smí sekera holedbat nad toho, kdo jí seká? A pila povyšovat se nad toho, kdo jí řeže?...“, Iz 10:15) BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) Op. cit.

⁵⁸⁸ “לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱלֹהִים יְהוָה צְבָאוֹת בְּמִשְׁמָנֵי הַזָּן וַתַּחַת כַּבְדּוֹ יִקַּר וְיִקַּד פִּיקוּד אִשׁ:” („Proto pošle Pán, Hospodin zástupů, na *asyrské* vypasence úbytě a pod *asyrskou* slávou to zapraská praskotem ohně.“, Iz 10:16 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) Op. cit.

⁵⁸⁹ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 171.

⁵⁹⁰ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 9.

⁵⁹¹ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 19.

⁵⁹² BREWER, D. I. Op. cit., s. 19. D. I. Brewer konkretizuje souvislost propojením se 4. Hilelovým principem, který řeší protiklad „by means of a clause which is outside Scripture“ („prostřednictvím věty, která je z vnějšku Písma“). Ovšem propojuje princip i se třináctým principem rabiho Jišma'ele tím, že „utilises a clause which is contained in a third text“ („použije větu, která je obsažena ve třetím textu“).

„ekvivalentním“).⁵⁹³ Ačkoliv tento komparační postup stojí u zrodu následných hermeneutických principů, je zřejmé, že v případě *binjan av* přinesl odlišný výsledek.

V českém prostředí přinesl B. Nosek výklad tohoto pojmu: „‘sestav, vytvoř, vybuduj‘ z biblických pasáží“,⁵⁹⁴ který analytickým způsobem popisuje uplatnění hermeneutického principu. Způsob aplikace principu lze shrnout dle B. Noska postupem: „...jedno téma nebo abstrakce založená na společných vlastnostech sdílených jedním nebo více tématy, jsou stanoveny jako prototyp (*binjan av* či *av binjan*), z něhož čerpáme poučení o významu nějakého termínu v Tóře nebo o aplikaci halachy na jiná srovnatelná témata.“⁵⁹⁵ Takový postup se zakládá na klasifikaci tzv. „גְזֵרָה שְׁוֵהָ“ (*gezera šava* „sobě rovná kategorie“), jak ji popsal M. Jastrow.⁵⁹⁶ V seznamu třinácti *midot*, asociovaných se jménem r. Jišma'ela, M. Krupp prosazuje překlad sousloví *binjan av* („skupinové rozhodnutí“) pro dvojici hermeneutických principů.⁵⁹⁷

6.2.3. Paralelní vyjádření hermeneutického principu

Podle počtu biblických textů, na kterých je budován precedens, princip získává podobu „אָב מִבְּנֵי אֶחָד...“, (...*binjan av mi-katuv echad*, „...‘sestav, vytvoř, vybuduj‘ z jedné biblické pasáže“).⁵⁹⁸ Pokud bylo založení prototypu rozšířeno na dva biblické texty, provedení principu

⁵⁹³ LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 58-59.

⁵⁹⁴ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 248. B. Nosek reflektuje vliv řeckého termínu „ἡ σύγκρισις“ (ve smyslu „rozhodnutí“), paralelního k hebrejskému termínu „מִשְׁפָּט“ (*mišpat*, ve smyslu „rozhodnutí, nařízení, dekret“) v Písmu a halachické literatuře. – Viz k řeckému termínu přináší kromě zmíněného ekvivalentu Liddell a Scott smysl „seskupení, spojování“, „srovnání“ a „interpretace“ (př. snu). Sloveso „συγκρίειν“ („seskupit“, „spojit“, „srovnat“, „změřit, ohodnotit“, „vyložit“, „nařídit“, „rozhodnout“). LIDELL, Henry George – SCOTT, Robert, *A Greek-English Lexicon*. 10. anglické vyd. New York - Oxford : Oxford University Press, 1996. xlv, 2042, xxxi, 320 s. ISBN 0-19-864226-1. s. 1667.

⁵⁹⁵ Termín „prototyp“ je založen na definici Y. Franka, která byla citována podle textového znění u B. Noska. NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 251.

⁵⁹⁶ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 232.

⁵⁹⁷ KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 104-105. M. Krupp překládá třetí hermeneutický princip „אָב מִבְּנֵי אֶחָד...“, (*binjan av mi-katuv achad*, „Gruppenentscheidung aufgrund einer Bibelstelle“, „skupinové rozhodnutí na základě jednoho biblického místa“) Připomíná, že „nachází-li se vícekrát formulace v Bibli, může se z jednoho odečíst obecný smysl, který se objasní jedním z biblických míst. Toto biblické místo je poté vůdčím místem pro ostatní místa“. Hebrejské znění principu citováno podle znění v *Machzor benej Roma* I, fol. 11.

⁵⁹⁸ *Machzor benej Roma* I, fol. 17r.

získalo podobu “בִּנְיָן אָב מִשְׁנֵי כְּתוּבִים”⁵⁹⁹ (...*binjan av mi-snej ktuvim*, „...‘sestav, vytvoř, vybuduj‘ ze dvou biblických pasáží“).⁶⁰⁰

V midrašickém kontextu se záhy vyvinul dle A. Mirského dvojitý způsob uvedení látky podle tohoto hermeneutického principu, nejprve prostřednictvím úvodní „dlouhé“ formulace “... מָה מָצִינוּ בְּ... אָף ...” (*ma maci’nu be ... af...*, „co jsme našli v... také...“),⁶⁰¹ či s „krátkým“ uvedením “... אָף ... מָה ...” (*ma ... af, „co... také“*).⁶⁰² A. Mirsky také podtrhl význam tohoto hermeneutického principu jako principu, který „se podobá otcí, který zplodí mnohé syny“. Tento způsob realizace principu *binjan av* si získal přednost nejen v literatuře *midrašim* ale i v básnickém zpracování.

Nověji se podle hodnocení J. Frankela princip *binjan av* kromě ztotožnění se strukturou *ma maci’nu* nacházel v halachickém midraši také v propojení s termínem “יְסוּד” (*jesod*, dosl. „základ“, tj. „na kterém byla vybudována celá stavba“).⁶⁰³ Tento badatel našel původ takového ztotožnění právě v „midraši halachy“.⁶⁰⁴

6.2.4. Způsob aplikace a charakter hermeneutického principu *binjan av* v literatuře *midrašim*

Halachické zaměření uplatnění principu *binjan av* pozbývá při využití v agadickém textu didaktický rozměr,⁶⁰⁵ naopak získává pozici „přirovnání“ dle A. Mirského, nadto i charakter „ideje a emoce“.⁶⁰⁶ Aby ilustroval

⁵⁹⁹ Text principu uveden podle *Machzor benej Roma* I, fol. 17r.

⁶⁰⁰ NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 252-253.

⁶⁰¹ K verši “וְהִקְרִיבוּ הַכֹּהֵן אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וּמִלֵּק אֶחָדָאֵשׁוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ:” („Kněz přinese ptáče k oltáři, nehtem mu natrhne hlavu a na oltáři obrátí v obětní dým; jeho krev nechá vykapat na stěnu oltáře.“, Lev 1:15 EP) se uvádí v halachickém midraši *Sifra* v pasáži:

“מָה מָצִינוּ בְּהִקְטַרְתָּ הָרֹאשׁ לַעֲצָמוֹ וְהַגּוֹף לַעֲצָמוֹ, אָף מְלִיקָה הָרֹאשׁ לַעֲצָמוֹ וְהַגּוֹף לַעֲצָמוֹ” („Co jsme našli při ‘obrácení oběti v dým, hlavu‘ samotnou a tělo samotné, také při ‘odříznutí je hlava‘ samotná a tělo samotné, midraš *Sifra Va-jikra* 7:7, edice Weiss, Vilna 1862). BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks; Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz také NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 251-252.

⁶⁰² MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 11. A. Mirsky určil jako první užití této zkrácené fomule pasáž gemary “מָה מָצִינוּ בְּהִקְטַרְתָּ הָרֹאשׁ לַעֲצָמוֹ וְהַגּוֹף לַעֲצָמוֹ, אָף מְלִיקָה - הָרֹאשׁ לַעֲצָמוֹ וְהַגּוֹף לַעֲצָמוֹ” (*TB* tr. *Chulin* 21b, edice Vilna). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁰³ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 11.

⁶⁰⁴ FRANKEL, J. *Darchej ha-agada* II, s. 501.

⁶⁰⁵ V halachickém midraši podle slov A. Mirského „přichází, aby poučilo“, MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 11.

⁶⁰⁶ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 30.

rozmanitost vývoje struktury, zdůraznil pasáž z midraše *Be-rešit raba* 40:16, v níž se „krátké“ uvedení “ ... אף מָה “ (*ma ... af*, „co.... také“) střídá s uvedením “ ... כִּךְ וְיָמָה “ (*u-ma ... kach*, „a jak.... tak“):

„Umístím Tvé potomstvo jako זרעך כעפר הארץ,
prach na zemi“ (Gn 13:16)

jak prach země od konce světa מָה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו
k druhému

tak tví synové budou od konce אף בניך מסוף העולם ועד סופו
světa ke druhému

a jak prach země je žehnán pouze וְיָמָה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים
vodou

tak tví synové jsou žehnáni pouze אף בניך אין מתברכין אלא בזכות תורה שמשולה במים
zásluhou Tory, která je přirovnána
k vodě

a jak prach země vyčerpá kovové וְיָמָה עפר הארץ מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם
náčiní ale přetrvá navěky

tak Jisra'el přetrvá ale národy světa כִּךְ יִשְׂרָאֵל קיימים ואומות העולם בטלים“⁶⁰⁷
zaniknou“

V pasáži vyniká po obsahové stránce podstatný rys uplatnění hermeneutického principu, který přináší prostřednictvím „sestavení“ a „vybudování prototypu“ z výpovědí biblických přirovnání, jak přinesl ve výkladu tohoto principu B. Nosek.⁶⁰⁸

V celkovém vyznění výsledku tohoto vybudovaného prototypu dominuje idea naděje. Generalizovaně řečeno: bude-li prach věčný, i Jisra'el, který je přirovnáván k prachu zůstane věčný. J. Neusner zdůrazňuje, že pasáž se nezaměřuje na „znamení toho, že Jisra'el bude početný, ale že Jisra'el přežije vládu národů světa“. Jmenovaný badatel také zdůrazňuje bohatství „metafory ‚prach země‘“, která byla pronesena „k patriarchovi, znovu předcházející Jisra'elův život“.⁶⁰⁹ Emoci naděje budou

⁶⁰⁷ Text citován dle edice midraše *Be-rešit raba* 40:16 (Theodor–Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁰⁸ Viz dříve v 6.2.2.

⁶⁰⁹ NEUSNER, Jacob. *Genesis and Judaism : The Perspective of Genesis Rabbah An Analytical Anthology*. 1. anglické vydání. Atlanta Georgia: Scholars Press, 1985. xiv, 208 s. Edice Brown Judaic Studies no. 108. ISBN 0891309403. s. 86.

podle mého názoru dále charakteristicky odrážet i středověké hebrejské verše, které rozvíjí tento hermeneutický princip.

Z hlediska formy pasáže se setkáváme s preferencí rýmu „identického“ i „homonymního“.⁶¹⁰ A. Mirsky hodnotil užití „rýmu“ i „opření o biblické verše“ jako „znaky starodávnosti formy“.⁶¹¹ Domnívám se také, že se v této pasáži projevuje náznak blízkosti tohoto hermeneutického principu s principem *mašal* v pasáži “בזכות תורה שמשולה במים,, (bi-zchut Tora še-mešula be-majim, „zásluhou Tory, která je přirovnána k vodě“). V literatuře *midrašim* se projevuje častěji explicitní aluze na techniku *mašal*.⁶¹²

Domnívám se, že lze zhodnotit tendenci v literatuře *midrašim* jako zúžení principu *binjan av* na typ *jesod* („základ“), z níž roste stavba.

6.2.5. Hermeneutický princip *binjan av* podle pajtanského přepracování v palestinském klasickém hebrejském básnictví

Uspořádání látky podle hermeneutického principu v midrašickém podání “...ומה....ךך...” se dále vyvíjelo v pajtanske tvorbě. A. Mirsky pojednal také „téma přirovnání mezi vysokými a nízkými“, přirovnání mezi světem nebes, andělů a mezi světem lidí, životem Jisra'ele ve vyhnanství. Objevil původní textovou verzi již v agadickém midraši *Šemot raba* 33:4, která se profilovala rozčleněním textu mezi “למעלה,, („výše“) a “למטה,, („níže“):⁶¹³

למעלה בהיכל קדשו ה', למטה היכל ה',

למעלה מלכי צבאות ידודון ידודון, למטה יצאו כל צבאות ה' ...⁶¹⁴

⁶¹⁰ ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 85.

⁶¹¹ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 16.

⁶¹² Např. v midraši *Šir ha-širim raba* 1:3 k Pís 1:2 zaznělo v úvodu k výčtu podle hermeneutického principu *binjan av* “...נמשלו דברי תורה במים...”, (*nimšalu divrej Tora be-majim*, „...slova Tory byla přirovnávána k vodě...“, edice Vilna 1878), dále v midraši *Šemot raba* 35:6 “...איר אבין משל למלך...”, (*Amar rabi Avin mašal le-melech*, „...Pravil rabi Avin: ‚[Je to] přirovnání ke králi...““, edice Vilna 1878). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶¹³ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 12.

⁶¹⁴ Text citován podle midraše *Šemot raba* 33:4 (edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

jak jsi vysvobodil	nuzné z domu otroctví	slitovný z rukou jejich zotročovatelů	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	ponořené v propasti [<i>mezi</i>] mosty	tvé vzácné [<i>poselstvo</i>] s nimi sestupuje	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	vinici ⁶¹⁷ zakořeněnou jsi zachránil	dal jsi jí, znamenité vypučet a zachránil	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	řečí ‘jsem vyvedl vás’	řečené jsem vás vyvedl	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	jež obestírají oltář	proutím obtížené v obklíčení oltáře	tak zachraň, prosím.“

Básník zarámoval strukturu básně do charakteristického rámce pro svátek *Sukot*, mezi prosby “*כִּי הוֹשַׁע נָפְלִים* „ („jak jsi vysvobodil“)⁶¹⁸ a dozvuk “:אֲנִי כִּי הוֹשַׁע נָפְלִים „ („tak zachraň, prosím“). Třetím stěžejním prvkem proměny podle představ El’azara bi-rabi Kalira se stala změna adverbia mišnického původu “*כִּי* „ („tak“)⁶¹⁹ zpět na znění, které bývalo charakteristické pro biblickou post-exilní hebrejštinu “*כִּי* „ („tak).⁶²⁰ Kalirovo uspořádání pozměnilo midrašický typ *jesod* na formu “...כִּי... (מִן) „. Touto lingvistickou preferencí posunul důraz tohoto hermeneutického principu ke komparaci, Liebermannovým pojetím i pojetím B. Noska.⁶²¹ Osobně v tomto případě vytvořil dominantní prvek v uspořádání *pijutim* pro svátek *Sukot* typu *hoša’na* ve stylu prosby.

⁶¹⁷ Básník přináší *kinuj* na Jisra’el “...כִּי הוֹשַׁע נָפְלִים „ („Vinice, kterou jsi zasadil svou pravicí...“, Ž 80:16 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶¹⁸ Srovnejme volbu redukováného *כִּי הוֹשַׁע נָפְלִים* (pro spojku „když“ v rejstříku básnického vyjádření i naznačení přirovnávaného či využití “*כִּי*“ u El’azara bi-rabi Kalir, rav Sa’adji ga’on, Menachema bar Machir. MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 31.

⁶¹⁹ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 637.

⁶²⁰ BROWN, F. *BDB*, s. 485.

⁶²¹ Viz dříve kap. 6.2.2.

6.2.6. Hermeneutický princip *binjan av* v regiónech Apeninského poloostrova

Kalirův vzor byl tradován v básních přijatých do *Machzor benej Roma*,⁶²² avšak kromě struktury „כִּן הוֹשַׁע נָא... כִּן הוֹשַׁע נָא,, („Jak jsi vysvobodil... tak zachraň, prosím“), anonymní básnická tvorba příslušná k římskému ritu neimitovala překvapivě v ostatních součástech verše charakter Kalirské zpracování *binjanu av*. Pro příklad uveďme anonymní verše, v nichž se princip *binjan av* stal spíše literární technikou, která vytváří ekvivalent paralelismu či přirovnání:⁶²³

:כִּן הוֹשַׁע נָא:	אֱדוּנֵי הָאֱדוּנִים	לְמַעַן	הוֹשַׁעֲנָא	אֵל דִּי הָאֵל דִּים	כִּן הוֹשַׁעֲנָא
:כִּן הוֹשַׁע נָא:	צוּר עוֹלָמִים	לְמַעַן	הוֹשַׁעֲנָא	אֵל דִּים חַיִּים	כִּן הוֹשַׁעֲנָא
:כִּן הוֹשַׁע נָא:	אֵל דִּי תַחְתּוּנִים	לְמַעַן	הוֹשַׁעֲנָא	אֵל דִּי עֲלִיוֹנִים	כִּן הוֹשַׁעֲנָא
:כִּן הוֹשַׁע נָא:	מוֹשֵׁל בְּכָל יְצוּרִים	לְמַעַן	הוֹשַׁעֲנָא	מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִים	כִּן הוֹשַׁעֲנָא
“Jak jsi vysvobodil	Bože bohů	tak zachraň, prosím	kvůli Tobě	Pane pánů	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	Bože živých	tak zachraň, prosím	kvůli Tobě	Skálo všehomíra	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	Pane nejvyšších	tak zachraň, prosím	kvůli Tobě	Pane spodních	tak zachraň, prosím
jak jsi vysvobodil	Králi králů králů	tak zachraň, prosím	kvůli tobě	Vládci všech stvořených	Tak zachraň, prosím.“

V díle Amitaje II. bar Šefatja z Oria, jak se domnívám, lze naléztí náznak užití *jesod*, které se aplikuje především v obsahové symetrii horních a i dolních ekvivalentů ve vesmíru. Činí tak v básni na téma andělských stvoření *ofan* „אַשְׁנַבֵּי שְׁהַקִּים,, („Zastřeni závoji oblaků“):⁶²⁴

„Mocný metatron, kníže jenž obrací tělo [své] שׁר הַנְּהַפֵּךְ לְאִשׁ מִבְּשָׂר,,
v žár

⁶²² Text podle znění v *Machzor benej Roma*, II, fol. 355b.

⁶²³ Např. v midraši *Va-jikra raba* 30:12. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶²⁴ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 113-115.

učí děti z Uru ctností ⁶²⁵ byl předán	מְלַמֵּד מוֹטָר לְיַלְדֵי אוּר נְמוֹטָר
Svatý, svatý, svatý, Hospodine zástupů.	קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת
Sličnost knížete Tory, jenž se chopí hrstí ⁶²⁶	שִׁפְיָהָ שֶׁר הַתּוֹרָה הַחֹפֵן אֵשׁ שֶׁחִוְרָה
ohně černého	
diadém připojil k písmenům Tory ⁶²⁷	לְקִשׁוֹר עֲטֻרָה לְאוֹתֵי תּוֹרָה
Svatý, svatý, svatý, Hospodine zástupů.	קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת
Jménem základu je zván spravedlivý	סוֹד עוֹלָמוֹ הַנִּקְרָא צְדִיק שְׁמוֹ
výrokem svým když rozvažuje, svůj svět	בְּהִגְיוֹן נֶאֱמָר הוּא הַמְרַעֵשׂ עוֹלָמוֹ
rozruší	
Svatý, svatý, svatý, Hospodine zástupů.“	קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת“

Amitaj II. z Oria spojuje horní i dolní bytosti do dvojverší vnitřním rýmem. Metatron, který se stále obživuje, a proto zůstává nevinným dítětem si v lidském světě nachází svůj protějšek v dětech, které přijímají tradici. J. David identifikoval zmíněné potomstvo s „dětmi Avrahama“, který byl přestěhován do „chaldejského Uru“. ⁶²⁸ V následné sloce se Amitaj II. z Oria zaměřil na kontrast darování Tory na Sinaji v ohni a žáru černého písma i na agadu podle *TB tr. Menachot 29b*, podle níž Moše „nalezl *Svatého, budiž veleben*, an sedí a připojuje koruny k písmenům“. ⁶²⁹ Není zcela jednoznačné, zda, jak se domnívá J. David, „spravedlivý“ z následné sloky skutečně má být andělem. Jeví se mi, že vzhledem k rozrušení světa bezbožníkem, ⁶³⁰ spravedlivý by mohl být spíše lidskou osobou.

Domnívá se tedy, že tvorba Apeninského poloostrova rozdělila aplikaci principu do dvou způsobů: do literární techniky blízké poetickému paralelismu. Druhý způsob se zaměřil na symetrii dějů, jejichž protagonisty byly horní bytosti v komparaci se spodním světem. Patronát

⁶²⁵ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 745.

⁶²⁶ JASTROW, M. Op. cit., s. 492. Mišnické sloveso odvozené ze substantiva חֹפֵן v konjugaci *Kal* „vzít, uchopit hrst“. Jastrow uvádí příklad v kontextu kněžské bohoslužby, při níž kněz uchopí kadidlo oběma dlaněmi (M. tr. *Joma 5:1*, citováno dle hesla M. Jastrowa).

⁶²⁷ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 114, pozn. 11.

⁶²⁸ DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 114, pozn. 7.

⁶²⁹ Citováno dle znění „... בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתריו לאותיות...“ (*TB tr. Menachot 29b*, edice Vilna). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶³⁰ Blíže také popis chování bezbožného v komentáři r. Davida Kimchi k Ž 29:11. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

andělských bytostí i jejich zodpovědnost vztáhl Amitaj II. bar Šefatja ke specifickým oblastem - charakteru dětského věku, psaní Tory a vztah spravedlivého k základu světa.

6.2.7. Hermeneutický princip *binjan av* v aškenázském prostředí

Provedení zkoumaného hermeneutického principu v kalirském stylu představovalo v aškenázském prostředí ctěnou předlohu. Podnítila následovníky v aškenázské tvorbě, například v díle básníka Menachema ben Machira z Regensburgu (žil v 11. století o. l.),⁶³¹ v básni typu *hoša'na* pro šabatový *seder hoša'not* o svátku *Sukot*:⁶³²

בְּשַׁבַּת ק' דָּשׁ הַמְצַאֲתוֹ כִּי פָר וַחֲנִינָה	אָדָם יָצִיר כַּפִּיךָ לְגוֹנָה	כְּהוֹשַׁעַתָּ	בְּהוֹשַׁעַתָּ
דָּעָה כְּוָנוֹ לְבוֹר שְׁבִיעֵי לֵב כֶּשׁ	גוֹי מְצִיָּן מְקוּיִם ח' כֶּשׁ	כְּהוֹשַׁעַתָּ	כְּהוֹשַׁעַתָּ
וְח' ק' שְׁמֵתָ בְּמִרְהָ עַל מֵי מְנוּחֹת	הָעַם נִהְיֶה כַּצֶּאֱן לְהַנְחֹת	כְּהוֹשַׁעַתָּ	כְּהוֹשַׁעַתָּ
חֲכָמוֹ וְלִקְטוּ בְּשִׁשִּׁי לְחֵם מִשְׁנָה	זְבוּדִיךָ בְּמִדְבַר סִין בְּמַחֲנֶה	כְּהוֹשַׁעַתָּ	כְּהוֹשַׁעַתָּ
“Jak jsi vysvobodil	člověka ‘stvoření tvých dlaní‘ ⁶³³ bys jej chránil	<i>Tak</i> o svatém šabatu jsi proň našel usmíření ⁶³⁴ a smilování	Tak zachraň, prosím
Jak jsi vysvobodil	národ zvláštní z pout ke svobodě	<i>Tak</i> mysl napřeli k odpočínutí sedmého [<i>dne</i>]	Tak zachraň, prosím
Jak jsi vysvobodil	‘lid jsi vedl‘ [Iz 63:14] jako ovci k odpočínutí	při hořkosti jsi ‘udělil nařízení‘ [<i>sladkým</i>] vodám spočínutí [Ex	Tak zachraň, prosím

⁶³¹ FRAENKEL, J. FRAENKEL, A. *Tefila u-fijut*, s. 70.

⁶³² DAVIDSON, I. *Thesaurus* II, s. 466, č. 109. Rozšířená *chatima* אמן חזק לעד מניחם ברבי מכיר חזק לעד אמן. Rozšířená *chatima* naznačuje vliv Apeninského poloostrova, př. Šelomo Jehuda ha-Bavli. FRAENKEL, J. (ed.) *Sukot*, s. 186-187.

⁶³³ Básník zpracoval látku z midraše *Psikta rabati* “...ראשון יציר כפיך...”, (*...první člověk, stvoření Tvých dlaní...*), *Psikta rabati* 40, *Ba-chodeš ha-švi'i*, edice Iš Šalom, Wien 1880). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Menachem ben Machir popsal v tomto verši vyhnání ze zahrady Edenu, které se neodehrálo jako trest, ale interpretuje je jako čin k ochraně člověka. Tak i kontext oddílu z *Psikta rabati* se zaměřuje na Boží atributy milosrdenství. Sloveso “לְגוֹנָה” „představuje tvořivou narážku na “גן עדן” („zahradu Eden“).

⁶³⁴ Básník adaptoval látku: „Svatý, budiž veleben držel šabat na výšinách“ jako vzor pro člověka, kterého zachování šabatu chránilo „před zlým“.

V pasáži “הקב"ה שמר את (השבת) [שבת ראשון] בעליונים... יום השבת משמרו מכל רע...” (Midraš Tehilim 92:6, edice Buber, Vilna 1891). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

15:25]

Jak jsi v poušti egyptské Tvými dary Zmoudřeli i 'sbírali tak zachraň,
vysvobodil [Jisra'elovu] ležení [dne] šestého dvojí prosím.“
chléb⁶³⁵

6.2.8. Závěr

Hermeneutický princip *binjan av* se podle rejstříku midrašických vzorů, rozvíjel v klasickém palestinském básnictví u Janaje a El'azara bi-rabi Kalira. Midrašický důraz na symetrii se přirozeně promítal do tvorby homonymního či identického rýmu již v midrašické literatuře, a tím spíše byl v případě tohoto hermeneutického principu přitažlivou inspirací pro *pajtanim*. Aplikace principu záhy vedla v pajtanské tvorbě k přiblížení k **přirovnání** (tzv. *mašal*). V tvorbě Apeninského poloostrova, kterou bychom mohli identifikovat, se tato forma uplatňovala sporadicky. v daném žánru nezaznamenala zjevný rozvoj, spíše docházelo k recepci bohaté anonymní či Kalirovy tvorby a jejímu předání dále. Jelikož El'azar bi-rabi Kalir i anonymní tvůrci využívali značnou měrou tohoto principu v prosbách pro svátek *Sukot*. Volba termínů *le-ma'alan* a *le-matan* již v midrašickém podání vedla *pajtanim* k využití principu pro výstavbu *ofanim*, v nichž bylo možné srovnávat nebeský a pozemský svět, vymezit sféru vlivu horního světa vůči dolnímu. Takovou tendenci jsem identifikovala u apulijského Amitaje II. bar Šefatji. Využití rámce svátku *Sukot* i uspořádání *hoša 'not* se promítlo do tvorby sefardské u Šeloma ibn Avitura a Jicchaka ibn Ghiata i aškenázské tvorby, například u básníka Menachema ben Machir z Regensburgu. Nezbyvá, než žetel anonymnosti mnoha těchto skladeb v aškenázských machzorim.

⁶³⁵ Básník činí narážku na dvojí chléb: darované nařízení šabatu i dar many podle biblického hypotextu "... ביום הששי לקחו להם מן השנה...,, (,,...šestého dne nasbírali toho chleba dvakrát tolik...“, Ex 16:22 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

6.3. Princip mašal

Hermeneutický princip *mašal* byl formulován jako v pořadí dvacátý šestý princip v celku třiceti dvou hermeneutických principů.⁶³⁶

6.3.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer* s překladem

Ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer*:

“ממשל חוץ משלשה דברים שהיה רבי ישמעאל דורש במקום משל, והלכה כמותו בשנים. ‘אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו. ‘ על בריו. שאם אתה אומר על מִקְלוֹ, עדיין חולה הוא, אלא מלמד שקרא הכתי גופו כנשען על מקלו. [כיוצא בו], ‘אם זרחה השמש עליו דמים לו. ‘ וכי עליו לבדו זורחת, והלא בכל העולם היא זורחת. אלא מה השמש שלום לעולם אף ההורג זה, אם יודע שלא בא על עסקי נפשות אלא שלום היה לו עם בעל הבית, יהא חייב בעל הבית בדמיו. באלו ההלכה כירי ישמעאל.⁶³⁷”

„Z *mašal*, kromě tří věcí, které vykládal rabi Jišma'el na tom místě [prostřednictvím] *mašal*,⁶³⁸ halacha byla podle něj po roky. ‘a když zase vstane a může vycházet o holi‘ (Ex 21:19a). [Vykládal] o jeho zdraví. Jestliže se praví o holi, je stále nemocen. Ale poučí, že se stalo, jak psáno ‘jeho tělo jako opřené o hůl‘. [Podobně tomu], ‘jestliže se to stane po východu slunce, bude na něm lpět jeho prolitá krev.‘ (Ex 22:2a) A když vzejde nad ním samotným, což nevzchází na celém světě? Ale jak Slunce pokoj světu přináší, tak také tento vražedník, ví-li, že nepřichází pro újmu duší, ale má-li pokoj s pánem domu, bude pán domu vinen jeho prolitou krví.⁶³⁹ V těchto případech je halacha podle r. Jišma'ela.“⁶⁴⁰

⁶³⁶ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 36.

⁶³⁷ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 36.

⁶³⁸ Paralelní pasáž se nachází v *Ocar ha-midrašim*, rovněž jménem r. Jišma'ela (ben Eliši): „...וכן אתה מוצא בנביאים וכתובים שדברו משלים במה דברים אמורים בדברי קבלה אבל בדברי תורה ומצוה אי אתה יכול לדורשן בלשון משל חוץ משלשה דברים [שהיה] ר' ישמעאל דורשן בלשון משל...“ („a tak nacházíš v prorocích a spisech, že vyslovili přirovnání k tomu, jak jsou výroky řečeny slovy tradice, ale slova Tory a příkázání nemůžeš vykládat jazykem obrazným kromě tří výroků, které r. Jišma'el vykládal jazykem obrazným...“), *Ocar ha-midrašim, lamed bet midot be-agada*, s. 269, edice Eisenstein, New York 1915). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶³⁹ Dále Nu 21:19 podle halachického midraše *Sifre* k Numeri 82 (edice Horowitz, Jerušalajim 1966). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁴⁰ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 36.

6.3.2. Definice termínu *mašal*

Termín „משל“, („příslaví, podobenství“)⁶⁴¹ býval primárně využit již v TaNaChu pro označení „příslaví... lidové bystrosti... básní ... vět etické moudrosti“,⁶⁴² rovněž i „prorocké obrazné řeči“. ⁶⁴³ F. Brown přiřazuje uvedené substantivum k משל (,,vypodobnit, být jako“), nikoliv k משל (,,vládnout“).⁶⁴⁴ V tana‘itské literatuře byl posléze oblíben, podle ohledání W. Bacher, ⁶⁴⁵ v halachických *midrašim* pro účely výkladu Písma a odvozován z úvodních formulací charakteru „elipsy“ (tj. okleštěného opakování textu po vypuštění součástí výpovědi) pouze třikrát v rámci Tory.⁶⁴⁶

S. Liebermann doplňuje k interpretaci termínem „podobenství“ také význam „alegorie“ či „symbol“. ⁶⁴⁷ Zdůraznil rovněž, že tento princip přináší „velmi často ...bezpochyby jediné správné vysvětlení textu“ v midraši.⁶⁴⁸

D. I. Brewer, který se koncentroval především na vyhledání kořenů hermeneutických principů před rokem 70 o. l., rozšiřuje z této pozice výzkumu chápání tohoto principu jako „širokého uplatnění přirovnání od metafory po složité podobenství“, v němž je pasáž z Písma rozvíjena vnějším příběhem nebo analogií.⁶⁴⁹ D. I. Brewer přijal Lauterbachovu klasifikaci, která rozdělila princip *mašal* na „mašal“ a „alegorii“. První podskupinu vysvětlil jako „palestinskou alegorii“, druhou jako „filónskou

⁶⁴¹ BROWN, F. *BDB*, s. 605.

⁶⁴² BROWN, F. *BDB*, s. 605. – Ze zmíněného substantiva bylo odvozeno sloveso משל k označení „užít přísloví, hovořit v podobenstvích, verších poezie“

⁶⁴³ Princip lze nalézt kromě výše uvedených míst z Tory v *Mišnat rabi Eli'ezer* také při interpretaci podobenství Jotama na hoře Gerizim v Sd 9:8nn o pomazání olivového stromu za krále nad stromy a krále Jeho'aše v 2 Kr 14:9. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Také viz BROWN, F. *BDB*, s. 605.

⁶⁴⁴ BROWN, F. *BDB*, s. 605.

⁶⁴⁵ Viz BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 122.

⁶⁴⁶ Viz 6.3.1. – Viz rovněž W. Bacher. In BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 122. BACHER, Wilhelm. *Die Agada der Tannaiten : Von Hillel bis Akiba (Von 30 vor bis 135 nach der gew. Zietrechnung)*. 2. německé vyd. Svazek I. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1903. 496 s. s. 248.

⁶⁴⁷ Viz LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 68.

⁶⁴⁸ Stejnou měrou, jako S. Lieberman reflektuje použití *mašal* jako jediný správný výklad vybraných textů, tak také stejný autor činí výtku, že využití *mašal* ve smyslu „alegorie“ není nápomocno při nalezení „skutečného významu textu.“ In LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 68.

⁶⁴⁹ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 20, 231.

alegorii“. V této klasifikaci se projevuje poměrně raná taxonomie, kterou by si přáli nalézt badatelé i v případě jiných hermeneutických principů.⁶⁵⁰

Poměrně zajímavou se mi jeví otázka vymezení takto široce vymezeného principu. Jako „obrazné vysvětlení“ byl princip uplatněn jménem r. Jišma‘ela ben Eliši pouze třikrát pro interpretaci Tóry, a její legislativní látky, jak uvedl W. Bacher.⁶⁵¹ Signifikantní se, myslím, jeví skutečnost, že v textu o principu *mašal* absentuje narážka na knihy prorocké, či spisy, v kontextu interpretace Tóry mohu charakterizovat užití principu jako aplikaci konvenčního přirovnání, které umožňuje odhalit *pšat*, což bylo zřejmě úmyslem formulace principu v *Mišnat rabi Eli‘ezer*.

Princip chápal širěji W. Bacher jako „obrazné a alegorické vysvětlení“, že rozvíjel výklad „proroků a spisů“, jak se vyjádřil.⁶⁵²

Jiné omezení pro tento princip pojmenoval D. I. Brewer, když shrnul svůj nálezný, že „mašal nebo symbolický výklad je používán písaři, vždy to je pokus odvodit jednoduchý nebo primární význam textu a nenalezt jiný druhotný význam pod ním skrytý. Bejt Šamaj vyložil Iz 66:1 podle mašalu ... ale tento oddíl již komunikuje **metaforicky a vykládají symboly způsobem, jaký měl autor v úmyslu** (trůn je přirovnáním nebes, podnožka je přirovnáním země).“ Tedy výklad prostřednictvím principu by měl vést k explikaci *pšatu*. Rejstřík metaforického vyjádření má mít v posledku tentýž způsob výkladu.⁶⁵³

Sitz im Leben principu *mašal* se koncentroval podle J. Frankela na „výklad biblických okrasných figur“, zejména na „alegorizaci“ v halachické i agadické oblasti.⁶⁵⁴

⁶⁵⁰ Citováno dle D. I. Brewera. In BREWER, D. I. *Techniques*, s. 22.

⁶⁵¹ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 122. BACHER, Wilhelm. *Die Agada der Tannaiten : Von Hillel bis Akiba (Von 30 vor bis 135 nach der gew. Zietrechnung)*. 2. německé vyd. Svazek I. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1903. 496 s. s. 248.

⁶⁵² BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 122.

⁶⁵³ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 170.

⁶⁵⁴ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada II*, s. 503.

6.3.3. Výklad hermeneutického principu *mašal*

Abychom mohli přistoupit k aplikaci hermeneutického principu *mašal*, objasněme příklady vazeb, které reprezentují tento princip v hypotextu pro pajtanskou tvorbu.

Pro účely obrazného jazyka přirovnání a rozvinutí úvah o *Svatém, budiž veleben*, se v díle *Mišnat rabi Eli'ezer* 11 popisuje činnost lidského krále, aby ve srovnání s ní bylo možno apofatickou metodou vyjádřit nadřazenost nebeského *Krále králů králů*. V úvodu kapitoly, která zahrnuje výčet šedesáti jedné rozdílnosti lidského krále a nebeského *Krále králů králů*, se uvádí:⁶⁵⁵

„ שאין מדותיו כמדת בשר ודם, ולא מעשיו כמעשה בשר ודם, שנ' כי ילא מחשבתי מחשבתיכם. וכן שלמה אומ', ולא למדתי חכמה. זו חכמתו של הקב"ה, דרכיו ונפלאותיו, שאין בשר ודם יכול לעשות כמותן ולא כמקצתן.“

„Jeho způsoby nejsou jako způsob člověka, a Jeho činy nejsou jako čin člověka, jak je řečeno, ‘neboť nejsou Mé myšlenky jako myšlenky vaše‘ [Iz 55:8]. A tak Šelomo praví ‘nenaučil jsem se moudrosti‘[Př 30:3]. To je moudrost *Svatého, budiž veleben*, jeho způsoby a divy, kterým člověk nemůže učinit podobné byt' i jen zčásti podobné.“

Pasáž prozrazuje dvojí strukturu. Nejprve podává samotný obecný výrok, který byl uspořádán ve struktuře přirovnání „ שאין ... כמו ...“ („Nejsou ... jako...“), které následuje biblická opora ve verši. Dále následuje aplikace obecného výroku na konkrétním případě kontrastu mezi lidským králem a Králem nebes na téma souměřitelnosti moudrosti obou subjektů. V tomto případě byla struktura uvedena vyjádřením „ וכך...“ vskutku neobvyklým pro dialekt mišnické hebrejštiny, dále biblickou oporou, explikací a opět strukturou přirovnání „ שאין... כמו...“ („Nejsou ... jako...“). Pasáž projevuje znaky staršího podání, neboť poskytla biblickou oporu pro oba typy přirovnání: generalizované i konkrétní.

⁶⁵⁵ Text citován podle edice ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 205.

Blížkost k principu *gezera šava* prozrazuje pasáž z veršů El'azara bi-rabi Kalira v siluku „אקחה בראשון“, k prvnímu dni svátku *Sukot*. *Siluk* obsahuje **uvozující termíny** „... וְכָמוֹ ... כֵּן...“ („a jako... tak...“):⁶⁵⁶

„A jak vrbové proutí bez chutě a vůně, וְכָמוֹ עֲרֵבָה בְּלֹא טַעַם וְרִיחַ,
tak mezi sebou se zapletly, sblížené⁶⁵⁷ „כֵּן בֵּינֵימוֹ עֲקָשִׁים אֶטּוּמִים מְלֶהְרִיחַ.“⁶⁵⁸
by nedali nádechu zavonět“

Ostatně již A. Feldman podpořil ideu souvislosti podobenství s výsledkem „juxtapozice prohlášení“ v TaNaChu, s „*gezera šava*, blízké *hekeš* a *semuchin* („blízké“, tj. texty zákonů v TaNaChu).“⁶⁵⁹

Princip *mašal* se prostřednictvím **uvozujících termínů** nejen identifikuje, ale stává se spíše principem explicitní povahy, která se dotýká náplní předchozí kapitoly. V halachických midrašim se objevují vazby „... ל...“⁶⁶⁰ i dále „מְשׁוּלִים ב...“⁶⁶¹ „מְשַׁל (דוֹמָה) ל-“, „משל...“⁶⁶² Vezměme si jako příklad pasáž z midraše *Tehilim raba, mizmor 4:11*:

„נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. אמרו ישראל מה אומות העולם על ידי שעשו שבע מצות, השבעת להם טובות בעולם הזה במתן שכרן, אנו שנצטוינו תרי"ג מצות, על אחת כמה וכמה שתשיע לנו טובות בעולם הבא, לפיכך כשאנו רואין שלותן של אומות העולם אנו שמחים, הוי אומר נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. ר' יהושע בן לוי אמר **משל למלך** שעשה סעודה, והכניס את האורחין, והושיבן על פתח פלטין שלו, ורואין את הכלבים שיוצאים ובפיהם פסיונים וראשי פטומות וראשי עגלים, התחילו אומרים ומה אם הכלבים כך, סעודה עצמה על אחת כמה וכמה, ורשעי ישראל **נמשלים ככלבים**, שנאמר **והכלבים עזי נפש**, והם בשלוח בעולם הזה, ישראל לעתיד לבא לא כל שכן, הוי בלבי אומר נתתה שמחה.“

[„Mému srdci dáváš větší radost, než mívají oni z hojných žní a vinobraní.“ Jisra'el pravil: „jak národy světa tím, že zachovávali sedm přikázání,

⁶⁵⁶ A. Mirsky uvedl, že o variantním čtení sloky poznamenal Heidenheim, že El'azar bi-rabi Kalir: „...: „Měl opačné variantní čtení, neboť on přírovná vůni činů a vůni Tóry.“). Převzato a citováno dle A. Mirského. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 29-30.

⁶⁵⁷ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 39.

⁶⁵⁸ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 926.

⁶⁵⁹ Tak uvádí A. Feldman. In FELDMAN, Asher. *The parables and Similes of the Rabbis Agricultural and Pastoral*. 1. anglické vyd. Cambridge : At the University Press, 1924. 290 s. s. 11.

⁶⁶⁰ Text doložen podle edice halachického midraše *Sifra, Va-jikra 2* (Weiss, Vídeň 1862). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁶¹ Text doložen podle edice halachického midraše v pasáži „...אלו ישראל שמשולים בכוכבים...“ („...přece Jisra'el, jenž je přirovnáván k hvězdám...“, *Sifre Devarim, piska 206*, Finkelstein, New York 1969). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁶² Text doložen podle hebrejské edice „אם כן נמשל לה כבהמה, שנאמר נמשל כבהמות נדמו...“ („...pokud by nebyl přirovnán k ní jako k dobytku, neboť je řečeno byl přirovnán, dobytku se podobali...“, tj. o Adamovi a Chavě, *Sifre Devarim, piska 206*, Finkelstein, New York 1969). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

mají dobro na tomto světě za odměnu: tím více dobrot v tomto světě zaplavíš nás darem, kteří jsme pověřeni 613 příkázáními, když nás ovlivní dobro budoucího světa. Proto, když spatříme zdar národů světa, jsme šťastni, (*proto*) bylo řečeno ‘Mému srdci dáváš větší radost, než mívají oni z hojných žní a vinobraní.’

R. Jehošu'a ben Levi pravil podobenství o králi, který *nechal* učinit hostinu, shromáždil hosty, a posadl je u brány svého paláce. A vidí psy, kteří vycházejí a v jejich ústech, beránčí a dobytčí hlavy. Začali hovořit a jak, jestliže se psi stravují tak, čím více bohatší sama naše hostina.‘ A hříšníci Jisra'ele jsou přirovnáni ke psům, jak je řečeno ‘Ale jsou *to* psi hltaví, nenasytí,‘ (Iz 56:11) a užívají rozkvět tohoto světa. Jisra'el v budoucím světě tím spíše. ‘Mému srdci dáváš větší radost’.⁶⁶³

Na příběh o platbě různým druhům dělníků z řad národů světa i Jisra'ele navázal r. Jehošu'a ben Levi v pasáži, která nese mj. znak principu *kal va-chomer*, jak se mohu domnívat.⁶⁶⁴ Vyjádření tohoto principu se stalo základem podobenství o Králi a hojnosti, kterou udílí psům, tím spíše bohatou hostinu uspořádá pro spravedlivé. Podání principu se opírá o **uvozující termíny** “משל למלך” („přirovnání ke králi“) a “גמשלים כ-” („byli přirovnáni k“). v *Tehilim raba* 4:11.⁶⁶⁵

Pro rozšířenou vazbu **uvozujících termínů** slouží vzor s uplatněním paralelismu v TaNaChu: “למי תרמיני ותשו ותמשלני ונדמה:” („‘Komu mě připodobníte, a s kým mě srovnáte, komu mě přirovnáte, abychom si byli podobní?’“), Iz 46:5 EP),⁶⁶⁶ elipsa “אמשול לך משל” („přirovnám tě podobenstvím“),⁶⁶⁷ dále “משלו משל”⁶⁶⁸ a “...למה הדבר דומה ל...”⁶⁶⁹ A.

⁶⁶³ Dle hebrejského textu *midraš Tehilim raba, mizmor* 4:11, edice S. Buber, Vilna 1891. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁶⁴ Tj. prostřednictvím fráze “כל שכן” v pasáži „A hříšníci Jisra'ele jsou přirovnáni ke psům, jak je řečeno ‘Ale jsou *to* psi hltaví, nenasytí,‘ (Iz 56:11) a užívají rozkvět tohoto světa. Jisra'el v budoucím světě tím spíše.“ Text viz výše.

⁶⁶⁵ Dle hebrejského textu *midraš Tehilim raba, mizmor* 4:11, edice S. Buber, Vilna 1891. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁶⁶ In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶⁶⁷ V pasáži v *TB* tr. Roš ha-Šana 17b. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. –Viz také BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 121-122, BREWER, D. I. *Techniques*, s. 116-117.

⁶⁶⁸ V pasáži “...משל משלו חכמים באשה...”, („...příslaví pravili moudří o ženě...“, *TJ* tr. *Nida* kap. 2 fol. 49, 4. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*).

⁶⁶⁹ Například v halachickém midraši “...משלו משל למה הדבר דומה לבעל הבית...”, (*midraš Sifra, Be-chukotaj, paraša* 1, kap. 3, edice Weiss, Wien 1862). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

Feldman sestavil obsáhlý seznam zbývajících uvozujících termínů principu mašal v jeho rozmanitých formách.⁶⁷⁰

6.3.4. Hermeneutický princip *mašal* podle vzoru v palestinském středověkém básnictví

V keduště „אֶהְבֶּהּ בְּמִשׁוֹשׁ הַהוֹתְאָמָה,, („Láska⁶⁷¹ se sblížila s radostí“, tj. Stvořitelova láska k Jisra‘eli) pro liturgické příležitosti *šabat anija* a *roš chodeš* spojených pospolu v bratrském sevření, v *el na*⁶⁷² „אֶרְבַּע ... יָמָה...“ („čtyři“) se básník Pinchas ha-Kohen zabývá *topem* čtyř říší, které zotročovaly Jisra‘el, z nichž Babylonie je v následujících verších předmětem přirovnání:⁶⁷³

„Bouřili vůči ní ‘jak hukot moří‘,⁶⁷⁴ אֶהְמוּ עָלֶיהָ כְּהַמּוֹת יָמִים,,
až se objevíš⁶⁷⁵ a navrátíš se k ní אַעֲדָה תּוֹפִיעַ וְתָשׁוּב אֵלַיָּה בְּרִחְמַי [ם]
v milosrdenství,

nechať bude zed’/ zdí mojí. וְתִהְיֶה הַמָּקֶה / לְאֵנֵי הַמָּקֶה

Když království *kasdim* [bylo z] dvojího símě, וְרוּעָה כְּכַפְלֵה מְלָכוֹת כְּשָׂדִים
až se smiluješ nad svým lidem, za spravedlnost אַעֲדָה תַּחֲוֹן עַמְּךָ בְּצַדִּיק אַבּוֹת הַהֲסִידִים
otců zbožných,

nechať bude ohňová zed’/ ohněm domu וְתִהְיֶה הַמֵּת אֵשׁ / לְבֵית יַעֲקֹב אֵשׁ“

⁶⁷⁰ Tak uvádí A. Feldman. In FELDMAN, Asher. *The parables and Similes of the Rabbis Agricultural and Pastoral*. 1. anglické vyd. Cambridge : At the University Press, 1924. 290 s. s. 15, pozn. 1.

⁶⁷¹ Š. Elicur navrhla dle vyjádření „*ahava be-ta’anugim*“ v midraši Šir ha-širim 7:7, že „*ahava*“ tvoří *remez* na šabat. ELICUR, Šulamit (ed.). *Pijutej rabi Pinchas ha-kohen ha-hadira ve-hosifa mavo’ot ve-bi’urim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-igud ha-olami le-mada’ej ha-jahadut – Keren ha-rav David Moše ve-Amalia Rosen, 2004. 898 s. ISBN 965-90148-7-2. s. 652.

⁶⁷² Oddíl v rýmované próze, který následuje v kompozici kedušty po části *mešaleš*, který „končí vždy slovem *kadoš*“. In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 145.

⁶⁷³ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice Š. Elicur. In ELICUR, Šulamit (ed.). *Pijutej rabi Pinchas ha-kohen ha-hadira ve-hosifa mavo’ot ve-bi’urim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-igud ha-olami le-mada’ej ha-jahadut – Keren ha-rav David Moše ve-Amalia Rosen, 2004. 898 s. ISBN 965-90148-7-2. s. 662, 663.

⁶⁷⁴ Podle pasáže v „(Běda! Hluk četných čeledí liských hlučí **jak hlučící moře**, hukot národů hučí *podoben* hukotu dravých vod.“, Iz 17:12 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Dále verš, jak nalézám, komentuje mezi jinými například *midraš Tehilim raba*:

“...מִיָּמִים רַבִּים אֱלוֹ אוֹמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר הוּא הַמּוֹן עַמִּים רַבִּים [כְּהַמּוֹת יָמִים יְהִיּוּן...],
(„mnohé vody jsou národy světa, jelikož je řečeno bylo množství mnoha národů ‘jako hlučící moře, hukot...“; *Midraš Tehilim*, Ž 15:4 *Holech tamim*, edice S. Buber, Vilna 1891). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁷⁵ Tj. světlo.

Jákovova“

6.3.5. Hermeneutický princip *mašal* v regiónech Apeninského poloostrova

V avodě „Nádhera roucha v ‘lesku a září‘ Drahého“) básník Šelomo Jehuda ha-Bavli užívá techniku *mašal* ve spojení s konvenčním tématem:⁶⁷⁶

„Pro hostinu radosti ‘opravdu poraž a přistroj‘⁶⁷⁷ סְעוּדַת עֹנֵג טַבּוֹת טַבַּח וְהַכֵּן
z nejjemnější prosáté mouky upečen chléb⁶⁷⁸ pro סֵלֶת אֶפְרוֹיָה לְפַת־בֶּגֶם הַמֶּלֶךְ.
‘laskominu krále‘,[Dn 1:5]
nápoj smíšený ‘bohatě jak v držení krále,⁶⁷⁹ סוּךְ מְזוּוג רַב כְּפִיד הַמֶּלֶךְ
uspořádán podle pořádku a kdož by ‘obrátil‘ סִדֵּר עֲרוּךְ וְאִין מִי לְהַסֵּב.
není.⁶⁸⁰“

Dále ve verších tentýž básník pokračuje:⁶⁸¹

„Rodopisy jeho ratolestí, když zrodil svázaného תּוֹלְדוֹת חֲלָצָיו עָקוּד עָקוּד כְּהוֹלִיד
ke svázání,
zničil nevinné z lůna velikých, pichlavý תּוֹמִים מִבְּטָן גְּדָלִים הָרַס חֲרוּל
nádhera diadému je součástí trojpramenné příze, תַּפְאֶרֶת עֲטֻרַת חֶלֶק חוּט מְשׁוּלָשׁ
nevinný, usedlík na dvoraně stanů náboženství.“ תָּם יוֹשֵׁב תַּרְבִּיץ אֶהְלִי דָת.“

V elegii typu *selicha* „Tvé míry nejsou jako míry těla“) básník Šelomo b. Jehuda ha-Bavli užívá techniku *mašal* bez **uvozujících termínů** konvenčním způsobem (ve v. 35-36):⁶⁸²

„doufá ve vydání⁶⁸³, její [však] plyne čas צוֹפֵה הַיְפָנוּת עֲתָה נִמְשַׁכָּת,

⁶⁷⁶ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 162-163.

⁶⁷⁷ Podle hypotextu:

„וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי־מִיָּן וַיֹּאמֶר לְאִשְׁרַע עַל־בֵּיתוֹ הִבָּא אֶת־הָאָנָשִׁים הַבָּתָּה וְטַבַּח טַבַּח וְהָכֵן כִּי אֲתִי יֵאָכְלוּ הָאָנָשִׁים בְּצִהְרֵי־יָם: „Když Josef spatřil, že Benjamin je s nimi, řekl správci svého domu: ‚Uved’ ty muže do domu, poraz hned dobytče a připrav je, neboť ti muži budou jíst v poledne se mnou‘.“, Gen 43:16 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶⁷⁸ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 997-998.

⁶⁷⁹ Podle Est 1:7 (EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶⁸⁰ Básník učinil aluzi na 1 Par 12:24 (EP). Kontextem verše jest obrácení Ša’ulových vojenských sil k Davidovi.

⁶⁸¹ FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 168.

⁶⁸² Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 273. - GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Lita*, s. 33, v. 16.

⁶⁸³ Tj. platby v případě dělníka, který ještě nebyl vyplacen. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1188.

soužení [jí bylo dáno] rozkazem i další vzápětí צָרָה פְּקוּדָה וְאַחֲרָתָּהּ נִסְמָכָה“
strpěla.“

Lid Jisra'ele byl básníkem přirovnán k dělníku, který očekává stále vydání své mzdy, snáží další a další útrapy, jen aby se dočkal slíbeného vyplacení „rostoucí pohledávky“. Nájemcem, který opomíjí svého dělníka, byl *Svatý, budiž veleben*.⁶⁸⁴ Básník však posunul důraz **na rostoucí zklamání**, nikoliv na pointu podobenství o nevyplaceném dělníku. Stále nespátřuje odplatu spravedlivému, za zachovávání šest set třinácti příkázání podle „Mému srdci dáváš větší radost, než *mívají* oni z hojných žní a vinobraní.“, Ž 4:8 EP), jak bylo vyloženo v midraši *Tehilim raba* 4:11.⁶⁸⁵ Pominul **uvozující termíny**. Zpracování Šelomo b. Jehudy ha-Bavli traduje podobenství s odlišným emočním zaměřením.

V joceru šabatu pro *šabat ha-gadol* před svátkem *Šavu'ot* “אֲמוּנַת עֵתִים
וְאֶצְלוֹ יְמוֹן„ („U něj je věrnost víry pověky“) básník Avraham ben Jo'av me-
ha-Anavim (žil v polovině 13. století o. l.) aplikoval princip *mašal*:⁶⁸⁶

„Věrnost po věky jest u Věrného אֲמוּנַת עֵתִים אֶצְלוֹ יְמוֹן,
její poselství budiž přirovnána k sadu „שְׁלֵחֵיהֶּ מְשׁוּלִיִּים לְפָרְדֵּס רְמוֹן...“
granátových plodů...“

A dále ve verších:

A její pole jsou jak věžoví a tebou zdí obehnané „וְשָׂדֵיהָ כְּמַגְדָּלוֹת וְחוֹמָהּ בְּצָרוֹתֶיךָ,

[Dt 3:5]

nad deset reků posílí ve tvých zdrojích [tj. מַעְשָׂרָה שְׁלֵיטִים תַּעֲזוּ בְּקוֹרוֹתֶיךָ

moudrost, Kaz 7:19]

její výroky jsou řečmi líbeznoti, budou nad אֲמָרֶיהָ אֲמָרֵי נֹעֵם יְהוּ מִדְּבָרֹתֶיךָ

tvými řečmi,

ježto milosti provázení jsou pro tvého předáka a “כִּי לַיִּת חֵן הֵם לְרֵאשִׁיךָ וְעֲנֻקִים לְגַרְזָּרוֹתֶיךָ:“

obří na tvých šíjích.“

⁶⁸⁴ Viz FELDMAN, Asher. *The parables and Similes of the Rabbis Agricultural and Pastoral*. 1. anglické vyd. Cambridge : At the University Press, 1924. 290 s. s. 240.

⁶⁸⁵ Dle textu *midraš Tehilim raba, mizmor* 4:11, edice S. Buber, Vilna 1891. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁸⁶ Hebrejský text citován a přeložen dle vzácného tisku *Machzor benej Roma*. In *Machzor benej Roma* I, 141a. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 258, č. 5647a.

V joceru “אַבְּלִיל אֶלֶף שְׁמִי” („smísím dobytče⁶⁸⁷ s olejem“) *pajtan* Menachem ben Mordekaj⁶⁸⁸ Corizzi z Otranta (žil v 11.-12. století o. l.) aplikoval princip *mašal*.⁶⁸⁹ Básník mohl pocházet z kruhu učenců, kteří mezi léty 1072-1073 o. l. sepsali kodex, který obsahoval *midraš Sifra* pod názvem *midraš Torat Kohanim*, který se nachází ve sbírce Vatikánských hebrejských kodexů (ms. Vat. ebr. 31).⁶⁹⁰ Komplikovaný styl Menachemovy poezie by k palestinskému vlivu v jeho básnictví ukazoval:

„Tůně propastné⁶⁹¹ s hněvem תַּמָּה עוֹלִים אִישׁ נִגְדוּ לְשִׁמוֹת תַּמָּה מֵת

vystupují proti sobě až [*se střetly s*]

pustinami⁶⁹²

pamatuje jejich činy a jejich זִכָּר מַעֲשֵׂימוּ וְחֻכָּשׁוֹ בְּפִילְקִין בְּזַעֲימוֹת
sevření vězení⁶⁹³ obscénností⁶⁹⁴

‘do klína‘ [*tūni*] se postavil, vytrval a קָם וְנָטַר וְחִיִּיב גְּדוּלְיָהֶם לְמוֹת בְּלָב

zaplatil svých [*synů*] předních smrtí⁶⁹⁵

kteří se vzepřeli proti Králi, by s ním אָשַׁר מְרָדוֹ בַּמֶּלֶךְ לְהַתְּגָרוֹת מִלְחָמוֹת

válečná tažení [*mohli*] sváděti

‘Moře‘ - ovládne jej k [*jeho*] zmlknutí מוֹשֵׁל בְּמִשְׁלָה זֶה לְהַדְמוֹת יָם

byl opanován tak, jako když přišel do נִמְשַׁל כֵּן כִּבּ אוֹ לְאָרְץ עֲנָמוֹת

⁶⁸⁷ E. Ben Jehuda indikuje substantivum s tímto sémantickým obsahem i v singuláru. In BEN-JEHUDA, E. *Milon I*, s. 256. – Srov. BROWN, F. *BDB*, s. 48.

⁶⁸⁸ Jméno r. Mordekaje se objevuje v seznamu členů místní *ješivy*, kteří byli titulováni termínem pro palestinské učence „*talmidej chavura*“. In MANN, Jacob. *Texts and Studies in Jewish History nad Literature*. 1. anglické vyd. Svazek I. Cincinnati : Hebrew Union College Press, 1931. 589 s. s. 23-25; viz také STARR, J. *The Jews*, s. 60, s. 152-153, č. 94.

⁶⁸⁹ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice J. Schirmanna. In SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 114n.

⁶⁹⁰ Tato tvorba podporuje znalost midrašického hypotextu. Původ tohoto kodexu v otrantském učeném prostředí nebyl předjímán badateli 19. století. Textovou tradicí se tento ms. jeví „blízký tradici midraše *Sifra* v Biblioteca Palatina pod označením ms. Parma 3259“. In RICHLER, Benjamin. BEIT-ARIÉ, Malachi. PASTERNAK, Nurit. *Hebrew Manuscripts in the Vatican Library Catalogue...* 1. anglické vyd. Citta del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008. 691 s. ISBN 978-88-210-0823-8. s. 20 č. 11. OTTOLENGHI, Luisa Mortara – FUMAGALLI, Pier Francesco – PERANI, Mauro. *Osfim šel kitvej jad ivriim be-Italija*. In *Italija Ebraica*. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Machon Tarbut Italija, 2008. ISBN 978-965-555-342-0. s. 211. – Ostatně tento nálezný dosvědčuje opodstatněnost parafráze verše z Iz 11:3: „מִאוֹתְכֶנָּטוּ. „(„Nebot’ z Bari vyjde zákon, a slovo Pána z Otranta.“), kterou přinesl Rabejnu Tam o století později v responzech *Sefer ha-Jašar* („Kniha přímého“), vydaných S. Rosenthalem. In BEN MEIR, Ja’akov. *Sefer ha-jašar le-rabejnu Tam : Responzen des Rabbenu Tam im Sepher Hajaschar*. Rosenthal, S. (ed.). 1. hebrejské vyd. Berlin : Druck von H. Itzkowski, 1898. 228 s. s. 90.

⁶⁹¹ Verše básně se řídí pořadajícím principem *peticha mikra’it* podle Písně moře, ve vybrané pasáži částí veršů: „...אָמַר אֵיב אֶרְדֶּף...“ („Dechem tvého chřipí počaly se kupit vody, příboje zůstaly stát jako hráze, sesedly se **tůně propastné v klín moře**. **Nepřítel si řekl**: Pustím se.“, Ex 15:8-9 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶⁹² Př. dle Ž 46:9. In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Viz BROWN, F. *BDB*, s. 1031.

⁶⁹³ Viz JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1165.

⁶⁹⁴ Viz JASTROW, M. *Dictionary*, s. 394.

⁶⁹⁵ J. Schirmann navrhuje výklad „pohroma prvorozených“ In SCHIRMANN, J. (ed.) *Zur Geschichte*, s. 114n. – Přesto by, podle mého názoru, mohli velící zastupovat faraonovy reky, které pojalo moře vzhledem k *peticha mikra’it* a kontextu následného verše.

kraje Anamitů⁶⁹⁶

‘Pravil’ - uchoval je před bezohledností קָדַם לְהִזְהִיר רַב עֲלֵיָהָ אָמַר

bezbřehou,

přichází jako lidský král ponejprv וְכָא כְּמֶלֶךְ בְּשָׂר וְדָם בְּתַחֲלָה

‘nepřítel’ – v prvním ze svých dnů רָאשׁוֹן מִיָּמָיו הִתְחִיל לְחַבְּלָה אֵיב

začal zmrzačením

sněm žab samojediný, se vznesl יִיעוֹד צְפַרְדֵּעַ כְּאַחַת מִקַּרְקָרִין הַעֲלָה

kvákajíc

‘pustím se’ – soužil jejich těla צָעַרְם בְּכַנִּים כְּחֻצִים בְּשָׂרָם לְחַבְּלָה אָרְדָּה

komářími⁶⁹⁷ žihadly až ke zlomení,⁶⁹⁸

mračno divokých much přinese jejich יָבִיא עָרָב כְּבַרְבָּרִים לְשׁוֹן מִבְּלִבָּהָ

řeči pomatení⁶⁹⁹.

V seliše “אָדֹנָי הַיַּיִנוּ לְךָ קִוִּינוּ” („Můj pane smiluj se nad námi k Tobě míříme“) aplikoval římský pajtan Jechi’el bar Avraham princip *mašal* v básni zaměřené na soužení lidu Jisra‘ele v jednotlivých verších “זָמַרְנוּ מְסֶכֶךְ רַעַל הַיַּיִנוּ” („zpili jsme se nadmíru kvašeným nápojem jeduplným“) a dále v “קִוִּבַּעַת כּוֹס תְּמַתְךָ כְּרוִינוּ” („když jsme se přesytili číší⁷⁰⁰ poháru Tvého hněvu“).⁷⁰¹ Pohár vína i jedu se stává pohárem hněvu pronárodům v té samé chvíli, v níž utiskují lid Jisra‘ele. Římský básník opustil naznačení *mašal* prostřednictvím předložky i soustředil svoji techniku do jediného verše. Dále v básni “אָבּוֹא בְּרוֹב חֶסֶדְךָ לְפָנֶיךָ אֲשַׁתְּחֶנָּה” („Přistoupím v hojnosti Tvého milosrdenství před Tebe a pokloním se“⁷⁰²):⁷⁰³

⁶⁹⁶ Podle rodopisu, který uvádí Anamity jako jednu z větví rozrodu Egypta:

“...מִצְרַיִם יָלַד אֶת־לִוְדִים וְאֶת־עַנְמִים...” („Misrajim zplodil Lúd‘any a Anámce.....“, Gn 10:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Básník změnil koncovku termínu “עַנְמִים” na “לִוְדִים” na “עַנְמִים” kvůli potřebám rýmu. V moře jako zdroj Egyptské obživy se stalo jeho zhoubou, jak přináší r. Aba bar Kahana, r. Jehošu‘a ben Karcha v komplikované pasáži, snad o devalvaci měny Egypta a jeho zdrojů:

“...אֲרָא אָבָא בַר כְּהָנָא אֲרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה כּוֹל מוֹנִיטָא שֶׁל מִצְרַיִם אֵינָה אֵלָא בֵּינָם, לִוְדִים לִוְדִי יָם, עַנְמִים עַנְמִי יָם כְּשֶׁמֶן...” („veškerý zdroj egypta je pouze v moři, Ludim jsou Ludim moře, Anamim jsou Anamim moře jako olej...“, *midraš Be-rešit raba* 37:5, edice Vilna). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁶⁹⁷ Podle Ex 8:13.14. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁶⁹⁸ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 287.

⁶⁹⁹ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 117; paralelně viz Gn 11:7.

⁷⁰⁰ In BROWN, F. *BDB*, s. 867.

⁷⁰¹ FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi’el bar Avraham*, s. 52, 143-144.

⁷⁰² Citace z “וְנֹאנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבּוֹא בֵּיתְךָ אֲשַׁתְּחֶנָּה אֵלֵי־חֵיבֶל־קִרְשֶׁךָ בְּיַד אֶתְךָ:” („Já však pro tvé hojné milosrdenství smím přicházet do tvého domu a smím se klanět před tvým svatým chrámem ve tvé básni.“, Ž 5:7 EP v. 8). Básníková volba indikuje nepřítomnost Chrámu. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

„Úmysly i přání mého srdce rozpoltily“⁷⁰⁴ **jak** v זְמוּתֵי נַתְקוּ וּמִוֹרְשֵׁי לֵבָב כְּמַרְוֹה
 [poblouznění] opíjením,
 když násilně zatřáslí mými perutěmi⁷⁰⁵ když jim זָעוּ אֵיבְרֵי כְּנֹתְתֵי לֵב ל' לְרֹוּה
 bylo poskytnuto veškeré ulehčení,
 byl jsem otřesen⁷⁰⁶ i zaplašen **jak** bych byl zpit חֲגִתִּי וְנִבְעָתִי כְּשֹׁתֵי מִחֶמֶר וּמַרְוֹה
 vínem a silnou pálenkou
 posílil, utužil a umístil mne **jak** zavlažený sad“⁷⁰⁷ חֲזִילָנִי וְאַמְצָנִי וְשִׁימְנֵי קָגַר רְוֹה

V elegii typu *selicha* „אַרְיֵה בִיעַר דְּמִיתִי וְנִמְשַׁלְתִּי בַחֹבֵי“ („Lvu v lese jsem se podobal a byl jsem přirovnán ke svým proviněním“) *pajtan* Elija bar Šma“ja užívá techniku *mašal* i *sijomot mikra* ‘*ijot*’.⁷⁰⁸

„Lvu v lese jsem se podobal a byl jsem přirovnán זְמוּתֵי נַתְקוּ וּמִוֹרְשֵׁי לֵבָב כְּמַרְוֹה
 mé vyjádření je pošetilé a slovo nerozumností, בְּטוּיֵי נוֹאֵל וּמִלְתִּי לְשׁוֹן הָבִי
 pokořil jsem se,⁷⁰⁹ bušil na dveře⁷¹⁰ **jako** synovi גָּרַעַתִּי מִקִּישׁ פְּכוּ-קִישׁ וּמִסַּפֵּר בְּגִי
 Kiše i ,Misparovi, Bigvajovi“
 ‘hlava je celá chorá a srdce zemdlené‘ [Iz 1:5] כָּל-רֹ' אִשׁ לְחָלִי וְכָל לֵבָב דָּנִי:
 Zemdlen ve vyhnanství, rozbolavělý⁷¹¹ a דָּנִי גֹלָה וְנִקְלָה הַכְּאֲבָתִי וְנִבְעָרְתִּי
 zarmoucený
 potácel jsem se⁷¹² vrávoraje⁷¹³ zpit žlučí a tísně, הוֹנְבְּעָתִי חֲגוּתֵי רֵוֶשׁ וְנִשְׁכָּרְתִּי

⁷⁰³ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice A. Fraenkela. In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 138. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 7 č. 115x.

⁷⁰⁴ Verš básně podle biblického hypotextu: „מִי עָבְרוּ זְמוּתֵי נַתְקוּ מִוֹרְשֵׁי לֵבָבִי:“ („Mé dny pomíjejí, moje záměry se hatí, přání mého srdce *ztroskotala*“, Job 17:11 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁰⁵ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 7.

⁷⁰⁶ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 622.

⁷⁰⁷ Citace z „...בְּטוּיֵי נוֹאֵל וּמִלְתִּי לְשׁוֹן הָבִי...“ („...budeš jako zahrada zavlažovaná, jako vodní zřídlo, jemuž se vody neztrácejí.“, Iz 56:11 EP). Básníková volba indikuje nepřítomnost Chrámu. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁰⁸ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 105.

⁷⁰⁹ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 175.

⁷¹⁰ Podle rabínského hypotextu:

“ תנא: כולן על שמו נקראו...; בן שמעי - בן ששמע אל תפלתו, בן קיש - שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו... „Učení: všichni podle svého jména jsou zvaní ... *Ben Šamaj* – syn, který naslouchal jeho modlitbě, *Ben Kiš* – který klepal na brány milosrdenství a byly mu otevřeny...“ „*TB* tr. *Megila* fol. 12b, edice Vilna, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. IV). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷¹¹ Básník zřejmě doplnil konjugace kořene כִּאֲבַל o konjugaci *Huf'al*. In EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* III, s. 731.

⁷¹² Inovace konjugace *Huf'al* pro slovesný kořen נוֹעַל vznikla ve středověké hebrejštině. In EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* IV, s. 1177.

⁷¹³ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 290.

pánům jsem bez ceny ‘byl prodán’, [Iz 52:3] וּמַדְתִּיךָ אֲדוֹנָיִם לְקֶם נִמְכַרְתִּי
 ‘když má duše zemdlela uvnitř, vzpomněl jsem na “בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נִפְשִׁי אֶת־יְיָ זָכַרְתִּי:”
 Pána.“ [Jon 2:8]

6.3.6. Hermeneutický princip *mašal* v aškenázském prostředí

V joceru pro *šabat nachamu* “וַאֲרֹמַמְךָ אֵל חַי אֶסְפָּרָה שְׁמֶךָ לְאַחֵי” („Vyvýším tě Bože živý, povyprávím o tvé nádheře mým bratřím“)⁷¹⁴ básník Me’ir bar Jicchak ŠaC užívá techniku *mašal* v básni zaměřené popis činů dvou skupin velebících Svatého, budiž veleben, v jednotlivých verších “דְּחֹת אֶדָר מְצַבִּיעִים/ חוֹשֵׁב בְּפֶה מְבִיעִים” („jedni ukazují, aby vypověděli chvalořečením/ ústy důstojnost *jini* vyjadřují“).⁷¹⁵ Vody rozdělené do dvou skupin zosobňují němé gestikulující horní síly velebící Krále – *Svatého*, *budiž veleben*. Druhá mluvící skupina, kterou Král obdaroval mnoha talenty, užila svůj talent ke vzpouře proti svému Králi. Proto jim král omezil prostor mírami a andělským stvořením určil uspořádání podle tříd:

„Ukazují, aby vypověděli chvalořečení/ ústy důstojnost [<i>jini</i>] vyjadřují,	דְּחֹת אֶדָר מְצַבִּיעִים/ חוֹשֵׁב בְּפֶה מְבִיעִים
do [<i>dvou</i>] mezer je oddělil oddělením / jejich díl vyzvedl nad klenby,	הִתְחַצֵּץ מְחַצֵּץ בְּקִיעִים/ הִדְלֵם מְעַל רְקִיעִים
sklidil je do pokladnice usazené vody/ hlučící obklíčil legií [<i>písku</i>]	הִכְנִיס לְאוֹצָר שְׁקוּעִים/ הִקִּיף לְגִיוֹן תְּקוּעִים
a z ní osídlí ustupující/ proud zalil základy,	וּמִמֶּנּוּ גְּגוּרוֹ גְּרִתָּעִים/ וְנִהַר יוֹצֵק לְתוּעִים
třídy čtyřtvárných byly stvořeny / a [<i>jejich</i>] schránky jak z berylu ustrojeny“	וְנִבְרְאוּ כְתוֹת רְבִיעִים/ וּמִקֶּם כְּתִרְשִׁישׁ קְבוּעִים

Básník Me’ir bar Jicchak ŠaC opustil naznačení *mašal* prostřednictvím vazby, ale propojil *mašal* s obrazy protikladných elementů ohraničených vůlí Svatého, čímž vnáší uspořádání podle principu *ke-*

⁷¹⁴ Hebrejský text je citován dle ms. Paris 644, fol. 190b podle podoby, kterou uveřejnil E. Fleisher. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 645. - Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 341 č. 7530a.

⁷¹⁵ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 645.

neged.⁷¹⁶ Postavil proti sobě po vzoru pasáže z midraše *Be-rešit raba* 5:1 němotu a vyjadřování posunky, jak činí vlnobítí vod, a „lid nadaný řečí“ – „lid potopy“, který prohlásil „není to králův palác, je to náš palác.“⁷¹⁷

Princip *mašal* se projevuje také **uvozujícím termínem** “דגמת,, (dugmat, „vzor čeho“) ve struktuře “סמיכות,, (smichut, tj. lat. *status constructus*, „stav vázaný“),⁷¹⁸ mezi jinými Amitaj II. bar Šefatja, Šelomo Jehuda ha-Bavli, Jechi’el bar Avraham i aškenázský básník Me’ira bar Jicchak ŠaC uvedli termín. Přidržíme se básně téhož autora pro ritus východní aškenázský v pijutu “שנות עולמים ימים מקדם,, („Připomenu ‘vzdálené roky, dny dávnověké“)⁷¹⁹ básník Me’ir bar Jicchak ŠaC užívá techniku *mašal* v básni pro *ma’ariv lejl rišon* svátku *Pesach*. Ve verších:

„‘mládě⁷²⁰ vládne‘ oblasti s vysokou דגמת תחום צעיר רודם,,
hranicí“,⁷²¹

po příkladu králů⁷²² ‘je povedu “דגמת מלכים בית אל הים אדדם,,
pozvolna⁷²³ do domu Boha“⁷²⁴

⁷¹⁶ Podle textu z *Mišnat rabi Eli’ezer* 11, s. 205. Nedostatečnost lidského krále, člověka (tj. “מדת בשר,,), který nemůže rozdělit mezi vodami horními a dolními, „vodami nad klenbou nebeskou i pod ní“ popisuje dle slov “יש הפרש בין מים העליונים לרקיע,, כך יש הפרש בין מים העליונים לרקיע,, In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷¹⁷ Podle midrašického textu k verši z “מקולות מים רבים אדירים,, („z hlasů mnoha vod vzácných“, Ž 93:4) byl poskytnut popis:

.... למלך שבנה פלטין והושיב בתוכה דיורים אלמים והיו משכימים ושואלים בשלמו שלמלך ברמיה ובאצבע ובמנולים...
הושיב המלך דיורים פקחים... אמרו אין זו פלטין שלמלך, שלנו הוא הפלטין...
„králi, který vybudoval palác a usadil do něj chudobné nájemníky a ...vyjadřovali králi úctu gesty, svými prsty a kapesníkyUsadil král lidi výmluvné... pravili, není to palác krále, náš je palác...“
Text citován dle edice midraše *Be-rešit raba* 5:1 (9) [edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929]. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷¹⁸ Viz EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* IV, s. 1301.

⁷¹⁹ Registrován u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 109 č. 2302א.

⁷²⁰ Aškenázský komentátor r. Avraham b. r. Azri’el již zdůrazňuje, že pasáž byla složena na základě Ž 68:28 narážky na kmen Binjamina ve shodě s požehnáním Mošeho kmenu Binjamina ve slovech “O Benjaminovi pravil: „Hospodinův miláček to je. Ať u něho přebývá v bezpečí. On ho bude chránit po celý čas, vždyť přebývá mezi jeho úbočími.“, Dt 33:12 EP). BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. BEN R. AZRI’EL, A. *Arugat ha-bosem* III, s. 376. FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 15.

⁷²¹ Tj. J. Fraenkel v této pasáži identifikoval označení Chrámu podle *Sifre* k *Devarim*. In FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 15.

⁷²² Verš čerpá z biblického hypotextu “...כך אעבר בסך אדם עד בית אלהים...,, („...jak jsem se v čele zástupu brával k Božím domu...“, Ž 42:5 EP). Příměrem “דגמת מלכים,, („po vzoru králů“) básník nahrazuje vyjádření z Ž 42:5 “אעבר בסך,, („v čele zástupu jsem se brával“). – Srov. mimořádný hypotext k pasáži, který mj. vykládá vzor chování krále, tj. frázi “דגמת מלכים,, („po vzoru králů“): “...כך אעבור בסך אדם עד בית אלהים. מהו בסך, כשעולים לרגלים לראות פניך בסקפסטאות כמין סוכה...,, („...jak jsem se v čele zástupu brával k Božím domu“. Co je *be-sach*? Když se vystupuje při pouti spatřit Tvoji tvář v nosítkách, jako suce...“, *midraš Tehilim, mizmor* 42:4, edice S. Buber, Wien). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷²³ Pro דדה v konjugaci *Hitpa’el* „brávat se, pozvolna kráčet“ viz F. Brown. In BROWN, F. *BDB*, s. 186.

⁷²⁴ Viz FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 15. – Registrováno u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 109, č. 2302א.

se zaměřil na popis vznešené chůze krále, která demonstruje jeho majestát, pokud nevolí cestu vozem, kočárem či koňmo. Básník opustil označení *mašal* prostřednictvím předložky, avšak přijal termín “הַמַּדְּבָר” („podobnosti, osvětlení“, či „předvedení“)⁷²⁵ a soustředil princip do jediného verše. V tomto případě není vykládáno z chování krále paralelní jednání Svatého, budiž požehnán. Aškenázský komentátor *pijutim* východo-aškenázského ritu, r. Avraham b. r. Azri’el (ze 13. století o. l.) v díle *Arugat ha-bosem* („Záhon balzámu“) upozorňuje při výkladu zmíněných veršů Me’ira bar Jicchaka ŠaCe pouze na narážku na cestu krále Davida.⁷²⁶ Spíše posunuje perspektivu na slavnostní procesí, vhodné pro *šeloš regalim*. Patrně však neopomíjí ani královský statut hodujících u pesachového sederu.⁷²⁷

6.3.7. Závěr

Závěrem lze reflektovat, že primární užití principu *mašal* v básních r. Pinchase ha-Kohen, Jehudy Šelomo ha-Bavli, Jechi’ela bar Avraham i aškenázského básníka Me’ira bar Jicchak ŠaC slouží v intencích obrazného jazyka k účelu příměru, k vyjádření a rozvinutí abstraktního pojmu, př. činnost krále v případě *Svatého*, *budiž veleben*, pohár jako nádoba vína i hněvu k odplatě za příkoří Jisra’eli a přirovnání vlastností Jisra’ele ke čtyřem druhům pro slavení svátku *Sukot*. Jiný příklad z tvorby aškenázského básníka Me’ira bar Jicchak ŠaC slouží k popisu vzoru jednání krále. *Pajtanim* naopak nepřijali možnost výkladu profánnosti prostřednictvím *mašal* ve smyslu alegorie podle vzoru výkladu k Písni písní. Z hlediska přirovnání, či alegorie realizované v Písmu a jejích témat vybraní *pajtanim* nereflektují blíže podobenství na přírodní témata preference rostlinných druhů, př. olivovníku před jinými stromy, cedru před bodlákem. Uplatnění *mašal* přináší především rozvinutí konvenčních

⁷²⁵ Mišnický výraz odvozuje M. Jastrow z řeckého „τό δειγμα“. Citováno dle M. Jastrowa. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 282-283. – Viz V. Prach uvádí smysl „příklad, důkaz, ukázka zboží, nástin, vyobrazení“. In PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3. s. 123.

⁷²⁶ Uvedeno dle hebrejského znění pasáže: “...כלומי דוגמת דוד המלך שני בו אדם עד בית אלהים....” (totiž po příkladu krále Davida, neboť je řečeno o něm ‘pomalu se ubírám až k domu Boha’.). In BEN R. AZRI’EL, A. *Arugat ha-bosem* III, s. 376.

⁷²⁷ Viz také dále BEN R. AZRI’EL, A. *Arugat ha-bosem* I, s. 217.

motivů. Vzhledem k rozsahu nutných výrazových prostředků pro *mašal* není zahrnut koncový rým na rozdíl od literárního dosahu ostatních interpretačních principů. Naopak římský básník Jechi'el bar Avraham propojil či přiblížil bezprostředně užití příměru s nositelem koncového verše v páté sloce básně. Spojení “לִּפְנֵי (הַיָּד) לְ” (*mašal dome le-*, „podobá se“) připojují zejména *pajtanim* Elija bar Šma'ja a Avraham ben Jo'av meha-Anavim, naopak v praxi klasického palestinského Pinchase ha-Kohena se provedení příměru v textu básně neuvozuje daným termínem. Amitaj II. bar Šefatja, Šelomo Jehuda ha-Bavli, Jechi'el bar Avraham i aškenázský básník Me'ira bar Jicchak ŠaC uvedli termín “דְּגֻמָּתָא” (*dugmat*, „osvětlení čeho“) ve struktuře „*smichut*“ s následným popisem daného vzoru. V případě básně Me'ira bar Jicchak ŠaC dochází k propojení principů *mašal* a *ke-neged* na bázi midrašické předlohy. Lze tedy uzavřít po zkoumání problematiky, že uplatnění hermeneutického principu *mašal* představuje enormní vliv midrašického hypotextu.

6.4. Uplatnění principu ke-neged a jeho přeměna na formu davar ve-hipucho (od juxtapozice k antagonismu)

Princip „כנגד“ („odpovídající“ i „proti“) byl formulován jako v pořadí dvacátý sedmý princip v celku třiceti dvou hermeneutických principů.⁷²⁸

6.4.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer* s překladem

Ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer*:

„מכנגד. מניין שדורשין כנגד באגדה, שנ' במספר הימים אשר תרו את הארץ. וכן הוא אומ' ויאמר יוי אל יהוא יען וגו' [בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל]. למה בני רבעים, כנגד ארבעה דורות שהיתה משפחת בית אחאב קיימת ונעקרה על ידו. ואילו הן, עמרי, אחאב, יורם, ובניו (וארבעים בנים שהיו לו). [ומנין שהיו לו בנים], שנ' ונרד לשלום בני המלך ובני הגבירה.“⁷²⁹

[„Z ke-neged. Odkud⁷³⁰ se vykládá ke-neged v agadě? Neboť je řečeno 'podle počtu dnů, v nichž zkoumali zemi'.⁷³¹ A tak praví 'Hospodin řekl Jehúovi: Poněvadž...'⁷³² Proč 'synové čtvrtého', oproti čtyřem pokolením, neboť rodina Achaba přetrvávala a byla hubena jeho rukou. A byli to následující: Omri, Achav, Joram, a jeho synové (a čtyři synové, které měl). (A odkud, že měl syny), neboť je řečeno 'Sestoupili jsme popřát pokoj synům krále a synům paní.'⁷³³“]

⁷²⁸ ENELow, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 37.

⁷²⁹ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELow, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 37.

⁷³⁰ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 796.

⁷³¹ „(Podle počtu dnů, v nichž jste dělali průzkum země, poneseť své viny. Za každý den jeden rok, za čtyřicet dnů čtyřicet let...“, Nu 14:34 EP) BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷³² „ויאמר יהוא אליהוא יען אשר השיבת לעשות תישך בעיני בכל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על-פסא ישראלי:“, „(Hospodin řekl Jehúovi: 'Poněvadž jsi dobře udělal, co je v mých očích správné, poněvadž jsi Achabovu domu učinil všechno tak, jak jsem to měl v úmyslu, **tvoji synové do čtvrtého pokolení budou sedět na izraelském trůnu.**'“, 2 Kr 10:30 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷³³ „ונהוא קצא את אחי אחזיהו מלך יהודה ויאמר מי אתם ויאמרו אחי אחזיהו ונרד לשלום בני המלך ובני הגבירה:“

6.4.2. Definice termínu *ke-neged*

Praepositio “כַּנְגֵד”,⁷³⁴ pochází z kořene √נגד, který v klasické biblické hebrejštině dle F. Browna je nositelem významu „být viditelný, zřejmý“,⁷³⁵ také i substantivum “נָגֵד”,⁷³⁶ „co je zřejmé, před něčím“ nicméně jako *adverbium* či *praepositio* je znám termín ve významu „před“⁷³⁷ ve významu lokálním, dále „v dohledu, proti“ v biblické hebrejštině.⁷³⁸ Spojení “כַּנְגֵד”, čerpá z významu „co je před něčím“, aby v kontextu důvodu stvoření ženy v Gn 2:18 přijal význam „odpovídající, příslušný“: “לְבַרְוֹ אֶעֱשֶׂה-לּוֹ עֵזֶר כַּנְגֵדוֹ: „...není dobré člověku, aby byl sám, učiním mu pomoc jemu odpovídající“, tj. úměrnou).⁷³⁹ Posledně jednovaný význam podporuje pro tento případ také J. Levy.⁷⁴⁰ Paralelní variabilitu semantickou variabilitu termínu, který popisuje juxta pozici, nalézám v případě substantiva i prepozice “עִמָּה”, („nablízku, paralelně, odpovídající, proti“).⁷⁴¹

V mišnické hebrejštině se podle M. Jastrowa význam spojení “כַּנְגֵד”, koncentroval na „vůči, proti“ i „odpovídající, příslušný“.⁷⁴² V *TB* tr. *Jevamot* 63a byl poskytnut výklad pasáže zmíněného verše, který zahrnuje dvojí význam spojení, konkrétně „odpovídající“ nebo „proti“:⁷⁴³

וְאָמַר רַבִּי אֵלְעָזָר, מַאי דְכַתִּיב אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כַּנְגֵדוֹ? זְכָה - עוֹזֵרְתוֹ, לֹא זְכָה - כַּנְגֵדוֹ.
וַאיכָא דַאֲמַרִּי, ר' אֵלְעָזָר רַמִּי: כְּתִיב כַּנְגֵדוֹ וְקָרִינֵן כַּנְגֵדוֹ! זְכָה - כַּנְגֵדוֹ, לֹא זְכָה - מַגְדָּתוֹ...“

(„Pravil rabi El'azar: Proč je psáno ‘učiním mu pomoc’, získala-li přízeň – jeho pomoc, ne-li – proti němu. A praví se, r. El'azar uvádí: Psáno je *ke-negdo* a čte se *ke-nigdo!* Je-li v přízni – je mu odpovídající, není-li v přízni – je proti němu““).

(„I nalezl Jehú bratry judského krále Achazjáše a otázal se: ‘Kdo jste?’ Oni odpověděli: ‘Jsme Achazjášovi bratři. **Přišli jsme popřát pokoj synům krále a synům paní.**’, 2 Kr 10:13 EP) BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷³⁴ In BROWN, F. *BDB*, s. 617.

⁷³⁵ In BROWN, F. *BDB*, s. 616.

⁷³⁶ In BROWN, F. *BDB*, s. 617.

⁷³⁷ In BROWN, F. *BDB*, s. 617.

⁷³⁸ In BROWN, F. *BDB*, s. 617.

⁷³⁹ S přihlédnutím k EP bylo přeloženo. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁴⁰ In LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 333.

⁷⁴¹ In BROWN, F. *BDB*, s. 769.

⁷⁴² JASTROW, M. *Dictionary*, s. 879.

⁷⁴³ Text citován dle edice Vilna. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

Praepositio “כנגד”, se vyvinulo ve vyjádření „odpovídající“ ve smyslu úměrný či vyjádření „proti“, dvojí význam, který vyplývá ze vzájemného vztahu v juxta pozici. Uspořádání dvojic protiv se řídilo snahou osvětlit a syntetizovat protikladné entity rozptýlené v Písmu podle vzoru v Kazateli.

W. Bacher zdůraznil poměrně záhy status této předložky jako „často používané předložky“, aby uvedl, že předložka je indikátorem, „že předmět jinému odpovídá, je vůči němu paralelní (základní význam: proti).“⁷⁴⁴

Když E. E. Urbach pojednával o výkladu modlitby u *chasidej aškenaz*,⁷⁴⁵ nastolil podnětnou terminologii pro vyjádření elementu úměrnosti v „ke-neged“. Zvolil označení techniky pojmy „אנאלוגיה“, (*analogia*, „analogie“) či „התאמה“, (*hat‘ama*, „soulad, shoda“) ve smyslu shody ideje.⁷⁴⁶ Pro příklad uvádí vztah mezi paterým vyslovením „וַיְהִי אֹר“, (*Vajhi or*, „budiž světlo“, Gn 1:3b) a pětici *Be-rešit, Ele šemot, Va-jikra, Ba-midbar, Dvarim* na základě midrašického.⁷⁴⁷ Pod vlivem principu gematri'e zohledňovali *chasidej aškenaz* prostřednictvím formy *hat‘ama* i číselnou hodnotu jednotlivých písmen.⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ In BACHER, W. *Die exegetische Terminologie I*, s. 124.

⁷⁴⁵ E. E. Urbach uvedl tato označení pro vykladačské metody v díle aškenázského komentátora středověké hebrejské poezie r. Avrahama b. r. Azri'ela ze 13. století, který byl autorem *Sefer arugat ha-bosem* („Kniha záhonu balzámu“). URBACH, Efraim E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit. Prolegomena et Indices adiecit. Prolegomena et Indices continens*. 1. hebrejské vyd. Svazek IV. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej Nirdamim, 1963. 295 s. s. 91.

⁷⁴⁶ S odkazem na *mi-de-orajta* ve výroku „אמר בכתוב אחר“, (Písmo naráží „ke-neged“ na to, co v něm není explicitní, ale zapsáno jiným způsobem.) a zmínkou o využití v agadě. URBACH, E. E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem IV*, s. 91.

⁷⁴⁷ S odkazem na seznam výroků v midrašickém textu:

„אמר ר' סימון ה' פעמים כת' אור כנגד ספרי תורתו, ויאמר אלהים יהי אור כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא עולמו, ויהי אור כנגד ספר אלה שמות שבו יצאו ישראל ממצרים מאפילה לאורה, וירא אלהים את האור וגו' כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות [רבות]. ויבדל אלהים בין האור כנגד ספר וידבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ, ויקרא אלהים לאור כנגד ספר משנה תורה שמלא הלכות.....“

(„Pravil r. Sim'on pětkrát je psáno světlo proti knihám Tory, 'A pravil Bůh budiž světlo' je proti knize *Be-rešit*, v níž se zaměstnával Svatý, budiž veleben a stvořil svůj svět, 'a budiž světlo' proti knize *Ele šemot*, v níž vyšel Jisra'el z Egypta z temnoty do světla, 'A viděl Bůh světlo...' proti knize *Va-jikra*, která je plná halachot, 'A rozdělil Bůh mezi světlem proti knize *Va-jedaber*, neboť rozděljuje mezi vycházejícími z Egypta a přicházejícími do země, 'A nazval Bůh světlo' proti knize *Mišne Tora*, která je plná halachot...'“; *midraš Be-rešit raba* 3:5, Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁴⁸ URBACH, E. E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem IV*, s. 91.

6.4.3. Odvozená technika *davar ve-hipucho*

Termín „הפוכו“ („obrácení“, „opak“) nebyl dokumentován v biblické hebrejštině, avšak הפך√ („obrátit, převrátit“)⁷⁴⁹ se dochoval podle ohledání F. Browna. V konjugaci *Pi'el* není znám výskyt kořene také v mišnické hebrejštině, proto byl odvozen v hebrejštině *amora'im*. J. Levy a M. Jastrow dosvědčují přítomnost konjugace na příkladech z gemary *TB* a *midrašim*.⁷⁵⁰ Termín „הפוכו“ („změna“, „obrácení“, „opak“)⁷⁵¹ byl užíván mj. v midraši *Sechel tov* k *Be-rešit* kap. 25 ve smyslu „לשון היפוך המדה“, („vyjádření opaku zásady“)⁷⁵² i v exegetické činnosti Avrahama Ibn Ezry a R. Davida b. Kimchi v podobě frází postupně „הדבר בהיפוך“, („slovo v opaku“, Avraham Ibn Ezra, komentář k *Šemot* 3:15)⁷⁵³ a „דבר והיפוכו“, („věc a její opak“, David b. Kimchi, komentář k *Tehilim* 74:15).⁷⁵⁴ A. Mirsky aplikoval toto sousloví na pořadající princip protikladů stvoření podle maximy jménem r. Me'ira „כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו“ („Vše, co stvořil Svätý, budiž veleben, stvořil jeho opak.“, *TB* tr. *Chagiga* 15a).⁷⁵⁵ Zobecnil postup tvůrců takového uspořádání: „Protože přišli uvážit samotný jev, uspořádali *halachot* do *davar ve-hipucho* proti sobě navzájem, jako druh sloky.“⁷⁵⁶

V případě, v němž J. Frankel hovoří o celé skupině *mida ke-neged mida* zmiňuje výklad *pšat* jako *Sitz im Leben* takto zobecněného principu.⁷⁵⁷ Pro biblickou oporu „juxtapozice“, který „poukazuje na antagonismus“,⁷⁵⁸ mohu uvést pasáž:

„ביום טוב יהיה בְּטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רָאָה גַם אֶת־זוֹה לְעַמְתּוֹה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דַּבְּרַת שְׁלֹא

⁷⁴⁹ F. Brown dokumentuje výskyt konjugací *Kal*, *Nif'al*, *Hitpa'el*, *Hof'al*. Nedoložil však konjugaci *Pi'el*, která představuje původ *šem pe'ula* ve tvaru „*hipuch*“. In BROWN, F. *BDB*, s. 245-246.

⁷⁵⁰ Pasáže z *TB* tr. *Kidušin* 59a, midraše *Be-rešit raba* 20 citují společně J. Levy i M. Jastrow. Citováno dle J. Levyho a M. Jastrowa. In LEVY, J. *Wörterbuch* III, s. 485. JASTROW, M. *Dictionary*, s. . – Podobně také E. Ben Jehuda. In BEN-JEHUDA, E. *Milon* II, s. 1153.

⁷⁵¹ In BEN-JEHUDA, E. *Milon* II, s. 1149.

⁷⁵² Citováno podle edice S. Bubera. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁵³ Citováno podle edice Jerušalajim 1959. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁵⁴ Citováno podle edice Jerušalajim 1959. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁵⁵ Citováno podle *TB* tr. *Chagiga* fol. 15a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁵⁶ Citováno podle A. Mirského. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 68.

⁷⁵⁷ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 502, s. 698, pozn. 22.

⁷⁵⁸ In BROWN, F. *BDB*, s. 769.

”מִזְמָה הָאֵדָם אֶחָרָיו מְאוּמָה:“

(„V den dobrý uživej dobra a v den zlý si uvědom, že ten i onen učinil Bůh proto, aby se člověk nedozvěděl, co bude po něm.“, Kaz 7:14 EP).⁷⁵⁹

D. I. Brewer klasifikuje princip *ke-neged* jako způsob porozumění druhotnému významu pasáže se zaměřením na skrytou interpretaci bez určujícího charakteru *pšat*.⁷⁶⁰

V české odborné literatuře J. Šedinová popsala jev a zařadila jej z hlediska literárního využití v hebrejské poezii mezi „jazykové umělecké prostředky“ pod kategorií „*synekdocha*“, aby popsala obraz převzatý z hypotextu biblické pasáže.⁷⁶¹

6.4.4. Výklad hermeneutického principu *ke-neged*

Po tematické stránce přinesl A. Mirsky obsahlý seznam příkladů témat, která prošla uspořádáním prostřednictvím tohoto principu: v halachickém podání jednotlivé zákazy v oblasti rituálně nečistých pokrmů, smíšených textilií, a tzv. *isurej arajot* („zákazy cizoložství“).⁷⁶² Zákaz býval vyvažován dovozením kompenzace vůči daným zákazům, které byly identifikovány v TaNaChu.

V midraši *Tanchuma*, *Šemini* 8, přichází forma formulovaná r. Bisnou jménem r. Chiji:⁷⁶³

„Co Svatý zakázal co se týče dobytka	כָּל מֵה שְׁאָסַר הַקֹּבִי' בַּבְּהֵמָה
dovolil pro lovnou zvěř	הַתֵּיר בַּחַיָּה
a co zakázal co se týče lovné zvěře	וְכָל מֵה שְׁאָסַר בַּחַיָּה
dovolil u kuřete	הַתֵּיר בְּעוֹף
a co zakázal pro kuře	וְאֵת שְׁאָסַר בְּעוֹף

⁷⁵⁹ In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁶⁰ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 231.

⁷⁶¹ J. Šedinová ilustrovala jev synekdochy veršem z básně Hellera s incipitem „אָנוּסָה לְעוֹרָה“, s konvenčním zpracováním tématu „stvoření světa“ ve verši „לְבִרְיֵית רִים וְנִחַת“, („v den stvoření hořejška a dolejška“, ze sedmé strofy). Identifikovala také biblický hypotext v Př 25:3. In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 91-92, s. 148, pozn. 19. - Další příklady neotřelé synekdochy, které lze klasifikovat jako „narážky“, př. „dveře s mezuzami“ přináší „konkretizaci lipnické židovské obce“. In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 93.

⁷⁶² MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 69.

⁷⁶³ Citace z midraše *Tanchuma* podle A. Mirského. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 69. - Pasáž přeložena s přihlédnutím k překladu J. Townsenda. In *Midrash Tanhuma*. Přeložil TOWNSEND, John T. (ed.) 1. anglické vyd. Svazek II. Jersey City : KTAV Publishing House, 1997. 394 s. ISBN 0-88125-780-2. s. 233, k 3:12.

on dovolil pro rybu.“

הַתִּיר בְּדָג

Pasáž z midraše přináší strukturu „אָסַר ... הַתִּיר“ („zakázal...dovolil“), která se opakovala v midrašické literatuře i gemaře, která pronikala do poezie, jak naznačuje Kalirův verš „מִתִּיר מְאֻסְרוֹת מִתְרוֹחַ“, („ze ‘zakázaných uvolňuje‘ dovolené“), jak bude zřejmé níže. El’azar bi-rabi Kalir navazoval na načrtnutou strukturu v redukovaném stylu, spojeních pomocí předložky מִן. K uspořádání do strofy mohlo zřejmě ponoukat uspořádání látky v midraši básníky. Nadto A. Mirsky indikoval v uspořádání látky tendenci ke „zřetězení sloky z hlediska ideje“, která měla být „předchůdcem širšuru v pijutu“.⁷⁶⁴

V generaci post-klasických básníků a pozdějšího vývoje mohu nalézt spíše strukturu, kterou prezentuje podání v gemaře k *TB* tr. *Chagiga* 15a:⁷⁶⁵

“שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה אמר ליה מאי דכתיב גם את זה לעמת זה עשה

האלהים

אמר לו כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות

אמר לו רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם

כל אחד ואחד יש לו שני חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם

אמר רב מרשיא מאי קראה גבי צדיקים כתיב 'לכן בארצם משנה יירשו'

גבי רשעים כתיב '[ו]משנה שברון שברם:“

[Acher se tázal po svém odpadnutí r. Me'ira: „Co znamená verš ‘Bůh učinil jednoho úměrně druhému?’“

On odpověděl: „Všemu, co Bůh stvořil, stvořil jeho protějšek.

Stvořil hory a stvořil pahorky,

Stvořil moře a stvořil řeky.“

Pravil mu: „Tvůj učitel, r. Akiva pravil pouze, že On stvořil spravedlivého a stvořil hříšného, On stvořil zahradu edenskou a stvořil gehinom. Každý má dva podíly, jeden v zahradě edenské a jeden v gehinomu. Spravedlivý, jenž si to zaslouží, obdrží svůj podíl a podíl svého druha v edenské zahradě, bezbožný, který se proviní, obdrží svůj podíl a podíl svého druha v gehinomu.

Pravil r. Mešaršeja: Na který verš Písma ukazuje? O spravedlivých je psáno ‘Proto v jejich zemi zdědí dvojí díl’ (Iz 61:7), o bezbožných je psáno: ‘A dvojitým roztříštěním roztříšti je’ (Jer 17:18).“]

⁷⁶⁴ In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 69. – Srovnej ideu funkce širšuru jako znaku či signálu pro začátek přednesu synagogálního „sboru“ (hebr. „makhela“), kterou uvedl do odborné diskuse E. Fleisher. In FLEISHER, Ezra. Kina al-jmej Herakleios Kejsar : A Lament for the Jews killed in Eretz Israel in the days of Heraclius Caesar. *Šalem*, 1987, č. 5, s. 209-227.

⁷⁶⁵ Citováno dle *TB* tr. *Chagiga* fol. 15a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

Verš o existenci protikladů ve světě (Kaz 7:14) interpretoval z podnětu Achera učenec r. Me'ir v kontextu obecných přírodních protikladů, avšak u r. Akivy vzbudil verš úvahu o vytvoření dvou protějšků - zahrady edenské i gehinomu, a tím o distribuci spravedlivých trestů v závislosti na spravedlnosti či bezbožnosti člověka. Již na tomto přístupu mohu nalézt vzor pro interpretaci protikladů z oblasti Písma spíše než na oblast protikladů halachických v básních Apulijských *pajtanim*, jak bude zřejmé níže z jejich veršů.

6.4.5. Hermeneutický princip *ke-neged* podle vzoru v palestinském středověkém básnictví

Ve virtuozním siluku “אין לשוהה עוצם נפלאותיך” („Nelze vypovědět podstatu Tvých divů“)⁷⁶⁶ k *parašat para* El'azara bi-rabi Kalira nacházíme sérii v alefbeitickém pořádku,⁷⁶⁷ k níž přijal inspiraci od svého potenciálního učitele Janaje.⁷⁶⁸ Mezi jinými principy se zaměřil také na pojednávaný hermeneutický princip, který aplikoval na vzácné důvody existence pary („červené krávy“) a výjimečnosti její oběti:⁷⁶⁹

„מוציא מגלות יקרות
מתיר מאסירות מתרות
נותן מטמאות טהורות:
„Vynáší z nicotných úst
skvostné“⁷⁷⁰
ze ‘zakázaných uvolňuje‘

⁷⁶⁶ BAER, S. (ed.) *Seder avodat Jisra'el*, s. 691-693. - Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 330 č. 7256א.

⁷⁶⁷ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 69-72.

⁷⁶⁸ In RABINOVITZ, C. M. (ed.) *Machzor pijutej rabi Janaj I*, s. 390.

⁷⁶⁹ Hebrejský text citován a přeložen dle S. Baera. BAER, S. (ed.) *Seder avodat Jisra'el*, s. 691-693. – Viz také znění u ELICUR, Š. (ed.) *Šira šel paraša*, s. 239.

⁷⁷⁰ Básník se inspiroval v biblickém hypotextu:

„לבן כה-אמר יהוה א-תשוב ואשיבך לפני תעמד ואסחוציא יקר מזלל כפי תהיה“ („Proto takto praví Pán: jestliže se vrátíš, přivedu tě znovu, budeš stát přede mnou: a **jestliže vyneseš vzácné z nicotného**, budeš jako má ústa“, Jer. 15:19, pasáž přeložena s přihlédnutím k EP) In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Verš lze vyložit v tom smyslu, že nevzdělaný člověk (tj. “אלל”) se může stát prostředkem ke sdělení slov Tory, (tj. “יקר”, př. ve verši o moudrosti a tím i o Toře “מפניי”) „vzácnější než perly“, Př 3:15 EP). Vzácnost tedy obvykle nevychází z úst nevzdělance, leda by se jednalo o skutečný zázrak, „vdechnutí života do úst člověka“ jako př. v *Avot de-rabi Natan* 26:5. Spojení učení slov Tory nevzdělaného člověka se nachází analogicky ke Kalirově zpracování také v *Jalkut Šmoni Jimejahu remez* 293:5. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

dovolené⁷⁷¹

z nečistých poskytuje

neposkvrněné:

שֶׁ מִן הַלֵּב	מִן הַחֵלֶב
טְחוּל וְכִבֵּד הַדָּם	וּמִן הַדָּם
פְּחַל הַחֵלֶב:	וּמִבְּשָׂר בְּחֵלֶב
תְּכַלֵּת בְּסֻדִּין:	מִכֶּלְאֵי בְּגָדִים
יְבוּם הָאֵח:	מֵאִשָּׁת אָח
יְפֵת תֵּאֵר לְאִישׁ:	מֵאִשָּׁת אִישׁ
טְהַרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה:	מִטְּמֵאת נְדַת אִשָּׁה
z tuku	<i>obyčejný tuk srdce</i>
a z krve	slezinu i játra s krví
a z masa v mléce	mléčná prsa <i>jen</i>
ze smíšených látek oděvu	modrý lněný háv s vlněnými třásněmi ⁷⁷²
<i>z nedotknutelné</i>	<i>jibum</i> bratra
ženy bratra	
ze vdané ženy	mužovu krásku sličné tváře
Z nečistoty menstruační	čistotu panenství ženy
krve ženy	

מִהֵתֵר אִסּוּר

וּמֵאִסּוּר הֵתֵר

מִטְּמֵא טְהוּר

וּמִטְּהוּר טְמֵא:

z dovoleného zakázané

I ze zakázaného

dovolené

⁷⁷¹ Citováno podle biblického hypotextu “מִתֵּיב אִסּוּרִים...” („...Hospodin propouští vězně“, podle Ž 146:7, přeloženo s přihlédnutím k EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Sloveso הֵתֵר v konjugaci Hof'al z נָתַר bylo odvozeno v mišnické hebrejštině ve významu „byl propuštěn, byl dovolen“. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 946; V básnikově verši byla uplatněna náplň biblického hypotextu a jeho výklad v midraši “הֵתֵר אִסּוּרִים מֵהַשָּׂמַיִם לְכֶם הֵתֵרְתִּי לְכֶם” („Pán dovolil zakázané“. Co jsem ti zakázal v jednom případě, dovolil jsem ti v jiném.“, midraš *Va-jikra raba* 22:10). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁷² Z řeckého termínu σινδών, jak identifikoval M. Jastrow, byl převzat termín טְדִין, který popisuje dle „pokrývku, obvykle z pěkného lnu“ či podle H. Bietenharda „oděv z pěkného indického plátna s vlněnými třásněmi“. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 957. – Srov. BIETENHARD, Hans (ed.). *Der Tosefta-Traktat Sota : hebräischer Text mit kritischem Apparat, Übersetzung, Kommentar*. 1. německé vyd. Bern – Frankfurt am Main – New York : Verlag Peter Lang, 1986. 332 s. Edice Judaica et Christiana. LAUER, Simon (ed.), CLEMENS, Thoma (ed.). Institut für jüdisch-christliche Forschung an der Theologischen Fakultät Luzern. Svazek 9. ISBN 3-261-04041-6. s. 47, s. 53, pozn. 21.

z nečistého čisté
i z čistého nečisté“

Úvodní trojice obecných veršů u Kalira nastiňuje zakázanou entitu, aby se pajtan odvážil popsat i dovolenou kompenzaci ve všech kategoriích zákazu. Ačkoli protiklad zakázaného a dovoleného působí jako ústřední téma. Princip *ke-neged* lze také vnímat ve smyslu „namísto“ pro ilustraci kompenzace, či také jako juxtapozici konkrétních příkladů vůči základní tezi „ze zakázaných uvolňuje dovolené“.

6.4.6. Hermeneutický princip *ke-neged*, *davar ve-hipucho* v regionech Apeninského poloostrova

Ačkoliv El'azar bi-rabi Kalir nastínil metodu popisu kompenzací oproti zapovězené praxi prostřednictvím principu *ke-neged*, a mohli bychom se domnívat, že neoklasický *pajtan* Šelomo Jehuda ha-Bavli bude aplikovat princip podobným způsobem, zvolil pochopení principu jako „souladu, shody“ a „analogie“.

V epické avodě „אֲדָהְרָה רֹחָא בְּלִבְּוֹשָׁתָא הוּד וְהָדָר יִקָּיר“ („Nádhera roucha v 'lesku a záři' Draheho“, v. 59-64) básník Šelomo Jehuda ha-Bavli aplikoval princip *ke-neged* na popis a pětinasobného vyčíslení pod vlivem rabínského hypotextu konvenčním způsobem.⁷⁷³

„Zemi⁷⁷⁴ jako podnožku⁷⁷⁵ stvořil proti trůnu⁷⁷⁶ תְּלַל פִּינּוֹן מוֹל בַּס שְׂרָפְרָה
by udělil spočinutí⁷⁷⁷ 'stvořeným obydlím חֲנִיית יְצוּרִים בְּתֵי ח' וּמָר
z hlíny⁷⁷⁸

⁷⁷³ Hebrejský text citován a přeložen dle E. Fleisherovy kritické edice. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 212–213.

⁷⁷⁴ V biblické hebrejštině se substantivum vyskytuje ve „země, svět“, dle „כָּל-יִשְׁבֵי הָאָרֶץ...“ („...všichni obyvatelé světa...“, Ž 49:2 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*; BROWN, F. *BDB*, s. 317.

⁷⁷⁵ Hebrejské substantivum aramejského původu „שְׂרָפְרָה“ („podnožka“), využil *pajtan* také v ofanu z kompozice *jocer* „ר' אֲשׁוּ כְתוּם פּוֹן“ ve verši „וְתַחַת רַגְלָיו שְׂרָפְרָה“ („pod jeho nohami podnožka“, v. 39). In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 212 – 213; LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 613.

⁷⁷⁶ Básníkuv verš naráží na biblický hypotext „...כִּי אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ תְּהִי רַגְלִי...“ („Toto praví Hospodin: ‚Mým trůnem jsou nebesa a podnoží mých nohou země...‘, Iz 66:1 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Básník nahradil substantivum „הָאָרֶץ“ synonymem „שְׂרָפְרָה“ („podnožka“), zřejmě pod vlivem hypotextu „...לְדַבְּרִיכֶם אָדָם עוֹשֶׂה שְׂרָפְרָה וְאַחַר כֵּן עוֹשֶׂה כִּסֵּא“ („...člověk činí podnožku a poté činí trůn“, *TB tr. Chagiga* fol. 12a, edice Steinsaltz s přídávkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. IV). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁷⁷ In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 483.

rozdělil, aby umírnil ratolesti, které se soudily až :הֲלַק לְהַשְׁלִים נְצִיבֵי מְדִינֵי תְּחָרוֹת: rozdělení
zažehnutí plamene

natáhl jejich mez⁷⁷⁹ bez roztažení hranice druhu⁷⁸⁰ הַצַּב תְּחֻמָּם לְשׁוֹר כְּלֵי הַשָּׂג
Pětinasobné je úměrné počtem velepětídílnému חֲמוּשׁ עוֹלָה חֲשֻׁבוֹנוֹ בְּחֻמְשֵׁי חֻמְשֵׁים
zatajil je a ukryl, by bylo darem krále synovi.⁷⁸¹ “חָבֵאוּ גְּזוּז מִנֶּת מְלֶךְ לְבֵן”

Šelomo Jehuda ha-Bavli pokračuje v avodě také s použitím hermeneutického principu *ke-neged* ve smyslu ekvivalentu k číselnému údaji dvanáctero kmenů Jisra'ele, který zastupuje ve všech směrech v Chrámu kmen *Levi* (v. 187-192):⁷⁸²

„Sazenice oliv po pořádku obklopují jeho stůl „שְׁתֵּילֵי זַיִת סָדֵר הֵיכָף שֶׁלְחֵנוּ,
dvanáctero podle počtu [hvězdných] znamení nebes. :שְׁנַיִם עָשָׂר כְּמִנְיֵו מְזֵלֵי שָׁחַק:
Úplnost [potomstva z] lože,⁷⁸³ bez poskvny⁷⁸⁴ celé שְׁלִימָה מְטָה כְּלָה כְּלֵי מוֹם
kmeny Hospodina svědectví, jež neupadne do שְׁבֻטֵי יְהוָה עֲדוֹת לֹא תִשָּׁכַח
zapomnění,
třetí spaloval [oběti], stranou desátého, svatost, שְׁלִישִׁי עַל לְאַחֹר עֲשִׂירֵי קֹדֶשׁ
strážce bran, hlídač, básník, služebník, požehnaný.“ „שׁוֹעֵר שׁוֹמֵר מִשׁוֹרֵר מִשְׁרֵת מְבָרֵךְ”

Opačné vyhranění principu *ke-neged* ve smyslu vývoje k antagonismu *davar ve-hipucho* přináší pajtan Amitaj II. bar Šefatja v šabatovém joceru s incipitem „אָשִׁיחָה בְּדַבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ” („Pohovořím o tvých předivných činech“, v. 12-15):⁷⁸⁵

„přiměl jsi zaschnout⁷⁸⁶ budovám stopní „הִקְרַשְׁתָּהּ מֵעֲזִיבַת בְּנֵינִים,
omítnutí⁷⁸⁷

⁷⁷⁸ Citováno podle hypotextu „...אִף שֶׁכֵּנִי בְּתִיחָמָר אֲשֶׁר־בְּעַפְרֵי יוֹדֵבָם...” („tím spíš na těch, kteří přebývají ve hliněných domech a svým základem tkví v prachu...“; Job 4:19 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁷⁹ Hypotext dle M. tr. *Eruvin* 3:4. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁸⁰ Citováno podle M. tr. *Arachin* 4:1. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Dále i dle hypotextu *Lev* 27:8. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁸¹ R. El'azar pravil k otázce po stvoření světla prvního dne:

“דָּאמַר ר"א: אור שברא הקב"ה ביום הראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו... ולמי גזוז? לצדיקים לעתיד לבוא.”

(„Neboť r. Elazar pravil: Světlo, které Svátý, budiž veleben, stvořil prvního dne. Člověk jím může prohlížet vše od konce světa k jinému konci... a bylo ukryto. A pro koho bylo skryto? Pro spravedlivé v budoucnu.“; *TB* tr. *Chagiga* fol. 12a, edice Steinsaltz s přídávkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. IV). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁷⁸² Hebrejský text citován a přeložen dle E. Fleisherovy kritické edice. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 169.

⁷⁸³ Přenesený význam termínu „מְטָה” („lože“) ve smyslu „potomstvo“ zaznamenal M. Jastrow. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 765.

⁷⁸⁴ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 743.

⁷⁸⁵ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 26. – Přihlédnuto k vydání u E. Fleishera. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 642.

⁷⁸⁶ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1428.

⁷⁸⁷ Citováno podle M. tr. *Bava meci'a* 10:1, jak identifikoval E. Fleisher. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 642.

‘Můj zářivý‘[Pís 5:10] milý nablýskal pětkrát světlo	דודי צח מבהיק חמש פעמים אור
jelikož příkaz je svící a Tora světlem patero dílů Tory.“	כי גר מצנה ותורה אור חמשי תורה:“

R. Eli'ezer be-rabi Natan se chopil konvenčního tématu, kterému se dříve věnoval i Me'ir b. Jicchak ŠaC v „אָרוֹמָךְ אֵל חַי“, („Vyvýším tě Bože živý“).⁷⁹¹

„בתוך עדת ישישים שומרי מזוזות פתחי מֵיָדָי“,
dveřních zárubní

když rozptýlil všemohoucí krále⁷⁹² v ní k למניין נתיני כה למלכים בה
počtu díkůvzdání

světlo znásobil **pětkrát** ve skrytu עוז מבטחי בסוד יסוד עוז מבטחי
stavby ‘spolehnutí na sílu‘⁷⁹³

země a výšiny jsi stvořil [až k Tobě] mé גיא וגבוהים בראתה ושכילו כם טוחי“
rozvažování prozí v nich.“

6.4.8. Závěr

Závěrem lze zhodnotit, že primární užití principu *ke-neged* ve smyslu juxtapozice v básních Šelomo b. Jehudy ha-Bavli, aškenázských básníků r. Me'ira b. Jicchaka ŠaCe i R. Eli'ezera be-rabi Natana sloužilo k opakování seřazené látky z TaNaChu formou výčtu. Symbolické vyznění podání ukrývá didaktický a mnemotechnický účel tohoto řazení.

V důsledku juxtapozice se vyvinula i forma *davar ve-hipucho*, která vyrůstá ze zmíněného hermeneutického principu v midrašické tradici. Lze ji doložit v básních r. Amitaje II. bar Šefatja a Jehudy Šelomo ha-Bavli. Charakter palestinského zpracování juxtapozice se vymyká z jejího tradování na Apeninském poloostrově i franko-německé oblasti. Rozvinutí

⁷⁹¹ Hebrejský text citován a přeložen dle E. Fleisherovy kritické edice. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 645. - Viz také u *chasidej aškenaz* URBACH, Efraim E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem* IV, s. 91.

⁷⁹² E. Fleisher identifikova termín מלכים jako učence ješivy. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 645.

⁷⁹³ E. Fleisher identifikova termín עז מבטחה: „עז מבטחה“, jako kinuj na Toru podle Př. 21:22. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 645; BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

obou směrů juxtaopozice přináší především zpracování a opakování konvenčních midrašických motivů, které navazují na podání TaNaChu, př. v Kaz 7:14.

Zahrnutí do koncového rýmu se prosazuje přirozeně společně se zaměřením tematiky i volby znění verše na liturgickou příležitost. Midrašický vzor „*asar.. heter*“ („zapověděl... dovolil“) v rozvinuté i zkrácené formě, který rozvíjeli klasičtí palestínští *pajtanim*, Janaj a El’azara bi-rabi Kalir, nebyl na evropské půdě rozvíjen. Takové téma bylo vyňato z patjanského zpracování a stalo se součástí prozaického tradování v kontextu *ješivot*. Formálně připojuje palestinská tvorba vazbu prostřednictvím “-ח” (*me-*, „“), naopak v praxi se provedení číselné perorace či výčtu v textu básně neuzavírá specifickou vazbou. Způsob vyvození *ke-neged* lze označit za tvořivý proces u El’azara bi-rabi Kalira a Janaje, naopak v případě *davar ve-hipucho* není případ tvořivosti znám. V případě avody Šeloma b. Jehudy ha-Bavli dochází k propojení principů *ke-neged* a *mašal*, avšak *pajtan* nepropojuje podle zvyků pre-klasického žánru avody aplikaci principů s koncovým rýmem. Lze tedy uzavřít po zkoumání problematiky, že uplatnění hermeneutických principů *ke-neged* i *davar ve-hipucho* představují enormní vliv midrašického hypotextu.

6.5. Princip me'al

Princip „remez“ či „me'al“ byl formulován jako v pořadí dvacátý osmý princip v celku třiceti dvou hermeneutických principů.⁷⁹⁴

6.5.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer* s překladem

Ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer*:

„מרמז מניין שדורשין בלשון רמז, שנ' כה אמר יי אלהי ישראל על הרועים הרועים את עמי אתם הפיצתם את צאני ותדיחום ולא פקדתם אותם. וכן הוא אומ' ואם משא יוי תאמרו לכן כה אמר יוי יען אמרכם את הדבר הזה משא יוי ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יוי, לכן הגני ונשיתי אתכם נשוא ונשיתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני. וכן הוא אומ' ותאמרו לא כי [על] סוס נגוס על כן תגוסון. בו בלשון שחטאו בו בלשון נדונו.“⁷⁹⁵

[„Me-remez. Odkud se vykládá vyjádřením *remez*? Neboť je řečeno ‘Takto praví Hospodin, Bůh Izraele proti těmto pastýřům, pastýřům mého lidu: „Mé stádce jste rozptýlili, rozehnali je a nedohlíželi jste na ně.“⁷⁹⁶ A tak praví ‘Budete-li říkat: ‘Výnos Hospodinův‘, tak tedy toto praví Hospodin: „Protože užíváte toto rčení: ‘Výnos Hospodinův‘, poslal jsem k vám, neříkejte: ‘Výnos Hospodinův‘!‘ Hle, zapomenu na vás a odvrhnu z mé přítomnosti od své tváře vás i město, které jsem dal vám i vašim otcům.“⁷⁹⁷ A tak praví ‘říkáte: Nikoli! Utečeme na koních. A vskutku budete utíkat‘.⁷⁹⁸ Výrokem, kterým zhřešili, tím výrokem byli odsouzeni.“]

⁷⁹⁴ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 37-38. – K termínu *me'al* jako ekvivalentu k označení *remez* viz BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 111.

⁷⁹⁵ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 37-38.

⁷⁹⁶ Zdroj pasáže se nachází v biblickém verši:

„(Proto Hospodin, Bůh Izraele, praví proti těmto pastýřům, pastýřům svého lidu, toto: „Mé ovce rozptylujete, rozháníte je a nedohlížíte na ně...“ (Jer 23:2 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁹⁷ Zdroj pasáže se nachází v biblickém verši:

„(„Budete-li říkat: ‘Výnos Hospodinův‘, tak tedy toto praví Hospodin: ‘Výnos Hospodinův‘, vzkazuji vám: Neříkejte: ‘Výnos Hospodinův‘! Hle, propůjčím vás nepříteli a odvrhnu

6.5.2. Definice termínu *remez*

Termín “רמז”, (*remez*, „narážka, náznak“)⁷⁹⁹ mohl být dle J. Levyho odvozen z רמז, avšak o jeho původu se oprávněně vedla mezi lexikografy debata, jejíž shrnutí zde prezentuji

Podle J. Levyho termín vznikl transpozicí z רמז v biblické hebrejštině („blýskat, mrknout, dát znamení“, tj. očními víčky).⁸⁰⁰ Tento typ odvození potvrzuje i F. Brown.⁸⁰¹ Podle M. Jastrowa se původ termínů má hledat rovněž v biblické hebrejštině, avšak v odlišném רמש („pohybovat“).⁸⁰²

Eli'ezer ben Jehudy přispěl k debatě zdůrazněním původu termínu „z **aramejského** kořene“ רמז („mrknout, blýsknout“, tj. očima).⁸⁰³

V dialektech mišnické hebrejštiny, tedy ve stádiu vývoje hebrejského jazyka, je uvedený hebrejský kořen podle J. Levyho především nositelem významu „pokynout na znamení“ (tj. rukou, hlavou), či „pokynout, dát náznak“. ⁸⁰⁴ J. Levy se opírá o pasáž z M. tr. *Gitin* 5:7.⁸⁰⁵ Nejblíže k významu termínu “רמז”, (*remez*, „narážka, náznak“) se nachází význam, který uvádí M. Jastrow „přikývnout, vyjádřit gestem“, avšak i on zdůrazňuje, že tento sémantický aspekt má být vnímá teprve „přeneseně“, konkrétně ve významu „naznačit, poukazovat“.⁸⁰⁶ Teprve na základě tohoto

od své tváře vás i město, které jsem dal vám i vašim otcům.“, Jer 23:38-39 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁹⁸ Zdroj pasáže se nachází v biblickém verši:

“וְהֵאמַרְוּ לְאֶרְצֵי עַלְסִיס וְנוֹס עֲלֵיכֶן הַנּוֹסֵן וְעַל־קַל נִרְקָב עֲלֵיכֶן וְקָלוּ רַדְפֵיכֶם:” („Říkáte: ‘Nikoli! Ujedeme na koních.’ A vskutku budete utíkat. ‘Ujedeme na lehkonohých.’ A vskutku vaši pronásledovatelé budou lehkonozí.“, Iz 30: 16 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁷⁹⁹ Substantivum se vyskytovalo teprve v mišnické hebrejštině zejména v přeneseném smyslu oproti širšímu semiotickému obsahu slovesa v biblické i mišnické hebrejštině. Viz LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 453.

⁸⁰⁰ In LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 453. - V pasáži “וְהֵאמַרְוּ לְאֶרְצֵי עַלְסִיס וְנוֹס עֲלֵיכֶן הַנּוֹסֵן...” („...Proč blýskáš očima?“, Job 15:12 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁰¹ In BROWN, F. *BDB*, s. 931.

⁸⁰² In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1481.

⁸⁰³ In BEN-JEHUDA, E. *Milon* XIII, s. 6610, pozn. 3.

⁸⁰⁴ Viz LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 453. – Viz totožné porozumění u W. Bachera. In BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 208.

⁸⁰⁵ Ve znění “הַרְשׁ רֹמֵז וְנִרְמָז וְכֵן בְּתִירָה אֹמֵר קוֹפֵץ וְנִקְפֵץ בְּמִטְלָלִין הַפְּעוּטוֹת...” („... kyne na znamení a bylo naznačeno a ben Batyra praví dorozumí se a byl vyrozuměn pohyby mimických pohybů...“, M. tr. *Gitin* 5:7, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁰⁶ In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1482. – Tak také viz BEN-JEHUDA, E. *Milon* XIII, s. 6611.

přeneseného sémantického aspektu lze porozumět substantivu „רָמָז“, ve smyslu „narážka, náznak“.⁸⁰⁷

6.5.3. Paralelní technika *lašon nofel al-ha-lašon, me'al*

W. Bacher našel uplatnění téhož principu v pasáži midraše *Be-rešit raba* 18:23, avšak ve znění „למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה“, („Proč? Že jedno vyjádření odpovídá druhému“).⁸⁰⁸ Jménem r. Pichase, r. Chilkiji a jménem r. Šim'ona se ve výkladu k **homofonii** termínů ve verši „לְקַחְתָּהּ אִתָּהּ:“ „...At' **muženou** se nazývá, vždyť z **muže** vzata jest.“, Gn 2:23 EP) prezentuje hříčku, jejímž prostřednictvím se demonstruje původ biblického označení a také kvalita hebrejského jazyka jako sakrální řeči, která dokáže postihnout smysl i jednotu mezi mužem a ženou.⁸⁰⁹

W. Bacher vyzdvihl v dané midrašické pasáži úlohu předložky „על“, a posléze i její synonymnost s „מעל“, i „ממעל“. Vzhledem ke struktuře midrašického podání vyvodil, že se v ní setkáváme s principem *remez*, proto také ztotožnil princip *remez* a princip *me'al*.⁸¹⁰

D. I. Brewer zařazuje tuto techniku do skupiny typu tzv. „wordplay“ („hra se slovy“). Diferencuje mezi pokročilou „metodou *remez*“ a prostou „hříčkou“.⁸¹¹ Vymezuje tento princip proti principu „*al tikre*“ („nečti“) tím, že zdůrazňuje, že „není učiněn pokus o žádnou opravu ani není navrhována kvůli exegezi“.⁸¹²

V poslední dekádě 20. století se Š. Elicur přiklání paralelně k oběma označením – „*remez*“ i „*lašon nofel al-ha-lašon*“.⁸¹³

⁸⁰⁷ Viz LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 453.

⁸⁰⁸ Citováno dle hebrejského textu midraše *Be-rešit raba* 18:23 (edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Viz BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 111.

⁸⁰⁹ Otázka v midrašické pasáži zní: „...מיכן אתה למד שניתנה התורה בלשון הקודש?...“ („...odkud se dozvídáš, že Tóra byla dána ve svatém jazyce?...“) ve slovech „... כך נברא העולם בלשון הקודש ...“ („...tak byl stvořen svět svatým jazykem...“). Dále přináší příklad přechýlení substantiv „...אלא איש ואשה...“ („ale muž a mužená“, tj. žena). V pasáži je doložena dále nepřítomnost takové příbuznosti v jiných jazycích. In *midraš Be-rešit raba* 18:23, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929.) In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸¹⁰ In BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 111.

⁸¹¹ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 20.

⁸¹² BREWER, D. I. *Techniques*, s. 21.

⁸¹³ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 17.

Biblická figura hříčky se slovy a homofonie pro účely rabínské exegeze vytvářely společně *Sitz im Leben* této interpretativní techniky podle pohledu J. Frankela.⁸¹⁴ D. I. Brewer se však domníval, že *Sitz im Leben* i důvod vzniku principu spadaly do sféry „...prorocké interpretace a výkladu snu ve starověké blízko-východní literatuře a Starém zákoně.“⁸¹⁵

6.5.4. Výklad hermeneutického principu *me'al*

Daný princip lze tedy vnímat primárně jako rozvinutí homofonního aluzivního termínu či fráze s oporou v biblických verších. Princip se jeví blízký znakům *gezera šava*, jelikož v podání *Mišnat rabi Eli'ezer* poskytuje způsob paralelního propojení totožného termínu s dvojí oporou v biblickém verši podle uvedení sekvencí „...שנ' ... וכן הוא אומ'...“. V tomto smyslu se také vyslovil A. Mirsky.⁸¹⁶

V závěrečné formulaci principu podle *Mišnat rabi Eli'ezer* figuruje styk s principem *ius talionis* („právo odplaty“):⁸¹⁷

„...בו בלשון שחטאו בו בלשון נדונו...“ (,,...Výrokem, kterým zhřešili, tím výrokem byli odsouzeni.“). Princip odráží projev spravedlnosti, ekvivalentní odplaty za vyřčené slovo.⁸¹⁸

Zejména v agadických *midrašim* probíhalo násobné provázání nejenom homofonních aluzí, nýbrž i aluzivních termínů odvozených od totožného kořene včetně slovesných tvarů, ale i tvarů substantiv a adjektiv, avšak mohou nalézt také příklad již z mišnického podání.⁸¹⁹

⁸¹⁴ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 503, s. 698, pozn. 23.

⁸¹⁵ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 20.

⁸¹⁶ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 43.

⁸¹⁷ Lze jej nalézt například v Toře „עין תחת עין...“ (,,Oko za oko...“, Ex 21:24 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸¹⁸ Viz kap. 6.8. Součást čtyřiceti devíti pravidel pro výklad Tory v principu *mida ke-neged mida*.

⁸¹⁹ Analogicky působí konkrétní reflexe r. Hilela, tentokrát formou epigramu, aniž by byl v textu uveden explicitně מַדְדָּה.

„אָ, הוּא רָאָה גְּלַגְלָה לְתַחַד צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְאָמַר לָהּ עַל דְּאִטְיַפְתָּ אֶטְיַפְנָךְ בְּסוּף מְטִיפִיךָ וְיִטְוִפוּךָ...“ (,,Též viděl jakousi lebku plující na vodní hladině. A řekl jí: Za to, že jsi topil, utopili tě, avšak nakonec ti, kdo tě utopili, budou utopeni.“, M. tr. *Avot* 2:7). In BEER, Georg (ed.) *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 339. - Pro překlad přihlednuto k překladu B. Noska. NOSEK, Bedřich (ed.) *Pirkej Avot : Výroky Otců, Traktát Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem*. 1. hebrejsko-české vyd. Praha: Sefer, 1994. Česká část 184 s. Hebrejská část 55 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7. Hebrejská část s. 14-15, 38-40. Česká část s. 45-46, 126-130.

W. Bacher aplikoval na tento hermeneutický princip termín „*paronomasie*“ ve smyslu „odvozené ze stejného kořene“.⁸²⁰ S. Liebermann upřesnil pojem „*paronomasie*“ tím, že zvolil odlišný termín „*amphiboly*“ („*amfibolie*“), který v jeho pojetí rozšířil stávající termín ve smyslu „hraní s homofonními kořeny“.⁸²¹

Literární uplatnění *paronomasie* se realizovalo v *pijutim* také formou paronomastického rýmu⁸²² ve smyslu „rým vytvořený slovy odvozenými z téhož kořene v jeho úplnosti /cedeq – caddiq - ticdaq“, o němž pojednala v oblasti aškenázské tvorby již J. Šedinová.⁸²³ Aby rozšířila reflexi daného jevu z prostředí rýmu na náplň veršů, přinesla charakteristiku *paronomasie* jako zvukového prostředku, který „využívá tvárnosti kořenového systému hebrejštiny a akustické příbuznosti skupin radikálů k působivému oživení veršů zvukomalbou“.⁸²⁴ Takový přístup postihl jev nejen jako tzv. *figura etymologica*, „oblíbený stylistický prvek semitských jazyků“, ale domnívám se, že pronikl hlouběji k podstatě principu *me'al* jako hermeneutického principu.⁸²⁵

Pojetí principu *me'al* v paronomastickém smyslu, který vedl k literární aplikaci, podrobil zkoumání A. Mirsky. Princip na základě svého zkoumání upřesnil se zaměřením jev hermeneutického principu ve slovech: „tento princip, že slova, která jsou shodná svým *zněním*, poskytují jeno

⁸²⁰ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 111. - Srov. výhrady k užití termínu vyjádřil W. S. TOWNER, když zhodnotil nedostatek zdůvodnění souvislosti *paronomasia* s předložkou מעל. TOWNER, Wayne Sibley. *The Rabbinic Enumeration of Scriptural Examples : A Study of a Rabbinic Pattern of Discourse with special Reference to Mekhilta d'r. Išmael*. 1. anglické vyd. Leiden : E. J. Brill, 1973. 276 s. ISBN 9004037446. s. 169, pozn. 2.

⁸²¹ LIEBERMAN, S. *Helenism*, s. 68.

⁸²² Dle typu tzv. „root rhyme“. Autor: HRUSHOVSKI, Benjamin. Heslo: Prosody, Hebrew. In WIGODER, G. SECKBACH, F. *EJ [CD-ROM]*.

⁸²³ Jako podřízenou kategorii prostředků výstavby formy uvádí mezi typy rýmu paronomastický rým. ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 59, 80.

⁸²⁴ Pro ilustraci *paronomasie* jako zvukového prostředku přinesla k ilustraci sloku z tvorby Moše Birgela s incipitem „אצפצף מארץ כאוב“. In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 94, s. 168, pozn. 69.

⁸²⁵ Př. ve verši „אזכרה מול מערכה מול מערכה בלי פשר“ („řadili šik proti šiku bez výkladů“) v básni „אלה אלה“, od r. Šelomo Efrajima Luntschitze. Termín *mul* lze vnímat také jako synonymum uspořádání podle principu *ke-neged*. Ve sloce Moše Birgela v básni „אצפצף מארץ כאוב“:

„Strasti jejich a strasti jejich strastí nemají obdoby a páru jsou jako písmena H N jediné a osamělé.“	צרותיהם וצרות צרותיהם, אין דמות נוגג להם המה לאותות ה"ן היחיד נאריהי:
---	--

se domnívám, že básník dokonce kombinoval princip *me'al*, dále *mašal* (tj. „אין דמות נוגג להם“) s gematrickým označením letopočtu, které identifikovala J. Šedinová. Zhodnotila uplatnění gematrického principu jako „ukázkou, jak autor – halachista vtipně použil detail z tradičního výkladu hebrejské abecedy.“ In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 94-95, 107-108.

téma, protože se rovnají svým *zněním*, rovnají se i v jiném“.⁸²⁶ Poznamenal v midrašické formě, že provedení tohoto principu zahrnuje tzv. „*peticha*“ („uvedení“), které se skládá z kořene, který je předmětem rozvedení, př. postupně „יבואו – יבוא – תבוא“.⁸²⁷

Ve výzkumu, kterému podrobil midraš *Mechilta de-rabi Jišma'el* prosazoval badatel W. S. Towner pro popis hermeneutického principu z hlediska jeho postupu paralelní označení „lexikálně založený výčet“⁸²⁸ či „lexikální analogie“⁸²⁹ s připojeným „*peroratio*“ („závěrečná řeč“ agadického typu, rekapitulace)⁸³⁰ kvůli struktuře výčtu založeného na shodě termínů při popisu ústředního tématu i typického pro podání tohoto hermeneutického principu v midrašim.

Následnému rozboru hermeneutického principu je nutné předeslat částečné uplatnění „*peroratio*“ v kontextu refrénu modlitby „גַּשְׁמַת קוֹל חַי“, (Nišmat kol chaj, „Duše všeho živého“) ve znění „מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים“, (*Melech malchey ha-melachim*, „Král králů králů“).⁸³¹

V poslední dekádě 20. století se Š. Elicur charakterizuje tento princip jako jev hermeneutické povahy v pijutu pro učené posluchače, ale stejnou měrou oceňuje i jeho okrasnou funkci.⁸³²

⁸²⁶ In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 43.

⁸²⁷ Podle příkladu z halachického midraše, *Mechilta de-rabi Jišma'el*, parašat *Bešalach, Va-jehi 1*, (edice Horowitz – Rabin, Jerušalajim 1970). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Srov. Z hlediska teorie intertextovosti termín *paronomasie* zastupuje podle J. Laurent „...změnu původního textu, která se skládá z uchování znění, i když modifikuje orthografii, aby poskytla textu nový význam“. In LAURENT, J. The strategy of form. In *French literary theory today A reader*. TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – Ney York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1982. s. 55.

⁸²⁸ In TOWNER, Wayne Sibley, *The Rabbinic Enumeration of Scriptural Examples : A Study of a Rabbinic Pattern of Discourse with special Reference to Mekhilta d'r. Išmael*. 1. anglické vyd. Leiden : E. J. Brill, 1973. 276 s. ISBN 9004037446. s. 179, pozn. 2.

⁸²⁹ TOWNER, W. S. Op. cit., s. 168.

⁸³⁰ Dokonce komentuje *peroratio* v případě textu midraše *Be-rešit raba 18:23* jako „elegantní teologické shrnutí“. TOWNER, Op. cit., s. 169, s. 179, pozn. 2. – Srov. v intertextovosti pro rekapitulaci na začátku takové kompozice se vžil pojem „*elipsis*“. LAURENT, J. The strategy of form. In *French literary theory today A reader*. TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – Ney York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1982. s. 55.

⁸³¹ In *Machzor benej Roma I*, fol. 31v.

⁸³² ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 17.

6.5.5. Hermeneutický princip *me'al* podle vzoru v palestinském středověkém básnictví

Pajtan klasického období Janaj v *pijutu* s incipitem „מי כמוך ומי כעמך“ („Kdo je jako Ty a kdo jako Tvůj lid“), jehož verše představuje A. Mirsky jako „hříčku se slovy“ (tj. „*ha-lašon nofel al ha-lašon*“). Poskytuje mnohonásobné provedení principu v sekvenci veršů.⁸³³

ומי דומה לך והם דומים לך	„מי כמוך ומי כעמך
המה לך ואתה להם	האמרתם לך והאמירוך להם
ושמות שונים לך ולהם	גזירה שנה לך ולהם
ונקראתה לשמם קודש ישראל	נקראו לשמך קודש ישראל
נמטה אני קדושתכם ומקדושתכם	ואתם קדושי ומקדושי
נאה מקדושים קדושה לקדוש“	

„Kdo je jako Ty a kdo jako Tvůj lid,	a kdo se Ti podobá přec oni se podobají tobě, ⁸³⁴
	oni Tobě a ty jim
<i>gezejra šava</i> Tobě a jim,	a jména rovná Tobě a jim
zvali Tvé jméno svatost Jisra'ele,	a byl jsi zván jejich jménem svatost Jisra'ele,
pravil jsi Já jsem váš Svatý a váš	a vy jste mí svatí a mí zasvěcení
Milá jest od svatých svatost ke Svatému.“	

Poměřím-li sekvenci *peroratio* v midraši *Šemot raba* 38:7 („R. Chanina pravil: Necht' ten, jenž je **svatý**, přijde a vstoupí na **svaté místo**, aby obětoval před **Svatým**, aby on mohl usmířit za **svaté**.“) soudím že mohu identifikovat invenci básníka, který pozměnil strukturu *peroratio*, aby více odpovídala přístupu lidu Jisraele ke Svatému na svaté místo, tj. „קדושים“, („svatí“, Ex 29:1), vkládá nepřítomný pojem „קדושה“, („svatost“,

⁸³³ Hebrejský text citován a přeložen dle C. M. Rabinovitz. In RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). *Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo adim*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1985. 508 s. ISBN neuvedeno. s. 444-445. – Viz také text uveřejněn u M. Zulaye. In ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 159.

⁸³⁴ Janaj cituje z požehnání *mechaje* z Amidy „... מי דומה לך ...“ („Kdo je jako ty pane mocí a **kdo se Ti podobá**...“, *Seder rav Amrama ga'on, Seder Tefila*, požehnání *Ata gibor*, edice *Geršom ha-Rapnes*, Benej Brak 1994). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

zřejmě ve smyslu charakteru lidu), opomíjí úlohu “קדוּשׁ” („svatého“, tj. Arona, Ž 106:16) i nepřítomné svatyně “מקדש” („Ex 15:17), nakonec však navazuje objektem uctívání, tj. “קדוּשׁ” („Svatý“, Lev 19:2), jako by hovořil z pozice toho, který se vrací v pokání.⁸³⁵

Naopak typově méně kvantitativní uplatnění principu *remez* přinesl klasický *pajtan* El’azar bi-rabi Kalir v části *magen* (hebr. „štit“) z kompozice kedušty pro *parašat zachor* s incipitem “אֶזְכִּיר סֵלָה זְכוּרוֹן מַעֲשֵׂימִ” („Připomenu *sela*, paměť činů“).⁸³⁶ Ve verši “וַרָצַח מִבֵּין עַבְדִּים” („Vráz se plaz připlazil z *jeduplných* hadů“)⁸³⁷ básník nastolil jednotlivý případ *remez*.⁸³⁸

Verš spojil dvoučlennou aluzi (tj. narážku) “וַרָצַח מִבֵּין” („vráz se plaz připlazil“)⁸³⁹ s mnohočetným sémantickým obsahem.⁸⁴⁰ Substantivum “וַרָצַח” („břich“ u plazů)⁸⁴¹ představuje představení přídomek (tj. epitheton, hebr. *kinuj*)⁸⁴² Hamana, úhlavního nepřítel lidu Jisra’ele. Přídomek vznikl metonymií původem z “עַל-גַּחְזֵךְ תֵּלֵךְ...” („...polezeš po břiše...“, Gn 3:14 EP).⁸⁴³ Přídomek navozuje představu nepřátelského hada⁸⁴⁴ i podlézavého Hamana, který se náhle objevil. Nadto je v jiné rovině spojen s tokem Gichonu ze zahrady Eden.⁸⁴⁵

⁸³⁵ Hebrejský text citován a přeložen dle midraše *Šemot raba* 38:7 (edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*; BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸³⁶ DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 106, č. 2249א.

⁸³⁷ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1079.

⁸³⁸ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice S. Baera. In BAER, S. (ed.) *Seder avodat Jisra’el*, s. 662.

⁸³⁹ Básnické vyjádření upřednostnilo z גיח formu konjugace *Kal* נָצַח („náhle vyrazil“, př. Jb 38:8) jako ekvivalentu k témuž kořenu konjugace *Hif’il* נָצַח („náhle vyrazil“, př. Sd 20:33). BROWN, F. *BDB*, s. 161. BEN-JEHUDA, E. *Milon* II, s. 756. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁴⁰ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 17.

⁸⁴¹ BROWN, F. *BDB*, s. 161. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁴² JASTROW, M. *Dictionary*, s. 633.

⁸⁴³ In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁴⁴ Mohu také přinést jiný pozdní příklad ze *Seder ha-avoda le-Jom ha-kipur* Mešulama (III.) bar Kalonyma z básně “אֶשְׁוֹתָהּ נִפְלְאוֹתֶיךָ צוּר עוֹלָמִים” pro musafovou liturgii ve verši “בְּגַחְזוֹן לָכֶת בְּלִי-פּוֹגָא” („had po břiše se plazí bez oddechu“) o hadu v zahradě Edenu. Uvedeno podle edice J. Schirmanna. In SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 34.

⁸⁴⁵ Š. Elicur ukázala zdroj k tomuto svazku idejí v midraši, v němž zazní klíčový verš o řece Gichon ve spojení s charakteristikou hada, dále Hamana až k citaci z knihy Ester:

“וּשְׁם הַנְּהַר הַשֵּׁנִי גִיחֹן וְזוֹ מַדִּי שֶׁהִיָּה מִן שָׁף עֵינַיִם כְּנַחֵשׁ עַל שֵׁם עַל גַּחְזֵךְ תֵּלֵךְ וְעַפְרָה תֹאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַיּוֹם הַסּוֹבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ עַל שֵׁם הַמּוֹלֵךְ מִהַדּוּ וְעַד כּוּשׁ...”

[„A jméno druhé řeky je **Gichon**‘ (Gn 2:13) to je z toho, že Haman si potluče oči jako had podle označení ‘polezeš **po břiše** a prach budeš žrát po všechny dny svého života‘ (Gn 3:14), jenž ‘obtéká celou zemi Kúš‘ (Gn 2:13) podle jména ‘který vládne od Indie až ke Kuš‘ (Est 1:1 EP)...“; *midraš Be-rešit raba* 16:13, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929]. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*; BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Haman je podle midraše tak propojen s tokem **Gichon** i s **hadem**: ostatně i vody z pramene Gichonu se líně vlíná a vinou jako had při průtoku východně od Jeruzaléma.

Kalir navršíl svazek idejí z midrašim, ke kterému připojil svůj vlastní příspěvek ke stávajícím aluzím formou slovesného tvaru. Z hlediska hermeneutických pravidel se domnívám, že lze klasifikovat seskupení aluzí jako vyjádření podle zásad hermeneutického pravidla *remez* („narážka, náznak“)⁸⁴⁶ v literárním uplatnění sevřeného básnického verše.

6.5.6. Hermeneutický princip *me'al* v regionech Apeninského poloostrova

Apulijský Elija bar Šma'ja v elegii „אוֹיְבִים קָמוּ עָלַי עַל לֹא הָמַסְ בְּכַפִּי“ (Nepřátelé ‘povstali proti mně‘ není krutosti v mém poháru, v. 5-8)⁸⁴⁷

„Rozevřeli tesák naostřili“⁸⁴⁸ jazyk jak הַחֲרִיקוּ שֵׁן הַלְטִישוּ לְשׁוֹן כְּתַנִּית וְהָרַב חֲדָה
oštěp a meč obnažený,

a zvědí jak trhat kořist, člověka pozřeli, וַיִּלְמְדוּ לְטָרְף־טָרֵף אָדָם אָכְלוּ צָרָרוּ וְחִידָה
jedinou sužovali⁸⁴⁹

zatřásli, vyděsili až k třesu, s třesem se זָעַעוּ הַזֵּיעוּ זָעַעוּ הַבְּעִיתוּ הַרְגִּיזוּ בְּקוֹל חֲרָדָה
dali do ničení, vzplanuli hlasem
třesoucím

vzali v záruku plášť,⁸⁵⁰ vysvlékli plášť by חָבְלוּ שְׁלֵמָה עָרְמוּ מִלְבוּשׁ לְגִלּוֹת מִסַּךְ יְהוּדָה:⁸⁵¹
objevili zástěnu Jehudy.⁸⁵¹

Především v sedmém verši nalézám tříčlennou linii *peroratio* „זָעַעוּ הַזֵּיעוּ זָעַעוּ הַבְּעִיתוּ הַרְגִּיזוּ בְּקוֹל חֲרָדָה“ („zatřásli, vyděsili až k třesu, s třesem se dali do ničení, vzplanuli hlasem třesoucím“). Elija bar Šma'ja koncentroval ideje do jediného verše podobně jako palestinští Janaj a El'azar bi-rabi Kalir.⁸⁵²

⁸⁴⁶ LEVY, J. *Wörterbuch* IV, s. 453.

⁸⁴⁷ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 34-35. – Hypotext v incipitu dle podle Ž 3:2. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁴⁸ Sloveso $\sqrt{\text{טש}}$ v konjugaci *Hif'il* bylo zřejmě pajtanskou inovací, mohu se dokonce domnívat, že tento básník byl původcem této inovace. In EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* III, s. 838.

⁸⁴⁹ Sloveso $\sqrt{\text{חף}}$ („rvát, plenit, drancovat, požírat, shltnout“, tj. kořist) se objevuje v pasáži: „שָׁרִיָּה בְּקִרְבָּהּ כּוֹאֲבִים פִּרְפִּי טָרֵף לְשִׁפְךָ־דָם לְאֹבֵד וְנִפְשׁוֹת לְמַעַן בַּעַע בְּצַע:“ „Její velmožové uprostřed ní jako vlci, kteří **trhají** kořist, prolévají krev a hubí duše, neboť chamtivě shánějí zisk.“, Ez 22:27 EP. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁵⁰ Počínaje hypotextem „...אִם־חָבַל תְּחַבֵּל שְׁלֵמַת רֵעֶךָ...“ („Vezmeš-li do zástavy vnější roucho svého bližního...“, Ex 22:25 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁵¹ Společně s biblickým hypotextem „...וַיִּגַּל אֶת מִסַּךְ יְהוּדָה...“ („Odhallil zástěnu Jehudy...“, Iz 22:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁵² V edici J. Davida nebyla o tomto výskytu zmínka. In DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 34-35.

Římský básník Jechi'el bar Avraham v úvodním joceru ze série *jocer* svátku *Pesach* s incipitem „אַזְמַר בְּרוֹן אִישׁוּרִים“ („Zapějí ve slovech chvály“, v. 49-56)⁸⁵³ ve verších o Avrahamovi a Jicchakovi v kontextu poskytnutí Tóry.⁸⁵⁴

„Osvítíl vonným kadidlem z myrhy“ ⁸⁵⁵	זִיְהֶר מְקוֹטְרַת מוֹר,
příkázání ‘pamatuj a střež’	מִצְוֹת זְכוֹר וְשָׂמֹר
střežit zář slávy	זִוְהֶר הוֹדֵי לְשָׂמֹר
„svazek myrhy“ ⁸⁵⁶	צָרוֹר הַמוֹר

Obepnutá ⁸⁵⁷ <i>nebesa</i> sklonil a zkrášlil ⁸⁵⁸	אִירֹתֵיהֶם] נָטָה וְשִׁפֵּר
smazal hřích a očistil	מִיִּחַק עֲוֹן וְכִיפֵר
muž se kolouškoví připodobnil	אִזְכַּר] נְדָמָה לְעֹיֵפֵר
‘Hrozen henny’ ⁸⁵⁹	אֶשְׁכּוֹל הַכֹּף וּפְרֵי

Jechi'el bar Avraham propletl v uvedených slokách volněji opakující se slovesné kořeny, aby spojil *kinuj* na Avrahama („מְקוֹטְרַת מוֹר“) s hořkostí myrhy, příkázání Tory se září Avrahamovy spravedlnosti, aby následoval ve sloce narážkou na očisťující moc henny, kterou tragicky měl představovat Avrahamův dospělý syn. Navzdory homonymnosti, sloky

⁸⁵³ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice A. Fraenkela. In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 89-94.

⁸⁵⁴ In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 90.

⁸⁵⁵ Oproti přesvědčení A. Fraenkela, který vztahuje vyjádření „מְקוֹטְרַת מוֹר“ jako *kinuj* na Jisra'el podle midraše *Šir ha-širim raba* 3:6 i poslední verš sloky na Svatého, budiž veleben, se spíše přikláním k významu aluzivní narážky na postavu Avrahama jako ústředního charakteru sloky podle: „...מקטרת מור, זה אבינו אברהם, מה המור הזה ראש לכל הבשמים, אף אברהם אבינו היה ראש לכל הצדיקים, מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמררות, כך היה אברהם אבינו ממרר ומסגף עצמו ביסורים“ („kadidlo myrhy, to je náš otec Avraham, jak je tato myrha hlavní nad vším kořením, tak Avraham náš otec byl hlavou všech spravedlivých, jak tato myrha každému, kdo ji sbírá rukama zhořkne, tak Avraham náš otec byl stížen zármutkem a utrpením“, *midraš Šir ha-širim raba* 3:6, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁵⁶ Domnívám se na základě komparace významu *kinujim* tohoto znění, že *sijomet mikra'it* v tomto verši plní funkci *kinuj* na Avrahama podle „צָרוֹר הַמוֹר...“ („Svazek myrhy...“, Pís. 1:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Viz J. David nabízí čtyři možnosti *kinujim* na Svatého, budiž veleben, Jisrael, mesiáše a Avrahama. DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, Ibidem. s. 250.

⁸⁵⁷ Podle „...וְשָׂמִים בְּרִיחַ תָּכֵן...“ („...a pídí nebesa změřil?...“, Iz 40:12 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Paralelní verše ukazují předchůdce v básni s incipitem „אִז מֵאִז“, připisovaném El'azarovi bi-rabi Kalir a dále v avodě Šelomo b. Jehudy ha-Bavli (v. 49), viz níže kap. 437. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* I, s. 127.

⁸⁵⁸ Podle „...בְּרוּחַ שָׁמַיִם שִׁפְרָה...“ („Jeho duch *dal* nebesům velkolepost...“, Job 26:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁵⁹ *Sijomet mikra'it* je podle hypotextu „...אֶשְׁכּוֹל הַכֹּפֵר“ („hroznem henny...“, Pís. 1:14 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. „Hrozen henny“ by sice mohl být *kinujem* na Svatého, budiž veleben (dle midraše *Šir ha-širim raba* 1:14), ovšem domnívám se, že spíše Jicchak, v dospělém mužském věku, nikoliv dětském, byl položen na oltář jako koloušek a hrozen henny (dle *Šir ha-širim raba* 3:5). – Viz DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 43.

přináší pocit hořkosti ve sladkosti, spojení protikladů i pozitivní i negativní důsledky poslušnosti Božích přikázání.

Původem boloňský básník Matitja ben Jicchak (žil ve 14. století) v pijutu pro „vystoupení k Toře“ svátku *Pesach* s incipitem „רָוַן וְאָפְתִי נָא שְׁפָתַי וְאָעֲנֶה בְּרוֹן“ („Rozevřu mé rty prosím a odpovím zvonivým výkřikem“) uplatnil střídavě princip *me'al*.⁸⁶⁰

„Otevru své rty	odpovím zvonivým výkřikem	וְאָעֲנֶה בְּרוֹן	וְאָפְתִי נָא שְׁפָתַי
Bohu živému zapěji	‘když pocestuje schrána‘.	בְּנִסְוֵעַ קְאָרוֹן:	לְאֵל חַי אֲשִׁיר
„Vzýval jsem Boha,	v čas příhodný nás zachrání	עַת יִשְׁעֵנוּ יוֹאֵל	מְקַלֵּל אֶקְרָא אֵל
jemuž patří chvála ⁸⁶¹	Hospodin Bůh		וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל
i přijde na Cijon	zvolá tehdy z hrdla.	נִקְרָא אֵז בְּגֵרוֹן:	
zachráníce			לְאֵל חַי אֲשִׁיר
‘Nechat’ se otevře	na modlitbu utlačeného shlédne	לְתַפְלֵת דָּךְ תִּשְׁעַ	תַּפְתַּח אֶרְצֵךְ יִשְׁעַ
země spásy ⁸⁶²			
a zachránce Jisra’ele	‘jazyk ⁸⁶³ tichého zvonivě zaplesá‘. ⁸⁶⁴	וּלְשׁוֹן אֵלֶם תִּרְוֹן:	וַיִּשְׂרָאֵל בּוֹשְׁעַ
			לְאֵל חַי אֲשִׁיר
Navrátíš naše	Bůh svatý náš zastánce	אֵל חַי גּוֹאֲלֵנוּ	תִּשׁוּבַת שְׁבוּתֵנוּ
odpočinutí, ⁸⁶⁵			
a dokončíme naše sliby	‘i Aharon očistí‘. ⁸⁶⁶	וְנִכְפַּר אֶקְרֵךְ:	וְנִשְׁלַם נְדַרֵינוּ
			לְאֵל חַי אֲשִׁיר
Rozprchnou se Tví	zaplesají Tví toužební	רְוִנוּ תַאֲבִיךְ	יִפְרֹצוּ אֵל אוֹיְבֵיךְ
nepřátelé Bože ⁸⁶⁷			
svůj spor ved’ <i>onoho</i>	budou navraceni k Pevnosti. ⁸⁶⁸	יִשׁוּבוּ לְבַצְרוֹן:	יוֹם תִּרְיַב אֶת רִיבְךְ
dne			לְאֵל חַי אֲשִׁיר
jistě	budeme my Bohem bohů	וְלֵנוּ אֵל אֱלִים	הֵן נַעֲבֹד אֱלֹהִים

⁸⁶⁰ Hebrejský text citován a přeložen dle unikátní edice *Machzor benej Roma*. In *Machzor benej Roma* I fol. 94r. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 327, č. 7199a.

⁸⁶¹ Podle 2 S 22:4. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁶² Podle Ž 74:21. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁶³ Tj. jazyk spravedlivého.

⁸⁶⁴ Podle Iz 35:6. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁶⁵ Tedy od sekulárního zaměstnání, *remez* na Iz 58:13. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1511.

⁸⁶⁶ Plnění slibů v Chrámu předchází konání oběti dle Ž 66:13. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁶⁷ Podle Ž 68:2. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁶⁸ Tj. *kinuj* na Svatého, budiž veleben.

převedeni, bychom
zachráněni byli

Bude útočištěm a i zmohutní sílu a převahu.
vojštěm

מְעוֹז וְחַלְלִים יִגְבֵּר וַיִּתְרוּן:

לְאֵל חַי אֲשִׁיר

Posilni prosím Bože vyzvedl a ochrání Hospodin
staniž se

חַזְקֵי נָא אֵל תְּהִי וְנָס יָגוֹן נְהִי

Prozpěvovali jsme když 'když táhla archa'.
pravil 'a stalo se'

נְשִׁיר כְּנֻם וַיְהִי כַּנְסוּעַ הַקְּאָרוֹן:

לְאֵל חַי אֲשִׁיר

Anonymní tvůrce v básni typu *hoša'na* pro *Sukot* „Pán, který zachrání, zachraň nás prosím, bez tebe není zachránce, zachraň nás prosím“,⁸⁶⁹ kterou sdílí rity aškenázské i římský ritus, téměř výhradně postavil svoji skladbu, vnitřní i koncový rým na paronomastickém řetězci, jak dokládá již incipit básně.⁸⁷⁰

Typ aplikace *me'al*, který představoval přemostění k následně liturgické skladbě, může být vnímán jako spíše **literární technika** ve službách halachických požadavků. Takové přemostění ke keduše vytvořil jediním slovem Amitaj II. bar Šefatja v kompozici *joceru* s incipitem „Pán, který vyjevil konec od počátku“, v. 70).⁸⁷¹ Báseň byla věnována svatbě básníkovy sestry Kasie:⁸⁷²

„K posvěcení Tebe ve chvíli a s obavou „לְהַקְדִישְׁךָ בְּרַעַד וּבְרַתַת כְּלָם עוֹמְדִים“,
všichni povstáváme“

Pajtan Amitaj II. bar Šefatja propojil přechod ke *keduše* ve slovese „לְהַקְדִישְׁךָ“, („K posvěcení Tebe“), avšak učinil tak i rafinovaný *remez* na odevzdání dospělé sestry, Kasie ke *kidušin*. Povinný přechod využil osobitou cestou pro svatební příležitostnou tvorbu.⁸⁷³

⁸⁶⁹ Hebrejský text citován a přeložen dle unikátní edice římského machzoru. In *Machzor benej Roma*, II fol. 356. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 26, č. 523a.

⁸⁷⁰ Řetězec zahrnuje násobně: מוֹשֵׁעַ - וְהוֹשִׁיעַ - מוֹשֵׁעַ - הוֹשֵׁעַ - הוֹשֵׁעַ - הוֹשֵׁעַ. In *Machzor benej Roma*, II fol. 356.

⁸⁷¹ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 52. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 27, č. 542a.

⁸⁷² Událost se odehrála podle datace zřejmě již roku 865. STARR, J. *The Jews*, s. 125.

⁸⁷³ *Kidušin* je doloženo oddílem v *Megilat Achima'ac*:

A **zasvětil** dcerku rabi Chasadjovi
synovi rabi Chanane'ela, bratra Šefatji
a rabi Amitaj bratr nevěsty

וְקָדַשׁ בְּתוּ לְרַבִּי חֲסַדְיָהּ,
כֵּן רַבִּי חַנְנְאֵל אָחִי רַבִּי שְׁפִטְיָהּ.
וְרַבִּי אַמְתִּי אָחִי הַפְּלֵה הַמְּכַלְלָהּ.

zveršoval *jocer* Pán který zjevil konec od počátku pro „הוּא פִּיט הַיִּצְרָר 'אָדוֹן מְרַאשִׁית אַחֲרֵית' בְּשִׁבְלֵהּ.“

ni
Volné užití termínu zahrnuje odevzdání *dospělé* dcery do manželství otcem. BEN PALTI'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 27.

6.5.7. Hermeneutický princip *me'al* v aškenázském prostředí

Uplatnění principu *me'al* se u aškenázského básníka Efrajima bar Ja'akov b. Kalonymos z Bonnu (um 1132) překrývá s tématem básně typu *ahava*,⁸⁷⁴ jehož incipit zní „Hrozivá⁸⁷⁵ jest tvá láska, má holubice, láska veliká“, v. 37-42):⁸⁷⁶

„*Nad* ‘milým⁸⁷⁷ a líbezným‘ poveseš se אַהֲבִיב וְנִחְמַד אֶגִּיל וְאַשְׁמַח בְּצַהֲלָהּ וּבְחֶדְוָהּ
i zaraduju se s veselostí a potěšením
‘neboť nyní se zamiluje manžel můj⁸⁷⁸ do té, כִּי עָתָה יֵאֱהָבֵנִי אִישִׁי לְשׁוֹבְבָהּ
jež z vyhnanství se navrátí
,zamilovala jsem si svého Pána⁸⁷⁹ k němu se אֶהָבֵתִי אֶת אֲדוֹנָי אֱלֹהֵי לְהִתְקַרְבָּהּ
blížila
‘ve své milostnosti i slitování mne vyplatil‘ בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ וְאַלְבִּי לְהִאֲהִיבָהּ
[Iz 63:9] by mne přiměl k milování
Milostnost všehomíra si mne zamilovala, můj אֶהָבֵת עוֹלָם אֶהָבֵנִי אֱלֹהֵי לְהִרְחִיבָהּ
stánek rozšíří
zlatavá palácová svatyně⁸⁸⁰ v jeho středu אֶפְרַיִם וְזֶהָב תּוֹכוֹ רְצוּף אֶהָבָהּ
dlážděna bude milováním
nezapomene na milování Cijonu by již *nebyl* אֶהָבֵת צִיּוֹן אֶל יִשְׁכַּח לְהַעֲלִיבָהּ
poddán potupení
‘milování jeho jest mi obdivuhodné‘ [2 S נִפְלְאָת אֶהָבָתוֹ לִי חֶבֶה לְהַשְׁגִּיבָהּ

⁸⁷⁴ Čtvrtá součást kompozice joceru. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 219.

⁸⁷⁵ Citováno podle Pis 6:10. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁷⁶ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 678-680. – Viz také ZUNZ, L. *LG*, s. 288, 290; báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 127 č. 2712a; přihlédnuto bylo také k textu v edici A. M. Habermanna. In HABERMAN, Avraham Me'ir (ed.). *Pijutej rabi Efrajim bar Ja'akov mi-Bona. Jedi 'ot ha-Machon le-Cheker ha-Šira ha-Ivrit bi-rušalajim*, 1958, roč. 7, s. 235-236.

⁸⁷⁷ A. M. Haberman vyložil tento *kinuj* jako oslovení Svatého, budiž veleben, z úst Jisra'ele, E. Fleisher naopak zdůranil *kinuj* přímo na Jisrael. HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej rabi Efrajim bar Ja'akov mi-Bona*, s. 235. – Srov. FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 678.

⁸⁷⁸ Básník v citaci „וַתֵּהֵר לְאִהָּ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעֵינָי כִּי עָתָה יֵאֱהָבֵנִי אִישִׁי“, „Lea otěhotněla, porodila syna a pojmenovala ho Rúben ... řekla totiž: ‘Hospodin viděl mé pokoření; nyní mě už bude můj muž milovat‘.“, Gen 29:32 EP) vytvořil přirovnání lidu Jisra'ele k Re'uvenovi, synu Ley, kterého měla v pokoření. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁷⁹ Básník se opírá o pasáž z Ex 21:5 v metafoře k otroku, který si zamiloval svého pána i jeho dům a hodlá u něj zůstat. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁸⁰ Podle znění pasáže se mohu domnívat, že básník nehovoří o světské stavbě, leč o Chrámu, jehož přebrazem býval stánek a k jehož stavbě se užilo dříví libanónských lesů:

„אֶפְרַיִם עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַעֲצֵי הַלְבָנוֹן... תּוֹכוֹ רְצוּף אֶהָבָהּ מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַם:“, „Nosítka král si zhotovil, král Šalomoun, ze stromů libanónských. ... Vnitřek je obložen láskou jeruzalémských dcer.“, Pis 3:9-10 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

1:26] náklonnost rozšíří

‘miloval jsem vás’⁸⁸¹ pravil svému poslovi אַהֲבֵתִי אֶתְכֶם לְמִלְאָכֵי חַיִּיהָ
‘budu tě milovati i požehnám ti’ [Dt 7:13] v נֶאֱהָבְךָ וְיִבְרַכְךָ בְּהַמְדָּה וּבְתַאֲנִיהָ
potěšení i toužení

‘Hospodin se těšil ve tvých otcích jen,⁸⁸² milý רַק בְּאֲבוֹתֶיךָ חִשֵּׁק יְיָ לְאַהֲבָה אֶהְיֶה וְנִחְמָד
a líbezný.’“

Aby básník upřesnil stav milované, připomíná její identitu jako kajícnice, která se navrácí ze čtyř cípů světa (v. 35) prostřednictvím podobné *paronomasie* z kořene שׁוּב ve slovech “לְהִשְׁיבָה,, (v. 9), “מְשׁוּבָתִי,, (v. 17, 20), “הִשְׁיבָה,, (v. 26), “הִשְׁיבָה,, (v. 29), “תְּשִׁיבָה,, (v. 31), “וְשִׁיבָה,, (v. 34), “וְשִׁיבָה,, (v. 35), “לְשׁוּבָה,, (v. 37). S termínem “אַהֲבָה,, ladí všech 73 uplatnění rýmu. Podání básně Efrajima bar Ja’akova b. Kalonyma z Bonnu prokázalo možnosti a dotklo se hranic virtuozity intelektuální hry k poctě Svatého, budiž veleben při uplatnění tohoto principu.

6.5.8. Závěr

Uplatnění 28. principu v tvorbě pajtanim proměnilo midrašickou dedukční tendenci nalézt výskyt spřízněných pojmů, rozvést je dále a osvětlit tím slovní hříčku shrnutou v peroraci. Charakter básnického přepracování přináší opačnou snahu soustředit jednotlivé elementy slovní hříčky do rozměru verše či několika veršů, ve zhuštěném spojení rovněž zapůsobit libozvučností. Setkáváme se s protikladem k pojetí pijutu jako midraše v pajtanské formě.

Uplatnění *me’al* se koncentrovalo do jednotlivého verše v příkladu z básni El’azara bi-rabi Kalir, Amitaje II. bar Šefatji i Eliji bar Šema’ji. Nejblíže midrašickém pojetí *peroratio* se nacházelo prezentované zpracování Janajových veršů. Víceúrovňové pojetí *me’al*, které navozuje představu sladkobolných protikladů jsme mohli spatřit v básni římského Jechi’ela bar Avrahama. Aškenázský tvůrce Efrajim bar Ja’akov b. Kalonymos z Bonnu dovedl možnosti principu k jejím hranicím.

⁸⁸¹ Hypotext lze identifikovat v Mal 1:2, proto se lze domnívat, že by oním poslem mohl být i prorok Malachiáš. In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁸² Doslovně podle biblického hypotextu Dt 10:16. In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

6.6. Princip gematri‘a

Princip *gematri‘a* byl formulován jako v pořadí dvacátý devátý v celku třiceti dvou hermeneutických principů.⁸⁸³

6.6.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli‘ezer* s překladem

Ve znění *Mišnat rabi Eli‘ezer*:

“מלשון גמטריא. מניין שדורשין גמטריא בהגדה. הרי כבר נאמ' שמונה עשר ושלוש מאות
יךךך עד דן, זה אליעזר, דחשבניה הכי הוי.”⁸⁸⁴

[„Z vyjádření gematri‘e. Odkud se vykládá *gematri‘a* v agadě? V tom případě [že] již bylo řečeno ‘318 a pronásledoval až k Danu‘ (Gn 14:14), to je Eli‘ezer, takový byl jeho součet“].⁸⁸⁵

6.6.2. Definice termínu *gematri‘a*

Termín גמטריא či גמטריא („účty“, přeneseně „homiletická interpretace založená na numerické hodnotě písmen“) byl odvozen transpozicí podle M. Jastrowa z řeckého „τό γραμματεῖον“ (pl. „τὰ γραμματία“).⁸⁸⁶ Domnívám

⁸⁸³ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli‘ezer* I, s. 38.

⁸⁸⁴ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli‘ezer* I, s. 38. – Viz paralelní pasáž, kterou nacházíme v midrašī *Tehilim raba* jménem r. Jochanana, syna r. Josiho ben Kismy: „עבדו אליעזר היה עמו ולא יותר, אליעזר בגימטריא שי"ח“ „...jeho služebník Eli‘ezer byl s ním a nikdo více, Eli‘ezer v gematrii jest 318...“, *Midraš Thilim* k Ž 110, oddíl 4, edice Buber, Vilna 1891). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁸⁵ Závěrečná fráze „דחשבניה הכי הוי“, byla H. Enelowem vnímána jako pozdní. ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli‘ezer* I, s. 38, pozn. 7. – Je také vhodné připomenout, že Eli‘ezer měl být podle tohoto principu tím, který pro Avrama vyhrál bitvu proti králům v Gn kap. 14:14 ve shodě s interpretací midraše „מניין אליעזר שי"ח...“, („...počet Eli‘ezera je 218.“, *Be-rešit raba* kap. 44: 3, edice Theodor-Albeck, Berlin 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁸⁶ Jastrow přináší prvotní význam „účty“ (J. Ter. 5 43c גמטריא ve významu „aritmetický výpočet“), druhotný význam jako „homiletická interpretace založená na numerické hodnotě písmen“ v „ת' וצ' א' ות' בגימטריא...“ slovo *toca‘ot* (Ž 68:21) naznačuje 903 (příčiny smrti) (*TB* tr. *Berachot* fol. 8a). JASTROW, M. *Dictionary*, s. 239. – Srov. Termín označuje však „tabuli“ či „úřední knihu, smlouvu“. LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert, *A Greek-English Lexicon*. 10. anglické vyd. New York - Oxford : Oxford University Press, 1996. xlv, 2042, xxxi, 320 s. ISBN 0-19-864226-1. s. 358.

se, že je vhodné akceptovat především znění „τό γράμμα“ (pl. „τὰ γράμματα“).⁸⁸⁷ Označuje součet číselné hodnoty jednotlivých písmen, tak také v novém tisíciletí M. Krupp.⁸⁸⁸ D. Brewer prosazuje překlad termínu „language calculations“ (tj. „jazykové výpočty, počítání“), dokonce navrhuje význam „numerologie“.⁸⁸⁹

Daný termín z formulace znění principu v *Mišnat rabi Eli'ezer* nahrazuje v podání midraše *Be-rešit raba* termín „מְנִיךְ“ („počet“).⁸⁹⁰ Identifikaci obou termínů zachycuje jejich jménem r. Šim'ona ben Pazi v textu *Midraš Zuta*.⁸⁹¹

Tento princip byl v midraši *Pesikta rabati* konkretizováno jako „psaní čísel“⁸⁹² jinými slovy „דְמוּת הַאוֹתוֹת“ („podobnost písmen“) či „הִילוך הַאוֹתוֹת“ („záměna písmen, permutace“),⁸⁹³ jejíž původ je odvozován z užití biblického toponyma v „איך נלכדה ששך... איך היתה לשמה בכל בניוים:“ („Jak je Šešach uchvácen... jak se stal Babylon podivením mezi národy“ tj. paralelismus *Šešach – Bavel* technikou záměny písmen podle vzoru *ATBaŠ*, Jer 51:41),⁸⁹⁴ dále v potenciální glose „וּמֶלֶךְ שֶשֶׁךְ“ („a král Šešach“, tj. král Babylonu, Jer 25:26).⁸⁹⁵

Rabínská exegeze byla původním *Sitz im Leben* této interpretativní techniky symbolické povahy podle pohledu D. Brewera i E. Hollender.⁸⁹⁶

⁸⁸⁷ Liddell a Scott uvádí mj. relevantní význam „účet“ (ve smyly „půjček“), „ocenění“. Také připojují označení „ο γράμματιστής“ [„notář“, „archivář“ (tj. „paměti“)]. In LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. Op. cit. s. 358, 359.

⁸⁸⁸ Viz srov. paralelní Kruppovo označení „Buchstabenberechnungen einzelner Worte“ („kalkulace písmen jednotlivých slov“). In KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 107.

⁸⁸⁹ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 231.

⁸⁹⁰ Jménem Šim'ona b. Lakiš „מניין אליעזר לבדו היה, מניין אליעזר שי"ח.“ (Midraš *Be-rešit raba* 42, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁹¹ Jménem r. Šim'ona ben Pazi s aplikací na výpočet hodnoty termínu איכה (tj. 36):

„...„vyjádření *ejcha* je pouze **gematrií** 36 proti 36 rozvodů, kterými byli vázáni, **počet ejcha**.“, *Midraš Zuta* k *Ejcha* 1:1, edice Buber, Vilna 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz také BACHER, W. *Die Agada der Tannaiten* II, s. 511, zvláště pozn. 7; ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 38, pozn. 6.

⁸⁹² V pasáži „...„Pravil rabi Jochanan: je to řeč číslic, 'Tochu'(1 Sam 1:1) je Asaf, *ATBaŠ*, *Pesikta rabati*, edice Iš Šalom, *Pesikta* 43]. Jastrow také přináší význam termínu גמטריא či גמטריא („učené psaní, šifrování/ počítání“) v pasáži o nápisu na zdi „מנא מנא תקל ופרסין“ (Dan. 5:25) v číslicích *ATBaŠ*: „...בגימטריא איכתיב...“ („pravil rav: gematrii bylo napsáno.“, *TB* tr. *Sanhedrin* fol. 22a). BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 239. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁸⁹³ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 231.

⁸⁹⁴ Na základě Fishbanova bádání uvedl BREWER, D. I. *Techniques*, s. 178.

⁸⁹⁵ Toponymum je odvozováno ze jména bohyně *Šach* („tvůj jemný len“). BROWN, F. *BDB*, s. 1058. BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁹⁶ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 231. E. Hollender definuje tuto techniku slovy: „The interpretative technique known as *gematria*, i.e. the semantic association of words and phrases whose mathematical values are equivalent according to the calculated value of their letters in the Hebrew alphabetic

Důvodem pro vznik tohoto principu se jeví potřeba nalézt skrytý význam v Písmu v rámci výkladu povahy *draš* při rozvoji jednotky rozměru jediného slova, pasáže či verše.⁸⁹⁷ Brewer klade důraz na nalezení druhotného významu slova nebo pasáže v rámci rabínské exegeze.⁸⁹⁸ Také zůstává nutnost připomenout přístup, že *Sitz im Leben* i důvod vzniku principu se omezuje pouze na vzácné případy interpretace pro vyvození halachy, jak připomíná J. Frankel, ale především na interpretaci v agadickém podání podle obecného konsenzu.⁸⁹⁹

Při rozboru hebrejské poezie 17. století v Zemích koruny české klasifikovala J. Šedinová tento princip jako jednu z „metaforických hříček... vyjadřování čísel písmeny sestavenými v určitém významu“. Poskytla příklady z poetické tvorby Šimšona Bacharacha a Moše Birgela, kteří uplatnili tuto techniku jako „oblíbený způsob šifrování chronogramů“.⁹⁰⁰

6.6.3. Výklad hermeneutického principu *gematri'a*

Uvedme typy užití principu *gematri'e* v midrašickém podání podle entit, o kterých se uplatnila.

Gematri'a propojuje v praxi hebrejské termíny prostřednictvím součtu (př. יין „vino“ – סוד „tajemství“),⁹⁰¹ aby vyložila na mudroslovném základě termín v případě potřeby výkladu. Z hebrejského termínu princip vede k usouzení na atribut či povahu jevu (př. הַמְאָרָרִים - pro počet „dvěstě čtyřiceti osmi“ stížených údů v těle ženy podezřelé z cizoložství, dále i i cizoložníka),⁹⁰² či k úsudku o počtu spravedlivých.⁹⁰³ Princip *gematri'e* také

numerical system, is not an inherently esoteric method; rather, it originated in rabbinic literature“. HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 130. NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno. s. 226.

⁸⁹⁷ Například z termínu יהיה (tj. 30) ve verši „דַּבַּר מִלֵּאחַ הַיָּמִים אֲשֶׁר-יִיזַר לַיהוָה קִרְשׁ יְהוָה,“ („...Dokud neskončí doba, po kterou se zasvětil Hospodinu, bude svatý...“, Num 6:5 EP) vyvozuje délku nazírkého slibu na 30 dnů (*midraš Ba-midbar raba* 10: 10, edice Vilna 1878). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁸⁹⁸ BREWER, D. I. *Techniques*, s. 231.

⁸⁹⁹ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 502. KRUPP, M. *Einleitung in die Mischna*, s. 107.

⁹⁰⁰ Uvedla např. označení letopočtu 1642, tj. „roku 'očekávání' ...402 malého počtu“ prostřednictvím hebrejského „קשב“, v Bacharachově verši. In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 95.

⁹⁰¹ V pasáži „...וַיִּבְנֶה יֵינִי יָצָא סוּד...“ („...vino vstoupilo, tajemství vyšlo...“, *midraš Ba-midbar raba* 10:8, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Viz v evangeliu podle Jana, Jan 2:3-2:4 (EP).

⁹⁰² „Hořké vody“ (dosl. „מרים“), přinesly v midrašickém podání kletbu do celého těla v pasáži o ženy podezřelé z cizoložství i v případě těla podezřelého cizoložníka:

umožnil zdůraznit dominantní téma diskurzu, př. רחם „slitovný“ jako početní ekvivalent ke jménu אברהם. Tuto praxi, kterou užíval klasický palestinský *pajtan* El'azara bi-rabi Kalir, zaznamenává explicitně text díla *Machzor Vitry*,⁹⁰⁴ machzoru francouzského ritu z 12. století o. l.⁹⁰⁵

6.6.4. Hermeneutický princip *gematri'a* podle vzoru v palestinském středověkém básnictví

V Kalirově purimové kerově *šemone esre* s incipitem „אומן יתומן הגן“ („A miloval chráněnou sirotu vychovatel“) se vyskytuje podle Š. Elicur *gematri'a*,⁹⁰⁶ kterou lze charakterizovat jako rozvinutější uplatnění principu. El'azar bi-rabi Kalir sestavil případ *gematri'e* jako součet aplikace principu jmenné *gematri'e* a jiného relevantního časového úseku, aby získal výčet let jiného biblického charakteru. Ve druhém verši básně zazní slova „אָמַן בְּעַדָּהּ לְהַגֵּן“ („pečoval, sedmdesát pět⁹⁰⁷ ji hájil“). Básník čerpal z midraše *Be-rešit raba* 39:13,⁹⁰⁸ v jehož podání se léta vyjití Avrama, který byl stár 75 let,⁹⁰⁹ z otcovského domu v Charanu, rovnají počtu Estěfina jména Hadasa (הדסה, číslice 74) společně s jedním rokem

נקראו מרים על שם שמאררים את הגוף ומבערין את העון המאררים א"ר תנחומא מים המאררים כנגד רמ"ח איברים שיש בה וכנגד רמ"ח איברים שיש בנואף.

(„A jsou zvány *marim*, protože tělu [přináší] prokletí a očišťují hřích. 'Ha-me'arerim' pravil r. Tanchuma jsou vody prokletí namístež 248 údů, které jsou v ní, a namístež 248 údům, které jsou v cizoložníkovi.“, midraš *Ba-midbar raba* 9:16, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁰³ V midrašické pasáži o číselné hodnotě termínu „*Va-jehi*“ („A byl“, Sd 13:22) se uvádí:

„וידי א"ר יודן כ"מ שנאמר בלשון הזה בצדיקים שקול הוא כל"א צדיקים כמנין ויהי“

(„*Va-jehi*.“ Pravil r. Judan: Na každém místě, na němž je řečeno toto vyjádření o spravedlivém, lze je cenit jako 31 spravedlivých podle hodnoty *va-jehi*.“, midraš *Ba-midbar raba* 10:5, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁰⁴ Ve znění „רחם בגימטריא אברהם...“ („Slitovný je v *gematrii* Avraham.“, *Machzor Vitry* 22, edice Š Hurwitz, Nürnberg 1923). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁰⁵ Přidrží se datace a metodiky dělení E. D. Goldschmidta, kterou vypracoval ve své kritické edici. In GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* I, s. li-liiii.

⁹⁰⁶ ELICUR, Šulamit. *Va-je'chav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 501.

⁹⁰⁷ V výkladu Š. Elicur připomíná *gematriickou* hodnotu jména Ester (74), která Kalirovi ukazovala 74 let, ke kterým připojil podle tradice ještě rok, než se stala královnou.

⁹⁰⁸ Dle

וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וגו' ולוט טפל לו, ואברהם בן שבעים וחמש שנים, הה"ד (שם/אסתר ב') ויהי אומן את הדסה היא אסתר, רב אמר בת מ' היתה ושמואל אמר בת שמונים שנה רבנן אמרי בת שבעים וחמשה...“

(midraš *Be-rešit raba* 39:13, edice Vilna). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁰⁹ Podle „...אברהם בן־חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מהרן:“ („...a Abramovi bylo sedmdesát pět, když odešel z Charanu.“, Gn 12:4 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

příprav⁹¹⁰ v pasáži “...רבנן דתמן אמ' בת ע"ה שנה...”, („učenci, kteří vysvětlili, pravili bylo stára 75 let“). V tomto případě i Ester vychází z otcovského domu do Achašverošova paláce, aby se stala nástrojem záchranu svého lidu a štítem Jisra'eli (v. 7,9).

V joceru *le-chatan* s incipitem “מקלהוֹתיו בְּמוֹשֵׁב אֶפְסָר שֶׁ-מִלֶּךְ בְּמוֹשֵׁב”, („Oslavím Jméno krále na sněmu jeho sborů“) přináší Zevadja ve verši téma 913 obloh podle úvodního slova čtení:

“תָּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁלְשָׁה עָשָׂר רִקְיָעִים עוֹרְכִים בּוֹ כְּמִנְיַן בְּרֵאשִׁית”, („devětset třináct obloh je v něm uspořádáno podle počtu *be-rešit*“).⁹¹¹ Na základě užití terminologie “כְּמִנְיַן”, (*ke-minjan*, „podle počtu“) shledávám užití principu gematri'e v tomto případě. V případě této básnické skladby není žel známa žádná stopa jejího tradování v aškenázském prostředí.⁹¹² Obtíž nalézt inovativní výklad k úvodnímu *be-rešit* básník pokusil řešit uplatněním principu *gematri'a* podle vzoru v midraši *Be-rešit rabati*, nicméně s odlišnou licencí, totiž součtem nebeských kleneb.⁹¹³

Nadto daná sloka i následující prozrazují uplatnění hermeneutického principu *notarikon* („zkrácení“),⁹¹⁴ jímž došlo k současnému rozdělení slova *בְּרֵאשִׁית* mezi kořen slovesa *שׂית* ve tvaru konjugaci Hif'il *הֵשִׁית* (*hešit*, „umístil, položil“) a sloveso *בָּרָא* (*bara*, „stvořil“) ve dvou následných slokách. Zevadja předkládá bližší vnesení detailnější struktury do stvořitelské činnosti, v níž předchází vytvoření nebeských kleneb ostatním stvořitelským činům. Po formální stránce dochází k propojení koncového rýmu (*בְּרֵאשִׁית* - *הֵשִׁית* - *לְהֵשִׁית* ve v. 4-6) s předmětem výkladem principů gematri'e a notariku, paralelně se technika objevuje také v případě „biblického zakončení“ v tvorbě El'azara bi-rabi Kalira.⁹¹⁵ Zevadja vytvořil

⁹¹⁰ Podle “...בְּרֵית הַנְּשִׂיִם שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ...”, („...po uplynutí dvanácti měsíců, podle zákona pro ženy“, Est 2:12 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹¹¹ Užití principu gematri'e nerefletoval ani autor kritické edice ani neuvedl zdroj Zevadjova verše. DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 53.

⁹¹² Text básně jsem citovala podle kritické edice J. Davida, který se opíral o jediný genizální nález básně v ms. Oxford 1149 fol. 167. In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 53.

⁹¹³ Domnívám se, že formulace verše se opírá o smysl midrašického hypotextu:

“...בראשית השבונה תשע מאות ושלש עשרה...” („...*Be-rešit* její počet je 913...“, midraš *Be-rešit rabati*, *parašat be-rešit*, s. 48, edice Albeck Jerušalajim, 1947). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Součet je dále tamtéž rozkládán na spojení 600 pořádků Mišny, 3 s ekvivalentem Tory, proroků, spisů a 310 světů, avšak básník Zevadja postupoval ve zdůvodnění odlišně, když přičetl souhrnu kleneb součet 913. - Srov. odlišný způsob v Midraši Thilim, Ž 90, oddíl 13, edice Buber, Vilna 1891). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹¹⁴ Charakter tohoto hermeneutického principu bude detailněji vysvětlen v následující kapitole 6.7.

⁹¹⁵ Srov. ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 500-513, 514.

příklad násobného spojení hermeneutických principů a básnické techniky, když propojuje principy gematri'e a notariku ve verších:

„Rozumností zřídil, sedmero בְּתַבּוּנָה נָטָה שְׁבַעַה רְקִיעִים לְהָשִׁית
nebeských kleneb vložil
i sedmou zval *Aravot*, svůj kočár na וְשִׁבְעֵי כִּינָה עֲרָבוֹת וּרְכוּבוֹ בּוֹ הָשִׁית
ni umístil
devětset třináct obloh je v něm תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר רְקִיעִים עוֹרְכִים בּוֹ כְּמִנְיֵין בְּרֵאשִׁית
uspořádáno podle počtu *be-rešit*.

Oproti nim promíslil sedmero *podob* גָּבַל שִׁבְעַ אֲרָצוֹת כְּנֻגְדָן בּוֹ בְּיוֹם בְּרָא
země ve dni stvoření
založeny jedna oproti druhé קָשׁוּוֹרִים אֵילָו לְאֵילָו בְּשָׁלִישׁ שְׁעוֹרָה
v poměru třetiny
A všechny jsou na předloktí krále וְכוּלָן תְּלוּיִין בְּזְרוּעַ מֶלֶךְ בְּגְבוּרָה
v síle zavěšeny...⁹¹⁶

6.6.5. Hermeneutický princip *gematri'a* v regionech Apeninského poloostrova

Apulijský básník Šefatja bar Amitaj v *pizmonu* s incipitem „ישָׁרָאֵל גּוֹשָׁע בֵּין תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים“ („Jisra'el je zachráněn Pánem provždy neutuchajícím osvobozením“, hypotext z Iz 45:17) založil význam svého verše rovněž na gematrlickém principu.⁹¹⁷

„Zřetelná všem budiž Tvá záchrana a nebudou „וְיִשָּׁע וְיִלְעִין כֹּל וְאֵלֵי־מִשְׁלוֹ בָּם רְשָׁעִים
jim vládnout bezbožníci“⁹¹⁸
zničen bude Seir, Cijonu vzejdou zachránci כְּלָה שְׁעִיר וְחוֹתָנוּ וְיַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים
‘Nebot' šlechetný k odpuštění, Pán slitování, jsi כִּי־אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הַרְחָמִים:
Ty.“

Ve znění verše „ועלו... מושיעים“ („i vzejdou zachránci“) přichází *gematri'a* v číselné hodnotě 589, která se rovná znění „הגנה יעלו משיחים“ („zde vzejdou

⁹¹⁶ Text uveden podle kritické edice I. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 53.

⁹¹⁷ BEN PALTÍ'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 59; ZUNZ, L. *SP*, s. 170-171.

⁹¹⁸ Kinuj „רְשָׁעִים“ (*reša'im*, „bezbožníci“) se zaměřuje na nepřátele Jisra'ele. Mohu pouze postulovat možné postavy: snad císaře Basileia I. či muslimské vojenské soupeře v okolí básníkova rodiště, zřejmě i na ostrově Sicílii. Nelze s jistotou stanovit jejich identitu pouze konstatovat historickou narážku z pera básníka. In BROWN, F. *BDB*, s. 957. Viz shodná interpretace pojmu u J. Davida. In DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, Ibidem. s. 271.

pomazání“). Šefatjovo zpracování principu gematri'e a jeho uplatnění se stalo také v pozdním východo-aškenázském výkladu r. Avrahama b. r. Azri'el předmětem recepce a hodnocení. Zájem, který Šefatjova elegii vyvolala v díle *Arugat ha-bosem* („Záhon balzámu“) r. Avrahama b. r. Azri'el plynul z mystického zaměření tohoto komentátora.⁹¹⁹

Římský básník Jechi'el bar Avraham v *zulatu* „אַיִדְרָתִי צֵאן מִרְעִיתִי“ („Dodal jsem sílu stádcí mé pastvy“, v. 13-15)⁹²⁰ přináší interpretaci Pís. 6:8, kterou zpracoval podle midraše *Šir ha-širim raba paraša* 6:9, odd. 2, ve shodě s posloupností *sijomet mikra 'it* („biblické zakončení“):⁹²¹

„...korunována ‘strašná‘ ⁹²² mezi vladaři	הַיְקָצְנָה אֵינֶמְתִּי בְּנִסְיֹכֹת
byla objasněna ze všech pořádků	הַיְבָרְרָה מִכָּל עֲרֻכֹת
‘šedesáte jest královen.‘ ⁹²³	“שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת”

Vyvstává otázka, zda vnímat identitu “מְלָכוֹת” („královen“, v. 15) ve shodě s A. Fraenkelem jako identitu královen mezi nimiž právě Jisra'el dosahuje svojí korunovace (v. 13)⁹²⁴ či zda, dle mého názoru, zohlednit význam termínu “עֲרֻכֹת”, („pořádky“, synonymum k סְדָרִים)⁹²⁵ ve spojení s následnou číslovkou šedesát.

Z druhého zmíněného postupu mohu dospět k závěru, že jako námět čtrnáctého a patnáctého verše si *pajtan* zvolil oslavu Mišny, jejích pořádků a halachy, která byla v nich uložena. Domnívám se, že je také velice přiléhavé se přiklonit k zohlednění gematrické interpretace číslovky “שְׁשִׁים”, („šedesát“) ve smyslu “הֵלְכָה”, (*halacha*, dosl. „kráčení“).⁹²⁶

⁹¹⁹ Šefatjův postup byl komentátorem vnímán jako „volnější zacházení s veršem“. In BEN R. AZRI'EL, A. *Arugat ha-bosem* III, s. 295.

⁹²⁰ Báseň byla složena v ich-formě, neboť hovoří Svatý, budiž veleben. FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 106.

⁹²¹ Viz níže kap. 6.10.

⁹²² Podle “אַיִמָּה פְּנִינָלוֹת:” („...strašná jako vojsko pod praporci“, Pís 6:4 EP). BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹²³ Podle “שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת:” („Byť tu bylo šedesát královen...“, Pís 6:8 EP). BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹²⁴ Užití principu nerefletoval autor kritické edice. FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 110.

⁹²⁵ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1118.

⁹²⁶ Své tvrzení opírám o tvrzení podané jménem r. Jicchaka, který vyložil verš poukazem na *parašijot* Tory “... שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, אֵלּוּ שְׁשִׁים...” ve smyslu *Tora še-be-al pe* („...šedesáte královen, to je šedesáte traktátů halachot“, *midraš Šir ha-širim raba* 6:9, odd. 2, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responso Project [CD-ROM]*.

byl, jak se mohu domnívat, motivován, aby podal interpretaci pojmu „nebesa“. Souhrn nebes i jednotlivé nebeské klenby se staly aškenázským tvůrci dějištěm, kterým si má postupně proklestit prosba svoji cestu až ke *Svatému, budiž veleben*.⁹³⁶ Společně se syrským Zevadjou zvolil metodu průniku principů gematri'e, notariku, ale i námětu sloky s koncovým rýmem.⁹³⁷

Problematiku gematri'e zkoumala E. Hollender v mystických komentářích halachisty, mystika, komentátora i příležitostného básníka El'azara ben Judy z Wormsu (1165-1230). Jeho akcent na princip gematri'e jako rovnocenné techniky se nachází v časově i myšlenkově blízkém vztahu k poezii Šim'ona bar Jicchak b. Abun. Badatelka se zaměřila na El'azarovy komentáře k Tóře i *megilot* („svitků“), které si získaly své místo jako součást komentářů k *pijutim*. Shrnula, že El'azarův „přístup mystické interpretace, která verš předlohy vykládá pomocí *gematri'ot* a jiných alegorických i esoterních výkladů“.⁹³⁸ Objevila, že *Sitz im Leben* El'azarova komentáře k *pijutu* „se nacházel původně v biblickém komentáři, z něhož byl vyňat a připojen volně k *pijutovému* komentáři“, z čehož vyplývá jeho charakter, obsah sdělení i limity jeho ekvivalentnosti pro výklad *pijutim*.⁹³⁹ Domnívám se, že lze spatřovat paralelu mezi postupem Šim'ona bar Jicchaka jako tvůrce básně s paralelním komentátorským přístupem, který rozebrala E. Hollender. Podobně jako aškenázský básník si komentátoři přivykli „bez ohledu na provenienci“ uvádět specifické „totožné *gematrijot* z rabínské literatury“ původem, zejména z „midrašim“. ⁹⁴⁰ Jednotliví komentátoři se však lišili v množství uvedených vysvětlení ke zvoleným

zmiňeno ani E. Goldschmidtem ani S. Hirschhornem. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Lita*, s. 208, pozn. 1; HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 283.

⁹³⁶ Dle edice S. Hirschhorna. In HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 270-271.

⁹³⁷ Podle kalirského vzoru, př. *raki'a*, „nebeská klenba“ (רָקִיעַ - הַתְּקִיעַ - הַבְּקִיעַ - רָקִיעַ) v. 5-8), *vilon* (וִילוֹן - בְּגָדֵי לְוִיִּן - חֲלוֹן - בְּצִלְוֹן - מְלוֹן) v. 9-12) apod. In HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 270-271.

⁹³⁸ Citováno dle E. Hollender. In HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 124.

⁹³⁹ Uvedla příklad druhotného užití v komentáři k magenu z *kerovy* pro *šacharit Roš ha-šana* klasického palestinského básníka El'azara bi-rabi Kalira „את חיל יום פקודה באימיו כל לחום לשקדה“.
HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 125; DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 386, č. 8533א.

⁹⁴⁰ E. Hollender věnovala specifický zájem nositeli gematrického výkladu, př. hypotextu z díla *Sefer Jecira*, který uvedl „téma stvoření skrze 22 písmen“ v palestinském i aškenázském básnickém prostředí. In HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 131.

tématům, př. komentář Ja'akova z Bonnu s bezprecedentními košatými komentáři k verši “אמייתי שמו המפורש” („věrné je jeho vyložené Jméno“).⁹⁴¹

Z ohledání užití principu gematri'e ve franko-německé oblasti v éře středověku, paralelně k pajtanské tvorbě, stanovila E. Hollender postup fází akceptace principu gematri'e: 1. fáze zahrnovala „posílení existující interpretace“ prostřednictvím uplatnění gematrie, ve 2. fázi *gematri'a* „zastínila dřívější interpretaci“, čímž získala primární statut,⁹⁴² nakonec ve 3. fázi *gematri'a* přinesla „nový význam starším výkladům pasáží básně“.⁹⁴³ Badatelka také konkretizovala období největšího rozmachu aplikace principu gematri'e v komentářové literatuře „zejména v 17.-18. století... v díle Jicchaka ben Jekuti'el Katze“, a využila dopad těchto poznatků na stanovení datace komentářového díla, neboť „míra užití gematri'e bývá jedním ze základů identifikace stáří komentáře“.⁹⁴⁴

6.6.7. Závěr

Závěrem lze reflektovat, že primární užití gematri'e v básních El'azara bi-rabi Kalira, Zevadji, apulijského Šefatji bar Amitaje i aškenázského básníka Šim'ona bar Jicchaka slouží k účelu nástinu hlavního tématu básně, tedy postupně témat postavy Ester, pasáž začínající *Be-rešit*, o záchráncích Jisra'ele, o Nebesích. Naopak římský básník Jechi'el bar Avraham propojil užití principu gematri'e se *sijomet mikra'it* („biblickým zakončením“) páté sloky. Formálně se zkoumané verše shodují úplným vyslovením číselné hodnoty, avšak pouze Zevadja i Šim'on bar Jicchak b. Abun připojují termín “כְּמִנְיָן” (*ke-minjan*, „podle počtu“), naopak v praxi klasického palestinského El'azara bi-rabi Kalira, apulijského Šefatji bar

⁹⁴¹ Sedmdesát dva vysvětlení pro tento verš je součástí komentáře ke keduště Šim'ona bar Jicchak b. Abun pro svátek *Šavu'ot* “אורח חיים תוכחת בתוך מוסר” „In ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152) fol. 82r; DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 93 č. 2010א.

⁹⁴² V textu kedušty Šim'ona bar Jicchak b. Abun “אתיתי להגיד” pro Roš ha-šana nalezla E. Hollender variantní čtení, které v analyzovaných komentářích k této kompozici převládlo kvůli jeho gematrické hodnotě, která svazovala znění textu s postavou praotce Jicchaka (hebr. בור, hodnota 208), a proto byla upřednostňována komentátory. Viz HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*, s. 131. - Ke kompozici blíže viz I. Davidson. In DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 403 č. 8906א.

⁹⁴³ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 13, 200, pozn. 46 – Viz také HOLLENDER, E. *Fortschreibung der Aggada*, s. 38.

⁹⁴⁴ Viz HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 130.

Amitaje I. a římského básníka Jechi'ela bar Avrahama se slovní provedení číselné hodnoty v textu básně neuvozuje daným termínem. Tematicky závisí Kalirovo a i Zevadjovo podání na příslušném liturgickém čtení, je s ním úzce provázáno. Římský básník Jechi'el bar Avraham i aškenázský Šim'on bar Jicchak b. Abun si zvolili spíše aspekt komentáře k detailu, který se váže k liturgické příležitosti, postupně tedy aspekt Ústní Tory jako královské svatební smlouvy pro svátek *Pesach* a dále motiv nebes, k nimž se upínají kající modlitby během *Aseret jemej tešuva*.

Způsob vyvození gematri'e lze označit za tvořivý proces u El'azara bi-rabi Kalira, který zahrnuje kombinaci hypotextu s vlastní básníkovou invencí, závislost na midrašickém hypotextu s uplatněním licence u Zevadji, závislost na midrašickém hypotextu v konvenčním uplatnění u Šim'ona bar Jicchaka, a konečně i u Jechi'ela bar Avrahama s výhradou, že upřednostnil jeden z výkladů prezentovaných v midrašickém textu. V případě básně Šefatji bar Amitaje působí výpočet vyumělkovaně, nicméně svědčí o zájmu komentátora r. Avrahama b. r. Azri'ela. V případě básní Zevadji, Šefatji b. Amitaje I., Šim'ona bar Jicchaka dochází k propojení principů *gematri'a* a *notarikon* i tématu sloky s koncovým rýmem. Při propojení tématu sloky s koncovým rýmem následují zmínění básníci kalirský vzor. Lze tedy uzavřít po zkoumání problematiky, že uplatnění hermeneutického principu *gematri'a* představuje enormí vliv midrašického hypotextu.

6.7. Princip notarikon

Princip *notarikon* („zkrácení“) byl formulován jako v pořadí třicátý první princip v sumáři třiceti dvou hermeneutických principů.⁹⁴⁵

6.7.1. Originální text ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer s překladem*

Ve znění *Mišnat rabi Eli'ezer*:

„נוטריקון. מניין שדורשין נוטריקון. ת"ל אברהם, אב המון. כרמל, כן מל, דבר שהוא רך ונמלל ביד. וכן הוא אומי והוא קללני קללי נמרצת, נימריצית' מלשון נוטריקון, נואף, ממזר, רוצח, צורך, תועבה.“⁹⁴⁶

[„Notarikon. Odkud se vykládá **zkrácení**?⁹⁴⁷ Učení praví Avraham, Otec množství (*Gen 17:5*).⁹⁴⁸ *KaRMel*, čerstvé zrno, jež bylo rukou jemně rozdrceno.⁹⁴⁹ A tak praví *a on na mne bolestnou kletbu uvrhl (1 Kr 2:8)* *NiMReCeT* z vyjádření zkratky, cizoložník, *mamzer*, vražedník, utlačovatel, opovrhovaný.“⁹⁵⁰]

⁹⁴⁵ ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 39.

⁹⁴⁶ Hebrejský text citován a přeložen dle kritické textové edice H. G. Enelowa. In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 39.

⁹⁴⁷ Paralelně také v pasáži „...כתב אות אחת נוטריקון רבי יהושע בן בתירא מחייב וחכמים פוטרין:“ [jako] **zkrácení**, rabi Jehošu'a ben Betejra jej viní, moudří zprošťují.“, tj. o šabatu zkratku jednoho písmena jako ekvivalent pro slovo, M. tr. *Šabat* 12:5, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁴⁸ Srov. také jiné vysvětlení nabízí pasáže jménem r. Jochanana původem od r. Josi ben Zimra o vyvození notariku z pasáže z Tóry „גוים נתתיך“ („Určil jsem tě za otce hlučícího davu pronárodů“, původem z *Gen 17:5* EP), která je vyložena dále „... אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות.“

(„...z a **otce** jsem tě učinil národům, za **vyvolaného** jsem tě učinil mezi národy, *HaMoN milovaného* jsem tě učinil mezi národy, za **krále** jsem tě dal národům, **významného** jsem tě učinil mezi národy, **věrného** jsem tě učinil národům. ...“, *TB* tr. *Šabat* fol. 105a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks. Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁴⁹ Jménem r. Jišma'ela byla předána také odlišná interpretace termínu *KaRMel* jako notariku: „... כרמל - כר מלא (..., *KaRMel* – kupa je plná...“, *TB* tr. *Šabat* fol. 105a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁵⁰ Pro srovnání s paralelním i částečně odlišným vysvětlením notariku viz text jménem rav Achy bar Ja'akova: „...נוטריקון - נואף הוא, מואבי הוא, רוצח הוא, צורך הוא, תועבה הוא...“ (*NiMReCeT* – *notarikon*: je cizoložník, je moabita, je vražedník, je utlačovatel, je opovrhovaný.“, *TB* tr. *Šabat* fol. 105a, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

6.7.2. Definice termínu *notarikon*

Termín נוטריון byl převzat podle bádání S. Krause z řeckého νοταρικόν, i latinského *notaricum* ve společném významu „písmo, písemný znak“.⁹⁵¹ Kdežto již od r. Natana bar Avrahama z díla *Sefer Aruch* se lze dozvědět podrobnější určení termínu s odvoláním na latinský původ jako způsob „zkráceného psaní“ v situaci „když jsou poháněni“, tj. v písařském chvatu.⁹⁵² Pisatel tohoto způsobu zápisu byl označován podle „*Sefer ha-aruch*“ termínem נוטר, pl. נוטרין,⁹⁵³ který pochází z hebraizovaného lat. „*notarius*“ („úředník, koncipient“, tj. pisatel zkratk při zaznamenávání kauz soudních řízení podle římského vzoru).

R. Natan bar Avraham také citoval formu נוטריא z textu midraše,⁹⁵⁴ které explikoval M. Jastrow pomocí ekvivalentu „*notaria*“ („obvinění“), a proto vyvozoval, že tato forma se uplatňovala převážně v právním kontextu.⁹⁵⁵

Termín נוטריון se objevuje v mišnické hebrejštině ve významu „zkrácení, zkratka“ kvůli potřebám zápisu, jak zdůrazňují shodně M. Jastrow,⁹⁵⁶ W. Bacher⁹⁵⁷ či v 2. pol. 20. století také R. Lehmann.⁹⁵⁸

⁹⁵¹ V originálním textu „Schriftzeichen“. In KRAUSS, S. *Lehnwörter* I, s. 200, 231, 235-6.

⁹⁵² Užití zkratk vysvětluje r. Natan ben Jechi'el poukazem na soudní praxi:

...סופרי ב"ד או מדינה בהיות נחפזים היו כותבים ראשי דברי וכתובה זו נקראת בלשון רומי נוטריון משל למי שרצה הביאורו לפני השלטון כיון שקרא נוטריא שלו אמר עד עכשיו הוא חי פי' דברים נכתבים נגדו [...].
[...]. písaři soudu nebo státu, když jsou poháněni, psávají **zkratky** a toto psaní je zvané v římském jazyce **notarikon** (*midraš Šemot raba* 31:13) přirovnání tomu, který zavraždil a přivedl jej před vládce, který protože četl jeho **notarija**, pravil: Dosud žije? Podle slov psaných proti němu.“; v citaci v hesle se objevuje forma נוטריא – v textu midraše v podobě נוטרין, edice Jerušalajim, Vilna 1878]. In BEN JECHI'EL, Natan. *Sefer ha-Aruch le-galot ha-or ha-cafon be-divrej chachamim u-lehavin ha-milot ha-zarot ha-nimca'ot be-talmud Bavli vi-rušalmi u-midrašim ve-targumim*. BAR IMANU'EL, zv. MUSAFIJA, Binjamin (ed.). vydání neuvedeno. Tel-Aviv - Jafo : Bejt Refa'el, 1968. 596 s. s. 356, heslo נוטריון. – Srov. tento způsob je vykládán W. Bacherem pomocí německého ekvivalentu „abgekürzte Schrift“ („zkrácené psaní“), naopak M. Jastrow vykládá techniku jako specifitější „stenografickou metodu“. Domnívám se však, že se spíše v tomto principu klade důraz na zkrácení slov uvedením jejich prvních písmen. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 886. BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 125-126, II s. 124.

⁹⁵³ K termínu zvolil Natan ben Jechi'el citaci pasáže z midraše:

...רבי שמעון לדברך היאך למדו אומות העולם תורה אמר להם בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוטרין שלהם וקלפו את הסיד...“

(...Rabi Šim'on k tvým slovům: Jak poznaly národy Toru, pravil k nim: přídavnou rozumnost v nich udělil *Svatý*, *budiž veleben* a deklamovali svůj *notarin* i sloupali omítku...“, *Psikta zutrata* neboli *Lekach tov ke Dvarim, parašat Tavo* fol. 47, s. 1, edice Buber, Vilna 1880), z něž dále specifikoval, že „...בלשון יון ובלשון לע"ז קורין לסופרין נוטרין.“ („v jazyce řeckém a jazyce italském nazývají písaře *notarin*“). In BEN JECHI'EL, N. *Sefer ha-Aruch*..., s. 356, heslo נוטרין.

⁹⁵⁴ Jak se zmínil v v hesle „נוטריון...“. In BEN JECHI'EL, N. *Sefer ha-aruch*..., s. 356.

⁹⁵⁵ JASTROW, M. *Dictionary*, s. 886.

⁹⁵⁶ M. Jastrow také připojil význam „stenographer's method“ („stenografická metoda“), žel bez bližší specifikace. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 886.

⁹⁵⁷ BACHER, W. *Die exegetische Terminologie* I, s. 125-126.

6.7.3. Paralelní techniky

Od časů *amora'im* (3.-5. století o. l.) je dosvědčeno sousloví „לשון נטריון“ („vyjádření *notarikon*“) i rozšíření vnímání hermeneutického principu jako mnemotechnické pomůcky,⁹⁵⁹ k jejímuž pojmenování se vžil také termín „סִימָן“ (řecky *συμειον* „znak“).⁹⁶⁰

6.7.4. Výklad hermeneutického principu *notarikon*

Postup při této technice se rozpadá do dvou způsobů podle podání *Mišnat rabi Eli'ezer*, výše uvedeného, tedy způsob zkracování série slov prostřednictvím písmen, které společně složí slovo, př. נִמְרִיצ'ת (,,bolestnou“) nebo zkracování slova na slabiky, přesmyknutím slabik, př. כרמל, רך מל (,,Karmel, tj. čerstvé zrno, jemně rozdrčené“).⁹⁶¹

Důvod pro vznik tohoto principu jest totožný s principem *gematri'a* i jeho *Sitz im Leben* se rovněž nachází v rabínské literatuře, v symbolickém způsobu interpretace dle r. Akivy, jak zdůraznil B. Nosek,⁹⁶² „vzácně k halachické interpretaci, převážně k agadické interpretaci“ podle shrnutí J. Frankela.⁹⁶³ Principu *notarikon* byla vymezena působnost pro výklad slov

⁹⁵⁸ Ruth Lehmann se domnívá, že z historického hlediska se z „ideografických obrázků vyvinula abeceda“, následně se brzy vyvinuly zkratky, jejichž využití kulminovalo v kontextu „omezených materiálních možností zápisu“. Autor: Ruth P. Lehmann. Heslo: Abbreviations. In WIGODER, G. SECKBACH, F. *EJ [CD-ROM]*.

⁹⁵⁹ Kořeny této metody bychom mohli nalézt i v mišnickém podání o daru královny Heleny z Adiabene, která nechala vytvořit zlatou tabuli pro Chrám ve formě *notarikon*. Nicméně není zcela jasné, zda pasáž zachycovala pasáž z Tory či z příslušného mišnického traktátu. Domnívám se však, že je podnětné, že se setkáváme s technikou *notariku* opět v kontextu trestu, který postihuje viníky: „הילני ... ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה...“ („Helena ... také učinila tabuli ze zlata, na které je zapsán oddíl o *sota*“, M. tr. *Joma* 3:10, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁶⁰ V době *amora'im* se uplatňuje tato technika pro mnemotechnickou pomůcku i akrostichon. Jménem rav Chisdy: „...אין תורה נקנית אלא בסימנין שנאמר שימה בפייה, אל תקרי שימה אלא סימנה...“ („Tora může být osvojena pouze znaky, o kterých je řečeno ‘vlož do jejich úst’, nečti ‘vlož’ leč její znak...“, *TB* tr. *Eruvin* 54b, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. II.). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Řecký ekvivalent přináší S. Kraus. In KRAUSS, S. *Lehnwörter* I, s. 163, 179, 253.

⁹⁶¹ Viz výše v kapitole 6.7.1.

⁹⁶² NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na *CD ROM*. ISBN neuvedeno. s. 226.

⁹⁶³ FRANKEL, J. *Darkej ha-agada* II, s. 502.

Tory⁹⁶⁴ podle znění *Mišnat rabi Eli'ezer* tím i pro ostatní součásti TaNaChu, nadto i status vykladačské techniky.⁹⁶⁵

Srovnám-li výklad jednotlivých případů uplatnění principu notariku z *Mišnat rabi Eli'ezer* oproti výkladu totožných slov v *TB* tr. *Šabat* 105a, zřejmá se mi jeví atraktivnost této techniky, jelikož ji bylo možno rozmanitě vykládat a užívat podle vkusu vykladače.⁹⁶⁶

6.7.5. Hermeneutický princip *notarikon* podle vzoru v palestinském středověkém básnictví

Klasický palestinský básník Janaj uplatnil v básni s incipitem “*בְּרַכָּה אֲשֶׁר אֵין כְּעֶרְכָּה / בְּרַכָּה בְּלִי תְּסִרֹן בָּהּ*” („Požehnání jemuž rovno není/žehnání, v němž nedostatek není“),⁹⁶⁷ která byla součástí *kerovy* “*קְנִיטָה*” („z nenáviděných jsi milujícího vykoupil“, podle Iz 41:8) ve verších o nezměrných požehnáních Avrahamovi společně s užitím notariku ve shodě se zněním principu v *Mišnat rabi Eli'ezer*:

požehnání ... pro všechny pronárody	בְּרַכָּה [ג...] לְכָל גּוֹיִם
požehnání dostatečné bez nedostatku ⁹⁶⁸	בְּרַכָּה דֵי בְּלִי דֵי
požehnání budiž otci množství	בְּרַכָּה הָיִית לְאָב הַמֶּוֹן
požehnání jistotně bez přestání.“	“בְּרַכָּה וְדֵי עוֹד וְעוֹד”

Janaj ve své sloce neaplikuje notarikon výslovně ale využil možnosti rozdělit jméno Avrahama na slabiky a učinit narážku na Avrahamovo otcovství pronárodů (tj. „גוֹיִם“, synonyma pro „אומות“).⁹⁶⁹

⁹⁶⁴ Viz výše uvedený text. Explicitně v pasáži “*שדברי תורה נוטריקון שכן דברי תורה נדרשין*” („...slova Tóry jsou psána jako notarikon, tak jsou slova Tóry vykládána“, midraš *Mechilta de-rabi Jišma'el, Jitro Ba-Chodeš parašat* 8:5, edice Horowitz-Rabin, 1970). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁶⁵ Pro ilustraci této zásady viz konkrétní aplikace tohoto principu na výklad prvního slova Dekalogu formou notariku například jménem r. Jochanana Didija: “*אנכי - נוטריקון: אנה נפשי כתיבת... כתיבת*” („...*ANoCHI – notarikon*: Já Sám jsem napsal, dal *jim*...“, *TB* tr. *Šabat* fol. 105a, edice Steinsaltz s přídávku interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I.). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks. Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁶⁶ Viz výše paralelní výklady notariku v 6.7.1.

⁹⁶⁷ Podle Rabinovitze se o hodnotě požehnání Avrahamovi dozvídáme z midraše jménem r. Levi bar Achita a r. Aba “*שלוש גדולות וארבע ברכות כתוב כן בישרו שהן שלשה אבות וארבע אימהות*” („Trojí síla a čtyři požehnání, tak psáno přímo, že jsou to tři otcové a čtyři matky“, *midraš Be-rešit raba* 39:2, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In RABINOVITZ, Z. M. (ed.) *Machzor Pijutej Rabi Janaj I*, s. 129.

⁹⁶⁸ Podle “*בְּרַכָּה עַד-בְּלִי-דֵי*” („...a bude po nedostatku“, Mal 3:10 EP). In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁶⁹ Viz výklad k notariku “*אברהם, אב המון*”, v 6.7.1.

V joceru *le-chatan* s incipitem “מְקַהֵלֹתֶיךָ בְּמוֹשֵׁב אֶפְסָר שֶׁם-מֶלֶךְ בְּמוֹשֵׁב מְקַהֵלֹתֶיךָ” („Oslavím Jméno krále na sněmu jeho sborů“, v. 4-8) přináší Zevadja kromě uplatnění principu *gematri ‘a* realizaci principu *notarikon*, jímž došlo k současnému rozdělení slova בְּרֵאשִׁית a přesmyknutí slabik mezi kořen slovesa שִׁית ve tvaru konjugaci *Hif’il* הֵשִׁית (*hešit*, „umístil, položil“) a sloveso בָּרָא (*bara*, „stvořil“) ve dvou následných slokách. Domnívám se tedy, že básník vyšel z přesmyknutí slabik podle vzoru כַּרְמֶל – רֶךְ מֶלֶךְ. Vyvodil dvojici samostatných slovesných kořenů v obráceném pořadí vůči původnímu slovu:⁹⁷⁰

„Rozumností zřídil, sedmero	בְּתִבּוּנָה נָטָה שְׁבַעַה רְקִיעִים לְהִשִׁית
nebeských kleneb vložil	
i sedmou zval <i>Aravot</i> , svůj kočár	וּשְׁבִיעֵי כִינָה עֲרֵבוֹת וְרִכּוּבוֹ בּוֹ הִשִׁית
na ni umístil	
devětset třináct obloh je v něm	תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר רְקִיעִים עוֹרְכִים בּוֹ כְּמִנִּין בְּרֵאשִׁית
uspořádáno podle počtu <i>be-rešit</i> .	
Oproti nim promíslil sedmero	גָּבַל שְׁבַע אֲרָצוֹת כְּנָגְדוֹ בּוֹ בְּיוֹם בָּרָא
<i>podob</i> země ve dni stvoření.“	

Při této inovaci básník postavil na své aplikaci poselství své sloky a propojil jej s částečným „kořenovým rýmem“, rýmem „kalirského typu tvořeným aspoň dvěma radikály“.⁹⁷¹

6.7.6. Hermeneutický princip *notarikon* v regionech Apeninského poloostrova

V šabatovém joceru s incipitem „אֶשְׁיַחֲהָ בְּדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ“ („provolám slova o Tvých předivných činech“, v. 19-22) užívá *pajtan* Amitaj II. bar Šefatja v refrénu techniku *notariku*:

„Vpravdě [což] odkazem na Tíži vod	אֶמְנָם עַל-שֵׁם שָׂא מַיִם
Jeho jméno [zní z] proklamace Nebes	מִיָּחַס שְׁמוֹ שָׂמַיִם
‘Mocného’ ⁹⁷² nad vodami hlas	תִּקְרַף קוֹלוֹ עַל-הַמַּיִם

⁹⁷⁰ Užití principu *notarikon* nerefletoval autor kritické edice J. David ani neuvedl zdroj přesmyknutí. DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 53.

⁹⁷¹ Pojmy byly reflektovány v odborné české literatuře J. Šedinovou. In ŠEDINOVÁ, J. *Hebrejská lyrickoepická poezie*, s. 59.

⁹⁷² Do pasáže založené na “...קוֹל יְהוָה עַל-הַמַּיִם...”, („Hospodinův hlas *buráci* nad vodami...“, Ž 29:3 EP) básník vložil *kinuj* “תִּקְרַף”, (*takif*, „mocný“) k označení Hospodina. Básníková volba, jak se mohu

[*prohlašuje*] Jediného a Jedinečného⁹⁷³ יְהוָה וּמִיָּהַד פְּעָמִים. קְדוֹשׁ.
podvokrát.“

Amitaj II. bar Šefatja se pravděpodobně inspiroval k rozdělení slabik slova “שָׁמַיִם”, v pasáži “טעון מים - שא מים - שמים: אמר: יצחק אמר: „R. Jicchak pravil: Nebesa – tíže vod, břemeno vod.“, midraš *Be-rešit raba* 4:7).⁹⁷⁴ Totéž uplatnění notariku bylo užito v tomto případě i v RaŠiho komentáři k Gen 1:8.⁹⁷⁵ Rozdělením slabik slova “שָׁמַיִם”, si *pajtan* zvolil konvenční způsob výkladu slova. Při užití principu notariku v daném případě odhalil své porozumění mocnosti i charakteru látky, z níž byla nebesa vytvořena. Ve výkladu pojmu „nebesa“ pomocí notariku *pajtan* vějířovitě rozvinul sémantický aspekt pojmu „nebesa“.

V epické kompozici avody “אֲדָרְתָּ תְּלַבּוֹשֵׁת הַזֶּה וְנִקְרָר יָקִיר” („Nádhera roucha v ‘lesku a záři’⁹⁷⁶ Drahého“,⁹⁷⁷ v. 49-56) užívá *pajtan* Šelomo b. Jehuda ha-Bavli mimo série jiných hermeneutických principů také princip *notarikon*.⁹⁷⁸

„Poměřeně [*píděmi*]⁹⁷⁹ rozměřil a vyvýšil výše יְרוּתִים תִּכְנֹן וְשָׁם שָׁמַיִם: výšiny⁹⁸⁰

domnívat, se řídí požadavkem jmenného akrostichu. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁷³ V textu *Kri'at Šma* dvakrát za den zazní tato slova. Básník se inspiroval podle J. Davida pro svůj verš v “...ואני מיוחדת שמו בכל יום פעמים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד...“ („a já předčítám Jedinnost jeho jména každého dne dvakrát ‘Slyš Jisra’eli Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný...‘“, *midraš Šir ha-Širim raba* 2:1 (16), Jerušalajim reprint Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - V Amitajově básni typu *pizmon* „קְרָחֵךְ ה' תַּעֲמֵד בְּרַחֲמֶיךָ“ („Proč Hospodine, stojíš v dálí“), jak se domnívám, básník inovoval vyjádření jako „עדות פעמיים“ („*edut pa'amajim*“ „svědectví podvokrát“). Text citován podle edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 27, 76; viz také BEN PALTÍ'EL Z ORIA, A. *Megilat*, s. 67, 96.

⁹⁷⁴ In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz také FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 642.

⁹⁷⁵ Ve výkladu “אֲדָרְתָּ תְּלַבּוֹשֵׁת הַזֶּה וְנִקְרָר יָקִיר” („A nazval Bůh klenbu nebesy – tíže vod, tam je vodstvo, oheň i vody, které smísil a učinil z nich nebesa“, RaŠI ke Gn 1:8, edice Wien 1859, reprint Jerušalajim 1959). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁷⁶ Podle verše “הוֹדֵר וְהִדָּר לְבָשֶׁת:” („...oděl ses velebnou důstojností.“, Ž 104:1b EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁷⁷ Termín “יָקִיר” (*jakir*, „drahý“) byl užíván jako *kinuj* ke *Svatému, budiž veleben* podle Ž 104:1 s důrazem na „dílo Svatého, budiž veleben při stvoření“. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*; DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 133. - Incipit je citován dle E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 153.

⁹⁷⁸ Text citován dle vydání E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 156.

⁹⁷⁹ Biblické femininní substantivum יָרֵת je dovědčeno ve významu „píd, půlloket“. BROWN, F. *BDB*, s. 284-285. *Pajtan* ale použil pasivní participium יְרוּת (,rozměřený na píd“) pro označení „nebes“ ze středověké hebrejštiny. V této volbě jej předešli již klasičtí palestínští *pajtanim* Janaj a El'azar bi-rabi Kalira ve významu „nebesa“ užil básník. Janaj pravděpodobně termín odvodil z biblického femininního substantiva יָרֵת. In ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 266; viz také EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon II*, s. 507. – Termín se ve stejném kontextu objevuje v poezii následovníků Šelomo b. Jehudy ha-Bavli, tj. Mešulama bar Kalonymos (v součásti kerovy pro *Jom Kipur* “אֵין מִסְפָּר לְגִדּוּדֵי צָבָא חֵילוֹ” „

Zář kořených směsí, ⁹⁸¹ výšiny, ohledají [<i>lidstva činy</i>] a zpustoší,	זיר-סמים שמים ומביט יש'ום
Průzračná ⁹⁸² jest neposkvrněná ⁹⁸³ síla ⁹⁸⁴ [<i>výšiny</i>], nikoliv zkažená,	זָהָרָם עֲצָם בְּרוּר לֹא מִחֲלִיד
Nezvetší ⁹⁸⁵ rodopisy mnohých pokolení	זְמַנֵי זְמַנִּים תּוֹלְדוֹתָם לֹא לִישָׁן
Roztavil ⁹⁸⁶ je plamenem ⁹⁸⁷ [<i>po způsobu</i>] kovu kování ⁹⁸⁸	זִיקָת וְצִיקָתָם עָשׂ בְּרִיקוּעַ פְּהִים
průzračné, mocné, bez vetčnosti	זָפִים בְּרִיאִים בְּלִי ת'וֹרָה וְרַפְיוֹן
vyzvedl je ⁹⁸⁹ jak stan, ⁹⁹⁰ sehnul ⁹⁹¹ jejich háček, ⁹⁹² stiskl je vodstvem [<i>celostným</i>]	זָקָפָם בְּטַנְדָּס כְּפָפָם קָרְקָסָם בְּאוֹקְיָאנוֹס

Jechi'ela bar Avraham (v joceru pro *Šavu'ot* „אומנית אומנית בעלת מצא“), avšak v jejich zpracování absentovalo užití notarikonu. In GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* II, s. 153n; FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 116, 135-136.

⁹⁸⁰ *Pajtan* adaptoval verš „מרמרר בשעלו מים ושמים בזהר חפן“ („Kdo změřil vody v dlani své ruky a rozměřil nebesa pídí“, Iz 40:12a, píd' odpovídá míře půlloktu). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁸¹ Termín z biblické hebrejštiny, v níž je znám pouze v plurální formě סמים (př. v Ex 30:34, Lv 4:7). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*; BROWN, F. *BDB*, s. 702. - *Pajtan* Šlomo b. Jehuda ha-Bavli se zřejmě opřel o podání midraše:

„...סמים מה סמים הללו מהן ירוקין מהן אדומים מהן שחורים מהן לבנים,

כך שמים פעמים ירוקין פעמים אדומים פעמים שחורים פעמים לבנים...“

(„Čím jsou koření, **jak** [*nalézáme, že*] jsou mezi nimi zelená, červená, černá, bílá, **tak** nebesa jsou občas zelená, červená, černá, bílá...“, *midraš Be-rešit raba* 4:8, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁸² *Pajtan* zvolil v případě počátku verše „עצם זָהָרָם, techniku „obráceného statu konstrukt“ (hebr. „*smichut hafucha*“) z původního „עצם זָהָרָם“, aby, jak se mohu domnívat, vyhověl potřebě konzonanty *zajin* v alefbeitickém akrostichu. – Viz FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 156.

⁹⁸³ E. Fleisher překládá adjektivum בְּרוּר („jasný“) ve významu טָהוּר („čistý, neposvrněný“). In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 156.

⁹⁸⁴ *Pajtan* se zřejmě opřel o biblický hypotext „כִּמְעֵשָׂה לְבַנַּת הַסַּפִּיר וְכַעֲצָם הַשָּׁמַיִם לְשֹׁהַר“ („...cosi jako průzračný safír, jako čisté nebe“, Ex 24:10c EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁸⁵ Podle E. Fleishera může být idea „תולדותם לא לישון“ („Rodopisy nezvetší“) potencionálně „básníkovou inovací, neboť nebyl nalezen její původ v midrašim“. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 156.

⁹⁸⁶ Doslovně lze přeložit „עָשׂ בְּרִיקוּעַ“ („učinil roztavení“). Redukovaný dvoukonzonantní tvar slovesa *tertiae jud/ he* („*lamed-jud*“) z עשה√ vznikl podle teze J. Jahaloma pravděpodobně prostřednictvím „analogie“ k „biblickým redukovaným formám“ imperfekta „וַיַּעַשׂ“ („*va-ja'as*“), k nimž se redukované perfektum „עָשׂ“ („*as*“) jeví přirozeným protějškem. In JAHALOM, J. *Sefat ha-šir*, s. 93.

⁹⁸⁷ *Smichut hafucha* („obrácený status constructus“) z původního „צִיקָת וְזִיקָתָם“ („jejich roztavení ohněm“) kvůli alefbeitickému akrostichu. FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 156.

⁹⁸⁸ *Pajtan* přináší metaforu kutí zlata do plátů, když hovoří o zářivých nebesích, jak mu připomenulo kutí zářivého zlata do plátů pro kněžský oděv. Podle biblického hypotextu „וַיִּרְקַע אֶת־פָּחֵי הַזָּהָב...“ („Vytepalí zlaté plátky...“, Ex. 39:3 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

– Biblický hypotext byl již podkladem pro výrok jménem r. Judy ben Pazi „...יעשה כמין מטלית הרקיע...“ („...Učiní druh podšívky nebeské klenbě...“), když pokračuje „הִיךְ מַה דָּאֵת אִמְרַי וִירְקַעֵנִי אֶת־פְּחֵי הַזָּהָב...“ („...jak pravil 'a vytepalí zlaté pláty“), TJ tr. *Berachot* 1:2 fol. 3a, edice Venezia 1523) Totožná pasáž byla uvedena jménem r. Jehudy be-rabi Šim'on v midraš *Be-rešit raba* 4:6 (edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁸⁹ Pozdně biblické sloveso זָקָף („napřímil, pozvedl“) je dosvědčeno v pasáži „כַּפְּפִים...“ („...sehnuté napřimuje...“, Z 146:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Viz BROWN, F. *BDB*, s. 279.

⁹⁹⁰ Básník upřednostnil femininní substantivum טַנְדָּס („stan, baldachýn“) odvozené z „latinského *tentorium*, italského *tenda*“. In LEVY, J. *Wörterbuch* II, s. 168. – Substantivum nacházíme v hypotextu „...כַּטְנָדָס שְׁהִיא פְּרוּשָׁה...“ („... jako stan, který je rozprostřen...“, *Pirkej de-R. Eli'ezer*

příbytek⁹⁹³ Jeho svatosti, ‘kočářem na Nebesích וְבוֹלוֹ קָדְשׁוֹ עֲרֵבוֹת רָכָב רְכוֹבֵי
projíždí‘.⁹⁹⁴

Pajtan se opřel o záměnu konzonant *šin*, *sin* a *samech*. Jako malíř nalézají barvy koření na nebesích, na která aplikuje stejný osud, který potkává obětované kořenné směsi – „zár“, tedy předjímá požár nebes – jejich „zpuštění“. Zlaté pláty kněžského oděvu i pozemský stan promítá zpět na Nebesa. Princip notariku obohatil principem *ma maci’nu*.⁹⁹⁵

6.7.7. Hermeneutický princip *notarikon* v aškenázském prostředí

V básni *jocer* “אֲדוֹן אֶמְנִי” („Pán o mne pečoval“, v. 17-18) básník Šim’on bar Jicchak ben Abun užíval techniku *notarikon*.⁹⁹⁶

„Rozestřel nebesa,⁹⁹⁷ knížata ohně a vod,⁹⁹⁸ טַפְסְרֵי אֵשׁ וּמַיִם. טַפְסְרֵי אֵשׁ וּמַיִם“

kapitola 41) z kontextu postavení Mošeho na Sinaji, který stál fyzicky na hoře, ale tělem byl blíže prostřenému stanu - nebesům. In HOROWITZ, M. CH. (ed.) *Pirkej rabi Eli’ezer*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Eškol, 1973. 272 s. ISBN neuvedeno. s. 157.

⁹⁹¹ Sloveso *šachan* („sehnout se, sklonit“) v biblické hebrejštině se užívá konjugací *Kal* v intransitivním významu, avšak jedenkrát se sloveso vyskytlo v tranzitivním významu ve verši “כָּפַנְן רֵאשׁוֹ...” („...kdy hlavu sklání jako rákos...“, Iz 58:5b EP). Básník se přidržel tranzitivního významu konjugace *Kal*. BROWN, F. *BDB*, s. 496. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁹² Substantivum maskulina קוֹרְקוֹס (J. Levy uvedl původ „snad z řeckého κίρκος“) nese význam „háček, hák“ i „prsten“. In LEVY, J. *Wörterbuch IV*, s. 277. – Básník citoval patrně z hypotextu: “...קוֹרְקוֹסֵי הַשָּׁמַיִם בְּמִימֵי אוֹקִינוֹס הֵם אַחוּזִים, ...שֵׁנִי הַמַּקְרָה בְּמִים עֲלִיוֹתָיו, תּוֹכֵן שֶׁל שָׁמַיִם עוֹלָה לְמַעְלָה כְּדוֹרָם הוּא כֹּהֵל פְּרוֹשָׁה...”

[„háčky (*stanu*) nebes jsou **upevněny** ve vodách **oceánu**,... neboť je řečeno ‘Mezi vodami si kleneš síně‘ (Ž 104:3), klenba nebes jako díže vystupuje výše, **jako stan rozprostřený**“, *Pirkej de-rabi Eli’ezer paraša 3*]. In HOROWITZ, M. CH. (ed.) *Pirkej rabi Eli’ezer*, s. 11; BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

⁹⁹³ Substantivum maskulina původem z biblické hebrejštiny “וְבוֹלוֹ” („vznešený příbytek, výška, výšina, vrcholek, místo obětí“) bylo v mišnické hebrejštině omezeno na příbytek, tj. Chrám, ale také rozšířeno na název čtvrtých nebes, v nichž zůstávají nebeský Jeruzalém a Svatyně se vztyčeným oltářem. Viz BROWN, F. *BDB*, s. 259. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 378

⁹⁹⁴ *Kinuj* poetického typu na *Svatého*, *budiž veleben*, který kočářem pojíždí na nejvyšších částech nebes podle verše “...סֵלֹו לְרָכָב בְּעֲרֵבוֹת בְּנֵה שְׂמוֹ וְעֲלֹו לְפָנָיו:” („...upravujte cestu tomu, který jede pustinami. Hospodin je jeho jméno, jástotem ho oslavujte.“, Ž 68:5 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Viz také podobný *kinuj* v *joceru* “אָלֶף אֶלְפִים”, Amitaje II. bar Šefatji “עֲרֵבוֹת” („jezdci na nebesích“). DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 32.

⁹⁹⁵ Viz kap. 6.2.3.

⁹⁹⁶ Text básně citován podle kritické edice J. Fraenkela. In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu’ot*, s. 97-99. – Registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus I*, s. 24 č. 484a.

⁹⁹⁷ Básník naráží na stvoření nebes slovy “...וַיִּמְיֵן טַפְסָה שָׁמַיִם...” („...má pravice nebesa rozvinula“, Iz 48:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - *Šem pe’ula* („substantivum slovesné“) konjugace *Pi’el* “טַפְסָה”, vzniklo již v biblické hebrejštině, ale ve středověké hebrejštině přijímá v závislosti na pasáži v Iz 48:13 význam „kování, zploštění“, „napnutí, rozestření“. Viz EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon II*, s. 657, heslo טַפְסָה.ב.

⁹⁹⁸ K formě notariku rozčleněním “אֵשׁ וּמַיִם”, při výkladu biblického hypotextu “אֵשׁ וּמַיִם” („Klenbu nazval Bůh nebem“, Gn 1:8 EP) je uvedeno: “...רַב אִמֵר אֵשׁ וּמַיִם, ר' אַבָּא בַר כְּהֵנָא מִשׁ' רַב נָטַל הַקַּב"ה אֵשׁ וּמַיִם וּפְתַחן זֶה בּוֹה וּמֵהֵן נַעֲשׂוּ שָׁמַיִם...”

předeslal [mne] dny dva⁹⁹⁹ vznešeným z vodstev“

“בְּרַמְנֵי יוֹמִים. נִכְבְּדֵי מַיִם:”

V kontextu vyprávění Tory v ich-formě zarámované do podání Přísluví kap. 8 básník rozložil substantivum “מַיִם”, motivován snahou po konkretizaci, mezi látky “אֵשׁ” oheň a “מַיִם” vodu, z nichž byla vytvořena nebeská klenba i povstala andělská knížata nebes, přičemž jeho inspiraci k tomuto výkladu lze nalézt ve spojení pasáží z midrašim *Be-rešit raba* 4:8 ve slovech Rava a Aby bar Kahany a podání midraše *Aseret ha-divrot*.¹⁰⁰⁰

V téže básni také Šim'on bar Jicchak b. Abun, podle mého pohledu, rozčlenil stěžejní slovo “בְּרַאשֵׁית”, totožným způsobem notariku mezi “רֵאשִׁית” („počátek“), aby poukázal na počáteční slova Tory a tím i Toru samu, zatímco oddělenou konzonantu ב־ využil pro účely alefbejtického akrostichu. Propojil ji v předcházejícím verši s remezem na Toru ve slově “בְּשִׁעָשׂוֹעַ”.¹⁰⁰¹

Notarikon se uplatnil mimo liturgické básnictví i v nepoetických sekvencích zaměřených na liturgický aspekt. Ve svém komentáři k *pijutim* r. Efrajim b. Ja'akov z Bonnu (nar. 1133 – um. po 1197 o. l.) zanechal *notarikon* ve formě “ל' י' ב' ה'”, v textu i v glosách, analogicky k funkci básnického jmenného akrostichu.¹⁰⁰² Užití notariku posloužilo ve středověké exegezi ke zprostředkování inovativního významu v textu pod mystickým vlivem.¹⁰⁰³ Bylo rovněž podporováno jako vynikající didaktická mnemotechnická pomůcka, jak vyplývá již z mišnické zprávy.¹⁰⁰⁴

(„Rav pravil **oheň a vody**, r. Aba bar Kahana jménem Rava: *Svatý, budiž veleben* pozvedl oheň a vodu a zadělal je a z nich byla učiněna nebesa...“, midraš *Be-rešit raba* 4:8, edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

⁹⁹⁹ Hypotext lze nalézt i v midraši *Be-rešit raba* 8:5 (edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁰⁰ V textu midraše bylo uvedeno:

“כִּסּוּא הַכְּבוֹד וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וְשִׂרְפִים וְאוֹפָנִים וְכִרּוּבִים, וְהֵם בָּאִים לְהוֹדִיעַ כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּב"ה, שֶׁעֲשָׂאָם מֵאֵשׁ וּמֵמַיִם וּמֵיָם וּלְכַךְ עָלִיהֶם וְשִׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, שֶׁאֵין הַמַּיִם מִכְבִּים אֶת הָאֵשׁ וְלֹא הָאֵשׁ לּוֹחֵךְ אֶת הַמַּיִם, נֹאמַר הַמֶּשֶׁלׁ וּפְחָד עַמּוֹ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו” [„stolec slávy a bytosti Svatého, serafim, ofanim a kruvim, přichází, aby rozhlásili slávu *Svatého, budiž veleben*, který je utvořil z ohně, vody a moře, protože na nich je a pokoj mezi nimi, takže vody neuhasi oheň a oheň neslize (jazykem plamene) vodu, bylo řečeno „Vladařství a strach jsou (v ruce) toho, jenž na svých výšinách působí pokoj“ (Job 25:2 EP), midraš *Aseret ha-divrot*, součást *Ocar ha-Midrašim*, s. 451, edice Eisenstein, New York, 1915]. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁰¹ In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 97. BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Více viz 5.3.3.

¹⁰⁰² Například v textu “...מצאתי אני יליבה במחזי ישנים שאומרים כאן לפני הסילוק ה' מלך...”, („Nalezl jsem já, *JLJBH* ve starodávných machzorim, že zde praví před silukem *ha-šem melech*...“, tj. k v siluku kerovy “אוֹתוֹתֶיךָ רֵאִינוּ” (citováno dle ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152), fol. 40v).

¹⁰⁰³ Veliká obliba *notariku* ve středověké homiletické a kabalistické literatuře se objevuje i u rozdělení בְּרַאשֵׁית שֵׁית בְּרַאשֵׁית שֵׁית מששת ימי בראשית נבראו:

„תנא רבי ישמעאל אל תקרא בראשית אלא ברא שית שיתין מששת ימי בראשית נבראו”

6.7.8. Závěr

Závěrem lze shrnout, že z možností dvojího typu notariku, tj. k vytvoření zkratky či přesmyčky, uplatňovali pajtanim ve svých verších primárně druhou metodu, zatímco k prvnímu typu se přibližovali analogicky uplatněním jmenného akrostichu. Je podnětné zdůraznit, že právě druhá metoda vzešla z *midraš halacha*. V básních klasického básníka Janaje, dále Zevadji, Amitaje II. bar Šefatji slouží k účelu nástinu hlavního tématu básně, postupně postavy Avrahama, stvoření na počátku i popisu činů na počátku pro šabat, ve všech případech v kontextu předcítání příslušných *parašot*. V případě římského Šelomo Jehudy ha-Bavli i aškenázského básníka Šim'ona bar Jicchak přináší témata, které doplňují a rozvíjí logický sled popisu hlavního tématu, postupně popis *Avoda* s doplněním charakteru nebes, dále téma pre-existentční Tóry, které vrhá světlo na vedlejší téma elementů nebeské klenby i látky z níž jsou stvořeni andělé. Formálně se neobjevuje ve verších speciální označení užití tohoto hermeneutického principu, tj. termín *notarikon* či náznak zkratky, avšak rejstřík témat působí velmi sevřeně i konvenčně ve vztahu k rabínské literatuře. V případě kompozice Šim'ona bar Jicchak vzniká tvořivé spojení midrašických hypotextů. V případě básní Zevadji, Amitaje II. bar Šefatji i Šim'ona bar Jicchak dochází k propojení realizace *notarikon* s koncovým rýmem podle kalirského vzoru. Lze tedy uzavřít po zkoumání problematiky,

[„učil rabi Jišma'el: nečti (*al-tikra*) *be-rešit* ale *bara šit* je stanoveno ze šesti dnů, v nichž na počátku byly stvořeny“, *Jalkut Šim'oni Tora Parašat be-rešit remez* 2, edice Jerušalajim, 1960, reprint Waršawa 1878] Ohledání textu homiletických midrašim vede k závěru, že se mohu domnívat, že v tomto uplatnění hermeneutického principu navazovala na starší tradici midrašim, která rozčleňovala slovo *be-rešit* na uvedené součásti. Homiletický midraš byl prostředkem k předání principu do jeho uplatnění v mystické literatuře, př. *Zohar* předmluva fol. 3b (edice Vilna 1923). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁰⁴ Viz příklad v kap. 6.7.3. M. tr. *Joma* 3:10, edice *Šiša sedarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck (1988). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz také MaHaRaL podporoval aktivní vytváření mnemotechnických pomůcek, když rozvíjel ideu „Pokud člověk své učení vyslovuje, zajišťuje mu trvání, protože ho pojí se svou podstatou, kterou je hovor.“ Dále aplikuje tuto ideu ve slovech „A na jiném místě se dozvídáme, že si obyvatelé Jehudy vymýšleli pro snazší zapamatování mnemotechnické pomůcky, například slovo JAVNEH ... pro určení pořadí čtyř požehnání sobotní havdaly (JUD jako JAJIN – víno...). Proto bychom si i my měli při studiu vymýšlet mnemotechnické pomůcky.“ Citováno dle českého překladu J. Diveckého. In MAHARAL RABI LÖW. *Stezka Tóry : Výběr z knihy Netivot olam*. Přel. Jan Divecký. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství P3K, 2008. 131 s. Orig. *Netivot olam*. Jerušalajim – Benej Brak : s.n., 1980. ISBN 978-80-87186-01-5. s. 38.

že uplatnění hermeneutického principu notariku představuje konvenční uplatnění hypotextu rabínské literatury.

6.8. Princip mida ke-neged mida

Princip výkladu “מדה כנגד מדה”, (*mida ke-neged mida*, „míra proti míře“) vychází z několika pasáží v rabínské literatuře, které se liší celkovým vyzněním, kontextem a důsledkem pro využití této zásady jako principu ve výstavbě jednotlivých pasáží *midrašim* i *pijutim* již od klasického palestinského období.

Domnívám se, že základní kamen tohoto principu spočívá v zásadě „*ius talionis*“ („právo odplaty“),¹⁰⁰⁵ stanovené *mi-de-orajta*,¹⁰⁰⁶ avšak dále se princip opíral o vývoj způsobu aplikace této maximy.

6.8.1. Původní text principu *mida ke-neged mida* podle mišnického podání traktátu *Sota*

V anonymním mišnickém podání tr. *Sota* kap. 1, *mišna* 7 zaznívá:¹⁰⁰⁷

במידה שאתם מודד בה מודדין לו

והמקום ניוולה

היא קישטה את עצמה לעבירה

והמקום גילה עליה

היא גילתה את עצמה

לפיכך תילקה היכר תחילה ואחר כך

יכר התחילה בעבירה תחילה ואחר כך הבטון

הבטון וישאר כל הגוף לא פליט.

„**Měrou, jakou měří člověk, měří jemu**“¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁵ Pojem znám také jako „*lex talionis*“ („zákon odplaty“). In URBACH, Ephraim E. *The Sages their Concepts and Beliefs*. Svazek II. 3. anglické vyd. Jerusalem : Magnes Press – The Hebrew University, 1987. 1089 s. Překl. Israel Abrahams. ISBN 965-223-319-6. s. 881, pozn. 68.

¹⁰⁰⁶ Mezi jinými v biblickém textu “...עין תחת עין”, („Oko za oko...“, Ex 21:24 EP), v prorockém podání viz v Iz 27:7. In BUSHHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁰⁷ Hebrejský text byl citován a přeložen podle Kodexu Kaufmann A 50. z 12. století o. l. In BEER, Georg (ed). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 235.

¹⁰⁰⁸ Sloveso ve tvaru “מודדין” (3. os. pl. maskulina ve funkci prezentu, neurčitá osoba) vyjadřovalo původce odplaty, *Svatého, budiž veleben*, jelikož bylo vhodné „vzhledem k zákazu vyslovení Božího jména“ podle výkladu H. Bietenharda. In BIETENHARD, Hans (ed.). *Die Mischna : Seder 3 Našim : Traktat Sota : Mit eingehenden geschichtlichen und sprachlichen Einleitungen und textkritischen Anhängen. Text, Übersetzung und Erklärung nebst einem textkritischen Anhang*. 1. německé vyd. Berlin : Alfred Töpelmann, 1956. 212 s. s. 42. – Pro paralelu k tomuto vyjádření viz slovesný tvar ve

<p>Ona se přizdobila k těžkému přestoupení Ona odhalila sebe Kyčlí začalo její přestoupení nejprve a poté lůno</p>	<p>a Všudypřítomný ji zohyzdil a Všudypřítomný ji odkryl proto bude stížena kyčel nejprve a poté lůno a zbytek celého těla neunikne.“</p>
---	--

Tato *mišna* začíná halachickou formulí „*be-mida še-adam moded ba, modedin lo*“, která o kterou se opírá název principu „*mida ke-neged mida*“. Garantem prosazení *ius talionis*, je *Svatý, budiž veleben*, který ve shodné míře k lidské míře provinění odplácí viníkovi. Opačnou ranou formulaci principu nacházíme již dříve v evangelijní látce.¹⁰⁰⁹

Maximu rozvíjí dále podle výstižné kategorizace H. Bietenharda postup tzv. „myšlenková asociace“ (tzv. „Gedankenassoziation“), která „propojila rozličné myšlenky do jednotky společně s uvozujícím halachickým schématem, jež byly společně tradovány písemně“.¹⁰¹⁰ Dále se rozvíjí látka symetricky podle daného principu, aby popsala chování soty, uvozené „*hi ...*“ a odplatu Všudypřítomného, uvozenou „*ve-ha-Makom*“. Nastíněná právní kauza mohla býti patrně asociována s halachickou maximou záhy pro účel konkretizace či ji doprovázet již v samém počátku mišnické formulace principu.¹⁰¹¹ Symetrie mišnických pasáží nastoluje i

výpovědi „o zdroji spásy ‘עָגַעְתָּ“ („stalo se“, 3. os. sg. maskulina, Lk 19:9), jak zdůraznil H. Bietenhard. Ibidem, s. 42. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁰⁹ Zhlediska optiky druhé polovice mišnického výroku, tedy jak zabránit uplatnění *ius talionis*, byl koncipován výrok v evangeliu podle Matouše, který přináší ranou formulaci tohoto hermeneutického principu: „Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν.“ („Nesudíte, abyste nebyli souzeni, neboť jakým soudem soudíte, budete souzeni, a mírou, kterou měříte, bude Vám naměřeno“, Mt 7:1-2) In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰¹⁰ In BIETENHARD, Hans (ed.). *Der Tosefta-Traktat Sota : hebräischer Text mit kritischem Apparat, Übersetzung, Kommentar*. 1. německé vyd. Bern – Frankfurt am Main – New York : Verlag Peter Lang, 1986. 332 s. ISBN 3-261-04041-6. s. 15, 24.

¹⁰¹¹ Analogicky působí konkrétní reflexe r. Hilela, tentokrát formou epigramu, aniž by byl v textu uveden explicitně √77מ.

“הָאָהָרָה גָּלַגְלָה לְתַחַךְ צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְאָמְרָה לָהּ עַל דַּאֲשֵׁי תְּפִיטְפִיטְךָ בְּסוּךְ מְטִיפִיטְךָ וְטוֹפִיטְךָ,,
 („Těž viděl jakousi lebku plující na vodní hladině. A řekl jí: Za to, že jsi topil, utopili tě, avšak nakonec ti, kdo tě utopili, budou utopeni.“, *M.* tr. *Avot* 2:7). In BEER, Georg (ed.) *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 339. Číslování předloženého odkazu na mišnický traktát *Avot* 2:7 vychází z kodexu *Kaufmann A 50* podle odlišného dělení kapitoly. Pasáž se nachází v odlišném znění i orthografii v současných edicích podle mého nálezu v *M.* tr. *Avot* 2:6 (edice Albeck, Ch. *Šiša sedarim al-gabej pejršim*, 1988). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Pro překlad i podobný případ sedmi těžkých hříchů a jejich odplaty v *M.* tr. *Avot* 5:11 viz B. Nosek. NOSEK, Bedřich (ed.) *Pirkej Avot : Výroky Otců, Traktát Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem*. 1. hebrejsko-české vyd. Praha: Sefer, 1994. Česká část 184 s. Hebrejská část 55 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7. Hebrejská část s. 14-15, 38-40. Česká část s. 45-46, 126-130.

souzvuk sloves, tj. př. „*gilta ... gila*“ atd.¹⁰¹² V mišnické tradici traktátu *Sota* získává případ *sota*, jak se domnívám, charakter exemplárního modelu (tj. manželky **oprávněně podezřelé** z cizoložství) pro interpretační zdůvodnění starozákonních příkladů odplaty, které se přidružují formou asociativní k případu *sota*.¹⁰¹³

6.8.2. Závislost principu *mida ke-neged mida* na principech sumáře asociovaného se jménem r. Eli'ezera b. Josi ha-gelili

O vyčlenění, reflexi tohoto principu a jeho zasazení do kontextu principů pro agadický výklad se zasloužil A. Mirsky.¹⁰¹⁴ Vzhledem k umístění pojednání o tomto principu v závislosti a paralele principu *ma maci'nu* (tj. *binjan av*), avšak aplikací principu *me'al* (tj. *remez*).¹⁰¹⁵

Tento hermeneutický princip v midraši *Ba-midbar* 13:14,¹⁰¹⁶ jak poukázal H. P. Rüger, v midrašickém textu v závislosti na „postavení do vztahu prostřednictvím *gezera šava*“,¹⁰¹⁷ event. „סְמוּכִין“ (*smuchin*, tj. „výklad založený na skutečnosti blízkého styku textů“).¹⁰¹⁸ *Juxtapozice* pasáže „הִכָּרְנָא“ („...Pozorně si prosím prohlédni...“, Gn 37:32 EP) a „נָא“

¹⁰¹² Jak poukázal i H. Bietenhard. BIETENHARD, Hans. *Der Tosefta-Traktat Soṭa. Hebräischer Text mit kritischem Apparat, Übersetzung, Kommentar*. Judaica et Christiana. Herausgegeben von Simon Lauer und Clemens Thoma, Institut für jüdisch-christliche Forschung an der Theologischen Fakultät Luzern. Band 9. Bern – Frankfurt am Main – New York: Verlag Peter Lang, 1986. s. 42. ISBN 3-261-04041-6.

¹⁰¹³ Dle pasáže Nu 5:1 In. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰¹⁴ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 36.

¹⁰¹⁵ In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 36n, 68n. - Viz v této doktorské disertační práci kap. 6.2.4 a 6.4.4.

¹⁰¹⁶ Hebrejská midrašická pasáž uvádí:

„...שעיר עזים א' לחטאת כנגד יהודה שהוא הביא לאביו כתונת הפסים של יוסף שהטבילוהו בדם השעיר שנאמר (שם/בראשית/ לז) וישחטו שעיר עזים וגו' ויהודה הביאה לאביו ואמר (שם/בראשית ל"ו) הכר נא הכתונת בנג וגו' לכך נמדד לו באותה מדה שאמרה לו תמר (שם/בראשית/ לח) הכר נא למי החותמת והפתילים ולכך נאמר בזה החטאת שהביאהו כפרה עליו על שציער את אביו...“

(,...jeden kozel k oběti za hřích je **namísto** Jehudy, který přinesl svému otci pestře tkanou suknicí Josefa, kterou potřísnili krví kozla, neboť je řečeno 'a porazili kozla...' (Gn 37:31) a Jehuda ji přinesl svému otci a pravil '**pozorně si to prosím prohlédni**: je to suknice tvého syna...' (Gen 37:32) a **proto mu bylo měřeno toutéž mírou**, když mu pravila Tamar '**Pohled' jen pozorně**, či je toto pečeti dlo, šňůrka a hůl!' (Gen 38:25) a proto se o něm říká oběť za hřích, protože se přináší k očištění za toho, který zarmoutil svého otce...“; *Ba-midbar raba* 13:14, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰¹⁷ In RÜGER, Hans Peter. „Mit welchem Maß ihr meßt, wird euch gemessen werden“. *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 1969, roč. 60, s. 176.

¹⁰¹⁸ Citováno dle výkladu M. Jastrowa. In JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1001.

הַפֶּהּ, „...“Pohled' jen pozorně“...“, Gn 38:25 EP).¹⁰¹⁹ Následně midrašický text u protagonisty této řeči – Jehudy – podává nejprve zprávu o Judově provinění vůči Josefovi a vlastnímu otci (Gn 37:32) a poté o odplatě prostřednictvím příběhu s Tamar (Gn 38:25).¹⁰²⁰

Pokusím-li se vymezit příslušnost principu podle aplikaci na exegezi Iz 27:8 v Toseftě k tr. *Sota* kap. 3 *halacha* 1 jménem r. Me'ira,¹⁰²¹ je podnětné, že stěžejní termín „...בְּסֵאֶפְאָה...“ („Její mírou...“) byl vyložen **pouze** prostřednictvím hermeneutického principu *notarikon*. Teprve poté pokračuje výklad prostřednictvím *mida ke-neged mida*.¹⁰²²

Mida ke-neged mida se podle své formule a popisu případu soty stala součástí čtyřiceti devíti vyvození pro výklad Tory, jak byly zaznamenány v *Mišnat rabi Eli'ezer*, konkrétně *mida ke-neged mida* v osmnácté kapitole.¹⁰²³

6.8.3. Výskyt sousloví *mida ke-neged mida*

Označení tohoto principu je uvedeno pod souslovím *mida ke-neged mida* v midraši *Be-rešit raba* 9:1 (31) ve znění:¹⁰²⁴

„אמר ר' שמעון בר אבא הנה טוב מאד זו מידת הטוב והנה טוב מאד זו מידת הפורענות, וכי מידת הפורענות טובה היא, אלא שקד איך להביאה. ר' סימון בשם ר' שמעון בר אבא כל המידות בטלן, מידה כנגד מידה לא בטלה, ר' הונא בשם ר' יוסי מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה שבמידה

¹⁰¹⁹ In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰²⁰ Relevantní formulace *mida ke-neged mida* je uvedena ve znění „...לכך נמדד לו באותה מדה...“, („...proto mu bylo měřeno toutéž mírou...“, *Ba-midbar raba* 13:14, edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰²¹ In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 36n, 68n. - Viz v této doktorské disertační práci kap. 6.2.4 a 6.4.4.

¹⁰²² R. Me'ir vykládá:

“...ת"ל כי כל סאון סאון ברעש הרי כאן חשבונות הרבה אין לי אלא דבר הבא במדה מניין...“ („Písmo učí, protože veškerá **zbroj** ve vřavě je **ozbrojenec**“ (Iz 9:4) hle zde je mnoho mír. Neobnáší to nic jiného než, že je tu řeč o míře.“, *Tosefta* tr. *Sota* kap. 3 *halacha* 1, edice Liebermann). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. - Princip *notarikon* rozložil infinitiv konjugace Pilpel “סאסא” (ve významu „vyhnat“, duplikací z kořene סוא) na spojení “כל סאון סאון” dvojnásobného spojení míry סאָה (*se'a*) ve významu „každému jeho míru“. Analogicky v aramejském znění “בה יכילון לך” („Mírou, kterou jsi měřil, se ti měří.“, Targum Jonathan Iz 27:8. In SPERBER, Alexander. *The Bible in Aramaic based on Old Manuscripts and Printed Texts : The Latter Prophets according to Targum Jonathan*. 1. aramejské vyd. Svazek III. Leiden : E. J. Brill, 1962. 505 s. ISBN neuvedeno. s. 51.

¹⁰²³ Uvedeno v hebrejském znění jménem r. Jochanana ben Zakaje:

“...במדה שאדם מודד בה מודדין לו. היא קישיטה את עצמה לעבירה, והקב"ה נוולה...“, In ENELOW, H. G. (ed.) *Mišnat rabi Eli'ezer* I, s. 333-334.

¹⁰²⁴ Hebrejský text citován dle midraše *Be-rešit raba* 9:1 (31), edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

שׂאדם מודד בה מודדין לו לפיכך אמר הכתוב והנה טוב מאד הנה טוב מידה.“

„R. Šim'on b. Abba pravil: 'Hle, bylo to **velmi dobré**' naznačuje **rozdílení dobra**; 'A *hle, bylo to velmi dobré*' naznačuje přidělení utrpení. Kdy je přidělení trápení velmi dobré? Jen, že uvážil, jak jej přinést. R. Šim'on jménem r. Šim'ona b. Aby pravil: 'Všechny **míry** přestaly,¹⁰²⁵ přesto princip **míra proti míře**¹⁰²⁶ neustal.' R. Huna pravil jménem r. Joseho: '**Od samotného počátku** stvoření světa Svatý, budiž požehnán, předvídal, že člověk obdrží **míru za míru**; **proto** Písmo pravilo, 'A *hle, bylo to velmi dobré*', což znamená, hle, existuje dobrá míra.' (tj. vhodná míra)

Obecná spravedlnost, tedy slovy midraše „rozdílení dobra“ jako i „přidělení trestu“ patří do stejné kategorie, která byla předzvěděna Bohem. Toto obecné pochopení je v pasáži aktualizováno na kontextu zaměřenému na vyváženost světa mezi učiteli a jejich učedníky v prostoru synagogy jako *bejt midraš*. Přes „negativní aspekty stvoření, které kazí dobrotu díla Stvořitele“ a mohly by vésti k „závěru, že Stvořitel byl zlý, nikoli dobrý“, reflektuje J. Neusner, že bylo úmyslem kompilátora přinést závěr, že „vše, co zdánlivě kazí stvoření, ve skutečnosti označuje jeho dokonalost“.¹⁰²⁷

Homofonie substantiva *mida* vůči slovu „מאד“, („velmi“) v hebrejštině *amora'im* byla paronomasticky využita k promítnutí významu biblického hypotextu „*A hle, bylo to velmi dobré*“ (Gn 1:31) zpětně do termínu „מדה“, ve smyslu nezměrného aspektu míry („nadmíru, mnohé“) v pasáži „בלא מדה“ (,,přinesl mnoho velmi mnoho bez míry“).¹⁰²⁸

¹⁰²⁵ V bara'itě *TB* tr. *Sota* 8b byla velmi podobná fráze vysvětlena odkazem na čtveré způsoby vykonání trestu (přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. VI). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰²⁶ Tj. trest přiměřený zločinu.

¹⁰²⁷ In NEUSNER, Jacob. *Genesis and Judaism : The Perspective of Genesis Rabbah An Analytical Anthology*. 1. anglické vydání. Atlanta Georgia: Scholars Press, 1985. xiv, 208 s. Edice Brown Judaic Studies no. 108. ISBN 0891309403. s. 52-53. – Viz součásti seznamu dle podání midraše: dobrota smrti, neboť ona zabraňuje zlému, aby získal, čeho nezasluhoval, dobrota spánku, který umožňuje učenci studovat Tóru ve svěžesti, dobrota zlého sklonu, jenž přináší i dobré výsledky, i dobrota utrpení, jež vytváří cestu k věčnému životu, a rovněž dobrota Gehenny i anděla smrti, kteří nedovolí nehodným získat nezaslouženou odměnu, a tak na konci všech pochybností je vyměřen trest pro všechny, kteří si jej zasluhují i odpovídající odměna těch, kteří si ji zasluhují. (*Be-rešit raba* 9:1 (31), edice Theodor-Albeck, Berlin, 1903, 1912, 1929). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰²⁸ Tento aspekt reflektuje pasáž *TB* tr. *Šabat* fol. 150a (edice Steinsaltz s přidávkem interpunkce v textu) při vysvětlení notarikonu מ'ד'ה'ב'ה, dále *M.* tr. *Berachot* 9:5. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

6.8.4. Výklad hermeneutického principu *mida ke-neged mida*

Dle A. Mirského, který se zabýval vývojem tohoto hermeneutického principu, se konkrétní agadické rozvinutí principu rozvíjí ve dvou typech výpovědi. Pro jejich popis rozdělil každou jednotlivou výpověď do dvou částí: tzv. „přestoupení“ a „trest“, či z hlediska *pijutim* „verš činu“ a „verš trestu“.¹⁰²⁹ Z hlediska uvození dvou částí výpovědi rozlišil formu bez **uvozujícího slova**, která pouze usiluje o symetrii, př. „גִּילְתָּהּ...וְהִמְקוּם גִּילָהּ“ „היא, (,ona odhalila a Všudypřítomný odkryl“, viz výše). A dále identifikoval odlišnou formu, která užívá **uvozujícího termínu**, tedy popis hříchu zahrnuje formulaci „הִתְחִילָהּ“, („začala“) trestu uvozuje mišnickou spojkou „לְפִיכָהּ“, („proto“).¹⁰³⁰

Podstatným vkladem pasáže s užitím **uvozujícího termínu** jest schéma: hřích spáchaný údem přináší v důsledku odplatu kompletnímu celku, avšak trest se realizuje zejména v bodě hříchu a dále na daném celku.¹⁰³¹

Důvod pro vývoj tohoto hermeneutického principu spočíval jak v zásadě „*ius talionis*“, ale i v reflexi trestního práva, kompetenci Sanhedrinu. Usvědčení a zostuzení soty zastupovalo rituál z doby Druhého Chrámu u Nikanorovy brany, a proto se stal tento rituál symbolem očišťování i symbolem naděje nezávislé soudní moci.¹⁰³²

Případ *mida ke-neged mida*, který je v mišně Sota stručně vyjádřen s větším důrazem na dvojici čin-trest, je naopak obšírně vyličen v toseftě Sota kap. 4.

E. E. Urbach vymezil působnost principu *mida ke-neged mida* v oblasti halachy ve smyslu „oko za oko implikuje peněžní škody“. Oproti A. Mirskému zastával názor, že „moudří se nezajímali o míru, kterou lidské

¹⁰²⁹ Dosl. „פְּסוּק הַעֲשֵׂיָהּ“, „verš činu“ a „פְּסוּק הַעוֹנֵשׁ“, „verš trestu“. In MIRSKÝ, A. *Machcavtan*, s. 36.

¹⁰³⁰ MIRSKÝ, A. *Machcavtan*, s. 36.

¹⁰³¹ S odlišnou optikou se k této problematice vztahuje protiklad údu a těla v evangelijní zprávě podle Matouše 6:22 (EP).

¹⁰³² Mezi další podklad tohoto myšlenkového schématu lze vzít Nu 5:11, 21, 27. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

činy a nebeský trest skutečně odpovídají, ale skutečným výskytem „odměny a trestu v Boží správě světa.“¹⁰³³

6.8.5. Užití techniky v klasickém období palestinského básnictví

Téma *sota* („ženy podezřelé z cizoložství“) podle schématu *mida ke-neged mida* nad jejími hříchy zveršoval Janaj v kerově pro *Seder Ba-midbar* 5:11 (v. 39-49).¹⁰³⁴

Sepjala skvostem svoji hlavu	היא אָסְרָה עֲדֵי בָרַ' אִשָּׁה
a proto ¹⁰³⁵ bude potupně obnažena její hlava	לְכֹן בְּבִשְׁת יִפְרַע ר' אִשָּׁה
Zpychla a převáže stuhou svoji kadeř, ¹⁰³⁶	היא גָּאַת וְתַקְשׁוֹר עֲבוֹת סְעָרָה
proto odplatou bude rozpustit její vlas, ¹⁰³⁷	לְכֹן דִּינָה לְסִתוֹר סְעָרָה
Zkrášlila se ¹⁰³⁸ pro své přestoupení,	היא הִיִּדְרָה עֲצָמָה לְעִבְרִתָּהּ
a proto při svém přestoupení zchradne i zoškliví	לְכֹן וְתַגְוֵבֵל וְתוֹכָאֵר בְּעִבְרִתָּהּ
Zpustlá i vzpurná byla,	היא זָדָה וְהֵעִיזָה פְּנֵיהָ
proto pobledly a zežloutly její tváře	לְכֹן תִּנּוֹרוּ וְיִרְקוּ פְּנֵיהָ
Potřísnila a poskvrnila své tělo,	היא טָנְפָה וְטָמְאַה בְּשָׂרָהּ
proto se stane pohublou a pobledne její tělo	לְכֹן יִרְוּהָ וְיִדְהָא בְּשָׂרָהּ
Ona se zakryla nemorálností, ¹⁰³⁹	היא כִּיִּסְתָּה עֲוֹנָתָה עָלֶיהָ

¹⁰³³ In URBACH, Ephraim E. *The Sages their Concepts and Beliefs*. Svazek I. 3. anglické vyd. Jerusalem : Magnes Press – The Hebrew University, 1987. 1089 s. Překl. Israel Abrahams. ISBN 965-223-319-6. s. 439.

¹⁰³⁴ Text citován dle znění v kritické edici C. Rabinovitze. In RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). *Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo'adim*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1985. 508 s. ISBN neuvedeno. s. 25-26. – Viz ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 182.

¹⁰³⁵ A. Mirsky došel k závěru, že Janaj byl původcem nahrazení mišnického výrazu „לְפִיכָךְ“, z „verše trestu“ příbuznou spojkou z biblické hebrejštiny „לְכֹן“, zřejmě z puristické tendence. Zaregistroval také v textové verzi Tosefty k mišnické látce „variantní čtení לְכֹךְ“, z čehož naznačoval formu spojku v polovině vývoje k Janajově formě. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 39.

¹⁰³⁶ A. Mirsky akcentuje, že Janajovo zpracování verše „verš hříchu obohatilo mírou emocionalit“ oproti podání v bara'itě „היא קָלְעָה לוֹ שְׂעָרָה“ („spletla si proň vlasy své“), v němž se líčení dotýká fyzického činu, avšak Janaj klade důraz na pýchu („גָּאַת“) ženy, lásku k vlastní kadeři. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 40.

¹⁰³⁷ Tento verš se také v bara'itě vyznačoval výskytem náhodného rýmu ve znění „ר' אִשָּׁה - בָּרַ' אִשָּׁה“, „Náhodný výskyt“ rýmu akcentoval ve výkladu C. M. Rabinovitz ve svém komentáři. In RABINOVITZ, C. M. (ed.) *Machzor pijutej rabi Janaj I*, s. 25. – Viz také A. Mirsky posoudil Janajův vklad do rýmu, a alefbeitického akrostichu ta, že jsou to znaky „pouze formy stylu, který má být takový“. V tomto tvrzení se opřel o dovednost básníka, který uspořádá látku podle alefbeitického pořádku podle midraše *Rut raba* 6:4. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 39.

¹⁰³⁸ Vyjádření shrnulo hypotext z bara'ity, konkrétně činy hříchů těla: „היא קִישְׁטָה לוֹ פְּנֵיהָ“ („zkrášlila pro něj své tváře“, v. 3), „היא כִּיְהַלָּה לוֹ אֶת עֵינֵיהָ“ („namodřila si pro něj své oči“, v. 4), „הִגְרָה לוֹ בְּצִיצֵי“ („opásala se proň úzkou šerpou“, tj. ženským pásem užívaným ve starověku, v. 7). In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 40.

¹⁰³⁹ Šestý Janajův verš poskytuje odlišnou interpretaci mišnické látky, která popisuje jako důvod pro „verš trestu“ „המקום גלה עליה“, skutečnost ve „verši hříchu“, tedy čin „odhalení“ („גלתה את עצמה לעבירה“).

proto se odhalila zraku všech	לְכוּ לְעֵינַי כֹּל יִגְלֶה עָלַיָּהּ
Vůči slibu i přísaze jsou zatrpklá,	הִיא מְרָה בְּאֵלֶּה וּבְשִׁבוּעָה
slibu i přísaze byla odevzdána	לְכוּ גִיתָנָה לְאֵלֶּה וְלִשְׁבוּעָה
Vzbouřila se proti tomu, an jí Písmo píše,	הִיא סָרְרָה בְּכֹתֵב לָהּ [בְּתוֹבָה]
proto její přestoupení jest do knihy vepsáno	לְכוּ [עֲבִירָ] תְּהֵא בְּסֵפֶר כְּתוּבָה
Dychtivě cizinci kyčel obnažila,	הִיא פָּעָרָה לְנִכְרֵי יָרֵךְ
proto zmarem kyčel bude strádati	לְכוּ צִיעוּרָה בְּאֵ [בְּדוֹ] [נִרְךָ]
Zvolala na cizince i objal její břich,	הִיא [קָרָ] אָה לְזֶר וְחִיבֵק בְּרִיסָה
a proto se nadme její život tukem	לְכוּ רִמְטָפוּשׁ תִּינַפַּח בְּרִיסָה
Vpíjela se očima do jiného,	הִיא שָׁתָה עֵינֶיהָ בְּ [אֲחֵרָ]
a proto nebude mít žena ani jiný.“	לְכוּ תִהְיֶה לֹא לְאִשָּׁה וְלֹא לְאֲחֵרָ“

Janajovy důrazy v *midot* jsou výsledkem přejmutí z biblických hypotextů, *mišnajot* i *bara'itot* a jejich přepracování podle básnického slohu. Přesto se Janajova osobitá básnická preference se projevila vůči rabínskému hypotextu podle A. Mirského stručným zpracováním „činů hříchu“ těla v prvních třech verších, po nichž se „detailně věnuje některým z ‘činů hříchu‘ duše,“ aby poeticky zpracoval obscénní hnutí mysli ženy podezřelé z cizoložství „s hojnou básnickou licencí“.¹⁰⁴⁰

Hypotext z rabínské literatury, který uchvátil pajtana Janaje, již podle mého názoru nárokuje symetrii hříchu a trestu. Obsahová symetrie následně ovlivnila symetrický rytmus verše. V žánru *selichot* a *kinot*, který se dostával do popředí v post-klasickém středověkého hebrejském básnictví, jehož převážným topem se stala problematika vztahu hříchu a odplaty, se princip *mida ke-neged mida* častěji a vydatněji prosazoval. Podobně se také v post-klasickém pajtanutu postupně prosazovaly konvence koncového rýmu a metriky.

V elegii syrského pajtana Zevadji „אָתָּאנוּ עַל שְׁמֶךָ, אָבִינוּ צוּרֵינוּ“ („Připojili jsme se k Tvému jménu, náš Otče, Skálo naše“)¹⁰⁴¹ se vyskytl spíše modifikovaný případ uplatnění principu *mida ke-neged mida*. Lid kvůli hříchům a nenávisti je vysilován vnitřními rozpory, hašteřivostí

היא כִּיסְתָה עֵנֶתָה עָלַיָּהּ“ (היא כִּיסְתָה עֵנֶתָה עָלַיָּהּ), paralelně k Num 5:13 tak, že hřích spočívá v pravém opaku, tj. „zahalení“ (היא כִּיסְתָה עֵנֶתָה עָלַיָּהּ), shodně s verzí v baraitě דִּיא הִיא עֲשָׂתָה בְּסֵתֶר (היא כִּיסְתָה עֵנֶתָה עָלַיָּהּ). Tak mění příčinu trestu podle barajty, aniž by modifikoval význam „verše trestu“ v mišnické látce, ale zcela převrací mišnický „verš hříchu“. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 40.

¹⁰⁴⁰ Citováno podle A. Mirského. In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 40.

¹⁰⁴¹ Incipit básně dle kritické edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 45. - DAVIDSON, I. *Thesaurus IV*, s. 123 č. 2264א.

jednotlivců, avšak měl by stát jako celek před Bohem a žádat od něj odpuštění, a vskutku kající návrat Jisra'ele ve zlomeném duchu vyvažuje oběti, jež by měly býti předkládány Bohu ve verších 21-24:¹⁰⁴²

„Roztouženě jsme tě dnes vyhlíželi¹⁰⁴³ s trdnou duší מְרֵה יוֹם בְּנַפְשׁ מְרֵה „

silný, ‘opásaný bohatýrskou mocí’¹⁰⁴⁴

תְּקִיר נְאֻךְ בְּגִבּוֹרָה

hrdopýšci¹⁰⁴⁵ proti nám hněvem zapláli, však Tvé אַפְאַרָה וְשִׁמְרַת אֶפְרָיִם

jméno já oslavím

doufám, že ‘obětinami Bohu jest duch “רִיחַ גִּבּוֹרָה וְשִׁמְרַת אֶפְרָיִם „

zkroušený“¹⁰⁴⁶

V post-klasickém pijutu ke sklonku 10. století o.l. působil pajtan i člen ješivy syro-palestinské, egyptský učenec Šemu'el ha-šliši ben Hoša'na. V joceru, který založil na svém zvyku doslovné midrašické citace doslovně uvedl pojednávaný princip, jak na něj upozornila Š. Elicur:

“אָדָם בְּמִידָה שֶׁהוּא מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ בְּצִמְמוֹנָה „ (,měrou, kterou měří člověk, mu naměří ve víře“, tj. patrně *Svatý, budiž veleben*).¹⁰⁴⁷

Ve verši nutno konstatovat nepřítomnost **uvozujících termínů** druhého typu původem z mišnického podání. Mezi badateli nepanuje shoda, zda se tu skutečně jedná o tento princip. J. David o této možnost zcela pomlčel,¹⁰⁴⁸ Ch. Schirmann ve své edici básně ji naopak akcentuje.¹⁰⁴⁹ Uvážím-li však, že „pokání lidu“ vyvažuje nepřítomnost „obětí *Svatému, budiž veleben*“, mohu připustit, že se tu setkávám se strohou symetrií podle prvního typu mišnického vyvážení bez uvozujících termínů. V takovém případě se principu *mida ke-neged mida* vyvažuje spíše **kompence** „zkroušeným duchem“ za **nedostatek** „obětí“ v kontextu nepřítomnosti Chrámu i protiklad jednání „hrdopýšků“ – zpupných národů vůči chvále Svatého, budiž veleben z úst lidu Jisra'ele.

¹⁰⁴² Hebrejský text básně dle kritické edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 46-47.

¹⁰⁴³ Dle verše Př 7:15. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁴⁴ *Kinuj* na Svatého, budiž veleben podle „נְאֻךְ בְּגִבּוֹרָה: „...opásan bohatýrskou silou.“, Ž 65:7 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁴⁵ *Kinuj* označuje nepřátele Jisra'ele z národů, podle Př 21:24. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁴⁶ Biblický hypotext verše lze nalézt v Ž 51:17. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁴⁷ Citováno podle hebrejského textu uvedeného Š. Elicur. In ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 30.

¹⁰⁴⁸ DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 46-47.

¹⁰⁴⁹ SCHIRMANN, Ch. (ed.) *Širim*, s. 424.

6.8.6. Užití techniky z klasického období palestinského básnictví i využití principů techniky *mida ke-neged mida* v básnictví Apeninského poloostrova

Synagogální básnictví Apeninského poloostrova v proudu post-klasické éře rozvíjelo výrazně variabilitu **uvozujícího termínu**. Zastavme se u kompozice kerovy pro *Ta'anit šiv'a-eser* („půst sedmnáctého“) měsíce *tamuz* Judana ha-kohena bi-rabi Mastiji, u kompozice uvedené “הם ימי שָׁבַר” (,Čtyřicet dnů jsou dnové roztříštění“, tj. desek prvního Desatera, v. 24-30):¹⁰⁵⁰

„Byli shromážděni a zápach se linul גְּוִיָסוֹ וְהוֹפַח רֵיחַ צַחֲנָה מֵהֶם,
z nich
celou nocí dřimal jejich hněv, גַּם כָּל הַלַּיְלָה יָשָׁן אוֹפִיָהֶם גָּחְלוּ ב' קָר לְמַכְשׁ' לְהֵם,
rozdýmali uhlík¹⁰⁵¹ [*jeho*] zrána, by jim
způsobili pohoršení
odkryli¹⁰⁵² svá ústa, bezuzdně je גָּלוּ פִיָהֶם וּפָעָרוּ וְנִפְרְעוּ לְשִׁמְצָה בְּקַמְיָהֶם
rozevřeli a byli vystaveni bezuzdné
potupě, ‘škodolibosti¹⁰⁵³ protivníků
svých¹⁰⁵⁴

Jejich protivníků duším soudy učiní בְּקַמְיָהֶם דִּינֵי נִקְמוֹת יַעֲשֶׂה
bude vésti při, jak učinili, tak jim učiní דִּין דָּדוֹן וְכַאֲשֶׁר עָשָׂו כֵּן בָּם יַעֲשֶׂה
úzkost zmírní, zlobu i hněvání דָּאֵג יִשְׁכַּךְ וְחִימָה וְכַעַס
Svatý posvěcován každým práva קְדוּשׁ הַנִּקְדָּשׁ בְּכָל מַעֲשֵׂה
činěním¹⁰⁵⁵“

¹⁰⁵⁰ Hebrejský text uveden dle kritické edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Kerova le-ta'anit*, s. 168. - DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 339, č. 7483א.

¹⁰⁵¹ Sloveso גָּחַל v konjugaci *Kal* odvodil pravděpodobně již Janaj z biblického substantiva “גָּחַלְתָּ”, („popel, uhlík“, Iz 47:14). In BROWN, F. *BDB*, s. 160. – Viz ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 292; EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* I, s. 247.

¹⁰⁵² BROWN, F. *BDB*, s. 163.

¹⁰⁵³ Termín “שִׁמְצָה”, („výsměšné šeptání, pranýř“), *hapax legomenon* zvolil básník. In BROWN, F. *BDB*, s. 1036.

¹⁰⁵⁴ Dle “...אִתְּהֵם כִּי פָרַע הוּא כִּי־פָרַע אֶת־הָרֶגֶל לְשִׁמְצָה בְּקַמְיָהֶם:”, („...jak si lid bezuzdně počíná; to Áron jej nechal počínat si bezuzdně ke škodolibosti jejich protivníků.“, Ex 32:25 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. – Domnívám se, že básník v pasáži “בְּקַמְיָהֶם”, zvolil paronomastickou hříčku se slovesy z kofene פָּרַע v konjugacích *Kal* a *Nif'al*, která připomíná faraona (“פָּרַע ה'”) jako zosobnění bezuzdné modloslužby i potěšení protivníků z takového počínání v Jisra'eli. In BROWN, F. *BDB*, s. 828-829.

¹⁰⁵⁵ Judan bi-rabi Mastija pozměnil vyznění verše “...הַקְדוּשׁ נִקְדָּשׁ בְּנִקְדָּה:”, („...Svatý posvěcován spravedlností“, Iz 5:16 EP) ve smyslu pozměnění zmínky o spravedlnosti ve prospěch konkrétních činů, které jsou projevy spravedlnosti. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

Činy i soudní pravomoc, kterou národy vykonaly na lidu Jisra'ele, budou symetricky odplaceny *Svatým, budiž veleben*. Judan spojil redukovaný **uvozující termín** se symetrií přestoupení a trestu.

V této tendenci pokračoval Šlomo b. Jehuda ha-Bavli, když modifikoval spojku „לְכֹן“, několika způsoby. Modifikaci spojky s významem „proto, protože“,¹⁰⁵⁶ paralelním ke spojce biblického původu „לְכֹן“, uplatnil básník v *pizmonu* „תְּלֵב וְשֵׁת“ („Tvým rouchem jest *Svatý, budiž veleben*, spravedlnost“, v. 17-20):¹⁰⁵⁷

„Kvůli zaujetí ohavnostmi	עַל עֶסֶק פִּיעוּרִים,
odloučili jsme se od velitele mládí, ¹⁰⁵⁸	עָזַבְנוּ אֱלוֹהַּ נְעוּרִים
pročež běsníme a jsme rozrušeni,	סוּעִים בְּכֹן וּסְעוּרִים
v soužení ponížení a zármutcích.“	“סִיגוּף עוֹנֵי וַעֲעוּרִים”

Jisra'el, jenž ve věku mladosti byl vyveden z Egypta, opustil podle básnickových slov svého velitele, pročež jej postihlo adekvátní měrou hoře.

Tentýž básník dospěl k odlišné modifikaci biblické spojky לְכֹן ve své elegii „אָמַרְנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ וְאֵין דּוֹרֵשׁ“ („Pravili jsme byli jsme **ničeni** a nikdo se nestará“, v. 13-14) na základě spojky pozdní biblické hebrejštiny:¹⁰⁵⁹

„Pohrdli jsme dobrotivostí ¹⁰⁶⁰	וְנִקְחָנוּ טוֹב,
‘proto ¹⁰⁶¹ přišlo utrpení na nás‘ ¹⁰⁶²	עַל כִּכָּה הִגִּיעַ

¹⁰⁵⁶ Spojka se užívala v pozdní biblické hebrejštině, př. Kaz 8:10, Est 4:16. BROWN, F. *BDB*, s. 486. – Targum často užívá podobnou formu spojky בְּכִין k vyjádření biblického příslovce יָז („tehdy, tenkrát, poté“), ale ve verši „אָז וְשִׁיר־מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הָיְתָה לִיהוָה“ („Tehdy pěl Moše a děti Israele tento zpěv Pánu“, Ex 15:1) reflektuje targum příslovce jako spojku „בְּכִין“. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. BROWN, F. *BDB*, s. 486; Fleisher uvádí jako synonymní vyjádření ke spojce „בְּכִין“, termín „על-כִּן“. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 324.

¹⁰⁵⁷ Text citován podle znění v Machzor Nürnberg. In Machzor Nürnberg fol. 445r. – S přihlédnutím ke kritické edici E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 324.

¹⁰⁵⁸ *Kinuj* na Svatého, budiž veleben, podle „הֲלוֹא מִשְׁתָּה (קְרָאתִי) [קְרָאתִי] לִי אָבִי אֱלוֹהַּ נְעָרֵי אֲתָה:“ („nebudeš volati od této doby ke mně, můj otče jsi velitelem mého mladého života/ mládí?“, Jer 3:4 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁵⁹ Text citován podle znění v Machzor Nürnberg. In Machzor Nürnberg fol. 424r. – S přihlédnutím ke kritické edici E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 306.

¹⁰⁶⁰ Básník citoval z verše „יָזַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יָרְפוּ:“ [„Israel zanevřel na to, co je dobré (*tj. nařízení, poučení*), bude jej honit nepřítel.“, Oz 8:3 EP] s tím, že tvar slovesa změnil na vyjádření 1. osoby plurálu, aby hovořil jménem obce, kterou zastupoval, činil i aluzi na „טוֹב“ („dobré“), tj. Toru podle „כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל־תַּעֲזוּבוּ:“ („Vždyť jsem vám předal dobré učení, moje učení neopouštějte.“ Př. 4:2, přeloženo s přihlédnutím k EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁶¹ Pozdně biblická spojka „על כִּכָּה“ (pouze v Est 9:26) zastupuje synonymní spojku לְכֹן. Tato variabilita mohla, jak se domnívám, vskutku umožnit Šlomovi b. Jehudovi ha-Bavli tvořivost v oblasti **uvozujících termínů**, aniž by se musel v tomto případě zříci vznešeného biblického vyjádření. - Viz BROWN, F. *BDB*, s. 462, 486. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁶² Básníkuv verš cituje z verše Est 9:26: „עַל־כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פּוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן עַל־כִּלְדִּבְרֵי הָאֲנָתָה הָיְתָה וּמִדֵּרֵאֵו עַל־כִּכָּה וּמָה הִנִּיעַ אֱלֹהִים:“ („Proto nazvali tyto dny *Purim* podle slova *pur*. Proto kvůli všem slovům, která byla v té listině, co tudyž viděli a co je postihlo.“, přeloženo s přihlédnutím k EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

rozhněval jsi se na své spravedlivé
bys je našimi hříchy postihl.¹⁰⁶³

ז'כרתיך ז'יעמתי
ב'יד ע'זינינו ל'הפג'יע

Explicitní hřích, tedy opuštění Tóry, si podle básníkovy přesvědčení vysloužil odplatu, o níž se šíří hluboce emocionálním líčením důsledků, jež dopadly na Jisra'el vlivem právoplatného Božího soudu. Hlubším emočním popisem se vyznačovala i báseň o provinění *sota* v poezii klasického básnictví, ačkoli se básník věnoval spíše emočnímu stavu ženy, jež spáchala cizoložství, nikoli emočnímu stavu toho, jenž ji potrestal. Podle veršů 2-3 básně se pravděpodobně rozumí, jak se domnívám, pod “opuštěním dobrého“ také konkrétně opuštění příkázání „Nepokradeš“, jež bratři Josefa porušili jeho prodáním do otroctví.¹⁰⁶⁴

Třetí typ modifikace *uvozujícího termínu* přináší možnost zdůraznění rovnosti způsobu provinění i způsobu odplaty. Šelomo b. Jehuda ha-Bavli v *pizmonu* “אֲשַׁמְתִּינוּ כִּי רָבָה” (v. 23-24):¹⁰⁶⁵

„Podle našich cest byli jsme stíženi
bylo nám odplaceno jak jsme činili.“

לפי דרכינו נהלמנו
כאשר עשינו שולמנו

Motiv odplaty za zlé skutky potvrzuje spravedlivé jednání Boží, zejména dosahuje stav vyváženosti metrikou verše, shodnou posloupností i tvarem slovesným a jeho postavením. Básník se ovšem explicitně nevěnoval vylíčení hříchu, jenž je spíše naznačen pocíťováním studu, prokreslením emočního popisu, předchozí líčení hanby v básnickově verši “וְלִפְנֵי גֹזְזֵינוּ נֶאֱלַמְנוּ” („A před našimi střihači jsme učiněni němými“) zahrnuje citaci z ebedské písně (Iz 53:7), čímž se implikuje účast celého lidu na přestoupení i trestu.

Šelomo b. Jehuda ha-Bavli ve své poezii ve značné míře akceptoval realizaci symetrického verše podle “přestoupení versus odplata“, jež se zakládá pouze na symetrii přestoupení odpovídá míře odplaty, avšak

¹⁰⁶³ Básníkovy idea se zakládá na ideji, že *cadikim* („spravedliví“) platí za hříchy své generace: „בזמן שהצדיקים בדור - צדיקים נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור - תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור“ („...v době, kdy jsou spravedliví v pokolení, spravedliví jsou obviňováni za pokolení, není-li spravedlivých v pokolení, děti domu rabana jsou obviňovány za pokolení...“ *TB* tr. *Šabat* 33b, edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁶⁴ Podle biblického verše „אָבֵל אֲשָׁמִים אָנְחָנוּ עַל-אֲחֵינוּ“ („...jistě jsme se provinili proti svému bratru...“, Gn 42:21 EP) v druhém verši básně „אָבֵל אֲשָׁמִים אָנְחָנוּ וְקָרֹב פֹּרֵשׁ“ („Avšak jsme vinni, a ‘blízký‘ se od nás odvrací“). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks; Machzor Nürnberg* fol. 424r.

¹⁰⁶⁵ Text citován podle znění v kritické edici E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 315. – Nutno zdůraznit, že E. D. Goldschmidt přechází identifikaci principu *mida ke-neged mida* v těchto verších žel mlčením. Srov. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Lita*, s. 156 v. 12.

neužívá žádného *uvozovacího termínu*. V pozadí této výpovědi není známa žádná výpověď biblického podání, jež by zahrnovala užití spojky לָכֵן. V píizmonu “אַשְׁמַתִּינוּ כִּי רָבָה” (v. 13-16):¹⁰⁶⁶

„Odmítl Jisra‘el učení	וַיִּנְחַ יִשְׂרָאֵל לְקַח
odehnán byv z domu koření ¹⁰⁶⁷	וַיְרוּדָר מִבֵּית הַרְקָח
byl zlomen jak otrok koupený	חֻבַּל כְּעֶבֶד מִקָּח
za dražební kámen ¹⁰⁶⁸ získaný.“	הַגִּלְקָח בְּאַבֵּן הַלְקָח“

Odmítnutí služby Tóře vedlo lid k otroctví, snad i básník má na mysli skutečný trh s otroky jako odplatu za hřích odmítnutí Tóry. Symetrické schéma tohoto typu pojmenovává hřích a připojuje i konkrétní odplatu, nicméně původní stav před hříchem vyplývá z líčení ztráty.

Básník Moše (III.) bar Kalonymos pokračoval v praxi modifikace *uvozujících termínů* předložkou “מול” („před, proti“)¹⁰⁶⁹ v rámci šacharitu pro poslední dny svátku *Pesach* v básni “מַה מוֹעִיל רִשָׁע בְּעַלְיוֹ” („Jak může zlý pomoci tomu, jenž jej ovládá“):¹⁰⁷⁰

„Usedlíci Šin’aru zpupného ducha	רָמָה רוּחַ יוֹשְׁבֵי שְׁנַעַר
jejichž srdce planulo <i>touhou</i> ztéci nebesa	וַלְעָלוֹת לְשִׁחַק לְכֶם נִבְעַר
i rozptýlil je ‘vichřicí větru bouřlivého‘. ¹⁰⁷¹	וַהֲפִיצָם בְּרוּחַ טוֹעָה וְטָעַר:

Rovnoměrně přerušil jejich ryk	בַּד בְּבַד פָּרַע שְׂאוֹנָם
i odplatil jim náparem bouřlivým proti náporu ¹⁰⁷²	וַנִּפֹּץ מוֹל נִפֹּץ דָּנָם
a zmařil jejich radu když rozdělil jejich jazyk.	וּבְטָלָה עֲצָתָם כְּפִלַּג לְשׁוֹנָם:

Protože se řečí spikli	בְּאַשְׁרַח הֵם בְּשִׁפְהָ זָדוּ
a v jeden houf se všichni shromáždili	וּבְאַגְדָּה אַחַת כָּלָם נוֹעְדוּ
zmátl jejich jazyk a vbrzku byli rozděleni. ¹⁰⁷³	כָּלֵל לְשׁוֹנָם וּמִשָּׁם נִפְרְדוּ

¹⁰⁶⁶ Text citován podle znění v kritické edici E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 314. – E. D. Goldschmidt neidentifikuje v pasáži princip *mida ke-neged mida* v těchto verších. Srov. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Lita*, s. 156, v. 7-8.

¹⁰⁶⁷ *Kinuj* “בֵּית הַרְקָח” označoval Chrám, v němž drtivali koření pro přípravu okuřovadla ze sladkých bylin, tzv. „קְטוֹרֶת הַסִּמִּים“, podle *TB* tr. *Joma* fol. 58b (edice Higger, New York, 1930-1937). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. – Viz také DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 49.

¹⁰⁶⁸ Termín, který označoval dražební kámen pro koupi otroků. JASTROW, M. *Dictionary*, s. 717.

¹⁰⁶⁹ Ve významu „před“. In BROWN, F. *BDB*, s. 559 - Srov. pro význam „proti“ v biblické hebrejštině EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon III*, s. 908.

¹⁰⁷⁰ Text citován dle kritické edice J. Fraenkela. In FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 922-523.

¹⁰⁷¹ Dle Ž 55:9. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁷² To jest soudil je rozptýlením, neboť se jej obávali podle Gen 11:4,8. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁷³ Dle Gen 11:9. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

Básníkovým úmyslem bylo uspořádat látku podle přesných proporcí „provinění proti odplatě“. Moše (III.) bar Kalonymos zdůraznil spojení odplaty s prostředkem, kterým vzešlo provinění, neboť vzpurným duchem generace věže vstoupil na svět lýtý poryv větru, který je rozevlál (př. „רִיחַ ... שְׁנֵעָר - בְּרוּחַ ... וְסָעַר“). Podobně i jazyk, který umožnil spojení ve vzpouře, vyvolal nedorozumění, nesoulad i zmaření jejich počínání (př. „בְּשִׁפְחָה יָדוּ - לְשׁוֹנָם ... וְנִפְרְדוּ“). Zpracování Moše (III.) bar Kalonyma připomíná přístup podání v případě *M. tr. Sota 1:7* souzvukem prostředku provinění i odplaty.

6.8.7. Užití techniky z klasického období palestinského básnictví i využití principů techniky *mida ke-neged mida* v básnictví Aškenázu

V aškenázské básnické středověké tvorbě se užití principu *mida ke-neged mida* vyskytovalo především v tvorbě elegické. Její užití zahrnovalo formu s uplatněním *uvozujících termínů*, zejména modifikovaného termínu „מִוֶּל“ („proti“) a naznačením principu termínem מִדָּה („míra“) či slovesem מִדְּדִים („měřit“). Přesto se v aškenázské tvorbě uplatňovala převážně po vzoru Šlomo ha-Bavli forma bez užití *uvozujících termínů*. V tomto oddíle se však zaměřuji zejména na skromný výskyt daných termínů, jelikož dokládají nastíněnou tendenci i umocnění principu *mida ke-neged mida*.

Aškenázský učenec i komentátor r. Šelomo b. Jicchak (žil v letech 1040-1105 o. l., abreviatura *RaŠI*),¹⁰⁷⁴ byl znám také jako komentátor, který ve svém komentáři k Písmu uváděl příklady z liturgické poezie El'azara bi-rabi Kalira.¹⁰⁷⁵ Pro svoji tvorbu volil elegický žánr, konkrétně se v elegii typu *techina* s incipitem „אֶלְפִימִם קְדוֹמָה הַלֵּי־נָא פְּנֵי־אֵל בְּעַד יוֹנָה תְּמָה“ [„Tóro dokonalá“ (dle Ž 19:7) dva tisíce (*let*) starodávná,

¹⁰⁷⁴ GROSSMAN, A. *Chachamej Corfat ha-ri'šonim*, s. 122.

¹⁰⁷⁵ R. Šelomo b. Jicchak citoval v komentáři k 2. Par 20:1 z básně El'azara bi-rabi Kalir o válce Davida s Amonovci „תְּמִימִים בְּעוֹדָם בְּסִין רְפוּדִים“ která byla určena pro *parašat zachor*. Edice Weiss, Jerušalajim 1959. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*; Báseň uvedena dle unikátního kritického vydání S. Baera. BAER, S. (ed.) *Seder avodat Jisra'el*, s. 663.

jménem nevinné hrdličky modlím se ‘pros Boha’ (Mal 1:9)¹⁰⁷⁶] obrací k Tóře osobně, stvořené dva tisíce let před samotným stvořením světa,¹⁰⁷⁷ aby se přimlouvala za lid Jisra’ele, který má vyvážnout jako vyvázla holubice, jejíž perutě se skládají z příkázání pro Jisra’el.¹⁰⁷⁸ **RaŠI** přináší charakteristické sloveso מִדְּדַל („měřit“) následované variantou termínu “תָּמוּר”, („namísto, na oplátku“)¹⁰⁷⁹ ve významu označujícím spíše protiklad ve verších 33-34:

„A oni mrhají <i>bohatstvím</i> ‘trvalým‘	וְהֵם עֲתָקוּ מִבְּזָזִים,
vyměřil a přinesl <i>Boha</i> popouzejícím ¹⁰⁸⁰	מִדְּדָה וְהֵבִיא לַפְּתָרִימִים
na oplátku k Tobě slovo držel	תָּמוּר הַדָּבָר בְּךָ
Z pocty se rozveselí.“	בְּכָבוֹד הָיוּת עוֹלָמִים:”

Dále ve verších 39-52:

„Přiblíž ¹⁰⁸¹ se s prosbou o milost	גֹּאֲשֵׁי בְתַחֲנָה
tváři ‘Pomoci staré‘ ¹⁰⁸²	פְּנֵי עֲזָרָה הַלְּשָׁנָה
a pokrývej se černými	וְהִתְפָּסִי שְׁחוּרִים

¹⁰⁷⁶ **RaŠiho** autorství potvrzuje akrostichon jmenný „שלמה ברבי יצחק חזק“, který následuje v návaznosti na alefbecktický akrostich תשר"ק. Hebrejský text básně je uveden podle znění vydáném A. M. Habermanem, který také shledal, že „*techina*“ פני הצור „půsta Gedalji básníka Šim’ona b. Jicchaka“ posloužila jako „vzor pro tuto báseň“. In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 21, 31. – Báseň registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* III, s. 524 č. 182h.

¹⁰⁷⁷ Pravděpodobně v závislosti na midrašické pasáži:

“...שבעה דברים קדמו לעולם אלפיים שנה, התורה, וכסא כבוד, וגן עדן, וגיהנם, ותשובה, והבית המקדש של מעלה, ושם משיח...”

(„...Sedm věcí předešlo svět o 2000 let: Tora, trůn slávy, zahrada Eden, Gehinom, pokání, horní Chrám, jméno Mesiáše...“, midraš *Tehilim* 90:12, edice Buber, Vilna 1891). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁷⁸ Idea inspirována rabínským hypotextem:

“...דמתילי כנסת ישראל ליונה, דכתיב כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, מה יונה אינה ניצולה אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות...”

[„...že přirovnává shromáždění Jisra’ele k holubici, neboť je řečeno ‘*Jak se blyští* stříbrem potažená křídla holubice, perutě zlatavě zelenavé‘ (Ž 68:14), čím holubice vyvážne než pouze svými křídly, také Jisra’el vyvážne pouze příkázáními...“, *TB* tr. *Berachot* fol. 53b, edice Higger, New York, 1930-1937, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. I]. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁷⁹ Z biblického מִדְּדַל vzešlo substantivum תָּמוּר „výměna“. Viz BROWN, F. *BDB*, s. 558. - V mišnické hebrejštině se substantivum uplatňovalo ve významu „náhrada“. Viz JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1676; Z mišnické formy ve statu konstruktu “תָּמוּרֵת” byla odvozena forma “תָּמוּר” užívaná ve středověké hebrejštině ve významu „namísto, na oplátku“ i ve významu „opak, protiklad“ v “מָנַת” - “תָּמוּר חַיִּים - „(opak života – smrt...“, *Sefer Jecira* 4:2, citováno podle slovníku Even-Šošan). EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* VI, s. 2012 n.

¹⁰⁸⁰ Básník patrně uplatňuje *šibuc* s podtónem odpłaty: “...וּבְשָׂחוֹת לְמַרְגְּזֵי אֵל לְאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלֹהֵי בְרִדִּי: “ („...v bezpečí jsou ti, kdo popouzejí Boha, i ten, kdo chce Boha mít v své moci.“, Job 12:6 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁸¹ V praxi užívání dvoukonzonantního slovesného tvaru גָּשִׁי jako ostatně využití forem שָׁ (místo נָשָׁ, נָשָׁ, נָשָׁ) (místo נָשָׁ, נָשָׁ, נָשָׁ) původem z tříkonzonantního slovesného tvaru “גָּשָׁ” („přistoupil“). In EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* I, s. 284. - *RaŠI* následoval v této praxi ostatní *pajtanim*, př. Mešulama (III.) bar Kalonyma ve verši “בְּהִלּוֹי נְצוּם גָּשִׁים לְעִבְדְךָ. “ („s modlitbou a postem se přistupují k Tobě, aby Ti sloužili“, báseň “מורה השאים”). Text citován dle vydání S. Hirschhorna. In HIRSCHHORN, S. (ed.) *Tora*, s. 131.

¹⁰⁸² Kinuj ke Svatému, budiž veleben, který uvedl již Zunz. ZUNZ, L. *SP*, s. 477. – Viz také DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 218.

jako žena ovdovělá. ¹⁰⁸³	כְּאִשָּׁה אֶלְמָנָה
Požaduj za pokoření Tvých zbožných	בְּקִשִׁי עֲלֵבוֹן חַסִּידֶיךָ
za prolití krve učedníků Tvých	וְשִׁפְכֵת דָּם לְמוֹדֶיךָ
z ruky synů smilstva ¹⁰⁸⁴	מִיַּד בְּנֵי זְנוּנִים
řezníků tvých učedníků. ¹⁰⁸⁵	מִכְרִיתֵי תַלְמִידֶיךָ
Od těch, kteří rozervali opony Tvé	אֲשֶׁר קָרְעוּ יְרִיעוֹתֶיךָ
pošlapali písmena Tvá	וְרָמְסוּ אוֹתֵי־יְהוָה
a ‘v přívalu hněvu’ ¹⁰⁸⁶	וּבְשִׂצְףָה קֶזֶף
zničili příbytky Tvé. ¹⁰⁸⁷	הִחָרִיבוּ מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ
Pros ‘Hrozného’,	שְׁאַלֵי מֵאֵת הַגּוֹרָא
by vyléčil ¹⁰⁸⁸ pouto ¹⁰⁸⁹ i ránu těžkou ¹⁰⁹⁰	לְהַתְּעִיל מַחֲזָן וּמוֹסְרָה
‘zprostřed’ zlostníků jeho	מִבֵּין מַכְעִיסֵיו
shromáždí ‘lid rozptýlený’. ¹⁰⁹¹	הַקְבִּיץ עַם מְפֹזָרָה

¹⁰⁸³ Pasáž by mohla čerpat z RaŠiho reflexe případu ženy, která jest jako vdova, tj. očekává, že její muž se po cestě k moři vrátí. Viz v RaŠiho komentáři k *TB* tr. *Ta’anit* 20a i k Pláči 1:1. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹⁰⁸⁴ Pasáž čerpá z biblického hypotextu “וְאִתְּבִינָה לֹא אֶרְחָם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה:” („Ani nad jejími syny se neslituji, jsou to synové smilstva.“, Oz 2:6 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁸⁵ Sloka uvedena na podporu tvrzení Grossmana o líčení události 1. křížové výpravy, ačkoliv připomíná, že neexistuje naprostý „důkaz“ pro takové ztotožnění. GROSSMAN, Avraham. *RaŠI : R. Šelomo Jicchaki*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Merkaz Zalman Šazar le-toldot Jisra’el, 2006. 311 s. ISBN 965-227-212-4. Kapitola 7, Jecirato ha-sifrutit : psakim, tešuvot, pijutim, u-fejrušej pijutim, s. 150-161. s. 160.

¹⁰⁸⁶ Verš představuje techniku *šibuc* k biblickému hypotextu “...בְּנֵי הַגֵּזַע מִפְּנֵי...” („V návalu rozlícení skryl jsem před tebou na okamžik svoji tvář...“ Iz 54:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁸⁷ *RaŠI* zřejmě, jak se mohu domnívat, popisuje zničení Tory, v předchozím verši vybavení synagogy i synagog obecně, konkrétně snad i *ješivot* ve Wormsu a Mohuči. – A. Grossman připouští na obecné rovině, že v RaŠiho verších se v elegické poezii objevuje „obecný popis, který se vztahuje k emocím Židů v diaspoře ve středověku.“ GROSSMAN, A. *RaŠI : R. Šelomo Jicchaki*. Op. cit. s. 161.

¹⁰⁸⁸ RaŠI pokračoval při volbě slovesa “הַתְּעִיל” („vyléčil“) v tradici anonymních pajtanim i El’azara bi-rabi Kalira, kteří z femininního substantiva původem z biblické hebrejštiny “הַעֲלָה” („lék“) odvodili redukci pro potřeby rýmu substantivum “תַּעֲלָה” („lék“), z něhož bylo odvozeno ve středověké hebrejštině dané sloveso v konjugaci *Hif’il*. In BROWN, F. *BDB*, s. 752; JASTROW, M. *Dictionary*, s. 1684. EVEN-ŠOŠAN, A. *Milon* VI, s. 2023; pro Kalirovo užití viz BAER, S. (ed.) *Seder avodat Jisra’el*, s. 708. - V této praxi RaŠiho předešel v evropském prostředí například Amitaj II. bar Šefatja z důvodu rýmu ve verši “הַתְּעִיל” („léčivem předejdeš naší ráně a vyléčíš“, v. 30 pizmon “לְמָה יִי תַעֲמַד בְּרַחֲוֹק”), dále z básníků Apeninského poloostrova vzhledem ke stejné motivaci Elija bar Šma’ja, Jechiel bar Avraham. Pro jednotlivé případy viz krické edice veršů. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 76; DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma’ja*, s. 117; FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi’el bar Avraham*, s. 31.

¹⁰⁸⁹ Habermann interpretuje vyjádření „מוֹסְרָה“ („pouto“) jako náznak břemena rozptýlení. HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 45. BROWN, F. *BDB*, s. 64.

¹⁰⁹⁰ Substantivum maskulina “מַחֲזָן” („těžká rána“) jest hapax legomenon. In BROWN, F. *BDB*, s. 563.

¹⁰⁹¹ Jisra’el je lid rozptýlený mezi národy podle hypotextu “...שֵׁנוּ עִם־אֲחֵר מִפְּנֵי וּמִפְּרֵד בֵּין הָעַמִּים...” („...je tu jakýsi lid, roztroušený a oddělený mezi národy...“ Est 3:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Adjektivum „roztroušený“ doznalo změny „pro potřeby rýmu“, jak poznamenal A. M. Haberman. In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 46.

Navrat' ze ,zotročení stany' ¹⁰⁹² tvé,	הַשָּׁב שְׁבוּת אֶהְלֵךְ
V Ješurunovi' přec 'král' kraluje ¹⁰⁹³	בְּיִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ מֶלֶךְ
'mezi' tvým druhem i bratrem	רַעֲיָדָךְ וְאֶחָיִךְ
'se procházet' ¹⁰⁹⁴ bude'.	בְּתוֹכְכֶם לְהִתְהַלֵּךְ

V kraji Svaté,	בְּאַרְצֵי הַקְּדוֹשָׁה
by se krása tvých výroků objasnila,	יְפִי אֲמָרֶיךָ לְפָרֹשֶׁה
nabubřelé, ¹⁰⁹⁵ syny bezejmenných ¹⁰⁹⁶	יְהִירִים בְּנֵי בְלִי־שֵׁם
hněv a zloba vyhnala. ¹⁰⁹⁷	בְּאַרְץ נִחְמָה לְגָרְשָׁה

spravedlivých ratolestí ¹⁰⁹⁸	צְאֲצָאֵי הַחֲסִידִים
učenců i učedníků	חֲבָרִים וְתַלְמִידִים

RaŠiho báseň byla vnímána prvním vydavatelem sedmera *selichot*, A. M. Habermanem, jako charakteristická součást volnějšího rámce *selichot* k „vyjádření emocí autora i obce před Svatým, budiž veleben, jeho strastí a strastí lidu i doufání v záchranu“. Haberman také zdůraznil zejména u této elegie vazbu na „truchlivé pohromy, které postihly Jisra'el v kontextu křížové výpravy roku 1096“.¹⁰⁹⁹ Přesto by bylo možno podle mého názoru vzít v úvahu předposlední sloku o zapuzení Jišma'ela, syna otrokyně (zvl. „יְהִירִים בְּנֵי בְלִי־שֵׁם“), z čehož vyplývá rozměr přesvědčení současné realizace

¹⁰⁹² Patrně reflektuje komentuje „Toto praví Hospodin: ‘Hle, změním úděl Jákobových stanů“ (Jer 30:18 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Hypotext identifikoval A. M. Haberman. In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 47.

¹⁰⁹³ V kontextu shromáždění lidu je řečeno „Tedy se Hospodin stal králem v Ješurunovi“ (Dt 33:5a EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Hypotext identifikoval A. M. Haberman. In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 47.

¹⁰⁹⁴ Na základě „Budu procházet mezi vámi“ (Lev 26:12a EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. Hypotext identifikoval A. M. Haberman. In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 48.

¹⁰⁹⁵ Adjektivum maskulina plurálu „יְהִירִים“ představuje *kinuj* na nepřátele Jisra'ele podle L. Zunze. In ZUNZ, L. *LG*, s. 616. Viz biblický verš „Jako víno oklame, tak neobstojí troufalý muž“ (Abk 2:5 EP), In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹⁰⁹⁶ Základem se tu stal biblický hypotext, jak jej identifikoval A. M. Haberman: „שֵׁם נִכְאוּ מִן־הָאָרֶץ“ (Bloudové, bezejmenní, ze země vymrskaní.“ (Job 30:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*; HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 32, pozn. 50.

¹⁰⁹⁷ Úmyslem básníka mohlo být naznačit, že nepřátelé budou vyhnáni podle „Rekla Abrahamovi: ‘Zapud' tu otrokyni i jejího syna! Přece nebude syn té otrokyně dědicem spolu s mým synem Izákem.“ (Gen 21:10 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Jako Jicchak byl synem téměř obětovaným, a proto dědic země, synem Sáry, která by snad mohla zastupovat Tóru, naopak Jišma'el, syn otrokyně, musí opustit zákonitě zemi, tím spíše i nepřátelé Jisra'ele jako Nebukadnecar (v. 48), Belšasar (v. 50), a snad i Haman (v. 42).

¹⁰⁹⁸ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 425.

¹⁰⁹⁹ In HABERMAN, A. M. (ed.) *Pijutej RaŠI*, s. 7. - Pro opačný názor o nemožnosti identifikovat historické narážky v poezii r. Šelomo b. Jicchak srov. LIBER, Maurice. *RaŠI*. 1. anglické vyd. s.l. : The Jewish Publication Society, 1923. ISBN neuvedeno. Kapitola 10, Poetry attributed to RaSHI, s. 177.

Boží odplaty na křesťanech, kteří pozbyli vládu nad Jeruzalémem. Při zpětném pohledu tato optika také dokazuje sepsání básně mezi léty 1096-1099.

Ztotožňuje se s bolestí svého lidu¹¹⁰⁰ sdílí očekávání svého lidu po záchraně.¹¹⁰¹ V Rašiho *selichot*, zejména v daném příkladu nacházíme „spojení ovzduší učení Tory v *ješivot*, jak bylo obvyklé v jeho čase“, jak zdůrazňuje i A. Grossman.¹¹⁰²

Téma důsledků nepřátelství vůči lidu Jisra'ele zpracoval velice tvořivě Jo'el ha-Levi z Bonnu v elegii, kterou poprvé uveřejnila E. Hollender.¹¹⁰³

„Vyslechni vpravdě hlahol snažných proseb mých ¹¹⁰⁴	אָכּוּ וְשָׁמְעוּ קוֹל תְּהַנּוּנַי
nablízku mi hlučící i mé myšlenky se kalí ¹¹⁰⁵	בְּקִרְוֹב עָלַי מְרַעִים וְנִבְהָלוּ רַעֲיוֹנַי
Spolu si proti mně utiskovatelé šeptají ¹¹⁰⁶	יַחַס עָלַי נִתְלַחְשׁוּ מוֹנֵי
‘z nebes přec uzří budiž veleben, Svatý ‘. ¹¹⁰⁷	וּמִשָּׁמַיִם הִבֵּט יי
Jejich zkrášlením jest pýcha, [<i>nuž</i>] trestali mne ¹¹⁰⁸	גָּאָה עֲנִנְקָתָמוּ וְעִנְשׂוּ אוֹתֵי
‘mužem hotovým‘ stíhali i dostihli mne ¹¹⁰⁹	דָּלְקוּנֵי וְסִגְרוּנֵי בְּיַד אִישׁ עֵתִי
‘nastrojil bloud v srdci‘ zmaření moje ¹¹¹⁰	וְאָמַר נָבֵל בְּלִבּוֹ לְהַשְׁחִיתֵי
‘a já když bezdětný [<i>nyní</i>] jsem úplně ¹¹¹¹	וְאָנִי כְּאִשׁוֹר שָׁכַח לִתִּי שְׂכֻלָּתִי

¹¹⁰⁰ GROSSMAN, A. *Raši : R. Šelomo Jicchaki*. Op. cit. s. 160.

¹¹⁰¹ GROSSMAN, Avraham. *Raši : R. Šelomo Jicchaki*. Op. cit. s. 160.

¹¹⁰² GROSSMAN, Avraham. *Raši : R. Šelomo Jicchaki*. Op. cit. s. 161.

¹¹⁰³ Hebrejský text ocitován podle prvního uveřejnění básně v tisku u E. Hollender. In HOLLENDER, Elisabeth. Zwei hebräische Klagedichtungen aus der Zeit nach dem Zweiten Kreuzzug. *Ashkenas*, 1996, roč. 6, č. 1, s. 11-54. s. 32-42.

¹¹⁰⁴ Podle „ראין העם מפירים קול תרועת השמחה לקול בכו... והקול נשמע עד למרחוק“: „Radostný hlahol nebylo možno rozeznat od pláče lidu... že se rozléhal dodaleka.“, Ezd 3:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁰⁵ Podle biblického hypotextu „...אָנָה דַּנִּיֵּאל שְׂנֵי רַעֲיוֹנֵי יְבִהְלֵנִי...“ („...Já, Daniel, jsem se velice zhrzil těch myšlenek...“, Dan 7:28 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁰⁶ „...וְיָחַד עָלַי יִתְלַחְשׁוּ כָּל־שִׁנְאָי עָלַי יִחְשְׁבוּ רַעַי לִי“: „Všichni, kdo mě nenávidí, šeptají si o mně, zlo mi strojí.“, Ž 41:8 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁰⁷ Básník založil strukturu své básně na biblickém zakončení sloky (hebr. *sijomet mikra'it*, viz kap. 6.10.). „מִשָּׁמַיִם הַבֵּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם“: „Hospodin se dívá z nebe, vidí všechny lidské syny“, Ž 33:13 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁰⁸ Aluze na biblický hypotext k charakterizaci protivníků „...לִבֵּן עֲנִנְקָתָמוּ נִאָּה...“ („Jejich náhrdelníkem je zpučnost...“, Ž 73:6 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁰⁹ Na základě hypotextu o Aronově rituálu při *Jom kipur*: „עַל־רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשָׁלַח בְּיַד־אִישׁ עֵתִי הַפָּדְרָבָה“: „...a vloží je na hlavu kozla; pak ho dá připraveným mužem vyhnat do pouště.“, Lev 16:21 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Označení „הַשְּׂעִיר“ („ten kozel“) může sloužit jako *remez* na nepřátele Jisra'ele podle spojení se Se'irem, tj. Edomem. Viz také DAVID, J. *Leksikon ha-kinujim*, s. 288.

¹¹¹⁰ Verš byl postaven na biblickém hypotextu o naivitě bezbožníka: „אָמַר נָבֵל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הַשְׁחִיתוּ...“ („Bloud si v srdci říká: „Bůh tu není.“ Všichni kazí...“, Ž 53:2 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹¹¹ Slova Jisra'ele, otce, který se strachoval o Binjamína: „...וְאֶת־בְּנֵימִן וְאֵין כְּאִשׁוֹר שְׂכֻלָּתִי שְׂכֻלָּתִי...“ („...i Binjamína. Ted' zůstanu úplně bez dětí“, Gn 43:14 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Domnívám se, že by mohla naznačovat básníkův strach o vlastní potomky či již připomínku jeho ztráty v důsledku napadení nepřitelem.

Troufli si na mne ¹¹¹² bez útrpnosti ¹¹¹³	הָעָזוּ עָלַי בְּלִי חֶמְלָה
I soužení schvátilo nás, bázeň ¹¹¹⁴ i bolest svíjívá ¹¹¹⁵	וְצָרָה אֶחְזַתְנֵנוּ רֶמֶת וְחֵילָה
slídili po mé duši a stvrdili smlouvu by mne vyhladili ¹¹¹⁶	אָרְבוּ נַפְשִׁי וְכָרְתוּ בְרִית לְחַלְלָה
a ‘tonu v krvi uprostřed pěšiny’ ¹¹¹⁷	וְאָנִי מִתְגֹּלְל בְּדָם בְּתוֹךְ הַמְּסָלָה
Moje rámě z kloubu <i>jak třtinu</i> vylámali ¹¹¹⁸	וְרֹעֵי מְקַנְהָ שִׁבְרוּ
‘jak suchopár’ můj tuk ‘a kosti se rozpálily’ ¹¹¹⁹	חֲלָבֵי וְעִצָּמַי כְּמוֹקֵד נִחְרוּ
‘v srdci mém se jazyky ohnivé vzňaly’ ¹¹²⁰	לִבַּת אֵשׁ בְּלִבִּי בָעָרוּ
i jámu vyhloubili by nás zjímali ¹¹²¹	וְשׁוֹחָה לְלַקְדְּנוּ כָרוּ
Krůpěje krve mé na purpurovém plášti Tvém se sčítají	טִיפֵי דָמִי בְּפוּרְפִירְךָ מְנוּיֹת
.....’
jak se závazek splnil <i>tak</i> je uvrhni do zničení	כְּפֹעֵל כְּפֶסַת תּוֹרִידֶם בְּשִׂאוֹת
‘do še’olu’ i nehlubších ‘propastí’ ¹¹²²	אֶל אֲשֵׁאוֹל וְאֶל יַרְכְּתֵי תַּחְתִּיּוֹת
Jak ‘můj zůstatek’ poničit, promyslili při přemýšlení jejich	כְּלוֹת שְׂאֵרֵי חֲשָׁבוּ בְּמַחְשָׁבָם

¹¹¹² Viz BROWN, F. *BDB*, s. 738.

¹¹¹³ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 328. V protikladu ke Svatému, budiž veleben, jmenovaní nepřátelé postrádají „soucit“, aby pronásledovaného vyvedli z nebezpečí. - Srov. Gn 19:16. BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹¹⁴ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 958.

¹¹¹⁵ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 297. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Pro užití *hapax legomenon* “חֵילָה”, („svíjívá bolest“, Jb 6:10) k popisu soužení ve vyhnanství mohu připomenout také paralelní užití u Amitaje II. bar Šefatji v básni, která nebyla v aškenázském prostředí dochována. Tím zajímavější je tedy shoda v užití tohoto termínu pro popis historické persekuce. V zemeru Amitaje II. bar Šefatji “וּבִירוֹנִים וּבִירוֹנִים”, který byl určen pro svatební příležitost, básník připomíná také soužení galutu, které popisuje také termínem “חֵילָה”:

„Ale při **svíjivé bolesti** a rozptýlení přijímáme tvé atributy *milosrdenství* וּבִירוֹנִים וּבִירוֹנִים
Začínáme s nimi před oslavou spojení ženicha a nevěsty“ בְּתַחֲלֵה לְהַתְחִילָה בְּזִנְגַּת חֲתָן וְכֵלָה
Text zemeru Amitaje II. bar Šefatji je citován dle edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Širej Amitaj*, s. 116.

¹¹¹⁶ Dle biblického hypotextu “...כִּי הִנֵּה אָרְבוּ לְנַפְשִׁי וְנִירוּ עָלַי עֵינַי...”, („Hle, jak nástrahy mi strojí, mocní srocují se proti mně...“, Ž 59:4 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹¹⁷ *Sijomet mikra'it* byl založen v této sloce na 2 S 20:12. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹¹⁸ Biblický hypotext uveden dle “...וְאִזְרְעֵי מְקַנְהָ תִּשְׁבֵּר:”, („...paže se mi vylomí z kloubu.“, Job 31:22 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹¹⁹ Citováno dle hypotextu “...וְעִצָּמַי כְּמוֹקֵד נִחְרוּ:”, („...mé kosti jsou rozpálené jak ohniště.“, Ž 102:4 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²⁰ Dle slov proroka byl inspirací hypotext “...וְהָיָה בְּלִבִּי כַּאֲשֶׁר בְּעֶרְבַת עָצָר בְּעִצְמוֹתַי וְנִלְאִיתִי פֶלֶל לְאֵל אוֹכֵל:”, („...avšak je v mém srdci jak hořící oheň, je uzavřeno v mých kostech, jsem vyčerpán tím, co musím snášet, *dál* už nemohu.“, Jer 20:9 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²¹ *Sijomet mikra'it* byl založen v této sloce na Jer 18:22. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²² *Sijomet mikra'it* i předchozí verš byly založeny na hypotextu “...אֶךְ אֶל־שְׂאוֹל תִּהְיֶה אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר:”, („Ted' jsi svržen do podsvětí, do nehlubší jámy!“, Iz 14:15 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

nebylo-li by milosrdenství Tvého, nerozptýlil bys nitra hnutí jejich	לולי רחמיך הסבת את לבם
<i>zchystané</i> pasti pro končetiny, ‘vlastní ostří jim protne srdce jejich’ ¹¹²³	רתת ברגלם ותרבם תב א בלבם
‘smrtí skonají, <i>krupěje jejich</i> krve na ně’. ¹¹²⁴	מות יומתו דמיהם בם
‘Kvůli plenění tvých ožebračených’ ¹¹²⁵ a z hojnosti útisku jeho	משׁ 7 ענייך ומרׁ ב דוחקו
bědují, odsouzení ten tím i oním onen jsou pohled, Pane, na stíženost utlačeného svého	נואקים ונדונים זה בכׁה וזה בכׁה ירא יי שיח גדפו
‘neočistí se ledaže krví, kterou kdos prolíje’ ¹¹²⁶	לׁ א יכפר פי אם בדם שׁ פכו
Řád služby, krev a tuk mé oběti, hřích a pokřivení mé stezky očistí, prolití mé krve a tuku náhradou za mou libou vůni	סדר עבודה דם וחלב זבחי עון מכפר ועיקול אורחי צאת דמי וחלבי תמורו לניחוחי
‘budou vyzvednuti na obětiště podle mého přání.’ ¹¹²⁷	יעלו על קצון מזבחי

Básník ve své elegii několikrát činí narážku na obětní službu *Jom kipur*, který jako den očištění nejen evokuje očištění Jisra’ele, ale především soudný den, v němž mají býti spočítány veškeré hříchy a krupěje krveprolití, která byla spáchána na Jisra’eli, a proto i den odplaty nepřátelům. Elegie naráží opakovaně na možné historické události i osobní tragické události v blízkosti básníka. Básník sice nezvolil *uvozující termíny*, aby naznačil odplatu nepřátelům za spáchaná příkoří, avšak sestavil ve svých verších řetězec aluzí na postižení jednotlivých částí těla: krev či duše a krvavá lázeň v galutu, zlámání končetiny především ruky, sežehnutí kostí a tuku, propíchnutí srdce mečem.

Uplatnění principu *mida ke-neged mida* zaměřil básník nejen na vyvážení hříchu a trestu, ale především na umocnění trestu, čímž se

¹¹²³ Citováno dle hypotextu “וקשחתם תשבכרנה: „Jejich meč však jim do srdce nikne, jejich luky budou zpřeráženy.“, Ž 37:15 EP). BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²⁴ Citováno dle hypotextu se zaměřením na incest “מותיומתו שניהם דמיהם בם: „...Oba musejí zemřít, jejich krev padni na ně.“, Lev 20:11 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²⁵ Citováno dle hypotextu “יהנה אשית בישע רפיה לו: „Pro útlak ponížených, pro sténání ubožáků teď povstanu,“ praví Hospodin, „daruji spásu tomu, proti němuž *svévolník* soptí.“, Ž 12:6 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²⁶ *Sijomet mikra’it* byl založen na hypotextu “ולא יזן לא יכפר לבם אשר שפדנה כראם בדם שפכו: „...a země nemůže být zproštěna viny za krev, která byla na ni prolita jinak, než krví toho, kdo krev prolil.“, Nu 35:33 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹²⁷ *Sijomet mikra’it* byl založen na hypotextu “יעלו על קצון מזבחי ובית תפארתתי אפאר: „...budou přinášení na můj oltář k mému zalíbení, oslavím dům své slávy.“, Iz 60:7 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

z principu stává forma, kterou lze pojmenovat, jak se domnívám, „*mida ke-neged mida*“ („míra proti mírám“, tj. mnohým a hlubokým). Nepřátele postihuje postupně:

1. spočítání krveprolití, jeho kompenzace a svrhnutí do propasti
2. zmatení duše a plánů protivníků, léčba početným končetinám nepřátel
3. násobné prolití krve nepřátel.

Hermeneutický princip ekvivalentnosti hříchu a odplaty se v tomto výjimečném aškenázském zpracování mění na princip umocněné odplaty za hřích na drahém zůstatku lidu Jisra'ele.

6.8.8. Závěr

Závěrem shrňme vývoj principu *mida ke-neged mida*. Halachický základ *mida ke-neged mida*, ke kterému se připojovala vyjádření symetrie hříchu a trestu, lokalizace počátečního hříchu, aby bylo možné vystopovat odpovídající trest. Midrašické podání se připojilo k tomuto druhému typu s tím, že zčásti opomíjelo uvozující slova. Princip v pijutu sloužil po vzoru mišnického zpracování zprvu k vyjádření psychologie ženy podezřelé z cizoložství i příběhu o trestu hříšníka. Postupně se využití principu přesunulo k aplikaci na vyjádření postavení lidu Jisra'ele ve většinové společnosti.

Princip se nachází, jak jsem doložila, na styku principů *gezera šava, me'al* i výjimečně v blízkosti principu *notarikon*.

Uvozující termíny, které lze dělit na biblické, tj. *lachen* či mišnické *le-fi-chach*, se vlivem pajtanské tvořivosti, zejména počínaje purismem básníka Janaje slučovaly pod spojku *lachen*. Naopak vývoj poezie na Apeninském poloostrově umožnil širší rozvoj **uvozujících termínů** v díle Šlomo b. Jehudy ha-Bavli, mezi jehož inovaci ze sémantického hlediska počítám *be-chen*, nicméně obnovil i užití *le-fi chach*, Mešulam III. bar Kalonymos uvedl také ekvivalentní předložku ke *ke-neged*, tj. *mul*. Aškenázští pajtanim nerozvíjeli rozmanitou paletu uvozujících termínů kromě RašIho. Mešulam III. b. Kalonymos, který žil v prostředí styku římsko-

toskánské tradice s aškenázskou tradicí se připojil k tradici uplatnění *uvozujících termínů* podle vzoru Šelomo b. Jehuda ha-Bavli.

Princip se zakořenil v plné míře v elegické tvorbě, ale také v části kompozice *joceru*, konkrétně části *zulat* pro popis historických ediktů proti Jisra'eli. Tematicky se princip pojil s důvody neexistence Chrámu a obětní praxe, života v galutu, útlaku ze strany většinové společnosti i záznamu historických událostí. Nepřítomnost obětí v Chrámu se prosazoval jako přední *topos* v poezii syrského Zevadji i Jehudy b. Šelomo ha-Bavli. Utlačující edikty protiřečí Boží svrchované vládě světa, proto vyžadovaly zpětnou identifikaci provinění, které *pajtanim* ukrývali do svých veršů.

6.9. Užití biblického verše ve funkci *peticha mikra'it*

Pro objasnění uplatnění biblického verše ve funkci *peticha mikra'it* je stěžejní oddíl, na jehož relevanci pro tuto problematiku upozornil mj. A. Mirsky:¹¹²⁸

„מנהגי מילי? – אמר אביי: דאמר קרא: אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי כי עז לאלהים – מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. דבי רבי ישמעאל תנא: וכפטיש יפצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות – אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. היכי דמי טעם אחד משני מקראות? – אמר רב זביד, כדתנן: מזבח מקדש את הראוי לו.“¹¹²⁹

[„Odkud je toto? Abaje pravil: Když biblický verš uvádí ‘Jedno Bůh promluvil, *avšak* dva jsem slyšel, neboť moc je u Boha‘ (Ž 62:12)¹¹³⁰ *To učí, že jeden biblický verš může přinášet několik výkladů, ale jeden výklad nemůže být odvozen z několika veršů.* R. Jišma'el učil: ‘A jako kladivo, které skála rozštípné.‘ (Jer 23:29)¹¹³¹ Jako se toto kladivo rozštípné na několik odštěpků, tak jeden verš se rozpadá do několika výkladů.

Jak jsme se poučili *v mišně*: ‘Oltář posvěcuje vše, co je proň vhodné.‘^{1132]}¹¹³³

6.9.1. Princip interpretované *peticha mikra'it*, definice termínu a uplatnění v halachickém i agadickém podání rabínské literatury

Termín “מְקִרְאֵי תִּיבָה מִקְרָאִית”, (*peticha mikra'it*, „uvedení biblické“) zavedl do teorie struktury rabínské literatury se zvláštním důrazem na midrašickou strukturu A. Mirsky.¹¹³⁴

¹¹²⁸ MIRSKY, A. *Machcavian*, s. 80.

¹¹²⁹ Originální text citován a přeložen dle Steinsaltzovy edice *TB* tr. *Sanhedrin* fol. 34a (edice Steinsaltz s přídavkem interpunkce v textu, přeloženo s přihlédnutím k *Der Babylonische Talmud*, sv. VIII). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹¹³⁰ Tj. ve smyslu, že jedno biblické prohlášení může být nositelem vícenásobného smyslu, ale dva biblické výroky nemohou přinést totéž učení. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹³¹ Tj. ve smyslu, že Tora je příliš tvrdá skála, aby se mohla rozbít. Spíše se rozbije nástroj o ni. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹³² Tj. mání se tím posvěcení ve styku s oltářem. Hypotext pochází z M. tr. *Zevachim* 9:1. In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹¹³³ Překlad byl proveden s přihlédnutím k překladu E. Goldschmidta. In *Der Babylonische Talmud*. Sv. VIII. s. 593.

E. Fleisher specifikoval s časovým odstupem průnik *peticha mikra'it* do pijutu jako projev „okrasné formy“ básnictví a ohraničil počátek jeho využití v pijutu již v „pre-klasickém období“.¹¹³⁵

A. Mirsky popsal významný jev několikanásobného zdvojení ve výkladu k biblickému verši, který již sám v sobě obsahoval zdvojení svého členu. Zdůraznil využití tohoto jevu v mišnickém i midrašickém podání.

Odpověď ženy podezřelé z cizoložství obsahuje zdvojení „אמן...“, (,,...Žena odpoví: ‘Amen, amen‘“, Nu 5:22 EP),¹¹³⁶ ke kterému mišnický traktát *Sota* 2:6 (5) přináší podání:¹¹³⁷

„Amen kletbě	amen přísaze	אָמֵן הַשְּׁבוּעָה	אָמֵן הָאֵלֶּה...
amen od tohoto muže	amen od muže cizího“	אָמֵן מֵאִישׁ אֲחֵר	אָמֵן מֵאִישׁ זֶה
amen že jsem nebyla	a poskvrnila-li jsem se,	וְאִם נִטְמַאתִי יְבוּא	אָמֵן שֶׁלֹּא אֶנְטְמַאתִי
poskvrněna	se, přijde na mne...“	בִּי...“	

Midraš *Ba-midbar raba* 9:19 diferencoval ještě násobněji.¹¹³⁸

„Amen nad přísahou	amen nad kletbou	אָמֵן עַל הָאֵלֶּה	אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה
amen od muže cizího	amen od tohoto muže	אָמֵן מֵאִישׁ זֶה	אָמֵן מֵאִישׁ אֲחֵר
amen k tomu, co přešlo	amen k tomu, co má přijít	אָמֵן לְעֵתִיד לְבֵן	אָמֵן לְשֶׁעֶבֶר
amen že jsem neposkvrnila	amen že jsem neposkvrnila	אָמֵן שֶׁלֹּא אֶנְטְמַאתִי	אָמֵן שֶׁלֹּא אֶנְטְמַאתִי
<i>nisu'in</i>	<i>ejrusin</i> ¹¹³⁹	מִן הַנְּשׂוּאִין.	מִן הָאִירוּסִין

6.9.2. Schéma *peticha mikra'it* a jeho uplatnění v klasickém i post-klasickém období pajtanutu

¹¹³⁴ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 80.

¹¹³⁵ In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 90.

¹¹³⁶ In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹³⁷ Hebrejský text citován a přeložen podle Kodexu Kaufmann A 50. In BEER, Georg (ed). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 236.

¹¹³⁸ Hebrejský text uveden dle *midraš Ba-midbar raba* 9: 19 (edice Vilna 1878). In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹¹³⁹ In MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 90.

Především Kalirovy pijutim přinášely „celistvé a soustředěné použití biblických narážek a obratné výběry veršů z Písma, které vždy vyhoví složitým formálním požadavkům kompozice pijutu“, jak shrnula nověji E. Hollender.¹¹⁴⁰

E. Fleisher vyzdvihl překvapivý moment zpracování *petichot mikra'ijot*, neboť „zveršovaný oddíl z Písma ...překvapuje toho, který se modlí, který očekává, že uslyší v dané souvislosti pouze slova pajtana, a hle slyší slova Písma.“¹¹⁴¹ Refleктоval také trvalý impakt tohoto principu, který byl nositelem tématu básně, na pajtanský styl, neboť se od pre-klasického období hebrejského básnictví vyžadovalo „z hlediska obsahu spojit zveršovaná témata Písma básníkem, sloužit svůj styl a věty své písňe úrovni a syntaxí vhodně vůči *ptichot ha-mikra'ijot*“.¹¹⁴²

V enormní míře se v Kalirově enigmatickém stručném verši prosadila metoda sítě biblických odkazů i osnova hermeneutických principů,¹¹⁴³ jejichž syntézou básník získal obdiv římských i aškenázských učenců i básníků ve fázi obdivu Kalirově díle,¹¹⁴⁴ i jeho preference.¹¹⁴⁵

Ke konkrétním příkladům básní se zapojením úvodních *diburim* náleží Janajova *šiv'ata* „אֵישׁ נָבִיא אֲשֶׁר נְבוֹאָתוֹ אֶל הַיְבִיא“¹¹⁴⁶ purimová *kerova*

¹¹⁴⁰ Citováno dle E. Hollender. In HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 158.

¹¹⁴¹ In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 91.

¹¹⁴² In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 91.

¹¹⁴³ ELICUR, Š. Le-gilgulej ha-chidatijot, s. 14n.

¹¹⁴⁴ Lze tak usuzovat z vytváření a tradování legend o El'azarovi bi-rabi Kalirovi, které převyšovaly značně legendy o ostatních *pajtanim*. Např. legenda o žárlivém učiteli a geniálním studentovi, jak je známa v případě vztahu Janaje a El'azara bi-rabi Kalir. Pro srovnání uvádím zdroj legendy z originálního znění ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152) fol. 31a:

„אוני פטרי רחמתיים ואום העולם שמיא יסוד ר' ייני רבו של אלעזר ברי קליר אבל בכל ארץ לומברדיאה אין אוני אותה כי אומרים ברכו עליו שנתקנא ברי אלעזר תלמידו מרו והטיל לו עקרב במנעלו הרגו יסלה יי לכל האומריין עליו **אם לא כך היה**“

„*Onej pitrej rachmatajim ve-um ha-olam šmaja* [je] kompozicí r. Janaje učitele El'azara bi-r' Kalir, ale v celé zemi Lombardii není ono *Onej*, neboť se říká nad ním *barchu*, protože žárlil učitel na svého učeníka a vhodil škorpiona do jeho opánku a zavraždil jej. Nechť Svátý, budiž veleben, odpustí všem, kteří praví nad ním **nebylo-li to tak**.“ – Také je podstatné uvést, že předmět sporu, tj. báseň „אוני פטרי רחמתיים“, zůstala součástí římského ritu.

¹¹⁴⁵ Pro příklad tendence označovat autorství a zvyklosti El'azara bi-rabi Kalira v převaze vůči ostatním *pajtanim* uvádím zdroj z originálního znění ms. Hamburg, Cod. Hebr. 17 (č. 152) fol. 32a k musafu *šabat ha-gadol*:

„וכך מנהגו של רבי אלעזר זה שקובע בפיוטו כבי תנאים או כדברי ב' אמוראים כמו שמפרש בפיוטי טל וגשם בעזר האל“, „A tak bylo zvykem rabi El'azara, že vkládá do svého pijutu jako ve slovech tana'im nebo amora'im jak vykládá v pijutech na rosu a dešť s pomocí boží“.

¹¹⁴⁶ In ZULAY, M. (ed.) *Pijutej Janaj*, s. 287. - Srov. Š. Elicur řadí tuto techniku mezi „*kišutej cura*“ („okrasy formy“) společně s technikou *širšur* a jinými s tím, že popírá Mirského stanovisko o Janajově využití v částech *magen mechaje, mešaleš*. In ELICUR, Š. Le-gilgulej ha-chidatijot, s. 19; MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 87-89.

šemone esre El'azara bi-rabi Kalir s incipitem „וַיִּאָהֵב אִמְּוֹן יְתוֹמָן הַגֵּן,¹¹⁴⁷
báseň ze siduru rav Sa'adja ga'on „והתענג אהוב על אל בך בחר“¹¹⁴⁸ Množství
básní odkrývá jev citace *diburim* v úvodu veršů od klasického období
palestinského básnictví jako konvenci vlastní této tvorbě,¹¹⁴⁹ dokonce
v časech, v nichž babylonské požadavky v liturgické oblasti nemohly ještě
zaznít.

Purimová *kerova šemone esre* El'azara bi-rabi Kalir s incipitem „הֵגֶן
וַיִּאָהֵב אִמְּוֹן יְתוֹמָן הַגֵּן, reprezentuje složitou kompozici *diburim* v každém prvním
verši šestiveršových slok (Est 2:17) s posledním veršem (Est 8:15)
„v kombinaci s koncovým rýmem propojeným s tématem berachy“.¹¹⁵⁰
Zarámování dvěma verši z Písma se vyznačují právě Kalirovy *kerovot*
šemone esre.¹¹⁵¹ Podle konvence palestinského básnictví klasického období,
patrně ustanovené učenici palestinskými,¹¹⁵² El'azar bi-rabi Kalir či jeho
editor poskytl přechod k benedikci v následujícím čtyřverší, avšak podle
své básnické licence přepracoval v jakýsi přechod zmíněnými prostředky i
své úvodní šestiverší, čímž přinesl umocněné uplatnění principů.¹¹⁵³

„A miloval‘ [Est 2:17] chráněnou sirotu	אִמְּוֹן יְתוֹמָן הַגֵּן	וַיִּאָהֵב
‘vychovatel‘ ¹¹⁵⁴		
pečoval, sedmdesát pět ¹¹⁵⁵ ji hájil	אֶמְנָה שְׁבַעִים וְחֲמִשׁ בְּעֵדָה לְהֵגֶן	
když odedávna ‘znalce strunného hraní‘ ¹¹⁵⁶	אִז מֵאָז כְּהוּ יִלְדַע נֶגֶן	
užřel		

¹¹⁴⁷ In ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 499-521.

¹¹⁴⁸ In DAVIDSON, Jisra'el – ASAF, Simcha – JO'EL, Jisachar (eds.). *Sidur rav Sa'adja ga'on : Kitāb džami al-Šālāwāt wa al-Tasabīh*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Mekicej nirdamim – Re'uven Mas Jerušalajim, 1963. 438 s. s. 379.

¹¹⁴⁹ ELICUR, Š. Midraš u-fsuko, s. 99. Zdroj či původce této konvence v palestinských provinciích zůstává neznámý.

¹¹⁵⁰ In ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 500-503; BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁵¹ ELICUR, Š. Va-je'ehav omen, Op. cit. s. 516. Jev doložila v jiných Kalirových *kerovot le-Tiš'a be-av* „זכור איכה אנו“, „אאביך ביום מבך“, „אהלי איכה בשלי הזועם“, i z kerovy *le-acirat gešamim* „אוצר אוצר“, „בהעצר אוצר“, dále „וספדה ארקה“.

¹¹⁵² Tato idea analogicky odpovídá objevu E. Fleishera. In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 90, 133-136.

¹¹⁵³ In ELICUR, Š. Va-je'ehav omen, Op. cit. s. 514-515. - Podobný jev je znám z přepracovaných Kalirových *kerovot le-Tiš'a be-av* „זכור איכה אנו“, „אאביך ביום מבך“, i z kerovy *le-acirat gešamim* „בהעצר אוצר“. *Kerovot* bylo možno přednést proto v této rozpracované formě (tj. šestiverší, čtyřverší) i bez čtyřverší bez obavy z vynechání přechodu k benedikci. Jev byl zakotven v praxi sboru v synagoze, který doprovázel chazana. Tuto praxi objevil E. Fleisher. In FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 133-136.

¹¹⁵⁴ *Kinuj* na Mordekaje podle „...יְהִי אִמְּוֹן אֶת־הַרְסָה...“ („A vychovával Hadasu...“, Est 2:7 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁵⁵ V výkladu Š. Elicur připomíná gematrickou hodnotu jména Ester číslem 74, která autorovi básně poukazovala na 74 let, ke kterým připojil podle tradice ještě rok přípravy, než se stala královnou.

potomek vlka, lvíče ke spáse střežené	אַרְיֵה בֶּן לִישַׁע הַוֶּגֶן	
připomenul zásluhu mocného i loutnisty	אַף לְהַזְכִּיר זְכוּת אֵיטוֹ וּמְנַגֵּן	
chvatem		
‘a Mordechaj‘ [Est 8:16] tisícem štítů posílen	אוּמִיז בְּאַלְף הַמָּגֶן	וּמְדַדְדֵי
	הַמָּגֶן... ¹¹⁵⁷	

Kalir nekomponuje z úvodních *diburim* ani jako základ básně, které by následně rozvíjel pomocí idejí, což by býval postup halachického podání. Ani nepřijímá metodu agadického podání, v němž podporují úvodní *diburim* inovativní ideje.¹¹⁵⁸ Zaměřil se na *pšat* biblického verše, který protéká celou básní jako osnova v tkanině, aby se křížil s *kinujim* z ostatních biblických veršů, inovacemi básnického jazykového vyjádření a početnými narážkami na midrašim. Ovšem i přechod k *berachot* projevuje svůj vliv na koncový rým šestiverší. Šestiverší nese proto znaky starší originální básně vzhledem k zapojení akrostichu do jeho posledního verše “אלעזר בירבי קיליר חזק”¹¹⁵⁹. Naopak následující sudá sloka postrádá jmenný akrostich a jeví se spíše ochuzená v oblasti aluzivních narážek na midrašim, patrně vzhledem k jejímu určení pro přednes “מקהלה” („sbor“).¹¹⁶⁰

Zaměřil se na *pšat* biblického verše, *diburim* z různých biblických veršů s různou tematikou vkládá do počátků slok (př. Pinchas) s výjimkou, pokud *diburim* stanovil rabínský hypotext, se kterým básník držel krok (př. Janaj). Spojení *peticha mikra’it* s básníkovou licencí se v tkanivu básně proplétá velmi těsně.¹¹⁶¹

Způsob začlenění *petichot mikra’ijot* v uvedené skladbě El’azara birabi Kalira dokládá bezprostřední spojení s biblickým i midrašickým hypotextem. Již záhy v klasickém období palestinského básnictví se z tohoto principu vyvíjí literární okrasná technika, pro kterou se obraťme k veršům r. Pinchase ha-kohen v jeho keduště *šmone-esre* pro příležitost Chanuky “אֵלֵי בְּנֵי הַגִּסְיִי”¹¹⁶¹. První sloupec ze série *petichot mikra’ijot* vzešel

¹¹⁵⁶ *Kinuj* na “...ויאמר הגה ראיתי בן לישעי בית הלחמי ירע גנן...” („...Viděl jsem syna Jišaje Betlémského, ten umí hrát...“, 1 S 16:18. EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁵⁷ Čtyřverší, která poskytují přechod k *berachot*, jsou v textu krácena vzhledem k odlišnosti jejich struktury, jelikož tato struktura již není ilustrativní pro výklad tohoto principu.

¹¹⁵⁸ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 87-89.

¹¹⁵⁹ Viz v textu básně v edici Š. Elicur. In ELICUR, Šulamit. *Va-je’ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 514-518

¹¹⁶⁰ ELICUR, Šulamit. *Va-je’ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 515.

¹¹⁶¹ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 87-89.

z verše o vzoru pro **vytvoření menory** pro stánek (Nu 8:4),¹¹⁶² druhý o prorockém vidění **menory** (Zach 4:2),¹¹⁶³ třetí o zasvěcení Jeruzalémských bran (Neh 12:27),¹¹⁶⁴ aby nastínily ve dvou případech motiv menory a v prostředním „hlasu“ motiv zasvěcení Jeruzalémských bran. Následně básník pokračuje ve znění verše básně podle své licence:¹¹⁶⁵

אֵלֵי בְּנֵס הַנְּסִיּוֹת	וְזָה
אֶהְיֶה לְהַקִּים וְלְהַשִּׁיב	נִי אֶמָּר
אֶפְרָיִם הַחֹסֵי מִשׁוֹשֵׁי	וּבְחֻנְכָּת

אֶמַּר לִנִּי מִחֹסֵי
מִגָּן

בְּרֵאשִׁית בְּהַגְדִּילוֹ	מַעֲשֵׂה
בְּאֵלֶיךָ לְשׂוֹבֵב גְּדִלּוֹ	אֵלַי
בֵּית הַבְּחִירָה בְּהַתְּלִילוֹ	חֹמַת

בְּגִשְׁמֵי חַיִּים שָׁאֵל מִמֶּךָ נִתְתָּה לּוֹ
מִחֵיָה,

„A ten“	můj Bůh zázrak povznesl
‘a pravil‘	vztyčil stan <i>k přebývání</i>
	by rozveselil mne
‘při zasvěcení‘	se ‘má Veselost‘ [Jer
	49:25] uchýlila do
	stínu ‘palácové
	svatyně‘ [Pís 3:9]

‘praví
Hospodinu:
Útočiště
mé‘ [Ž 91:2]

¹¹⁶² Biblický hypotext je znám ve znění “... אֲשֶׁר הִרְאָה יְהוָה אֶת־מִשְׁנֵה כֶּן עָשָׂה אֶת־הַמִּנְרָה: הָ” (,Svícen byl vyroben z tepaného zlata... Mojžíš zhotovil svícen podle vzoru, který *mu* ukázal Hospodin.“, Nu 8:4 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁶³ Biblický hypotext je znám ve znění “... וַיֹּאמֶר אֵלַי מֶה אַתָּה רֹאֶה (וַיֹּאמֶר) [וַיֹּאמֶר] הֲאֵינִי וְהִנֵּה מִנְרֹת זָהָב כָּלֶה...“ (,A zeptal se mně: ‘Co vidíš?’ Odvětil jsem: ‘Hle, vidím svícen, celý ze zlata...“), Zach 4:2 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁶⁴ Biblický hypotext je znám ve znění “... וּבְחֻנְכָּת חֹמַת וְרוֹשְׁלָם בְּקִשּׁוֹ אֶת־הַלְוִיִּם מִכָּל־מְקוֹמֹתָם לְהִבְיֵאֵם לִירוּשָׁלַם...“ (,K posvěcení jeruzalémských hradeb vyhledali a přivedli do Jeruzaléma levity...“), Neh 12:27 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁶⁵ Hebrejský text byl citován a přeložen dle edice Š. Elicur. In ELICUR, Š. (ed.). *Pijutej rabi Pinchas ha-kohen*, s. 504.

novokalirského tvůrce. Činností kruhu jeho následovníků se prosadila preference obou kritérií kalirského stylu mezi aškenázskými posluchači i tvůrci, kteří v patřičných žánrech propagovali tento styl i ve své vlastní tvorbě.

Peticha mikra'it čerpala v klasickém básnictví velikou měrou ze „svitku Písně písní“, jak doložila Š. Elicur.¹¹⁶⁹ Ve stopách této volby klasických palestinských tvůrců pokračovali Šelomo b. Jehuda ha-Bavli v siluku v kompozici joceru “וּרְאִינָה וּרְאִינָה”¹¹⁷⁰ David bar Huna “גַּן נְעוּל אֶפְסוֹ אֶרְאֵלִים”¹¹⁷¹ Mešulama be-rabi Kalonymos *ofan* pro 2. den svátku *Pesach* “גַּן נְעוּל אֶנָּה שׁוֹכֵן תְּרִשִׁישִׁים”¹¹⁷² Šavtaj bar Moše z Říma *ofan* svátku *Pesach* “גַּן נְעוּל אֶשֶׁר בַּחצוּבֵי לַהַבִּים”¹¹⁷³ Šavtajova *ge'ula* “משמח יבש אומלל וערב כל שמח”¹¹⁷⁴ Jechiel bar Avrahamova siluku svátku *Pesach* “וּרְאִינָה וּרְאִינָה יְדִידוֹת מְשַׁכְּנוֹת מְבֻטְּחִים”¹¹⁷⁵ *ofan* svátku *Pesach* “וְכֹל יְיֹשְׁבֵי חוּג אֶדְמֶתָךְ”¹¹⁷⁶ *siluk* “גַּן אֶ'גוֹזֶךְ יִיחַדְךָ מְשַׁנְּגִים”¹¹⁷⁷

Básníci římského prostředí přistupují k *a priori* dané paletě úvodních *diburim*, s nimiž se musí dovedně vyrovnat, podřídít jim příhodné vyjadřování a styl, přesto předložit obraz k oblibě posluchačů. Nejprve přistupme k veršům Šloma b. Jehudy ha-Bavli, které uvedly i z Písně písní.¹¹⁷⁸

„Uzavřená zahrada“, [Pís 4:12] vstaňme leč גַּן נְעוּל נִקְמָה וְאֵין מַגִּידִים

odkryta není

¹¹⁶⁹ In ELICUR, Š. (ed.) *Pijutej rabi Pinchas ha-kohen*, s. 142.

¹¹⁷⁰ Hebrejský text očitován podle kritické edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šlomo ha-Bavli*, s. 205.

¹¹⁷¹ Hebrejský text očitován podle kritické edice Ch. Schirmanna. In SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 17-18. – Viz také HABERMAN, A. M. *Toldot* II, s. 19-20; WEINBERGER, L. J. *Jewish Hymnography*, s. 154.

¹¹⁷² Hebrejský text očitován podle kritické edice J. Fraenkela. In FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 90-91.

¹¹⁷³ *Ofan* byl vydán ve vzácném tisku *Machzor benej Roma*. In *Machzor benej Roma* I, fol. 91. – Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* II, s. 97, č. 179x.

¹¹⁷⁴ L. Zunz reflektuje vynechané verše, kterými se básníková adaptace liší od zpracování Šelomo b. Jehudy ha-Bavli, tj. Pl 6:4-9. In ZUNZ, L. *SP*, s. 64. – Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* II, s. 488, č. 536z.

¹¹⁷⁵ In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 101-102. – Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* III, s. 310 č. 22z.

¹¹⁷⁶ In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 103.

¹¹⁷⁷ *Siluk* byl uspořádán podle Ex 20:18, nikoliv Písně písní. In FRAENKEL, A. (ed.) *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham*, s. 130. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁷⁸ Hebrejský text očitován podle kritické edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šlomo ha-Bavli*, s. 206-207.

uzavřena <i>jest</i> do rouch odění	סְתוּם לְתֵלַב וְשֵׁת הַבְּגָדִים:	
„po Tvých potomecích“ [Pís 4:13] čarokrásná z krásných a nazdobených „pro řadu králů vzácných.“	שָׁפַר נְאִים וְהַדּוּרִים לְטַכְסִיס מְלָכִים אֲדוּרִים:	שְׁלַחֲךָ פְּרָדָס
‘Nard a šafrán‘ [Pís 4:14] z toho i toho seřazení tkanice trojitá je spletena. ¹¹⁷⁹	מִזֶּה וּמִזֶּה סְדוּרִים הַחֹט הַמְּשֻׁלָּשׁ גְּדוּרִים:	נִרְדָּ וְכַרְכָּם
‘zřídlo sadů‘ [Pís 4:15] jež omývá lehká i těžká <i>přestoupení</i> křepké jak koloušky na horách ¹¹⁸⁰ očišťuje <i>hříchy</i> uchované při ponoření	הַדְּחַת קָלִים וְחִמּוּרִים קָלִים כְּצִבְאִים עַל הַהָרִים טְבִילַת נְקִיּוֹת שְׁמוּרִים	מַעְיָן גְּנִים
‘Probud’ se severní větře a zavaň i z jihu‘ [Pís 4:16] společně se setkávají by přiváli z vyhnanství ode všech bran.“	יַחַד לְכַנַּס נִסְעָרִים גְּלוֹת כָּל שְׁעָרִים:	עֹרֵי צְפוֹן וּבִ' וְאֵי תִימָן

Pokračujme s podobným uspořádáním veršů ze svitku *Písně písní* v kompozici joceru Davida bar Huny s incipitem „גַּן נְעוּל אֶסְפוּ אַרְאֲלִים“ („Andělé se shromáždili v ,zapečetěné zahradě“).¹¹⁸¹

„Er’elim [<i>andělé</i>] byli shromážděni v ‘zapečetěné zahradě‘ [Pís 4:12] tam si hrají s ‘Tvými výhonky‘ [Pís 4:13] ‘Nard a šafrán‘ [Pís 4:14] se prostírají <i>šíře</i> <i>po</i> údolích ‘Zahradní pramenky ‘ [Pís 4:15] se sbíhají ve svém toku ‘Probud’ se‘ [Pís 4:16] ‘severní větře‘ [Iz	אֶסְפוּ אַרְאֲלִים כָּם מְסַלְסְלִים גְּבֻעוֹת מְזִילִים דְּפָקוּ נוּזְלִים הַפִּיחֵי גְּנֵי	„גַּן נְעוּל שְׁלַחֲךָ נִרְדָּ וְכַרְכָּם מַעְיָן גְּנִים עֹרֵי צְפוֹן
---	--	--

¹¹⁷⁹ In BROWN, F. *BDB*, s. 154.

¹¹⁸⁰ Biblický hypotext popisuje bohatýry Davida z kmene Gádovců: „...וְהַצְבָּאִים עַל-הַהָרִים לְמַהֵר: כ“ (,...**a hbitostí gazel na horách.**“, 1 Par 12:9 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁸¹ Hebrejský text ocitován podle kritické edice Ch. Schirmanna. In SCHIRMANN, J. (ed.) *Mivchar*, s. 17-18. – Viz také HABERMAN, A. M. *Toldot* II, s. 19-20. WEINBERGER, L. J. *Jewish Hymnography*, s. 154.

51:9]

zavěj na moji zahradu

‘Vešel jsem‘ [Pís 5:1]

לְגַנִּי וְשָׂתִיתִי יַיִנִּי

בְּאַתְנִי

do svého altánku a popíjel své víno

‘Můj spánek‘ [Pís 5:2]

זְרוּמָה וְאֵלֵי גִנְנִי

אֶנִּי יְשֻׁנָּה

poplyne *neb* Bůh můj mne ochraňuje

‘Odložil jsem‘ [Pís 5:3]

חָלִילִי לְקוֹל גְּבוּנִי:

פְּשֻׁטָּתִי

svoji flétnu pro hlas mého nápěvu.“

Připomeňme tvorbu k analogickému uspořádání veršů ze svitku *Písně písni* v kompozici joceru Mešulama (III.) be-rabi Kalonyma, následovníka básnického umění Šeloma b. Jehudy ha-Bavli, a jeho ofanem pro druhý den svátku *Pesach* “תְּרִשִׁישִׁים שׁוֹכֵן אֶנְוֵל אֶנְוֵל,, (jako “uzavřená zahrada‘ [Pís 4:12] Jenž přebývá mezi anděli jako mramor touží):¹¹⁸²

„*Jak* ‘uzavřená zahrada‘ [Pís 4:12]¹¹⁸³

אֶנְוֵל שׁוֹכֵן תְּרִשִׁישִׁים

אֶנְוֵל,,

Přebývající mezi anděli zatoužil

„po Tvých ratolestech‘ [Pís 4:13]

בְּחַר כְּעִירֵינוּ וְקַדִּישֵׁינוּ

שְׁלֵחֶיךָ

zvolil *je by Mu sloužili andělští* Irin a Kadišin,

‘z nardu a šafránu‘ [Pís 4:14]

גָּמַר תְּמָרוֹתֶיךָ לְהַעֲשִׂין

נִרְדָּ וְכַרְכָּם

provonil kadidlem, *nechal* kouř vznésti se¹¹⁸⁴

‘zřídlo‘ [Pís 4:15]

דָּלוּחַ גָּעַל וְהֶאֱשִׁים:

מַעֲיִן

egyptské zahrávalo ohavně proviněním¹¹⁸⁵

6.9.4. Využití principu *peticha mikra‘it* v aškenázské poezii

Ve stopách novokalirského tvůrce Šelomo Jehudy ha-Bavli Kalirův vzor enigmatického verše složeného ze sítě biblických narážek dosáhl aškenázského prostředí. Prostřednictvím obdivu RašIho, r. Josefa Kary a tosafistů se prosadila preference tohoto kritéria kalirského stylu mezi aškenázskými posluchači i tvůrci,¹¹⁸⁶ kteří v patřičných žánrech propagovali

¹¹⁸² Hebrejský text očitován podle kritické edice J. Fraenkela. In FRAENKEL, J. (ed.) *Pesach*, s. 90-91.

¹¹⁸³ Tj. básník zdůrazňuje neposkvrněnost Jisra‘ele tváří tvář neposkvrněným andělům.

¹¹⁸⁴ Snad byla míněna výheň na Sinaji v kontrastu k zatuchlosti egyptského zdroje v následném verši

¹¹⁸⁵ Viz v poetickém vyjádření Gn 49:9, Nu 24:9. In BROWN, F. *BDB*, 502

¹¹⁸⁶ Lze tak usuzovat z vytváření a tradování legend o El‘azarovi bi-rabi Kalir, které převyšovaly značně legendy o ostatních východních básnících. Viz HOLLENDER, E. *Pityut Commentary*, s. 158.

tento styl i ve své vlastní tvorbě. Poskytl jejich mysli i paměti v důsledku zdroj pro vítanou oporu jejich vlastního úsudku v kontextu talmudických studií, čímž se také v důsledku potvrzuje jeho vlastní sakrální postavení.¹¹⁸⁷

Uvozující biblický verš se stal součástí aškenázské tvorby v básních Šim'ona bar Jicchak, konkrétně v „ואהיה שכונה בחביון ועז ארמון“ („*A budu* ubytována v skrytém *hájemství* moci (Abk 3:4) paláce“) pro *šacharit* prvního dne svátku *Šavu'ot* podle příhodné „*peticha mikra'it*“ pro kontext udělení Tory (z Př 8:30-31).¹¹⁸⁸

„A budu“ ubytována v skrytém <i>hájemství</i>	וְשִׁכּוֹנָה בְּחִבּוּיֹן עִזְ אֲרָמוֹן	וְאֶהְיֶה
moci [Abk 3:4] paláce		
‘poblíž Něj‘ jediná v jeho skryších	מִנְחֻקַּת בְּתוֹךְ גְּנָזָיו לְטָמוֹן	אֶצְלוֹ
‘pro Věrného‘ obtížena ¹¹⁸⁹ a plna	עֲמוּסָה מְלוֵי מִצּוֹת כְּרָמוֹן	אָמוֹן
příkázání jak granátový plod		
‘a budu‘ známa vnukům ¹¹⁹⁰ <i>toho jenž</i>	וְעוֹדָה לְגִינֵי פִּצָּל לַח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן	וְאֶהְיֶה
sedřel čerstvost mandloně i platanu		
‘potěšení‘ se stal palmový háj Boha jak	גִּחְלֵי־אֵיל מִתְּנָה מִמְדָּבָר לְזָמוֹן	שֶׁעָשׂוּעִים
dar z pouště hostu		
‘onoho dne‘ přišli na Sinaj dědici	בָּאוּ לְסִינֵי נוֹחְלֵי דַת אָמוֹן	יּוֹם
náboženství věrného		
‘dne‘ sestoupili poslové zástupů mnozí	רָדוּ מִלְאֲכֵי צְבָאוֹת בְּהֶמוֹן	יּוֹם
‘hravost‘ milostnosti na výšinách ¹¹⁹¹ se	יְדִידוֹת עַל נִשְׁמַעַת כְּפַעְמוֹן	מִשְׁחָקָת
nesla jak zvon		
‘svoji tváří‘ předstoupili králové při jejím	לְפָנָיו צָגוּ מְלָכִים בְּפָרֶשׁ בְּהַ תְּשַׁלַּג בְּצִלְמוֹן	
výkladu, oblíbila si je		
‘po celý čas‘ se vyhýbali přímosti ¹¹⁹²	הִשְׁכּוּ מִיִּשְׂרָ מוֹאֵב וְעַמּוֹן	כָּל עֵת
Moab a Amon.“		

¹¹⁸⁷ HOLLENDER, E. *Piyyut Commentary*, s. 158.

„וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְאֶהְיֶה שֶׁעָשׂוּעִים יוֹם יוֹם מִשְׁחָקָת לְפָנָיו בְּכָל־עַתָּה: מִשְׁחָקָת בְּחַבְלֵי אֲרָצוֹ וְשֶׁעָשׂוּעִי אֶת־בְּנֵי אָדָם: הִ“ (byla jsem mu věrně po boku, byla jsem *jeho* potěšením den ze dne a radostně si před ním hrála v každý čas. Hrají si na jeho pevné zemi; mým potěšením je *být* s lidskými syny.“, Př 8:30-31 EP). In

¹¹⁸⁸ Dle „וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְאֶהְיֶה שֶׁעָשׂוּעִים יוֹם יוֹם מִשְׁחָקָת לְפָנָיו בְּכָל־עַתָּה: מִשְׁחָקָת בְּחַבְלֵי אֲרָצוֹ וְשֶׁעָשׂוּעִי אֶת־בְּנֵי אָדָם: הִ“ (byla jsem mu věrně po boku, byla jsem *jeho* potěšením den ze dne a radostně si před ním hrála v každý čas. Hrají si na jeho pevné zemi; mým potěšením je *být* s lidskými syny.“, Př 8:30-31 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁸⁹ Viz BROWN, F. *BDB*, s. 770. – Idea básníka vkládá prorocké jho na Toru, jako by Tora nesla kromě svých hojných příkázání ve svém nitru jako jáderek v granátovém plodu i interpretaci proroků jako jho na šiji.

¹¹⁹⁰ Básník obrátil vyznání biblického hypotextu, aby naznačil znalost Tory mezi potomky Ja'akova: „וַיִּקְחֵהוּ יַעֲקֹב מִקָּל לְבָנָה לַח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן וַיַּפְצֵל בֵּהֶן פְּצִלוֹת לְבָנֹת“ („Jákoab si nabral čerstvé pruty topolové, mandloňové a platanové a sloupal z nich na některých místech pruhy kůry až do běla“, Gen 30:37 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹¹⁹¹ Tedy láska mezi Svatým, budiž veleben a Torou. In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 102.

6.9.5. Závěr

Závěrem lze reflektovat, že využití *petichot mikra'ijot* od preklasického období palestinského básnictví ovlivňovalo styl básníků, propojovalo báseň s tématem liturgické příležitosti. Již v klasickém palestinském básnictví se v díle El'azara bi-rabi Kalira a Pinchase ha-kohena plnou měrou rozvinuta variabilita uplatnění *petichot mikra'ijot*. Na příkladu *kerovy* „*Va-je'ehav omen*“ El'azara bi-rabi Kalira spatřujeme propojení skromného uplatnění principu *petichot mikra'ijot* tématem, principem gematri'e i mnohovrstevnatost idejí a asociací básníka. Naopak Pinchas ha-kohen znásobil *petichot* pro příležitost Chanuky do tříhlasé opory pro svátek, která vyniká z tohoto principu šíří a neobvyklostí volby veršů.

Předložila jsem také souhledně paralelní pasáže, které po svátek *Pesach* rozvinuly látku ze svitku Písně písni. Tato volba nebyla původní a zcela závisela na dědictví klasických palestinských básníků. Naopak připomeňme, že *petichot mikra'ijot* nebyly ve stejné míře oblíbené v době Hrozných dnů. Přes jednotící sekvenci biblických veršů ukazuje rejstřík předkládaných básníků variabilitu stylu, zaměření a uměleckých asociací, které uplatnili členové římského kruhu David bar Huna, Šlomo ben Jehuda ha-Bavli, Mešulam (III.) bar Kalonymos a Jechi'el bar Avraham. Připomínali mnohé z aspektů výkladu Písně písni, a proto představují zajímavou komentátorskou básnickou antologii ke společným tématům: uzavřenost, čistota zřídla, tj. Jisra'ele v protikladu k nečistému Egyptu, andělská nevinnost, k níž lze přirovnat i Jisra'elovu nevinnost, ideu shromáždění Jisra'ele větrem ze severu, bojem větrů severních i jižních, atmosféru kořených směsí, jarních zpěvů a oblibu Jisra'ele před Hospodinem. Tvořivost v omezeném rozsahu verše dokázali *pajtanim* sladit se stylem biblické hebrejštiny. Uplatnění *petichot* dokládá přijetí a předání sledu biblických úvodních pasáží v básnické tvorbě bez podstatnější

¹¹⁹² „Přímost“ zastupuje Toru, která byla nabídnuta zejména těmto národům, ale byla odmítnuta, jak identifikoval J. Fraenkel. In FRAENKEL, J. (ed.) *Šavu'ot*, s. 102-103.

variability, a proto je vzácným příkladem hluboké úcty ke klasickému palestinskému vzoru. Konvenční sled *petichot mikra 'ijot* v případě, kdy byl v kompozicích přerušen či částečně schází, zůstává podstatnou důkazní základnou pro tvrzení, že daná kompozice se dochovala pouze z části, proto tento jednotící prvek velice přispívá k identifikaci textových verzí.

6.10. Sijomet mikra'it jako podpora agadického midraše proti technice literární opory v pijutim

Pro objasnění uplatnění biblického verše ve funkci *peticha mikra'it* volím příkladný oddíl z Mišny tr. *Bava kama* 4:3:

„שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגְגַח שׁוֹר שֶׁל הַקֹּדֶשׁ וְשׁוֹר שֶׁל הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּגְגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל פְּטוּר שְׁנֵי

שׁוֹר רֵעֵהוּ לֹא שׁוֹר הַקֹּדֶשׁ:“¹¹⁹³

[„Býk Jisra'elity, který potrkal býka Chrámu. Ale býk chrámu, který potrkal býka Jisra'elity, je vyloučen. Neboť je řečeno ‘býk jeho druha není býkem Chrámu’. (Ex 21:35)]

6.10.1. Definice termínu *sijomet mikra'it* a souvisejících termínů

Termín “סיומת מקראית” („biblické zakončení“) označuje podle E. Hollender část z biblického verše podle verše, který volí vykladač, aby o něj opřel svůj výklad.¹¹⁹⁴

A. Mirsky prosazoval termín “דיבור” („výrok“), který byl doslovnou vybranou citací z biblického verše, aby podpíral předkládaný výklad.¹¹⁹⁵

Pozice biblického zakončení se budovala po staletí ještě před vznikem pijutu. Verš z *Tora še-bi chtav* se ve spojení s *Torou še-be-al pe* stal v rabínské exegezi nejprve dodatečná biblickou oporou vykládané halachy či ideje. Pozice biblického zakončení se budovala po staletí před vznikem pijutu v *Tora še-be-al pe* nejprve jako dodatečná biblická opora vykládané halachy či ideje. Biblická opora halachy bývala citována v závěru mišny po formulaci “שֶׁנֶאֱמַר” („jak je říkáno“), s výrokem halachy ji spojoval společný termín či termíny ve výroku i biblickém verši, byť i morfologicky variabilně (př. שׁוֹר - שׁוֹר „dobytče – ‘dobytče““ v *Mišna* tr. *Bava Kama* 4:3,

¹¹⁹³ Hebrejský text citován a přeložen podle Kodexu Kaufmann A 50. In BEER, Georg (ed). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s. s. 258.

¹¹⁹⁴ HOLLENDER, E. Fortschreibung der Aggada, s. 39.

¹¹⁹⁵ MIRSKY, A. *Machcavtan*, 101.

אָם הוּא בֶּן גֵּרִים - נֶגַר „potomek konvertity – ‘cizinec“ v detailní části halachy
oproti biblické opoře, *Mišna* tr. *Bava Meci'a* 4:10).¹¹⁹⁶

6.10.2. Výklad *sijomet mikra'it*

A. Mirsky vyzdvihl postup vykladače biblického verše a zdůraznil, že „*daršan*... vyňal téma biblických veršů a zaznamenal je ještě před každým veršem.“ Popsal tak počáteční vývoj pasáže z biblického základu, který byl umístěn na její konec.¹¹⁹⁷

Agadický výklad přinesl kromě variability formulací uvozujících biblické zakončení (tj. *שנאמר* „jak bylo říkáno“, *ואומר* „dále se říká“) především asociaci agadické ideje niterně s biblickým hypotextem (př. morfologicky variabilní *בחר* - *נבחר* „zvolen – ‘zvolil““) i asociaci agadické ideje básnicky širě pojatou prostřednictvím synonymního spojení (př. *לשכינה* – *מנוחת* „k přebývání – ‘mé místo oddechu““, midraš *Mechilta* paraša Bo).¹¹⁹⁸ Mezi těmito dvojími způsoby asociace, které sdělovaly společně agadické ideje, volili palestínští pajtanim.

6.10.3. *Sijomet mikra'it* v palestinském básnictví

Úzce pojatou asociaci zastupoval básník Josi ben Josi ha-Jatom v *malchujot*, *zichronot* a *šofarot* musafové bohoslužby *Roš ha-šana*,¹¹⁹⁹ E. Fleisher také akceptoval termín *sijomet mikra'it* a jeho zapojení do pijutu od období palestinského klasického. Definoval jejich funkci jako „biblický

¹¹⁹⁶ ולא של הקדש. שור של ישראל שנגח שור של הקדש ושל הקדש שנגח שור של ישראל, פטור; שנאמר שור רעוק, ¹¹⁹⁶ (‘‘Jestliže dobytče Izraelce potrkalo dobytče svatyně nebo jestliže ono ze svatyně potrkalo Izraelcovo dobytče, je zproštěn jak je řečeno ‘Dobytče svého souseda’ Ex 21:35 a ne dobytče Svatyně.’‘, M. tr. *Bava kama* 4:3, edice *Šiša sdarim al-gabej pejrušim*, Ch. Albeck 1988). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 96-97.

¹¹⁹⁷ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 23.

¹¹⁹⁸ עד שֶׁל אֵבֶר בֵּית עוֹלָמִים הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם רְאוּיָה לְשִׁכִינָה מִשְׁנִבְחָר בֵּית עוֹלָמִים יִצְאָת יְרוּשָׁלַיִם, ¹¹⁹⁸ ‘‘Až do doby když Dům věčnosti ještě nebyl zvolen, byl vhodný pro přebývání, než byl vybrán Dům věčnosti, Jeruzalém vystoupil, jak je řečeno: ‘‘Neboť Věčný si zvolil Cijon’‘. (Ž 132:13) Dále se říká: ‘‘To je mé místo odpočinutí na věčnost’‘. (Ž 132: 14), midraš *Mechilta* paraša Bo). *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. MIRSKY, A. *Machcavtan*. s. 97. Srov. DOHMEN, Ch. STEMBERGER, G. *Hermeneutika*, s. 105.

¹¹⁹⁹ Báseň Josi b. Josi ha-Jatom nese incipit ‘‘אֶהְלֶה אֵלָּהֵי’‘ – Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* I, s. 69 č. 1494a. MIRSKY, A. (ed.) *Pijutej Josi ben Josi*, s. 98-99. GOLDSCHMIDT, E. D. (ed.) *Jamim nora'im* I, s. 241.

zakončující oddíl... který se hodí... k tématům dne, pro který byly složeny.“
1200

Závažnost biblického hypotextu přináší emoční závažnost textu prosby velekněze o Jom Kipur. Prosbu o usmíření za hříchy “...לְעוֹנוֹתַי” (,,...prosím, Pane, Usmiř prosím záměrné hříchy..“) podepírá biblickým hypotextem uvozeným formulí

“בְּכַתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדְךָ כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם,

[„jak je zapsáno v Učení Moše Tvého služebníka ‘Neboť tohoto dne on očistí Vás‘ (Lev 16:30)“, *Mišna* tr. *Joma* 3:8].¹²⁰¹

Také benedikce Amidy podepírá touto formou biblický hypotext,¹²⁰² v této tendenci pokračoval ostatně i klasický pajtan Janaj ve výstavbě počátečních tří součástí kerovy. Biblická zakončení v závěru *magen*, *mechaje* i *keduša* byla vyňata z hypotextů midrašické tradice a vložena do kerovy, aby tam zdomácněla jako součást tradiční formy pro připomenutí tématu částí kerovy.¹²⁰³ Z hlediska svého charakteru náleží biblická zakončení v této lokalizaci v *kerovot* společně se slokou, jak reflektovala Š. Elicur, k „nejváženějším oddílům v očích básníků epochy“ i k nejzašifrovanějším a nejvíce složitě komponovaným příkladům klasického *pajtanutu*.¹²⁰⁴

Biblická zakončení slok u El’azara bi-rabi Kalir se rozvíjela v intencích literární formy, aby uplatnila své právo na volbu koncového rýmu celé sloky [př. v závislosti na sekvenci verše “וְאָמַרְתֶּם זָבַח-פֶּסַח” („Ex 12:27) koncový rým פֶּסַח - שָׁפ - לְפֶסַח“].¹²⁰⁵ Podobně pokračoval i pajtan Pinchas ha-Kohen bi-rabi Ja’akov mi-Kafra, avšak pakliže Kalirovou volbou pro biblická zakončení zůstávaly delší pasáže biblického hypotextu, jejichž úryvky doplňoval soustavně v textovém biblickém sledu na konce

¹²⁰⁰ FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 90.

¹²⁰¹ In *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*.

¹²⁰² MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 98.

¹²⁰³ Janajova kerova s incipitem “אִיִּת לְטוֹבָהּ הִשְׁבַּתָּהּ” (,,...zaštítí své chráněné“). In RABINOVITZ, Z. M. (ed.) *Machzor Pijutej Rabi Janaj* I, s. 100-101. – Báseň byla registrována u I. Davidsona. In DAVIDSON, I. *Thesaurus* IV, s. 50 č. 552a.

¹²⁰⁴ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 14.

¹²⁰⁵ Srov. v šestiverší (koncový rým הָגוּן - לְהָגוּן - הָגוּן - הָגוּן - הָגוּן - הָגוּן), na které navazuje čtyřverší uvedené tématem berachy הָמָגוּן s biblickým zakončením “... עָזַר וְהַמְנִי בּוֹ בָטַח לְבִי” (,,... čímž vede propracovaně k přednesu samotné berachy. Stejným způsobem Kalir uspořádal celou strukturu kerovy. Přinesl ve své tvorbě vskutku bohatě rozpracovaný přechod k benedikci, originální přechod původem z palestinského prostředí, který zahrnul řadu básnických technik. ELICUR, Šulamit. *Va-je’ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 500-513, 514.

strof, Pinchas zvolil již krátká zakončení z různých částí Písma.¹²⁰⁶ V období post-klasickém i pozdním východním následoval vzor básník Šelomo Sulajman. Nejplodnější období pro rozšíření *sijomot mikra'ijot* v *magen*, *mechaje*, a *mešaleš* v *kerovot* nastalo v závěru klasického období i pozdní východní epochy, avšak jejich složitě komponovaný charakter procházel zjednodušením.¹²⁰⁷

Také série *joceru* poskytovalo prostor v závěru *guf ha-jocer* v post-klasické éře pro závěr formou *kiklar*,¹²⁰⁸ *sijomot mikra'ijot* původem z parašot počínaje tvorbou Šelomo Sulajman al-Sandžari. Přirozenou se tak stává inovativnost apulijského Amitaje II. bar Šefatja právě v této části *joceru*. Přesto zůstalo na básníkově intenci, zda propojí obsah, rým s inspirativním biblickým zakončením.¹²⁰⁹ Následná sloka *kadoš* ve svém původu nebyla limitována konvencí biblického zakončení, avšak pajtaním pozvolna dovolili i zde průnik biblických zakončení.¹²¹⁰ V relativně volné části série *jocer* z hlediska výstavby, v *zulatu* se uplatnilo naopak spojení s *haftarot* ve čtyřverších. *Sijomot mikra'ijot* původem z *haftarot* přinesly v této části podle hodnocení Š. Elicur prvky „narrativnosti“, „hymnické vznešenosti“ i „odlišná témata“.¹²¹¹

6.10.4. Sijomet mikra'it v básnictví Apeninského poloostrova

Básník Šelomo Jehuda ha-Bavli přijal v praxi biblické zakončení z Písne písní, které propojovalo sloky básně, avšak bývalo také konfrontováno s biblickým veršem uvnitř sloky citovaným formou narážky či rozvinutého *sijomet mikra'it*.

¹²⁰⁶ MIRSKY, A. *Machcavtan*, s. 100-101.

¹²⁰⁷ Š. Elicur vnímá tuto techniku zejména jako „*kišutej tavnit*“ („okrasy výstavby“, tj. básně). ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 20.

¹²⁰⁸ *Kiklar* se skládal ze tří tercetů, po nichž následoval *kadoš*. FLEISHER, E. *Širat ha-kodeš*, s. 221. FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 199n. Š. Elicur upozorňuje, že třetina sloky se skládá pouze z biblického stylu, aby vytvořila balanci prvků midrašických a biblických. ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 23.

¹²⁰⁹ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 23.

¹²¹⁰ ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 23.

¹²¹¹ Především básních předního post-klasického pajtana Šelomo Sulajman. FLEISHER, E. *Ha-jocerot*, s. 280-304. - Jiný vnější vzor akcentuje Š. Elicur. ELICUR, Š. *Le-gilgulej ha-chidatijot*, s. 22.

Zvolil tento způsob kompozice z důvodu liturgické příležitosti i vzhledem k požadavku žánru joceru. Báseň bývá přednášena v liturgii pro příležitost ranní bohoslužby pro první den svátku *Pesach* v básni typu jocer „אור ישע מאושרים“ („Světlo a šťastných Spasení“), z níž následují úvodní strofy (v. 1-8):¹²¹²

„Světlo a šťastných Spasení	אור ישע מאושרים
připraveni tohoto nočního bdění	שמור זה מוכשרים
‘budu jej oslavovat‘ na způsob pěvců s Jeho milovanými	אהוקנו בידידיו כשרים
‘Písni písni‘.	שיר השירים

Po Síle tužby dychtí	איילת אוי תשוקות
zvlažení duším toužících až k zemdlenosti	ליהלות עיוף שוקות
by zavlážil moji žeň až k hojnosti	אסמי שבע להשקות
‘kéž políbí mne polibky‘.	ישקני מנשיקות

Od rozkvětu palestinského básnictví se stalo básnickou praxí citovat biblické verše podle porozumění v Toře *še-be-al pe*, zejména s dominantním vtiskem midrašického myšlenkového základu, nikoli pouze veršů samotných z biblického kontextu. Midrašický hypotext v básnickově porozumění přinášel přiléhavý způsob porozumění daným biblickým veršů i jejich vhodné spojení. Midrašický kontext byl pouze naznačen narážkou převzatou z midrašického textu, jehož součástí se vykládaný biblický verš stal.¹²¹³

Pojítkem v rabínské literatuře od tradice Mišny i specifictěji v midrašické tradici bývala totožnost dvojice vykládaných slov z biblických veršů s nepatrnou odchylkou rodovou (př. לִסְתִּי „proti klisně mojí“ – סוֹטֵיךְ „tví koně“), či souzvuk slov, slovesných kořenů (př. מאושרים „šťastní“ - כְּשָׂרִים „na způsob pěvců“ - הַשִּׁירִים „písni“). Básníková volba specifické midrašické asociace v kontextu jí podobných bývala podmíněna zejména básnickým prostředkem koncového rýmu, jemuž takový souzvuk konvenoval.¹²¹⁴ Ve srovnání s palestinskou praxí se v dominanci

¹²¹² Text básně citován a přeložen podle edice E. Fleishera. In FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 190.

¹²¹³ ELICUR, Š. *Midraš u-fsuko*, s. 99. HOLLENDER, E. *Fortschreibung der Aggada*, s. 41-42.

¹²¹⁴ Viz HOLLENDER, E. *Fortschreibung der Aggada*, s. 41-42.

agadického midrašického vtisku v básnickových verších blíží El'azarovi birabi Kalirovi.

6.10.5. *Sijomet mikra'it* v básnictví aškenázských regionů

Odlisný způsob kompozice textu básně na pozadí biblického zakončení přináší v aškenázském prostředí básník Jicchak Lavan zv. Chládek z Prahy, který usiloval podpořit poselství své elegie sumářem tematicky relevantních *diburim* s námětem výpovědi o Jisra'eli a ztrátě království. Odchýlil se od praxe soustavné recitace sledu *diburim* z celých biblických pasáží. Základ stylu uplatnění biblických zakončení básníka Jicchaka ben Ja'akov, zv. Lavan z Prahy (ze 12. století o. l.) lze spolu s A. Mirským opatřit přízviskem „obecná literární forma“, která byla odvozena z „midrašické formy“, která úspěšně prosadila svůj vliv i mimo žánr midraše.¹²¹⁵ Slova proseb bývala podepírána biblickým zakončením před Svatým, budiž veleben, aniž toho mívala zapotřebí, neboť nepřinášela výklad:¹²¹⁶

„Víru králů jsi dal za úlovek¹²¹⁷ nepřátelům
tvým

ztřeštěnci¹²¹⁸ [Ti] rozbořili vinici¹²¹⁹

království¹²²⁰ kněží tvých

shromáždili se ‘a uradili se na tajemství a

uradí se proti Tvým [jako poklad]

chovaným‘ [Ž 83:4]

‘Praví: pojďme, vyhledme je at’ národem
nejsou, at’ se jména Izraele nevzpomene‘.¹²²¹

¹²¹⁵ Viz MIRSKÝ, A. *Machcavtan*, s. 97.

¹²¹⁶ Text uveřejněn podle edice uspořádané D. Ganchowským. In GANCHOWSKY, Dov (ed). *Tosefot rabejnu Jicchak ben Ja'akov ha-Lavan le-masechet Joma*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Weiss, 1956. 89 s. s. 30-33. D. Ganchowsky uveřejnil text podle tisku *Selichot mesudar ke-fi seder u-minhag benej medinat aškenaz ve-lo'azim* (1587).

¹²¹⁷ In BROWN, F. *BDB*, s. 1042.

¹²¹⁸ In BROWN, F. *BDB*, s. 17.

¹²¹⁹ Viz mj. Pís 7:12. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²²⁰ BROWN, F. *BDB*, s. 575.

¹²²¹ *Sijomet mikra'it* podle biblického hypotextu: “אָמרוּ לָכוּ וְנִכְחַדְתֶּם מִגּוֹי וְלֹא־יִזְכָּר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד:” (Ž 83:5 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

celičký den je ochromena děsy před ním¹²³² וְכֹל הַיּוֹם אֶפְוֹנָה אֵימִי
 výhonek Ješaje vykvete ve dnech jeho וְצֶדֶק יִשְׂרָאֵל תִּצְמַח בְּיָמָיו
 ‘Bude zachráněn Juda a Jisrael’¹²³³ “תִּנְשַׁע יְהוּדָה וַיִּשְׁרָאֵל.”

A dále:

„Tvá soužení zdrtila duši a nadmíru וְצָרֶיךָ כָּלוּ כָּלֹ נַפְשׁ וּמָאֵד,
 jak vůně obětiny libé zaplanula kost¹²³⁴ וְעָצֹם הָרֵהָ כְּקִיטוֹר בְּנֵי אֵד
 v záznamu¹²³⁵
 vzplanul¹²³⁶ proti nim nadmíru בְּנִיךָ וַיַּחַר לָהֶם מֵאֵד
 neboť hanebností zostudil Jisrael¹²³⁷ כִּי נִבְלָה עֲשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל

Svatý, byl jsi zván pomocníkem chudého קְדוֹשׁ נִקְרָאתָ עוֹזֵר מְסָכִין
 jejich Tváře spatříš, připrav je k porážce¹²³⁸ בְּנֵיהֶם תִּכְרִיר וְטַבַּח הָהֵן
 podle míry veliké proti nim proto spor בְּסֹסְאָה תִּרְיַבֶּם עַל כֵּן
 povedeš
 ‘nepožrou syny Jisraele’¹²³⁹ לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”

Tento styl *sijomet mikra'ijot* představuje typ interpretace, která přináší v konkordančním sledu verše spojené se jménem „*Jisra'el*“. Propojuje s nimi sloky, které sice popisují nejprve stav v galutu, ale především vyzývají Svatého, budiž veleben, aby byl „bojovníkem“ za svůj lid. Dotýká se ve svém výkladu (tj. *draša*) ideje vyvolení na posvátných místech (př.

¹²³¹ Viz Am 5:11, v protikladu k „...וּמֶלֶךְ מֶלֶךְ...“ („He, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy Davidovi vzbudím výhonek spravedlivý. Kralovat bude jako král...“, Jer 23:5 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³² Srov. verš Eliji bar Šma'ji „אֵימִיךָ אֶפְוֹנָה נִשְׁאַתִּי בְּהִשְׁפָּטִי, ze selichy „ze selichy, „אֵימִיךָ אֶפְוֹנָה נִשְׁאַתִּי בְּהִשְׁפָּטִי“ („obklopen děsem před Tebou jsem trpěl při svém potrestání“). Citováno podle edice J. Davida. In DAVID, J. (ed.) *Pijutej Elija bar Šma'ja*, s. 50-51. – Viz také Ž 88:16. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³³ *Sijomet mikra'it* podle biblického hypotextu, který nastiňuje příchod krále, spravedlnosti a práva: „בְּיָמָיו תִּנְשַׁע יְהוּדָה וַיִּשְׁרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֵּן לְבֵטָח וְהַשְׁמִי אֶשְׂרֵי־יִשְׂרָאֵל וְהָיָה צְדָקָתוֹ: ס“ („V jeho dnech dojde Judsko spásy a Izrael bude přebývat v bezpečí“, Jer 23:6 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³⁴ Viz Oz 8:5 o hříchu krávy v Samaří. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³⁵ Viz Ž 56:9. In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³⁶ Viz biblický hypotext o modloslužbě k Baal-peórovi: „וַיִּזְמַר יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחַרְאֵף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:“ („Proto Hospodin vzplanul proti Izraeli hněvem.“, Nu 25:3 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*.

¹²³⁷ *Sijomet mikra'it* podle biblického hypotextu o Achanovi a jeho krádeži kletých věcí: „כִּי עָבַר אַחֲזַבְרִית יְהוָה וַיִּכְרַעַשׂה נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל:“ („...protože přestoupil Hospodinovu smlouvu a dopustil se v Izraeli hanebnosti.“, Joz 7:15 EP) In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - BROWN, F. *BDB*, s. 615.

¹²³⁸ Srov. verš z avody Šeloma b. Jehudy ha-Bavli „טְבוּחַת טְבוּחַת טְבוּחַת וְהֵבִינָה“ („hostina radosti, vskutku z porážky připravená). FLEISHER, E. (ed.) *Pijutej Šelomo ha-Bavli*, s. 199.

¹²³⁹ *Sijomet mikra'it* podle biblického hypotextu s odlišným akcentem: „...יֵאָכְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנֶּשֶׁה...“ („...Gn 32:32 EP). In BUSHELL, S. - TAN, M. D. (ed.) *BibleWorks*. - Pajtan Zevadja využil tento hypotext ve verši „כָּל מוֹצְאֵינוּ אוֹתָנוּ אוֹבְדֵינוּ“ („všichni, kteří nás naleznou, shlnou nás“ v. 44, elegie „אַלֵּהֵם אֵין בְּלִתְךָ“, In DAVID, J. (ed.) *Širej Zevadja*, s. 25.

Jeruzalém, Cijon) i ideu vyvolení osobností (př. Aharon, David). K tendenci takového typu konkordančního sledu *sijomot mikra'ijot* pramení z agadického výkladu. *Pajtan* prokázal svoji preferenci ve vykládané látce především jejím uspořádáním a celkovým vyzněním. V poslední uvedené sloce postupuje ve své při útlaku v diapoře pomocí aplikace principu *mida ke-neged mida* s uvozujícím termínem *al chen* a zmínkou o soudním stání i míře. Báseň vrcholí nadějí v galutu.

7. Závěr

Exegetická činnost *sofrim* i rabínských osobností v éře *tana'im* a *amora'im* recipovala hermeneutické principy. V literární podobě se zachovalo množství látky, která již v době svého orálního tradování vznikala prostřednictvím uplatnění těchto principů, rozvíjela je, kultivovala a také vznesla nárok na taxonomii. Série sumářů asociovaných se jmény předních rabínských osobností narůstaly do šíře a profilovaly se do specializovaných hermeneutických principů. Z této pokladnice principů pro výklad Tory si *pajtanim* od svého klasického palestinského období konvenčně i částečně osobitě volili principy, aby je jednotlivě či spojitě používali jako stavební prvek ve své tvorbě.

Z hlediska konvencí se nechali vést liturgickou příležitostí pro niž své jednotlivé kompozice a básnické skladby určili. Biblický hypotext, hypotext rabínské literatury a *midrašim* vytvářel základ jejich tvorby, ale i nositelem konvenčních témat, se kterými se *pajtanim* vyrovnávali ve svém zpracování. Tato témata nesla s sebou nerozlučnou aplikaci hermeneutických pravidel. *Pajtanim* propojovali hermeneutické principy, které exegetická činnosti pro halachický a agadický žánr diferencovala. Tento proces spojovali s požadavky poetického žánru, a proto se hermeneutická pravidla v jejich zpracování profilovala do spřízněných dvojic i násobnějších vrstvení principů. Zastupují syntetický proces, který stimuloval rozvoj komentářové literatury.

Vliv historických okolností na podmínění oblíbenosti témat a tím i určitých hermeneutických principů se rýsuje především v elegické poezii a její preferenci principu *mida ke-neged mida* či *binjan av*. Naopak rozsah svátku, př. *Pesach* stimuloval násobnou komentářní činnost k Písni písní a užití *petichot mikra'ijot*.

Otázka rozeznání konvenčnosti zpracování oproti tvořivému zpracování odráží otázku po existenci jedinečného akademického zájmu v tvořivém ztvárnění zvoleného tématu. Intertextovost reflektuje právě skutečnost, že je velice zřídka jevem, aby byl text citován v kontextu, pro který byl určen. Na straně básníků klasického palestinského období,

zvláště r. El'azara bi-rabi Kalira dospívá intelektuální tvořivost i aplikace principu vrcholu své šíře, mnohoúrovňovosti, i mladistvého rebelantského rozletu. I takový přístup spadá také pod pojem “מְלֶכֶת שָׁמַיִם”, (*mlechet šamajim* „práce pro nebesa“) společně s konvenčním způsobem ztvárnění vytýčeného cíle, př. v uplatnění paronomasie či mnohoúrovňové propojení gematri'e.

Společné rysy užití hermeneutických principů ve středověké poezii se sestávají z několika tendencí. Básníci od klasického období vychází z hypotextu biblického i z rabínské literatury, avšak vnáší do hranic jednotlivých *midot* prolínání s jinými *midot*. Ačkoliv hypotext opatřil *midot* aparátem pomocných frází pro vymezení prvků, které *midot* vykládají, počínaje dílem Janaje a El'azara bi-rabi Kalira dané fráze postupně získávaly s větší mírou modifikovanou formu. Ta závisela na oblibě biblického vyjádření podle jeho pochopení ve středověkém jazykovém rabínském prostředí na úkor mišnických dialektů.

Básníci klasického období v palestinských provinciích se nacházeli z hlediska forem básnických ve formativním období, v němž se v jejich poezii usidloval rým i metrika. Uspořádání veršů básní podle *midot* s jejich frazeologií a symetričností výpovědi akcelerovalo zavedení těchto básnických forem. Výsledky tohoto úsilí přijímali evropští pajtanim v konečném stádiu, aniž by si byli této formativní epochy vědomi. Tvorba na evropské půdě se samozřejmostí obsahovala přesné zakotvení daných básnických forem od své nejranější fáze v 9. století v Apulii.

Ačkoliv lze v díle klasických pajtanim příklady celé řady *midot* v mnohonásobném rozvedení, s přechodem středověkého básnictví na půdu evropskou se dostaly do popředí méně rozvinuté žánry poezie, které v tvorbě pajtanim Apeninského poloostrova a oblasti aškenázské směřovaly preferenci básníků ve prospěch principů *mida ke-neged mida*, *mašal*, *remez*, *ke-neged*, *gematri'a*, *notarikon*, *sijomet mikra 'it*.

Rozmanitost provedení *midot* v básních se jeví ve srovnání s klasickým obdobím spíše minoritní v díle básníků Apeninského poloostrova př. u Šelomo b. Jehudy ha-Bavli, v aškenázské tvorbě spoléhala z velké míry rovněž na tradici hypotextu u Šim'ona bar Jicchaka, Mešulama, avšak v oné oblasti se vyskytovala nová ztvárnění s příklonem

k přesunutí funkcí jednotlivých prvků, z nichž se podání *midot* skládalo, jak naznačuje poezie Ja'akova ha-Leviho z Bonnu, která staví trvalé literární pomníky obětem persekucí

Počínaje básníky klasického období se projevuje zejména v Kalirově poezii jev spojování hermeneutických principů, který s umenšenou intenzitou pokračoval na Apeninského poloostrově a franko-německých regionech: konkrétně *binjan av s mida ke-neged mida*, princip *notarikon s gematri'í* i prvkem koncového rýmu. Při pozorování principu *mida ke-neged mida* povstává otázka, zda lze princip vnímat jako odnož *ke-neged* či důsledek užití *binjan av*. V důsledku této kategorizace lze uvažovat nad primárním statutem či doprovodným statutem principů navzájem, dokonce o druhotném odvození principů, př. *mida ke-neged mida* z principů, která byla zakotvena v dřívějších sumářích vedených pod jménem r. Hilela či r. Jišma'ela. Takové odvozování mohla podmínit preference posluchačstva i básnická licence v odpovědi na potřebu aktualizace užití principů v historickém kontextu. Ve zvýšené míře následoval El'azara bi-rabi Kalira v takovém propojování Zevadja, dále na Apeninském poloostrově Amitaj II. bar Šefatja s rozšířením tendence na propojení principů *gematri'a* a *notarikon* s koncovým rýmem podle kalirského vzoru. Podobně lze tendenci indikovat u Šim'ona bar Jicchak. Avraham b. Azri'el v myšlenkovém pozadí *chasidej aškenaz* pro objasnění modlitby osvojil fúzi principů *ke-neged* a *gematri'a* založenou na početním základu. Fúze představuje dynamický dobový protipól rozčleňování sumářů principů ve 2. století o. l.

Z hlediska popsaných sumářů hermeneutických principů by bylo prospěšné pokračovat v identifikaci užití zbývajících principů, př. *kal va-chomer*, *prat u-chlal* atd. v bohaté literatuře midrašim a *pijutim*. Směr bádání k autorům básnické tvorby v aškenázských regionech nás přivádí k možnosti a nutnosti docenit význam aškenázských i sefardských středověkých hebrejských komentářů k TaNaChu i *machzorim*. Jelikož se tato oblast široké literární činnosti rozvíjela v prostředí *ješivot*, v nichž zakořenily i učené *pijutim*, bylo by prospěšné z judaistického hlediska zkoumat pojetí hermeneutických pravidel a jejich aplikace ve srovnání komentářové literatury k TaNaChu, textem *pijutim* a komentářové literatury v *machzorim*. Z hlediska biblických věd takové zkoumání může studium

hermeneutických principů rozšířit možnosti výkladu starozákonní i novozákonní látky. Srovnání středověkého hebrejské komentářové literatury k TaNaChu a textu *pijutim* například k *sijomot mikra 'ijot* ukazuje dynamiku středověkého výkladu TaNaChu, která se může poskytnout biblickým vědám srovnávací studii k historickému výkladu TaNaChu dokonce i v interakci aškenázské a sefardské komentářové literatury. Násobný dialog biblických textů a jejich výkladů pomocí hermeneutických technik umocňuje obohacení pro biblické vědy.

Tato disertace doložila, do jaké míry byl literární hypotext v písemné verzi i memorované formě tradován, spojován s hermeneutickým principem a do jaké míry bylo obvyklé, aby podstoupil adaptaci v inovativním spojení, ale dokonce i do jaké míry bylo obvyklé, aby se hermeneutický princip vyvíjel v jednotlivých stádiích svého tradování, byť již i v momentu vzniku jednotlivého sumáře. Z tohoto důvodu musí být vnímán také společně s I. Ta-Šma jako entita tzv. „open text“.

8. Resumé

Tato dizertační práce přispěla k reevaluaci středověké hebrejské poezie pro specializované bádání. Navazuje na nálezy badatelů minulých dvou staletí o řetězci vlivu klasické palestinské a post-klasické hebrejské poezie Středomoří na poezii Apeninského poloostrova a Sicílie a dále na aškenázskou tvorbu dle jednotlivých ritů, aby prohloubila interdisciplinární aspekty i reflexi specifických hermeneutických principů ve středověké hebrejské poezii.

Po úvodní kapitole se druhá kapitola v pořadí zaměřila na využití primární a sekundární zdroje s důrazem na jejich význam. Metodika zahrnuje popis práce s prameny, způsob dešifrování hebrejského středověkého verše.

Po pojmovém vymezení středověké hebrejské poezie a specifikace úlohy středověkého hebrejského básníka se třetí kapitola soustředila na otázku způsobu příslušnosti středověkého hebrejského básníka na Apeninský poloostrov, geografické příslušnosti, i otázce provenience vlivu edukace básníků na charakter jejich tvorby. Po tomto vymezení navázala v následné kapitole otázka provenience vzorů a vzájemný poměr popisovaných vzorů na tvorbu posuzované geografické oblasti Apeninského poloostrova z temporálního hlediska. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila také na explikaci pojmu hermeneutický princip, důvod jeho existenc i uplatnění v rámci rabínské a midrašické literatury.

V komparativním geograficko-temporálním pohledu byla ve čtvrté kapitole popsána variabilita hebrejské středověké tvorby na Apeninském poloostrově od samého počátku v devátém století až po závěr patnáctého století o. l.

Text páté kapitoly se koncentroval na otázku relevantních sumářů hermeneutických principů pro poetickou tvorbu, vyjasnil typy explicitního označení hermeneutického principu v básnické tvorbě i jejich relevanci na pozadí příkladů v průřezu starověkou palestinskou, apeninskou i

aškenázskou tvorbou. Jednotlivé případy výskyty byly vyloženy podle kontextu jejich použití.

Na základě formulace sumáře třiceti dvou principů asociovaných se jménem rav Eli'ezera b. Josi ha-gelili, tana'ity 4. generace z 2. století o. l., žáka r. Akivy, jsem v šesté kapitole rozebrala v kontrastu s použitím v rabínské i midrašické literatuře či oproti literárním technikám hermeneutické principy v pořadí: *gezera šava*, *binjan av*, *mašal*, *ke-neged*, *me'al*, *gematri'a*, *notarikon*, dále *mida ke-neged mida* i schémata uplatnění *peticha mikra'it* a *sijomet mikra'it*. Velmi inovativní je v této kapitole pozornost věnovaná opomíjeným principům *gezera šava*, *mašal*, *gematri'a*, *notarikon*. Předkládaná práce doložila řetěz variace v tradování hermeneutického principu na hypotextovém pozadí od klasického období básnictví po jejich přenesení na evropskou půdu v řetězci Apeninský poloostrov – franko-německé regiony. Odkryla se na rozeznání odlišnosti i podobnosti přístupů klasického období ke kompozici principů ve verších od pozdějšího období v uvedených lokalitách.

Resumé

Italian and Sicilian Piyyut in contemporary Context and its unique Contribution to further poetical Output

(from the point of hermeneutical Rules)

Hermeneutic rules (so-called *middot*), which developed during the process of the rabbinic literature formation, partially under influence of sopherim or Greek influence, provided with one of the main viewpoints of hypotext choice in poetry, ruled a combination and an arrangement of elements in poetry. These principles, differentiated during the 2nd century A.D. into two systems - r. Yishma'el's and r. Eli' eser b. Josi ha-gelili's lists (for halakhic and aggadic interpretation) underwent a process of contraction in *piyyut*. As a basis for text of these hermeneutical rules, a special attention deserved original tannaitic text of r. Eli' eser b. Josi ha-gelili's list according to H. G. Enelow's unique critical edition. As a highly inspirational source, this thesis values a rare early printed edition of *Mahzor benej Roma* which contains a rich poetical material for synagogal use and a commentary which illuminates liturgical setting, content, linguistical variability and hermeneutical approach to the payetanic text.

The synagogal poetry assumed a didactical function and historical remembrance function following pre-classical period. As a result of poetic activity the originated the didactical text, which instructed, assisted at the preservation of lessons and *topoi* taught in yeshivot (Ashkenaz), scholarly circles (Rome, Apulia) and later on in synagogues. This thesis concentrates on development of piyyut of Apenine and Sicilian origin as a gate of pre-classical, classical and post-classical Hebrew synagogal poetry on European soil.

In this thesis was undertaken an effort to identificate a hypotext in Hebrew medieval poetry. From the recent point of view is the rabbinic hypotext identification possible at most half, since partially poets advanced on the basis of the midrashic texts available, different from extant textual versions. On the basis of original textual variants connected with the

identification of the hypotext, this thesis arrived at a comparative work on the development and the understanding of implicate and explicate application of hermeneutic rules and their comparison with focus on differences between Palestinian – Apenine and Ashkenazic specifications: *gezera shawa*, *binyan av*, *mashal*, *ke-neged*, *me'al*, *gematri'a*, *notarikon*, in addition to *midah ke-neged midah*, as well as hermeneutical principles of *peticha mikra'it* and *siyomet mikra'it*.

9. Literatura

PRIMÁRNÍ PRAMENY

1. AVRAHAM HA-ROFE, Cidkija be-rabi. *Sefer šibolej ha-leket ha-šalem : kolel psakej dinim ve-halachot, gam chidušim mi-ge'onim kadmonim, u-fejrušim alma'amarej ChaZaL*. BUBER, Šelomo (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Alef machon le-hoca'at sfarim, 1970. 408 s. ISBN neuvedeno.
2. BAR JEKUTI'EL BEN BINJAMIN, Jechi'el. *Sefer ma'alot ha-midot*. Vydání neuvedeno. Varšau : Levin-Epstein, 1887. 144 s.
3. BEER, Georg (ed.). *Faksimile-Ausgabe des Mischnacodex Kaufmann A 50*. 1. hebrejské vyd. Haag : Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Budapest, 1929. 574 s.
4. BIETENHARD, Hans (ed.). *Die Mischna : Seder 3 Našim : Traktat Sota : Mit eingehenden geschichtlichen und sprachlichen Einleitungen und textkritischen Anhängen. Text, Übersetzung und Erklärung nebst einem textkritischen Anhang*. 1. německé vyd. Berlin : Alfred Töpelmann, 1956. 212 s.
5. BE'R. ŠELOMO HA-ROMI, Imanu'el. *Machberot Imanu'el ha-Romi : mutaknot al-pi-kitvej-jad ve-dfusim ri'šonim im-mavo, pejruš, mekorot, nispachot u-miftachot*. JARDEN, Dov (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek I-II. Jerušalajim : Mosad Bialik, 1957. xliii, 605 s.
6. BEN JUDA, David Messer Leon. *The Book of the Honeycomb's Flow. Sefer Nofet Cufim by Judah Messer Leon. First Published at Mantua, 1475/76*. RABINOWITZ, Isaac (ed.) 1. anglické vyd. Ithaca – London : Cornell University Press, 1983. 604 s. ISBN 0-8014-0870-9.
7. BEN ME'IR, Ja'akov. *Sefer ha-jašar le-rabejnu Tam : Responen des Rabbenu Tam im Sepher Hajaschar*. Editor neuveden. 1. hebrejské vyd. Berlin : Druck von H. Itzkowski, 1898. 228 s.
8. BEN NATHAN MI-MAGENCA, Eli'ezer. *Cod. Hebr. 17 = Nr. 152 : Kommentar zu den poetischen Gebetstexten, geschrieben 1317. Cod. Hebr. 61 = Nr. 153 : Kommentar zum Gebetbuch und Machsor.*, ROTH, Ernst (ed.). Jerušalajim - Frankfurt am. Main : s. n., 5740 - 1980. x, 481 s. Rukopisy v držení Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg. ISBN neuvedeno.
9. BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. *Megilat Achima'ac*. KLAR, Binjamin (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sifrej Taršiš, 1944. 215 s.

10. BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. *Megilat Achima'ac : The Chronicle of Ahimaaz, with a collection of poems from Byzantine Southern Italy and additions*. SPITZER, M. (ed.) 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sifrej Taršiš, 1974. 176 s. ISBN neuvedeno.
11. BEN PALTI'EL Z ORIA, Achima'ac. Sefer Juchasin : According to the unique ms. in Cathedral Library of Toledo, No. 86/25. In *Mediaeval Jewish Chronicles and Chronological Notes*. NEUBAUER, Adolf (ed.) 1. hebrejské vyd. Svazek 2. Oxford : Clarendon Press, 1895. s. 111-132.
12. BEN R. AZRI'EL, Avraham. *Sefer arugat ha-bosem Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit*. URBACH, Efraim E. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mekicej Nirdamim, 1939. 304 s.
13. BEN R. AZRI'EL, Avraham. *Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit*. URBACH, Efraim E. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej Nirdamim, 1962. 591 s.
14. BUSHELL, S. TAN, Michael D. *BibleWorks for Windows*. Version 4.0. Big Fork : Bible Works, 1999. ISBN neuvedeno.
15. CASTELLI, David (ed.). *Sefer chachmoni le-rav Šavtaj Donnolo*. 1. hebrejsko-italské vyd. Firenze : Tipografia dei Successori le Monnier, 1881. Hebrejská část viii, 87 s. Italská část 72 s.
16. DAVIDSON, Jisra'el – ASAF, Simcha – JO'EL, Jisachar. *Sidur rav Sa'adja ga'on : Kitāb džami al-Šālawāt wa al-Tasabīh*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Mekicej nirdamim – Re'uven Mas Jerušalajim, 1963. 438 s.
17. DEL MADIGO, Josef Šelomo Rofe. *Mecuraf le-chochma : Ta'alumot chochma*. 1. hebrejské vyd. Basilia : s. n., 1629. 243 s.
18. *Bar-Ilan University Responsa Project [CD-ROM]*. Version 14. Ramat Gan : Bar-Ilan Univerzita, 2006. ISBN 1-931711-27-5.
19. ENELOW, Hilel Gershom. *Mišnat rabi Eli'ezer o midraš šlošim u-štajim midot*. 2. hebrejské vyd. Svazek I-II. Jerušalajim : Mekor be-a'M, 1974. 395 s. ISBN neuvedeno.
20. HOROWITZ, M. CH. (ed.) *Pirkej rabi Eli'ezer*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Eškol, 1973. 272 s. ISBN neuvedeno.
21. *Chizunim ke-minhag ha-ma'araviim ve-nitgoreru be-Sicilia*. 1. hebrejské vyd. Kušandina : Kušandina, 1580. Incunabula/ Rare books collection from the Library of The Jewish Theological Seminary. 189 s.

22. *Machzor benej Roma : Chelek rišon me-ha-machzor ke-fi minhag K“K Roma im-pejruš Kimcha d'avšuna ve-ha-mikra'ot*. 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-dfus ha-šutafim Menachem b“r Avraham mi-Modena – Jechi'el b“r Šelomo me-Verona – Arje b“r Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 397 s.
23. *Machzor benej Roma : Chelek šeni me-ha-machzor ke-fi minhag K“K Roma im-pejruš Kimcha d'avšuna ve-ha-mikra'ot*. 1. hebrejské vyd. Bologna : Be-dfus ha-šutafim Menachem b“r Avraham mi-Modena – Jechi'el b“r Šelomo me-Verona – Arje b“r Šelomo Chajim me-Moncilici, 1540. 376 s.
24. *Machzor Nürnberg* [online]. 14. stol. o. l. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-Sifrijat Šoken, říjen 2006 [cit. dle 3.12.2010]. Dostupné na World Wide Web : <
<http://www.jnul.huji.ac.il/dll/ms%2Dpr/mahzor%2Dnuremberg> >
25. *Machzor Wormaiza*, Heb. 4° 781 [online]. [Jerušalajim (Israel)] : Ha-sifrija ha-le'umit, květen 2007 [cit. dle 5.1.2011]. Dostupné na World Wide Web : <
<http://www.jnul.huji.ac.il/dl/mss/worms> >
26. MI-BERTINORO, Ovadja. *Amar neke*. 1. hebrejské vyd. Pisa : Šemu'el Molcho, 1810. 74 s.
27. MÜLLER, Jo'el ben Moše Leib ha-Kohen (ed.). *Tešuvot chachmej Corfat ve-Lutir*. 1. hebrejské vyd. Wien : s.n., 1881. 157 s.
28. NOSEK, Bedřich (ed.) *Pirkej avot : Výroky otců*. 1. české vyd. Praha: Sefer, 1994. Hebrejská část 55 s. Česká část 184 s. Edice Texty svazek 1. ISBN 80-900895-7-7.
29. SIMCHA. *Machzor Vitry le-rabejnu Simcha echad mi-talmidej RaŠI Z“L*. HURWITZ, Šim'on ha-Levi - BRODY, Chajim (eds.). II. svazek. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Sfarim Jicchak Bulka, 1988. xvi, 799 s. ISBN neuvedeno. Kuntres ha-pijutim ha-nelave el-ha-machzor Vitry ktav-jad London (British Museum siman 27200-27201), s. 1-85.
30. SPERBER, Alexander. *The Bible in Aramaic based on Old Manuscripts and Printed Texts : The Latter Prophets according to Targum Jonathan*. 1. aramejské vyd. Svazek III. Leiden : E. J. Brill, 1962. 505 s.

KRITICKÉ EDICE, KTERÉ OBSAHUJÍ PRIMÁRNÍ LITERATURU

1. DAVID, Jona (ed.). *Pijutej Elija bar Šma'ja*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at ha-Akademia ha-amerikanit le-mada'ej ha-jahadut, 1977. 170 s. ISBN neuvedeno.

2. DAVID, Jona (ed.). *Širej Amitaj*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1975. 144 s. ISBN neuvedeno.
3. DAVID, Jona (ed.). *Širej Zevadja*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Achšav, 1971/2. 66 s. ISBN neuvedeno.
4. DAVIDSON, Israel (ed.). *Mahsor Yannai : A Liturgical Work of the VIIIth Century*. 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America - The Plimpton Press Norwood, 1919. xlix, 55 s. Poznámky Louis Ginzberg. Texts and studies of the Jewish theological seminary of America, svazek 6.
5. ELICUR, Šulamit. *Mi-pijut le-midraš*. In *Sefer ha-juval le-rav Mordekaj Breuer*. Editor neuveden. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1992, s. 383-397.
6. ELICUR, Šulamit (ed.). *Pijutej rabi Pinchas ha-kohen ha-hadira ve-hosifa mavo'ot ve-bi'urim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-igud ha-olami le-mada'ej ha-jahadut – Keren ha-rav David Moše ve-Amalia Rosen, 2004. 898 s. ISBN 965-90148-7-2.
7. ELICUR, Šulamit (ed.). *Šira šel paraša: Parašot ha-Tora be-re'i ha-pijut*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Mosad ha-rav Kuk, 1999. 384 s. ISBN neuvedeno.
8. FLEISHER, Ezra (ed.). *Pijutej Šelomo ha-Bavli*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1973. 403 s. ISBN neuvedeno.
9. FRAENKEL, Abraham (ed.). *Pijutej r. Jechi'el bar Avraham avi r. Natan ba'al ha-aruch*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-universita ha-ivrit, 2003. 200 s. ISBN neuvedeno.
10. GANCHOWSKY, Dov (ed.). *Tosefot rabejnu Jicchak ben Ja'akov ha-Lavan le-masechet Joma*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Weiss, 1956. 89 s.
11. HABERMAN, Avraham Meir (ed.). *Pijutej rabi Šim'on be-r. Jicchak jenaspechim la-hem pijutej rabi Moše be-r. Kalonymos*. 1. hebrejské vyd. Berlin - Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1938. 231 s.
12. HABERMAN, Avraham Me'ir (ed.). *Pijutej rabi Efrajim bar Ja'akov mi-Bona. Jedi'ot Ha-machon le-cheker ha-šira ha-ivrit bi-rušalajim*, 1958, roč. 7, s. 215-297.
13. HABERMAN, Avraham Me'ir (ed.). *Pijutej RaŠI*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Šoken, 1941. 35 s.

14. HABERMANN, Avraham Me'ir. *Rabejnu Geršom me'or ha-gola selichot u-fizmonim : joc'im le-or metoch kitvej jad ve-sifrej dfus atikim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1940. 52 s.
15. MIRSKY, Aharon (ed.). *Pijutej Josi ben Josi*. 3. hebrejské vyd. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1991. 326 s. ISBN neuvedeno.
16. RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). *Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo'adim*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1985. 508 s. ISBN neuvedeno.
17. RABINOVITZ, Cvi Me'ir (ed.). *Machzor pijutej rabi Janaj le-Tora u-le-mo'adim*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1987. 419 s. ISBN neuvedeno.
18. SCHIRMANN, Jefim. Ha-šir al-Ikijat ha-me'orot le-Jechi'el bar Abraham iš Roma. In *Le-toledot ha-šira ve-ha-drama ha-ivrit*. Editor neuveden. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1979. s. 30-43.
19. SCHIRMANN, Jefim (ed.). *Mivchar ha-šira ha-ivrit be-Itali'a*. 1. hebrejské vyd. Berlin : Schocken Verlag, 1934. 597 s.
20. SCHIRMANN, Jefim. *Širim chadašim min ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Ha-akademia ha-le'umit ha-jisra'elit le-mada'im, 1965. xxii, 538 s.
21. SCHIRMANN, Jefim/ Chajim. Zur Geschichte der hebräischen Poesie in Apulien und Sizilien. *Mitteilungen des Forschungsinstituts für hebräische Dichtung*, 1933, roč. 1, s. 95-148.
22. ZULAY, Menachem (ed.). *Pijutej Janaj : Me-lukatim mi-toch ha-geniza u-mekorot acherim*. 1. hebrejské vyd. Berlin : Hoca'at Šoken, 1938. 457 s.

SIDURIM, MACHZORIM – KRITICKÉ EDICE

1. BAER, Seligman (ed.). *Seder avodat Jisra'el*. 2. hebrejské vyd. Rödelheim : Hoca'at Šoken, 1937. 740 s.
2. BAER, Seligman (ed.). *Die Selichoth-Gebete für alle Buß- und Fasttage, nach deutschem Ritus : Sorgfältigst nach Handschriften corrigirt und mit deutscher Übersetzung begleitet*. 1. hebrejsko-německé vyd. Rödelheim : Druck u. Verlag von S. Lehrberger, 1900. 572 s.
3. FRAENKEL, Jona. *Machzor pesach le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a'M - Leo Baeck Institute, 1993. 328 s. ISBN neuvedeno.
4. FRAENKEL, Jona. *Machzor šavu'ot le-fi-minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : H. Koren be-a'M - Leo Baeck Institute, 2000. liv, 718 s. ISBN neuvedeno.
5. FRAENKEL, Jona. *Machzor sukot, šmini aceret ve-simchat Tora le-fi minhagej benej aškenaz le-chol anfejhem kolel minhag aškenaz, ha-ma'aravi, minhag Polin u-minhag Corfat le-še-avar*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim - New York : Koren be-a'M - Leo Baeck Institute, 1981. 483 s. ISBN neuvedeno.
6. GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel. *Machzor le-jamim nora'im. Roš ha-Šana*. 1. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 328 s. ISBN neuvedeno.
7. GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel. *Machzor le-jamim nora'im : Jom Kipur*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim - New York : H. Koren - Leo Baeck Institute, 1970. 797 s. ISBN neuvedeno.
8. GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). *Seder ha-kinot le-tiš'a be-av ke-minhag Polin ve-khilot ha-aškenazim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'R Šelomo Goldšmidt*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1977. 167 s. ISBN neuvedeno.
9. GOLDSCHMIDT, Ernst Daniel (ed.). *Selichot ke-minhag Lita ve-khilot ha-perušim be-Erec jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'R Šelomo Goldšmidt*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. 260 s.
10. GOLDSCHMIDT, Ernst Dani'el (ed.). *Seder ha-selichot ke-minhag Polin ve-rov ha-kehilot be-erec Jisra'el : muga u-mevo'ar bi-jdej Daniel be-ha-R'R Šelomo Goldšmidt*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at mosad ha-rav Kuk, 1965. xxiv, 217 s.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

1. ALBECK, Chanoch. *Einführung in die Mischna*. Přel. Tamar a Pessach Galewski. 1. německé vyd. Berlin – New York : Walter de Gruyter, 1971. 493 s. Orig. Mavo la-Mišna. Tel-Aviv – Jerušalajim : Dvir – Mosad Bialik, 1960. Edice Studia Judaica : Forschungen zur Wissenschaft des Judentums. Editor E. L. Ehrlich. Svazek VI. ISBN 3-11-0064-29-4.
2. *Apokryfy zvané též knihy deuterokanonické nebo nekanonické*. Praha : Kalich, 1985. 479 s. ISBN neuvedeno.
3. *Der Babylonische Talmud*. Sv. I. *Berakhoth/ Mišna Zera^cim/ Šabbath*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1929. 947 s.
4. *Der Babylonische Talmud*. Sv. II. *Erubin/ Pesahim/ Šeqalim*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1930. 703 s.
5. *Der Babylonische Talmud*. Sv. III. *Joma/ Sukka / Jom Ṭob/ Roš Hašana/ Ta^canith*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1930. 750 s.
6. *Der Babylonische Talmud*. Sv. IV. *Megilla/ Mo^ced Qaṭan/ Hagiga/ Jabmuth*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1931. 765 s.
7. *Der Babylonische Talmud*. Sv. V. *Kethuboth/ Nedarim/ Nazir*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1931. 693 s.
8. *Der Babylonische Talmud*. Sv. VI. *Soṭa/ Gittin/ Qiddušin*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1932. 802 s.
9. *Der Babylonische Talmud*. Sv. VII. *Baba Qamma/ Baba Meṣ^ca*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1933. 865 s.
10. *Der Babylonische Talmud*. Sv. VIII. *Baba Bathra/ Synhedrin I*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1933. 797 s.
11. *Der Babylonische Talmud*. Sv. IX. *Synhedrin II/ Makkoth/ Šebu^coth/ Edijoth/ Aboda zara/ Aboth/ Horajoth*. Přeložil Lazarus Goldschmidt. 1. německé vyd. Berlin : Jüdischer Verlag, 1934. 755 s.
12. BACHER, Wilhelm. *Die Agada der Tannaiten : Von Akiba's Tod bis zum Abschluss der Mischna 135 bis 220 nach der gew. Zeitrechnung*. 1. německé vyd. Svazek II. Strassburg i. E. : Karl J. Trübner, 1890. 578 s.

13. BEKKUM, Wouter Jacques van (ed.). *The Qedushta 'ot of Yehuda according to Genizah Manuscripts*. 1. anglické vyd. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen 1988. 642 s. ISBN 90-9002066-7.
14. BEN SASSON, Menahem. Italy and Ifriqia from the Ninth to the Eleventh Century. In MIEGE, J. L. (ed.) *Les Relations intercommunautaires juives en méditerranée occidentale XIIIe-XXe siècles : Actes du colloque international de l'institut d'histoire des pays d'outre-mer GIS méditerranée Aix-en-Provence et du centre de recherches sur les juifs d'afrique du nord, Institut Ben Zvi Université de Jérusalem, Abbaye de Sénanque mai 1982*. 1. francouzské vyd. Marseille : Centre National de la Recherche scientifique, 1984. s. 34-50.
15. BENJAMIN, z Tudely. Cesty rabi Benjaminova blahé paměti. In *Dva středověké hebrejské rukopisy. Benjamin z Tudela. Petachja z Řezna*. BENJAMIN, z Tudely – PETACHJA, z Řezna. Přel. Jiřina Šedinová. 1. české vyd. Praha : Argo, 2002. Orig.: Masa'ot šel rabi Binjamin. Sibuv rabi Petachja mi-Regensburg. ISBN 80-7203-436-7. s. 7- 54.
16. BERLINER, Abraham. *Gesammelte Schriften : Italien*. FREIMANN, A. (ed.) HILDESHEIMER, Meier. MARX, M. 1. německé vyd. Svazek I. Frankfurt am Main : Verlag J. Kauffmann, 1913. 239 s.
17. BERLINER, Abraham. *Geschichte der Juden in Rom von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart : 2050 Jahre*. 1. německé vyd. Svazky I, II v jediném svazku. Frankfurt am Main : J. Kauffmann, 1893. 236 s.
18. *Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 2. české revidované vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1991. 1151 s. ISBN neuvedeno.
19. BIETENHARD, Hans (ed.). *Der Tosefta-Traktat Sota : hebräischer Text mit kritischem Apparat, Übersetzung, Kommentar*. 1. německé vyd. Bern – Frankfurt am Main – New York : Verlag Peter Lang, 1986. 332 s. Edice Judaica et Christiana. LAUER, Simon (ed.), CLEMENS, Thoma (ed.). Institut für jüdisch-christliche Forschung an der Theologischen Fakultät Luzern. Svazek 9. ISBN 3-261-04041-6.
20. BONFIL, Reuven. Mytos, retorika, historia? Ijun be-Megilat Achima'ac. In BONFIL, Reuven (ed.), BEN-SASSON, Menachem (ed.), HAKAR, Josef (ed.). *Tarbut ve-chevra be-toledot Jisra'el bi-jmej ha-bejnajim : Kovec ma'amarim le-zichro šel Chajim Hilel ben-Sasson*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Merkaz Zalman Šazar le-toledot Jisra'el ha-chevra ha-historit ha-jisra'elit, 1989. s. 99-135.
21. BREWER, David Instone. *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis before 70 CE*. 1. anglické vyd. Tübingen : J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. 299 s. Edice Texte und Studien zum antiken Judentum 30. ISBN 3-16-145803-6.

22. BEN-NISIM MASNUT, Šemu'el. *Ma'jan ganim*. 1. hebrejské vyd. BUBER, Šelomo (ed.). Berlin : Itzikowski, 1889. 135 s. Úvod, *Mavo le-Ma'jan ganim*. s. viii - xxiii.
23. CARMI, T. *The Penguin Book of Hebrew Verse*. 1. anglické vyd. Harmondsworth : Penguin Books, 1981. 608 s. ISBN neznámé.
24. CASSUTO, Umberto. The Extinction of the South-Italian Academies in the Thirteenth Century. In COLORNI, V. (ed.), *Sefer zikaron le-Ašer Gulak u-Šmu'el Klein*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : s.n., 1942. s. 139-152.
25. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová. 1. české vyd. Praha : Triáda Publishing, 1998. 740 s. Orig.: Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter. ISBN 80-86138-07-0.
26. ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 2. české vyd. Olomouc : Rubico, 2008. 248 s. ISBN 978-80-7346-093-8.
27. DELITZSCH, Franz. *Zur Geschichte der juedischen Poësie vom Abschluss der heiligen Schriften Alten Bundes bis auf die neueste Zeit*. 1. německé vyd. Leipzig : Karl Tauchnitz, 1836. 224 s.
28. DOHMEN, Christoph. STEMBERGER, Günter. *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*. 1. české vyd. Přel. Š. Zbytovský. Praha : Vyšehrad, 2007. 283 s. ISBN 978-80-7021-874-7. Kapitola 3, Rabinský výklad Písma, s. 98-143.
29. DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. 1. české vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. 407 s. ISBN 80-7021-409-0.
30. ELBOGEN, Izmar. *Jewish Liturgy : A Comprehensive History*. Přel. Raymond Scheindlin. 1. anglické vyd. New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America - The Jewish Publication Society, 5753/1993. 493 s. Orig.: Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung. ISBN 0-8276-0445-9.
31. ELDAR, Ilan. *Masoret ha-kri'a ha-kedem aškenazit*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A"Š J" L – Ha-universita ha-ivrit, 1979. 461 s. Edice Eda ve-lašon 4. ISBN neuvedeno.
32. FELDMAN, Asher. *The parables and Similes of the Rabbis Agricultural and Pastoral*. 1. anglické vyd. Cambridge : At the University Press, 1924. 290 s. s. 11.
33. FERNANDEZ, Miguel Perez. *An Introductory Grammar of Rabbinic Hebrew*. 1. anglické vyd. Leiden : Brill, 1997. xxii, 327 s. Překl. John Elwolde. Orig. La lengua de los sabios. ISBN 90-04-10890-4.

34. FERORELLI, Nicola. *Gli Ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII*. GRIFFI, Filena Patroni (ed.). 3. italské vyd. Napoli : Dick Peerson, 1990. 319 s. ISBN neuvedeno.
35. FISCHEROVÁ, Sylva. Devět lhoucích múz. In FISCHEROVÁ, Sylva (ed.) – STARÝ, Jiří (ed.). *Původ poezie : Proměny poetické inspirace v evropských a mimoevropských kulturách*. 1. české vyd. Praha : Argo, 2006. s. 49-84.
36. FLEISHER, Ezra. Hebrew Liturgical Poetry in Italy. In COLORNI, V. (ed.), PURSCEDDU F. (ed.), SERMONETA G. (ed.), SIMONSOHN Š. (ed.) *Italia Judaica Saggi II, Atti del I Convegno internazionale Bari 18-22 maggio 1981*. 1. italo-anglické vyd. Roma : Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 1983. s. 415-426.
37. FLEISHER, Ezra. *Ha-jocerot be-hithavutam ve-hitpatchutam*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A"Š J" L Magnes - ha-Universita ha-Ivrit, 1984. 795 s. ISBN neuvedeno.
38. FLEISHER, Ezra. *Širat ha-kodeš bi-jmej ha-bejnajim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Bejt hoca'a Keter Jerušalajim be-a" M, 1975. 527 s. ISBN neuvedeno.
39. FLEISHER, Ezra. *Tefila u-minhagej tefila eret-jisra'eliim be-tkufat ha-geniza*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim: Hoca'at sfarim A"Š J" L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1988. 367 s. ISBN 965-223-691-8.
40. FRANKEL, Jona. *Darcej ha-agada ve-ha-midraš*. Svazky I-II. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : be-a" M – Jad le-talmud, 1996. 777 s. ISBN neuvedeno.
41. FRANKEL, Zecharia. *Mavo ha-Jerušalmi*. 1. hebrejské vyd. Breslovia : Schletter, 1870. 158 s.
42. FRAENKEL, Jona - FRAENKEL, Avraham. *Tefila u-fijut be-machzor Nürnberg*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : s. n., 2008. 139 s. ISBN neuvedeno.
43. GIL, Moshe. The Political History of Jerusalem during the early Muslim period. In *The History of Jerusalem : The Early Muslim Period (638-1099)*. PRAWER, Joshua – BEN SHAMMAI, H. (eds.) 1. anglické vyd. Jerusalem - New York : Jad Jicchak Ben-Zvi - New York University Press, 1996. s. 1-37.
44. GOLDSCHMIDT, Dani'el. *Mechkerez tefila u-pijut*. Jerušalajim : A"Š J" L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 1, Machzor K" K Vormajza, s. 9-30.
45. GOLDSCHMIDT, Dani'el. *Mechkerez tefila u-pijut*. Jerušalajim : A"Š J" L Magnes – Ha-universita ha-ivrit, 1978. 494 s. ISBN 965-223-309-9. Kapitola 8, Minhag benej Roma, s. 153-176.
46. GRÄBER, Še'alti'el Eisig (ed.). *Igerot ŠI" R : S. L. Rappoport's hebräische Briefe an S. D. Luzzatto (1833-1860) mit Anmerkungen von S. J. Halberstam nebst*

- Einleitung von Dr. A. Harkavy*. 1. hebrejské vyd. Svazek III. Przemysl : Gr. Kat. Domkapitel, 1886. 158 s.
47. GROSSMAN, Avraham. *Chachamej aškenaz ha-ri'šonim : korotejhem, darkam be-hangahat ha-cibur, jeciratam ha-ruchanit me-rešit jišuvam ve-ad le-gezerot TaTN'U*, 1096. 3. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 2001. 484 s. ISBN 965-223-380-3.
48. GROSSMAN, Avraham. *Chachamej Corfat ha-ri'šonim : Korotejhem, darkam be-hanhagat ha-cibur, jeciratam ha-ruchanit*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim : Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1995. 635 s. ISBN 965-223-898-8.
49. GROSSMAN, Avraham. *RaŠI : R. Šelomo Jicchaki*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Merkaz Zalman Šazar le-toldot Jisra'el, 2006. 311 s. ISBN 965-227-212-4. Kapitola 7, Jecirato ha-sifrutit : psakim, tešuvot, pijutim, u-fejrušej pijutim, s. 150-161.
50. GROSSMAN, Avraham. The Yeshiva of Eretz Israel, its Literary Output and Relationship with the Diaspora. In *The History of Jerusalem : The Early Muslim Period (638-1099)*. PRAWER, J. (ed.) BEN-SHAMMAI, H. (ed.) 1. anglické vyd. Jerusalem - New York : Jad Jicchak Ben-Zvi - New York University Press, 1996. s. 225-267.
51. GÜDEMAN, Moritz. *Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der Juden in Italien während des Mittelalters*. 1. německé vyd. Wien : Alfred Hölder, 1884. 347 s.
52. HABERMAN, Avraham Me'ir. *Toledot ha-pijut ve-ha-šira*. 1. hebrejské vyd. Svazek II. Ramat Gan : Hoca'at Masada, 1972. 296 s. ISBN neuvedeno.
53. HEINEMANN, Joseph. *Prayer in the Talmud, Forms and Patterns*. 1. anglické vyd. Basel - Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1977. 320 s. Edice Studia Judaica, Forschungen zur Wissenschaft des Judentums. Svazek 9. E. L. Ehrlich (ed.) ISBN 3-11-004289-4.
54. HIRSCHHORN, Simon. *Tora, wer wird dich nun erheben? : Pijutim Mimagenza : religiöse Dichtungen der Juden aus dem mittelalterlichen Mainz*. 1. německé vyd. Gerlingen : Verlag Lambert Schneider, 1995. 453 s. ISBN 3-7953-0905-0.
55. HOLLENDER, Elisabeth. *Piyyut Commentary in Medieval Ashkenaz*. 1. anglické vyd. Berlin - New York : Walter de Gruyter, 2008. 271 s. Edice Studia Judaica Forschungen zur Wissenschaft des Judentums, svazek XLII. Günter Stemberger (ed.) ISBN 978-3-11-019664-1.
56. JACOBS, Louis. *Studies in Talmudic Logic and Methodology*. 1. anglické vyd. London : Vallentine – Mitchell, 1961. 164 s.

57. JAHALOM, Josef. *Sefat ha-šir šel ha-pijut ha-erec jisra'eli ha-kadum*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim A"Š J" L Magnes - Ha-universita ha-ivrit, 1985. 218 s. ISBN 965-223-605-5.
58. JENNY, Laurent. The strategy of form. In *French literary theory today A reader*. TODOROV, Tzvetan (ed.) 1. anglické vyd. London – Ney York – New Rochelle – Melbourne – Sydney – Paris : Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1982. s. 34-62.
59. KATSUMATA, Naoya. *Hebrew Style in the Liturgical Poetry of Shmuel HaShlishi*. 1. hebrejsko-anglické vydání. Leiden - Boston : Brill - Styx, 2003. 337 s. Edice Hebrew Language and Literature Series 5, van Bekkum W. Jac. (ed.) ISBN 90 04 13151 5.
60. KOOK, Ša'ul Chana. *Ijunim u-mechkarim II*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Mosad ha-rav Kuk, 1963. 376 s. Kap. Ha-arot le-kerova šel šabat ha-gadol. s. 201-202.
61. KRUPP, Michael. *Einleitung in die Mischna*. 1. německé vyd. Ein Karem – Jerusalem : Lee achim sfarim, 2002. 120 s. ISBN 965-7221-10-2.
62. KUTSCHER, Eduard Yechezkel. *A History of the Hebrew Language*. KUTSCHER, Raphael (ed.) 1. anglické vydání. Jerusalem - Leiden: The Magnes Press - The Hebrew University - E.J.Brill, 1982. 306 s. Orig.: *Toldot ha-lašon ha-ivrit*. ISBN 965-223-397-8.
63. KUTSCHER, Jechezkel Eduard. Lešon ChaZaL : Ktav jad Kaufman – av text. In LIEBERMAN Saul (ed.), ABRAMSON Šraga (ed.), KUTSCHER Jechezkel (ed.), Eš Sh (ed.) *Sefer Chanokh Jalon*. 2. hebrejské vydání. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat Sefer, 1967. s. 251-280.
64. LEHNARDT, Andreas (ed.) *Rosh ha-Shana Neujahr*. 1. německé vyd. Tübingen : Mohr Siebeck, 2000. 186 s. Edice *Übersetzung des Talmud Yerushalmi*. Svazek II/7. ISBN 3-16-147309-4.
65. LIBER, Maurice. *RaŠI*. 1. anglické vyd. s.l. : The Jewish Publication Society, 1923. Kapitola 10, Poetry attributed to RaSHI, s. 172-177.
66. LIEBERMAN, Saul. *Greek in Jewish Palestine : Studies in the Life and Manners of Jewish Palestine in the II-IV Centuries C. E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5704 – 1942. 207 s.
67. LIEBERMAN, Saul. *Hellenism in Jewish Palestine. Studies in the Literary Transmission Beliefs and Manners of Palestine in the I Century B.C.E. – IV Century C.E.* 1. anglické vyd. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 5711 – 1950. 231 s.

68. LUZZATO, Šemu'el David. KOHEN, Josef J. *Mavo le-Machzor benej Roma be-cejruv bei'urim ve-skira al-ha-minhag me-et Dani'el Goldschmidt ve-bibliograia šel machzorim ve-sidurej tefila Itali'ani me-et J. Josef Kohen : Introduzione al Formulario delle Orazioni di rito italiano pubblicata in ebraico, a Livorno nel 1856, con annotazioni e un saggio sul rito italiano di E. D. Goldschmidt e una bibliografia di J. J. Cohen del Machzor e Sidur Tefila italiani*. 1. hebrejské vyd. Tel-Aviv : Dvir, 1966. 139 s.
69. LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CCXXVI. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. *Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto*. 1. hebr. vydání. Svazek III. Przemysl : Zupnik & Knoller, 1882. s. 569-577.
70. LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CCXLI. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. *Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto*. 1. hebr. vydání. Svazek III. Przemysl : Zupnik & Knoller, 1882. s. 605-615.
71. LUZZATTO, Šemu'el David. Selichot minhag benej Roma. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. *Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto*. 1. hebr. vydání. Svazek VI. Krakau : Josef Fischer, 1891. s. 893-916.
72. LUZZATTO, Šemu'el David. Nr CDLXXXVIII. In GRÄBER, Šemu'el Eisig. *Igerot ŠaDaL : S. D. Luzzatto's hebräische Briefe gesammelt von seinem Sohne Dr. Isaias Luzzatto*. 1. hebrejské vyd. Svazek VII. Krakau : Josef Fischer, 1891. s. 1130-1132.
73. MAHARAL RABI LÖW. *Stezka Tóry : Výběr z knihy Netivot olam*. Přel. Jan Divecký. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství P3K, 2008. 131 s. Orig. *Netivot olam*. Jerušalajim – Benej Brak : s.n., 1980. ISBN 978-80-87186-01-5.
74. MANN, Jacob. *Texts and Studies in Jewish History nad Literature*. 1. anglické vyd. Svazek 1. Cincinnati : Hebrew Union College Press, 1931. 589 s.
75. MIRSKY, Aharon. *Machcavtan šel curot ha-pijut : Cmichatan ve-hitpatchutan šel curot ha-šira Ha-erec jisra'elit ha-kduma*. 2. hebrejské vyd. Jerušalajim - Tel Aviv : Hoca'at Šoken, 1969. 129 s.
86. MIRSKY, Aharon. Miškal ha-tnu'ot ha-italki. In *Sefer Chanoch Jalon : Kovec ma'amarim be-mle'at lo šiv'im ve-chameš šanim*. LIEBERMAN, Saul (ed.), AVRAMSON, Šraga (ed.), KUTSCHER, Edward Jechezkel (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Kirjat sefer be-a'ḥM, 1973. s. 221-228.

87. NEUSNER, Jacob. *Genesis and Judaism : The Perspective of Genesis Rabbah An Analytical Anthology*. 1. anglické vydání. Atlanta Georgia: Scholars Press, 1985. xiv, 208 s. Edice Brown Judaic Studies no. 108. ISBN 0891309403.
88. NEUSNER, Jacob. *The Tosefta translated from the Hebrew : Third division Nashim The Order of Women*. 2. anglické vyd. New York : Ktav Publishing House, 1979. 279 s. ISBN 0-87068-430-2.
89. NOSEK, Bedřich. *Tóra zjevená ze Sinaje*. 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 2006. 297 s. dostupné na CD ROM. ISBN neuvedeno.
90. NOSEK, Bedřich – DAMOHORSKÁ, Pavla. *Úvod do synagogální liturgie*. 1. české vyd. Praha : Karolinum, 2008. 160 s. ISBN 978-80-246-0986-7.
91. OTTOLENGHI, Luisa Mortara – FUMAGALLI, Pier Francesco – PERANI, Mauro. *Osfim šel kitvej jad ivriim be-Itali'a*. In *Itali'a ebraica*. 1. hebrejské vyd. Tel Aviv : Machon tarbut Itali'a, 2008. ISBN 978-965-555-342-0. s. 211-221.
92. PAGIS, Dan. *Ha-šir dabur al-ofnav*. FLEISHER, Ezra (ed.) 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at sfarim Magnes, 1993. 386 s. ISBN 965-223-836-8.
93. PERANI, Mauro (ed.). *Fragments from the „Italian Genizah“ An Exhibition*. 1. anglicko-hebrejské vyd. Jerušalajim – Bologna : The Jewish National and University Library, 1999. 37 s. ISBN neuvedeno.
94. PETUCHOWSKI, Jacob J. *Theology and poetry : Studies in medieval Piyyut*. 1. anglické vyd. London : Routledge and Kegan Paul, 1978. 153 s. ISBN 0-7100-8334-3.
95. PIATELLI, Elio. *Canti liturgici ebraici di rito italiano*. 1. hebrejsko-italsko-anglické vyd. Roma : Edizioni de Santis, 1967. 202 s.
96. ROTH, Cecil. *The History of the Jews of Italy*. 1. anglické vyd. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 5706-1946. 553 s.
97. ŘOUTIL, Michal. *Na východ od Antiochie. Řecké myšlení za hranicemi Byzance. Syrská tradice v 2. -8. století*. In *Úvod do byzantské filosofie*. MILKO, P. (ed.) Praha: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-13-7. s. 91-121.
98. BEN PALTIEL Z ORIA, Achima'ac. *The Chronicle of Ahimaaz : Translated with an Introduction and Notes*. SALZMAN, Marcus (ed.) 1. anglické vyd. New York : Columbia University Press, 1924. Anglická část 106 s. Hebrejská část 24 s. Edice Columbia University Oriental Studies č. XVIII.
99. SCHECHTER, Avraham I. *Studies in Jewish Liturgy*. 1. anglické vyd. Philadelphia : Dropsie College, 1930. 139 s. Disertační práce.
100. SCHIRMANN, Chajim. *Ha-šira ha-ivrit be-itali'a me-reši'ta ad le-sof ha-me'a ha-achat esre*. In *Le-toledot ha-šira ve-ha-drama ha-ivrit*. Editor neuveden. Svazek II. Jerušalajim : Mosad Bi'alik, 1979. s. 9-29.

101. SCHIRMANN, Jefim. *Die Hebräische Übersetzung der Maqamen des Hariri*. 1. německé vyd. Frankfurt am Main : J. Kauffmann Verlag, 1930. 133 s. Edice Schriften der Gesellschaft zur Förderung des Wissenschaft des Judentums, č. 37.
102. SIMONSOHN, Shlomo. The Hebrew Revival Among Early Medieval European Jews. In *Salo Wittmayer Baron Jubilee Volume on the Occasion of his Eightieth Birthday*. LIEBERMAN, Saul (ed.) – HYMAN, Arthur (ed.) 1. anglické vyd. Svazek 2. Jerusalem : American Academy for Jewish Research, 1974. ISBN 0-231-03912-3. s. 831-858.
103. SLAVÍČEK, Lubomír. „Sobě, umění, přátelům“ : *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650-1939*. 1. české vyd. Brno : Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007. 376 s. ISBN 978-80-87029-22-0. Kap. 10, Sběratelé, přátelé umění, mecenáši a veřejná muzea v českých zemích 1800-1939, s. 193-206.
104. SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti*. Sv. II. 1. české vyd. Praha: Vyšehrad, 1998, 363 s. ISBN 80-7021-244-6.
105. STARR, Joshua. *The Jews in the Byzantine Empire 641-1204 : Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen philologie*. BEES (Béhs), Nikos A. (ed.) 1. anglické vyd. Athen : Verlag der byzantinisch-neugriechischen Jahrbücher, 1939. 266 s. Edice Zwanglose Beihefte zu den Byzantinisch-neugriechischen Jahrbüchern, č. 30.
106. ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Hebrejská lyrickoepická poezie v Českých zemích v polovině 17. st.* 1. české vyd. Praha : vlastním nákladem, 1989. 203 s. Kandidátská disertační práce.
107. TA-ŠMA, Israel M. *Creativity and Tradition : Studies in medieval rabbinic Scholarship, Literature and Thought*. 1. anglické vyd. Cambridge Massachusetts – London : Harvard University Press, 2006. 238 s. ISBN 0-978-0-674-02393-2. Kapitola 3, La Cultura Religiosa – The Chain of Tradition, s. 70-79.
108. TOWNER, Wayne Sibley. *The Rabbinic Enumeration of Scriptural Examples : A Study of a Rabbinic Pattern of Discourse with special Reference to Mekhilta d'r. Išmael*. 1. anglické vyd. Leiden : E. J. Brill, 1973. 276 s. ISBN 9004037446
109. TWERSKY, Isadore. The Contribution of Italian Sages to Rabbinic Literature. In COLORNI, V. (ed.), PURSCEDDU F. (ed.), SERMONETA G. (ed.), SIMONSOHN Š. (ed.) *Italia Judaica Saggi II, Atti del I Convegno internazionale Bari 18-22 maggio 1981*. 1. italo-anglické vyd. Roma : Pubblicazioni degli Archivi di Stato, 1983. s. 384-392.

110. URBACH, Ephraim E. *The Sages their Concepts and Beliefs*. Svazek I-II. 3. anglické vyd. Jerusalem : Magnes Press – The Hebrew University, 1987. 1089 s. Překl. Israel Abrahams. ISBN 965-223-319-6.
111. URBACH, Efraim E. (ed.). *Sefer arugat ha-bosem. Auctore R. Abraham b. r. Azriel (saec. XIII) : Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit. Prolegomena et Indices adiecit. Prolegomena et Indices continens*. 1. hebrejské vyd. Svazek IV. Jerušalajim : Hoca'at Mekicej nirdamim, 1963. 295 s.
112. VOGELSTEIN, Hermann. RIEGER, Paul. *Geschichte der Juden in Rom*. Svazek I. 1. německé vyd. Berlin : Mayer Müller, 1896. 511 s.
113. WEINBERGER, Leon J. *Jewish Hymnography : A Literary History*. 1. anglické vyd. London – Portland : The Littman Library of Jewish Civilization, 1998. xxiii, 492 s. ISBN 1-874774-30-7.
114. WICKHAM, Chris John. *Early medieval Italy*. 1. anglické vyd. Totowa : Barnes Noble Books, 1981. 238 s. ISBN 0-389-20217-7.
115. ZULAY, Menahem. *Ha-eskola ha-pajtanit šel rav Sa'adja ga'on*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at machon Šoken le-mechkar ha-jahadut le-jad bejt-midraš ha-rabanim be-Amerika, 1964. 289 s.
116. ZUNZ, Leopold. *Gesammelte Schriften von Dr. Zunz*. Herausgegeben von Curatorium der „Zunzstiftung. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : Verlag Louis Lamm, 1919. 354 s. Kapitola 1, Etwas über die rabbinische Literatur (1818), s. 1-31.
117. ZUNZ, Leopold. *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*. 1. německé vyd. Berlin : Louis Gerschel Verlagsbuchhandlung, 1865. 666 s.
118. ZUNZ, Leopold. *Nachtrag zur Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*. 1. separátní německé vyd. Berlin : Adolf Cohn Verlag and Antiquariat, 1867. 76 s. (celkové počítání stran společně s *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, 742 s.)
119. ZUNZ, Leopold. *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes geschichtlich entwickelt*. 2. německé vyd. Berlin : Verlag von Louis Lamm, 1919. 249 s.
120. ZUNZ, Leopold. *Synagogale Poesie des Mittelalters : Die synagogale Poesie*. 1. německé vyd. Svazek I. Berlin : A. Freimann - Louis Gerschel, 1855. 491 s.
121. ZUNZ, Leopold. *Zur Geschichte und Literatur*. 1. německé vydání. Svazek 1. Berlin : Verlag von Veit, 1845. 607 s.

ENCYKLOPEDIA, KATALOGY, SLOVNÍKY

1. BACHER, Wilhelm. *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. 2. německé vyd. Svazek I, II společně v jednom svazku. Hildesheim : Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1965. 258 s.
2. BEN-JEHUDA, Eli'ezer. *Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-ha-chadaša*. 1. hebrejské vyd. Svazek I (א-א). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidti, 1910. 580 s.
3. BEN-JEHUDA, Eli'ezer. *Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-ha-chadaša*. 1. hebrejské vyd. Svazek III (ג-ג). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidti, 1911. s. 1161-1740.
4. BEN-JEHUDA, Eli'ezer. *Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-ha-chadaša*. 1. hebrejské vyd. Svazek VIII (ח-ח). Schoenebergi apud Berolinum : G. Langenscheidti, 1929. s. 3693-4244.
5. BEN-JEHUDA, Eli'ezer. *Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-ha-chadaša*. 1. hebrejské vyd. Svazek X (י). Jerušalajim : Ben-Jehuda hoca'a la-or, 1944. s. 4800-5261.
6. BEN-JEHUDA, Eli'ezer. *Milon ha-lašon ha-ivrit ha-ješana ve-ha-chadaša*. TUR-SINAJ, N. H. (ed.). 1. hebrejské vyd. Svazek XIII (יג-יג). Tel-Aviv: *La-am chevra jisra'elit be-a'M*, 1952. s. 6222-6703.
7. BEN JECHI'EL, Natan. *Sefer Ha-aruch le-galot ha-or ha-cafon be-divrej chachamim ve-le-havin ha-milot ha-zarot ha-nimca'ot be-Talmud bavli vi-rušalmi u-midrašim ve-targumim*. BAR IMANU'EL, zvaný MUSAFIJA, Binjamin (ed.). vydání neuvedeno. Tel-Aviv - Jafo : Bejt Refa'el, 1968. 596 s.
8. BROWN, Francis. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon : With an Appendix containig the Biblical Aramaic*. DRIVER, S. R. (ed.), BRIGGS, Charles A. (ed.). Přel. Ed. Robinson. 2. anglické vyd. Peabody Massachusetts : Hedrickson Publishers, 1996. 1185 s. Edice založena na lexikonu, thesauru Williama Gesenia dokončeném E. Rödigerem, s užitím edice Geseniova *Handwörterbuch über das Alte Testament*. ISBN 1-56563-206-0.
9. DAVID, Jona. *Leksikon ha-kinujim be-lešon ha-pajtanim*. 1. hebrejské vyd. Jerušalajim : Hoca'at Re'ufen nas be-a'M, 2001. 318 s. ISBN 965 09 0146-9.
10. DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala*. 1.

hebrejské vyd. Svazek I. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1924. 418 s.

11. DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala*. 1. hebrejské vyd. Svazek III. New York : The Jewish Theological Seminary of America, 1930. 544 s.

12. DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala*. 2. hebrejské vyd. Svazek II. America (místo nespecifikováno) : Ktav Publishing House, 1970. 490 s. ISBN 87068-003-X.

13. DAVIDSON, Israel. *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry : Ocar ha-šira ve-ha-pijut mi-zman chatimat Kitvej ha-kodeš ad-reši't tkufat ha-haskala*. 2. hebrejské vydání. Svazek IV. America (místo nespecifikováno) : Ktav Publishing House, 1970. 608 s. Včetně New Supplement to the Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry. ISBN 87068-003-X.

14. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek I. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 1-348. ISBN 965-517-059-4.(7-8)

15. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek II. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 349-. ISBN 965-517-059-4.(7-7)

16. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek III. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 731-1148. ISBN 965-517-059-4.(7-5)

17. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek V. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s. 1447-1820. ISBN 965-517-059-4.(7-5)

18. EVEN-ŠOŠAN, Avraham. *Milon Even-Šošan : Mechudaš u-me'udkan lišnot ha-alpajim, be-šiša krachim, be-hištatfut chever anšej mada*. 2. hebrejské vyd. Svazek VI. Jerušalajim : ha-Milon he-Chadaš be-a''M, 2006. s.1821-2145. ISBN 965-517-059-4.(7-7)

19. IAKERSON, Shimon. *Catalogue of Hebrew Incunabula from the Collection of the Library of the Jewish Theological Seminary of America*. Svazek I. 1. anglicko-

- hebrejské vyd. New York – Jerusalem : The Jewish Theological Seminary of America, 2004. Hebrejská část 389 s. Anglická část 316 s. ISBN 965-456-039-9.
20. JASTROW, Marcus. *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. Svazek I-II v jednom svazku. 3. anglické vyd. Peabody : Hendrickson Publishers, 2005. 1736 s. ISBN 1-56563-860-3.
21. KRAUSS, Samuel. *Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum*. Svazek I. 2. německé vyd. Hildesheim : Georg Olms, 1964. 349 s.
22. LANDSHUTH, Eli'ezer. *Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.* 1. hebrejské vyd. Svazek I. Berolini (Berlin) : Typis G. Bernstein, 1857. 130 s.
23. LANDSHUTH, Eli'ezer. *Amudej ha-avoda Columnae Cultus : Onomasticon Auctorum Hymnorum Hebraeorum eorumque carminum, Cum Notis Biographicis et Bibliographicis, e fontibus excusis et Mss.* 1. hebrejské vyd. Svazek II. Berolini (tj. Berlin) : Vendunt W. Adolf, 1862. xxxvi, 314 s.
24. LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek I א-ח. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 572 s.
25. LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek II ט-ק. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 546 s.
26. LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek III ק-ר. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 742 s.
27. LEVY, Jacob. *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim : nebst Beiträgen von Heinrich Leberecht Fleischer und den Nachträgen und Berichtigungen zur Zweiten Auflage von Lazarus Goldschmidt*. Fleischer, Heinrich Leberecht (ed.), Goldschmidt, Lazarus (ed.). 3. německé vyd. Svazek IV ר-ש. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. 756 s.

28. LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert, *A Greek-English Lexicon*. 10. anglické vyd. New York - Oxford : Oxford University Press, 1996. xlv, 2042, xxxi, 320 s. ISBN 0-19-864226-1.
29. LUZZATO, Šemu'el David. *Luach ha-pajtanim ve-ha-pijutim melukat mi-kol ha-minhagim mi-sifrej ha-dfus u-mi-sfarim ktivat jad al-jdej-Šmu'el David Luca'to*. 2. hebrejské vydání. Berlin : Julius Benzian, 1880. 106 s. Edice Ocar Tob. Hebräische Beilage zum Magazin für Wissenschaft des Judenthums.
30. PEYRON, Bernardinus. *Codices Hebraici manu exarati Regiae Bibliothecae quae in Tauriensi Athenaeo asservatur*. 1. latinské vyd. Roma – Florentia : Taurini - Fratres Bocca - Regis Italiae bibliopolae, 1880. 327 s.
31. PRACH, Václav. *Řecko-český slovník*. 2. české vyd. Praha : Scriptum, 1993. 592 s. ISBN 80-85528-22-3.
32. RICHLER, Benjamin. BEIT-ARIÉ, Malachi. PASTERNAK, Nurit. *Hebrew Manuscripts in the Vatican Library Catalogue Compiled by the Staff of the Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts, Jewish National and University Library, Jerusalem*. 1. anglické vyd. Citta del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 2008. 691 s. Edice Studi e Testi 438. ISBN 978-88-210-0823-8.
33. STEINSALTZ, Adin. *The Talmud The Steinsaltz Edition : A Reference Guide*. 2. anglické vyd. New York – Toronto : Random House – Random House of Canada 1989. 323 s. ISBN 0-394-57665-9.
34. WIGODER, Geoffrey. SECKBACH, Fern. *Encyclopaedia Judaica [CD-ROM]*. Edition Version 1.0. Jerusalem : Keter Publishing House - Judaica Multimedia, 1997. ISBN neuvedeno.

ODBORNÉ ČASOPISY

1. AVRAHAMSON, Šraga. Le-fijutot. *Sinaj*, Tišri – Adar Bet 1965, roč. 29, č. 56, s. 238-241.
2. BAR ASHER, Moshe. Mishnaic Hebrew : An Introductory Survey. *Hebrew Studies*, 1999, roč. 40, s. 115-152.
3. BENTOLILA, Yaakov. Mishnaic Hebrew in a medieval French-Italian tradition : Points of Interest. *Scripta Hierosolymitana*, 1998, roč. 37, s. 87-106.
4. BONFIL, Reuven. Bejn Erec-jisra'el le-vein-Bavel. *Šalem*, 1987, roč. 5, s. 1-30.
5. CARMOLY, Eliakim. Poetische Mittheilungen. *Der Orient : Berichte, Studien und Kritiken für jüdische Geschichte und Literatur*, den 20. April 1850, č. 16, s. 255.

6. CASSUTO, Moše David. Ha-ktuvot ha-ivrijot šel ha-me'a ha-tiš'it be-Venosa. *Kedem : Studies in Jewish Archaeology*, 1945, č. 2, s. 99-118.
7. CASSUTO, Moše David. Mi-kitvej r. Ovadja mi-Bertinoro. *Ha-cofe le-chochmat Jisra'el*, 1926, roč. 10, s. 296-302.
8. DAVID, Jona. Kerova le-ta'anit šiv'a-eser be-tamuz le-Judan ha-kohen bi-rabi Mastija. *Jerušalajim šnaton le-pirkej sifrut ve-omanut*, 1973, č. 7-8, s. 164-181.
9. DAVIDSON, Israel. The „Seder Hibbur Berakot“. *Jewish Quarterly Review N. S.*, 1930-31, roč. 21, s. 241-279.
10. DAVIDSON, Israel. The study of mediaeval hebrew poetry in the XIX century. *American Academy for Jewish Research Proceedings*, 1930, roč. 1, s. 33-48.
11. ELICUR, Šulamit. Le-gilgulej ha-chidatijot ba-pijut ha-mizrachi me-re'šito ad-ha-me'a ha-jud-bejt. *Pe'amim*, 1994, roč. 59, s. 14-34.
12. ELICUR, Šulamit. Midraš u-fsuko be-re'i ha-pajtanut. *Sinaj*, 1986, roč. 99, s. 99-109.
13. ELICUR, Šulamit. Va-je'ehav omen - kerova kalirit le-furim be-icuv chadaš. *Tarbic*, 1995, roč. 64, s. 499-521.
14. FLEISHER, Ezra. Bechinot be-šira pajtanej Italija ha-ri'šonim. *Ha-sifrut*, April 1981, roč. 30-31, s. 131-167.
15. FLEISHER, Ezra. R. Chaduta bi-rabi Avraham – ri'šon le-pajtanej Italia?, *Italia*, 1979, roč. 2, s. 7-29.
16. FLEISHER, Ezra. Kina al-jmej Herakleios Kejsar : A Lament for the Jews killed in Eretz Israel in the days of Heraclius Caesar. *Šalem*, 1987, č. 5, s. 209-227.
17. GOLDSCHMIDT, Daniel. Šloš esre midot. *Machanajim*, erev Roš ha-Šana 1962, s. 62-63.
18. GRAETZ, Heinrich. Abhandlungen : Die alten jüdischen Katakombeninschriften in Südtalien. *Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums Neue Folge*, 1880, roč. 29, č. 12, s. 433-451.
19. GUETTA, Alessandro. Moses da Rieti and His 'Miqdash me'at'. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 4-17.
20. HOLLENDER, Elisabeth. Fortschreibung der Aggada. Zur Verwendung rabbinischer Literatur im Piyyut-Kommentar. *Trumah : Studien zum jüdischen Mittelalter*, 2002, roč. 12, s. 35-53.
21. HOLLENDER, Elisabeth. Zwei hebräische Klagedichtungen aus der Zeit nach dem Zweiten Kreuzzug. *Ashkenas*, 1996, roč. 6, č. 1, s. 11-54.
22. KAHANA, David. „Iš mahir“. *Ha-šiloach*, Juli-December 1902, ročník 10, s. 350-358.

23. LARAS, Giuseppe. Una composizione poetica del secolo XIII per un terremoto ad Ancona. *Rasegna Mensile di Israel*, 1973, roč. 39, s. 46-57.
24. MALACHI, Zvi. A Hebrew poem from Italy on the slave trade. *Israel Oriental Studies*, 1972, roč. 2, s. 288-289.
25. MALACHI, Zvi - SCHEIBER, Alexander. Letter from Sicily to Hasdai ibn Shaprut. *Proceedings – American Academy for Jewish Research*, 1973-1974, roč. 41-42, s. 207-218.
26. MARCUS, Josef. Studies in the Chronicle of Aḥimaaz. *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, 1933-1934, č. 5, s. 85-91.
27. MARX, Alexander. List of Poems on the Articles of the Creed. *The Jewish Quarterly Review New Series*, 1918-1919, roč. 9, s. 303-336.
28. MOREŠET, Menachem. Mi-jerušať lešon chachamim be-rovdej lašon me‘ucharim, *Bikoret u-faršanut : Ktav et le-sifrut, lašon, histori‘a ve-estetika*, Tišri - October 1976, roč. 9-10 č. s. 239- 251.
29. NOSEK, Bedřich. Zjevená Tóra ze Sinaje a její obsah podle rabínského judaismu. *Theologická revue*, roč. 76, s. 302-323.
30. RÜGER, Hans Peter. „Mit welchem Maß ihr meßt, wird euch gemessen werden“. *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 1969, roč. 60, s. 174-182.
31. SAGRADINI, Enrica. I Frammenti talmudici della „Genizah Italiana“. *AISG Materia Giudaica*, 2003, roč. 8, č. 1, s. 139-144.
32. SCHEINDLIN, Raymond P. Mikdaš Me‘at The Little Temple. *Prooftexts*, 2003, roč. 23, s. 25-63.
33. SCHIRMANN, Chajim. Hebrew Liturgical Poetry and Christian Hymnology. *Jewish Quarterly Review New Series*, 1953-1954, č. 44, s. 123-61.
34. SCHIRMANN, Chajim. Pijut arami le-pajtan italki kadum. *Lešonenu*, 1957, roč. 21, č. 1, s. 212-219.
35. STARR, Joshua. The Mass Conversion of Jews in Southern Italy (1290-1293). *Speculum*, April 1946, roč. 21, č. 2, s. 203-211.
36. TA-SHMA, Israel M. The ‘Open‘ Book in Medieval Hebrew Literature : the Problem of Authorized Editions. *Bulletin John Rylands Library*, Autumn 1993, roč. 75, č. 3, s. 17-24.
37. ZULAY, Menachem. Kerova be-šabach ha-cedaka. *Sinaj*, kislev-ijar 1945, roč. 8, č. 17, s. 39-48.

Jmenný rejstřík

Albeck, Chanoch	65, 94
Avrahamson, Šraga	51, 82
Baer, Seligman	52, 101, 104, 134, 162, 176, 190, 218, 220
Bacher, Wilhelm	25, 43, 61, 62, 64, 65, 129, 141, 142, 158, 171, 173, 195
Bar-Ašer, Moše	52
Bekkum, Wouter Jacques van	58, 59, 124, 125
Ben Sasson, Menachem	30
Bentolila, Yaakov	41
Berliner, Abraham	54, 84
Bietenhard, Hans	163, 205, 206, 207
Bonfil, Reuven	30, 34
Brewer, David Instone	43, 66, 122, 129, 141, 142, 160, 171, 172, 184, 185
Brown, Francis	24, 61, 63, 103, 141, 106, 107, 122, 126, 144, 157, 170, 184, 199, 200, 201, 209, 214, 215, 217, 219, 220, 233, 235, 237, 245
Cassuto, Moše David	24, 30, 90
Cassuto, Umberto	84, 90
Curtius, Ernst	74, 89
Černý, Jiří	46, 49,
David, Jona	26, 27, 38, 57, 59,
Davidson, Israel	38,
Dohmen, Christopher	97, 241
Dostálová, Růžena	72
Elbogen, Izmar	51, 73, 75
Eldar, Ilan	52
Elicur, Šulamit	27, 43, 47, 51, 53, 55, 105, 171, 186, 213, 234, 242
Fernandez, Miguel P.	57
Ferorelli, Nicola	30, 84
Fleisher, Ezra	27, 33, 47, 52, 53, 55, 59, 60, 68, 77, 84, 229
Fraenkel, Avraham	38, 57,

Fraenkel, Jona	43,
Gil, Moše	22, 50
Goldschmidt, Ernst Dani'el	27, 40, 41, 42, 54, 105, 111, 115, 147, 186, 190, 191, 200, 217
Grossman, Avraham	36, 37, 73, 75, 79, 111, 113, 114, 218, 220, 222
Güdeman, Moritz	98
Hollender, Elisabeth	33, 37, 43, 47, 48, 49, 114, 127, 184, 191, 192, 222, 229, 236, 240
Iakerson, Shimon	40
Jacobs, Louis	65
Jahalom, Josef	43, 52, 54, 126, 200
Jastrow, Marcus	25, 58, 61, 62,
Jenny, Laurent	46, 48, 49,
Katsumata, Naoya	28,
Klar, Binjamin	26, 55, 71, 243
Krauss, Samuel	50, 195, 196
Krupp, Michael	43, 64, 65, 94, 95, 99, 123, 130, 184
Kutscher, Eduard Jechezkel	43, 52, 80, 85, 88
Landshuth, Eli'ezer	29, 72, 75, 83, 86
Levy, Jacob	24, 50, 61, 62,
Lieberman, Saul	43, 60, 65, 66,
Liddell, H. G.	130, 183, 184
Luzzato, Šemu'el David	29, 33, 40,
Malachi, Cvi	38, 54, 57, 69, 72, 77, 78, 149
Mann, Jacob	149
Marcus, Josef	38, 54
Mirsky, Aharon	22, 37, 66, 67
Morešet, Menachem	58
Neusner, Jacob	132, 209
Nosek, Bedřich	32, 43, 48, 69, 99, 112, 122, 123, 130, 132, 196
Perani, Mauro	33, 36, 56, 149
Petuchowski, Jacob	53, 87
Peyron, Bernardinus	38, 88
Piatelli, Elio	109

Prach, Václav	50, 60, 154
Rabinovitz, Cvi	175, 197, 211, 242
Rappoport, Šelomo Juda Leib	32, 82
Richler, Benjamin	39, 72, 77, 82, 84
Roth, Cecil	36, 41, 47, 74
Rüger, Hans Peter	207
Řoutil, Michal	52
Salzmann, Marcus	30, 78
Schechter, Avraham I.	33, 69, 71, 72, 75, 79, 80
Schirmann, Chajim (Jefim)	26, 27, 33, 38, 40, 54, 67, 79, 80, 81, 84, 86, 88, 90, 213, 235
Simonsohn, Šlomo	34, 56
Slavíček, Lubomír	29,
Starr, Joshua	59, 77, 81, 84, 180
Steinsaltz, Adin	65, 94, 95, 97
Šedinová, Jiřina	31, 43, 108, 133, 160, 173, 185, 198
Ta-Šma, Jisra'el	35, 46, 56, 252
Towner, Wayne Sibley	173, 174
Twersky, Isadore	34, 56
Urbach, Efrajim Eli'ezer	31, 36, 42, 158, 167, 205, 210, 211
Vogelstein, H. – Rieger, P.	77, 86, 88, 92
Weinberger, Leon J.	42, 54, 59, 76, 85, 234, 235
Wickham, Chris John	72
Zulay, Menachem	26, 38, 43,
Zunz, Leopold	28, 29, 31, 36, 43, 51, 54,

10. Příloha

10.1. Přehledová tabulka hebrejské poezie dle jednotlivých pajtanim a incipitů jejich básnické tvorby